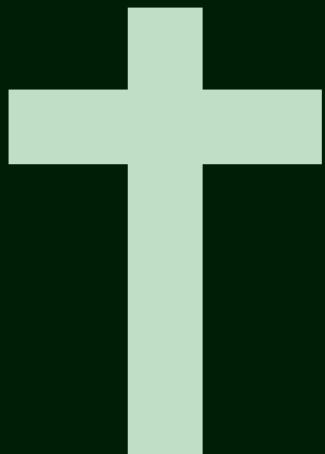

Miti yan Papia

Portions of the Holy Bible in the Nukna Language of Papua
New Guinea

Miti yan Papia
Portions of the Holy Bible in the Nukna Language of Papua New
Guinea
Buk Baibel long tokples Nukna long Niugini

copyright © 2013, 2017, 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nukna

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023
a89ec59a-f2e8-504d-b0fa-4fd1a6687573

Contents

RUT	1
Mak	5
Luk	32
Aposel	79
Galesia	123
Efesus	131
Filipai	138
Kolosi	144
1 Te	150
2 Te	155
1 Ti	158
2 Timoti	165
Tit	170
Filemon	173

Rut

Naomi yan káin rám wáik ká tunggafiuuk

¹ Uláp rám ámma yáilá yá Israel pin yáni táingga áturáng hára, pana ore káman wahára kesák maming táwi Israel káwak káin tunggafiuuk. Rám wahára ámma káman it Betlehem Juda ále káinnan dá kung hánámá Moab káwak káin rám kimo árin ingga áwáná nanggená yará yot kámuk kuráng.² Ámma wata kutná ku Elimelek, hang áwáná kutná ku Naomi, iná nanggená yará wata kut yándi ku Malon káling Kilion. Wawu hun yáni ku Efrata háraran, it Betlehem Juda ále káinnan, watá kung Moab káwak káin átkiuráng.

³ Átang Naomi náulá Elimelek ká kámurán du áwáná yá nanggená yará yot yáni rewe áturáng. ⁴ Nanggená yará yá Moab náráwa yará áwá yándi ya ihumálák. Káman da kutná ku Rut, hang nukngá wata kutná ku Orpa. Kulá wakáin yara 10 hám wáina áturáng. ⁵ Kulá Malon káling Kilion dá hányon kámurán du, Naomi wu náulá me nanggená yará wa muná.

⁶ Átang árongga Naomi yá naruk ku Juda ále káin TÁwi yá rám álosim ámma náráwaná yámán sunggi yáni yá tunggafengga árán du málám Moab káwak wá nambáná yará yot sangga kukuya tiktitiyawik tauráng. ⁷ Kulá málám ále átuk wa sangga nambáná yará yot Juda ále ya kukuya kálu hulátiuráng.

⁸ Kungga átang, Naomi yá nambáná yará wa yánuuk, "Mamam sándi yan it hulá ya son sándi kundimálák. TÁwi yá sán sáháng tolinek, náuta sándá nánáun sándi há kámumálák wa iháng toliumálák me nák neháng tolingga áwánggoemálák wáinanyon. ⁹ Wáina wata ku TÁwi yá háláng sámán du, nánáun sándi nukngá ihángga watán it káin álosim átkuiineráng."

¹⁰ Wáina táingga sangga nambáná yará yá son inumálák, "Muná, nát tu kákkot kákkan tombongga há hánám kuinemán."

¹¹ Enendu Naomi yá miuk, "Son kundimálák, uriwana yará. Náuta ku nákkot kuinemán? No nanggo son iháng te sán nánáun sándi háháleyan tárák ma árat, ¹² wata ku son sándi kundimálák, uriwana yará. Nák ku náráwa há hálet, son náunna ma táindát. Kálu kámá ing árán iná ku ing tátáyan, kula yáungán no náunna táingga, wahára kungga nángánanggena iháng te ¹³ sándá há leng yámánga árán watá titiha wawu káluuná muná. Sándá nánáun sándi muná átnát tán tárák ku muná. Uriwana yará, pahán márapmá náni wu tárák wáina re, enendu nákkán du táwi hánám. TÁwi yá neháng wáik tán átkoet."

¹⁴ Naomi yá wáina yánán son kutkáywát táwi hánám tauráng. Kulá Orpa yá ku nambáná sangga kukuya pukon kang kumiuk, iná Rut tá ku nambáná káto poláng mangga táingga átuk.

¹⁵ Wáina táingga árán du Naomi yá inuk, "Kang, nukka wu son há koek, málámbán tombong me málámbán ánutuná ya, máríná ya isutang kung."

¹⁶ Wáina inán, Rut tá miuk, "Kepmangga son kukuya ma nanáng seindalák. Ko rekáin kuinelák, nák ku wakáin kuinet; me rehára átnelák, nák ku wakáin átnet. Kákkán tombong wawu nákkán tombong, me kákkan Ántu wawu nákkán Ántu. ¹⁷ Ko rekáin kámumelák, nák ku wakáin yon kámure neháng usineráng. Náut kámá káman dá ma náháng horeindák. Kátkámut tá rewe náháng horeinek. No mena ná met ná ma isure hálendu TÁwi yá álo neháng wáik hánám táinek." ¹⁸ Kulá Naomi yá kan Rut tá kikilingga málám bot kukuya tán kingga ku, Naomi yá me kámá son ma inuk.

¹⁹ Yándi wu yayará kungga kungga Betlehem káin kung hiumálák. Rám it wahára kung hiumálák hára, it pálik hárámutang áwáng kápángga ku náráwa yá miuráng, "Kák ka Naomi puk me?"

²⁰ Wáina met, Naomi yá yánuuk, "Naomi* ing ma mantág namindaráng. Ináku Mara† ing mantág namineráng, náuta Ántu Uliháláng Márumá watá neháng wáik tán watá pahánná kinan ukuro hánám átak. ²¹ No kut wawu kutná kutná na pálik, iná TÁwi yá nangot áwáng sáek wawu kutná kutná na muná. Náuta Naomi ing mantág nameráng? TÁwi Uliháláng Márumá yá neháng wáik tán márapmá yá nákkot átak."

²² Náwu Naomi yá Moab káwak sangga áwuk watán pingnga. Nambáná Moab náráwa Rut watyot áwumálák. Wa áwumálák wawu bali‡ mamará hulátitiná kálu.

2

Rut tá Boas yan hái káin sungngi ya suliuk

* ^{1:20:} Kut Naomi watá hulá ku 'kikngá pálik.' † ^{1:20:} Kut Mara watá hulá ku 'áyák hánám.' ‡ ^{1:22:} Bali wawu rais ina.

¹ Kulá Naomi káungáná káman kutná ku Boas. Ámna wawu Elimelek kán hun háranan, hun wata kinan ámna kutná pálak átnándak.

² Kulá hang Moab náráwa Rut watá Naomi ing inuk, “Nepmatá hái káiñ kungga bali kátu yákyákmak taeñá wa kámolin. Káman niyá nahángga álo ingga nanán hálendu kámonet.”

Wáina men Naomi yá inuk, “Álo kuinelák, uriwana.” ³ Wáina inán Rut málám kungga hái káiñ yáup ámna yá bali marángga ihángga kut márín yáni ya kátu yákyákmak taeñá wa kámondang kuk. Kulá Rut tá hái wawu Boas yan ingga ma narená kuk, iná Boas wawu Elimelek kán hun háranan.

⁴ Rám waháranyon, Boas yá Betlehem kálu áwángga yáup ámnaná yánuk, “Táwi yá sányot átnek.”

Ing yánán watá inuráng, “Táwi yá kuram táng kaminek.”

⁵ Wáina inát átang sangga, kulá Boas yá yáup ámnaná táwi yáni ya átuk wa ináng suliuk, “Náráwa máto áning gu niyan hun háranan?”

⁶ Wáina inán yáup ámna táwi yáni watá inuk, “Wawu Moab náráwa máto Naomi yot Moab ále káwak sangga áwumálák. ⁷ Náráwa watá ing nanek, “Álo satá no yáup ámna yá bali marángga hárötang tingga kungga árat, márín yáni káiñ yákyákmak taeñá wa kámondang urum tinet me?” Iná náráwa wawu yáup hárera átak, hilápmá hánám áwángga inggálu. Rám hótetná kimo re sima kinan putung hangga sek narek.”

⁸ Kulá Boas yá kung Rut wáina inuk, “Náráwa máto, kándáng narinelák. Ko kung hái nukngá káiñ bali ma kámónandalák. Hái ná sangga ma kuindalák. Nákkán yáup náráwa yot nahára átneráng.” ⁹ Hálengga katá hái rehára yáup ámna yá marángga árat tu nákkán yáup náráwa yásutang wakáin kungguinelák. No yáup ámna na há yánang rákit taeñ, kák keháng lem ma tátaya. Sala yá manmaní du, umi yáup ámna yá kátnáwáng kulená kárangngá káiñ átak kungga waháranan náinelák.”

¹⁰ Wáina inán Rut tá turingga hangga kurákmáta táng hang káwak káiñ tingga Boas inuk, “Nák ku áwená. No náut álosim kákkán kálu táng tunggap taeñ ko nák nahángga neháng tolelák?”

¹¹ Wáina inán Boas yá hurik tángga ing inuk, “Ko náula yá kámurán nan mamya me it káwakka yápmangga áwluk ngáyá áwáng ámna náráwa uláp ma naráng yámená watoyt átang nambáka ya rina rina táng mágga áwánggoelák, wawu erek hánám hármet narut.” ¹² Táwi Israel yan Ánutu ya hitná tárang káiñ áratá watá piña tátaya áwluk. Táwi yá álosim rina taulák wáinanyon tán sambe yá kákkán káiñ taeñ hánám tunggafeinek.”

¹³ Wáina inán Rut tá inuk, “Táwina, nák ku yáup náráwa ka waháranan muná, me kutna muná, enendu ko nák nahángga neháng tolelák. Ko sutna táng láláp taelák, hang ko me nuk hárá naháng melák.”

¹⁴ Kulá sungngi nana rám hárá ku Boas yá Rut inuk, “Nákán áwángga másáng kámá ihángga másáng káiñ kimo satá wáin ingirángngá kinan han nang.”

Kulá Rut tá yáup ámna tangtang putung han Boas yá bali sená kámá imán Rut tá nangga kawilá hahatin káiñ yápmán átaráng. ¹⁵ Wáina tángga ku Rut tá tárutang yáup káiñ kun, Boas yá yáup ámna náráwaná yáni, “Sat Rut tá bali mårán tangtang álo kámonek, ma me táng mindaráng.” ¹⁶ Hang sándá bali kámá hárorená waháranan watán da uying hirarát han áwáng ihan kangga ku ma me táng mindaráng,” ingga yáni.

¹⁷ Kulá Rut tu hái káiñ bali kámondang átnárán du it tá yonyon tin kangga ku málám bali kámonduk wa kátingga páliná ihuk, wata márapmá náwu isikimo muná táwi sim, kilo náwu 10 kilo wáina ina. ¹⁸ Rut tá árong bali bek wa táng hip tánggatang it Betlehem káiñ son kun, nambáná yá bali kámondang ihángga kuk wa káuk. Hang káen sungngi náukngá káiñ ihángga kukiwa Naomi imuk.

¹⁹ Wáina tán kangga nambáná yá inuk, “Kula rekáiñ yáup tángga bali táwi hánám kámondalák? Ni ámna yá kaháng tunggap tángga keháng tolek wawu Táwi yá kuram táng minek.”

Kulá wahára ku Rut tá niyan hái káiñ yáup táoñ wa nambáná inuk, “Ámna kutná niyan hái káiñ no kula yáup taeñ wawu Boas.”

²⁰ Wáina inán Naomi yá nambáná inuk, “Táwi yá kuram táng minek. Málámbá há átaráng me há kámurená álosimmá wa hiták nálenngáttak.” Wáina inángga son hang miuk, “Ámna wawu nánin sip káiñ, watá kák kehángga náula kámutuk wata kutná meng mirak tátayan álo kámá*.”

* **2:20:** Juda yan kálu wu ing, ámna káman dái áwáná tángga kámurán náráwa watá máto yon árán hálendu ámna watán sippmá káiñ yá wa áwáná ya táinek. Kulá Naomi yá me Rut inuk wawu wáina wata.

²¹ Kulá Moab náráwa Rut watá miuk, “Me nukngá káman Boas yá ing nanek, ‘Kák ku nákkán yáup ámna náráwa tangtang rewe áratá kungga bali yot wit[†] mamará watán rám bá sálíknginek.’”

²² Wáina inán Naomi yá nambáná Rut inuk, “Wawu álosim, uriwana, ko watán yáup náráwa watyot re átnelák. Hái kámá káiñ kungngárá keháng lem tánirot.”

²³ Wáina inuk wata ku Rut tá Boas yan yáup náráwa watyot átang bali yot wit kánkámon tágga átningngárán bali yot wit mamará watán rám bá sálíkngiuk. Kulá rám ore wahára Rut tá nambáná yot átkiumálák.

3

Boas yá Rut táng álolo táuk

¹ Rám káman Naomi yá Rut inuk, “Uriwana, no kák pinya tátáyan da sulindet, watá ku pinya táinek. ² Kulá Boas wawu nánin hun háranan ámna ni watán yáup náráwa yot ko yáup tángngátlálak. Kula yáungán wawu bali komená káiñ bali kipmá kotnándeñ. ³ Wata ku umi kuhángga sutya oel mungnganá kíkiná kuhángga lap álosim wa tawinelák. Wáina táng hálingga ku bali itná káiñ hang heinelák. Enendu ámna wata rahálá hárma ma tunggaféna áratá umi sungnginá wa erek nang hálinék. ⁴ Kulá rám watá pándák hangga ruhán, ko ále rehára ruhek wa kándang káinelák, kulá wahára ku kuinelák ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang pándák átnelák*. Wahára ku rina rina tátá wa watá kaninek.”

⁵ Wáina inán Rut tá Naomi inuk, “Rina rina nanelál wawu álo isutang táinet.” ⁶ Kulá Rut tá bali itná káiñ kung hangga nambáná yá rina rina tátáya inuk wa erek hánám táng háliuk.

⁷ Kulá Boas yá umi sungnginá nang hálingga pahálá yá álosim hálen málám ruruháya bali tená tangtang káiñ kung háuk. Wáina kangga Rut tá kilakkon hánám kuk ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang hárammá hulá káiñ pándák átuk. ⁸ Kálu wa tunggafíuk wawu yáung tátiná Boas yá ruhángga átnárán náut kámá yá táng mirak tán hurik tángga numkálu hangga káuk ku náráwa káman dá hárammá hulá káiñ pándák árán ikit hárámutuk.

⁹ Wáina kangga Boas yá inuk, “Kák ku ni?”

Ing inán náráwa watá inuk, “Nák ku Rut, kangán yáup náráwa. Kák ku Elimelek sipmá kátu wata ku ko nák nehángga náunna kámutuk wata kutná meng mirak tánelák.”

¹⁰ Wáina inán Boas yá inuk, “Náráwa máto, Táwi yá kuram táng kaminek. Ko náwu kangán álosim wa pukon náula yan hun wa elelák. Álosim wa kálak táulák wawu wáina sim, iná kula pálík táelák nátá ku álosim hánám, náuta ko ámna máto kutná kutná yáni pálak me kutná kutná yáni muná yan káiñ ma kulák. ¹¹ Wáina ta ku, náráwa máto, ma pítáindalák. No kákkán kálu sareng kaminek. Tárák rina tángngátlálak watá ku it náta kinan nan ámna náráwa kámuñ watá kák ku náráwa kándang hánám íngga naráng kameráng. ¹² Wawu pálipuk nák ku kákkán hun tangtang nan no álo pinya tánggem, enendu nák ku mulangán sim, iná ámna káman síp kátu hánám átak. ¹³ Yáungán nahára álo átnelák. Hilápmá no ámna wa ine káinemán. Watá álo háláng kamámáyan hálendu álo wáina táinek, iná watá ma háláng kaminán men, wawu no álo háláng kaminek pálipuk Táwi rahálá hárá. Álo son pándák átnárá it tá háiniek.”

¹⁴ Wáina inán Rut tá son Boas hárammá hulá káiñ pándák átnárán it tá háiháiya tángga átuk kálu Rut tá tártutuk hárá yáup ámna ruhángga áturáng watá kámá ma káuráng. Wáina táurún du Boas yá inuk, “Náráwa yá bali itná káiñ áwelák ka ku ni kámá káman dá ma hánám narindak.”

¹⁵ Ing inángga son Boas yá miuk, “Lap kátu yáila káiñ uselák wa táng áwáng táng hálak tángga álálak.” Ing inán wáina tángga árán, Boas yá bali 20 kilo hám wáina kulin wata kinan han, háláng mángga táng hip tángga málámba ketnán tin du háná kuk. Kulá wata torong hárá ku Boas yá hangga it táwi káiñ kuk.

¹⁶ Rut tá nambáná yá átuk káiñ kung hen kangga Naomi yá ináng suliuk, “Uriwana, kuelák ka rina hánám hálék?”

Ing inán Rut tá me pingnga Boas yá me rina rina inuk wa erek hánám Naomi ináng háliuk. ¹⁷ Kulá son Rut tá ing miuk, “Boas yá ing nanek, ‘Ketya páliná muná nambáka yan káiñ ma kuindalák,’ ing mengga, bali 20 kilo hám wáina ná namán tángga áwet.”

¹⁸ Wáina inán Naomi yá miuk, “Uriwana, me yá rina kuinek wata hálengga yolop átnárá, náuta Boas yá emá me yáupmá tángga árán kungga kula re me yá kándang háléindek.”

4

Boas yá Rut áwáná ya táuk

* ^{2:21:} Wit wawu rais ina. * ^{3:4:} Rut tá tárák wa táuk, wawu Juda yan kálu isutang táuk, wawu Boas yá tárák wa kangga áwáná ya tátáya.

¹ Kulá hang Boas yá it Betlehem kumbi kálu mungnganá* káin árongga wahára putung háuk. Waháranyon sip kátu ni Boas yá miuk watá áwán kangga Boas yá mantángga inuk, "Nukna, áwángga nahára putung hang." Wáina mantángga inán ámna watá áwáng putung háuk.

² Boas yá ámna yáilá 10 it waháranan watá áwát ing yánuuk, "Áwáng nahára putung haniráng." Wáina yánán áwáng wahára málám bot putung áturáng. ³ Kulá Boas yá sipmá kátu wa inuk, "Naomi, ni Moab ále káwak sangga áwuk, watán káwak kátu káman yuyuwáyan átak wawu náti ya sip náti kátu Elimelek watán hárá. ⁴ Wata ku kák kaminet ingga naret wa kanin, káwak wawu ko yuwinelák. No mená met náwu ámna náráwa me ámna yáilá putung átaráng wata rahán yáni hárá. Álo yuyuwáya hálendu, ko yuwáng. Iná muná hálendu, nanatá no narin. Nukngá yá wáina tátáyan muná wawu ko rewe yuwinelák, enendu ko muná ing metá ámna nukngá wa yuyuwáyan wawu nák."

Wáina inán du Boas yan sip kátu watá miuk, "Álo no yuwinet."

⁵ Wáina men Boas yá miuk, "Rám rina hárá ko káwak kátu Naomi ketná hárá átak wa yuwinelák, waháranyon Rut kámurená kawátná wa áwáka ya táinelák, wáina tátá ku kámurená wata kutná me watán káwak watá hiták átneráng."

⁶ Wáina men kangga sipmá kátu watá miuk, "Nák ku ma yuwindát, náuta no kutná kutná na wa horennga naya nángáanggena wa yámañga kátu nangge nukngá yáyámáya takta naret. Ko kaya yuwáng, náuta no ma yuwindát wata."

⁷ (Uláp Israel káwak káin kutná son yuyuwá me imán kamán tátá mená watá sálikngek ingga wawu ámna káman dá málámbán sendol yalingga táng nukngá imánggiuk. Kálú watá ku Israel káin hiták meng tunggap tánggiuk me yá sopsowek ingga.)

Kulá hang ámna sip kátu watá Boas inuk, "Ka yuwinelák." Wáina mengga sendol ná yalingga táng Boas imuk.

⁹ Kulá Boas yá ámna yáilá me ámna náráwa kámuk yánuuk, "Náwu sándá wa há káeráng, no Naomi ketná hárá kutná kutná Elimelek kán me Kilion káling Malon dán hárá átak wa há yuwest wata ku sárumna káin namáng rosingga átkuineráng. ¹⁰ Wata kátu háranyon, no Moab náráwa Rut wa háranyon táinet, Malon kawátná wa áwána hálezinek, watá ku kámurená yan kut me watán káwak ká hiták átneráng, hang kámurená kutná watá ma muná kuindák, hunná hárá me itná hulá nahára. Sán du háláng namámáya átneráng."

¹¹ Ámna náráwa kámuk urum wahára átúrang me ámna yáilá watá miuráng, "Nán du háláng kakamá. Táwi yá tán náráwa ni kákkán it káin áwáng hálezinek wawu Resel káling Lea ina hálezinek, yarár watá tombong Israel táng tunggap táumálák wáina. Iná kálí ku ámna kutná kutná pálak Efrata hun hárá it Betlehem kinan kutya táwi átnelák. ¹² Hang Táwi yá ráulaka kaminek, náráwa máto wata kinan nan wawu Juda káling Tamar nangge yándi Peres[†] yan hun ina."

Rut tá Naomi ená táng tiuk

¹³ Kulá hang Boas yá Rut tu áwáná ya túuk. Tángga Boas yá Rut yot káman hálén Táwi yá táng álolo tán kawilá átang nanggená ámnaná táng tiuk. ¹⁴ Kulá hang náráwa yá Naomi inuráng, "Táwi kutná meng tártut tánír, Táwi yá eka káman háláng kakamáya kamek. Nangge wata kutná yá Israel kinan táwi hánám hálezinek. ¹⁵ Nángáanggeka ámnaná 7 dá átang keháng tolinggalát wawu hangga sim, iná nambáka watá kák ka kikiná narángga mángngátak wawu táwi hánám. Iná nambáka yá nanggená táng tek, wata ku nangge wata kákkán átkuku táng mirak táinek, me tátáwi hálezet pinya táinek."

¹⁶ Kulá Naomi yá nangge kimo wa tángga táng poláng mángga pinna kándáng tángga átkiu. ¹⁷ Náráwa nuknuukngá wahára árená watá ing miuráng, "Naomi yan nangge ámnaná káman tunggafeng mek!" Iná nangge kimo wata kutná ku Obed ing mantáuráng. Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

King Devit tán tombong

¹⁸ Kulá náwu Peres yan hun tombong: Peres wawu Hesron naning, ¹⁹ iná Hesron wawu Ram naning, iná Ram wawu Aminadap naning, ²⁰ iná Aminadap wawu Nason naning, iná Nason wawu Salmon naning, ²¹ iná Salmon wawu Boas naning, iná Boas wawu Obed naning, ²² iná Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

* ^{4:1:} Juda yan it yáilá me it kikimo yan kumbi kálu mungnganá tangtang wahára wawu ámna yá urum tátá komená.

† ^{4:12:} Peres yan hun wawu kut yáni árená hang tombong hásák máringga kuená.

Mak ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

*Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálú tiyawiuk
(Mat 3.1-12; Luk 3.1-9,15-17; Jon 1.19-28)*

¹ Náwu Ánutu Nanggená Jesu Ámna Náráwaná Son Iháhá watán me pingnga álosim watá hulátek.

² Ánutu yá Nanggená me ing inán Aisaia yá me wanyon uyiuk ngá ná:
“Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,
watá kálú tiyawing kaminek,”*

³ wawu “man dá ále komkomá páliná muná káiñ ing mantáinek,
Táwi yan kálú tiyawineráng,

kálú kándang hánám wa táng toling mineráng,” ”[†] wáina uyiuk.

⁴ Kulá me wa isutang gu Jon Umi Kuháng Yámámá yá ále komkomá páliná muná káiñ áwángga yánuk, “Pahán hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek.” ⁵ Wáina yánán du Judia ále káinnan me Jerusalem ámna náráwa táup hánám watá watán káiñ kuráng ngáyá kung mukmuro yáni meng tunggap tángga Jodan umi kinan árat Jon dá umi kuháng yámuk. ⁶ Jon dá kutná kutná mongiu wawu kamel rommá yá táng tolená, iná let songgo kepma yá táng tolená watá ku pánápjmá hára táng kik tángga, sungniná yá wu yot maming tátáwi watyot kitembong páyom tunggun yáni wa nanggiuk. ⁷ Kulá watán me wu ná: “Nák torong káiñ ámna káman áwinek wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna nák ina tá turing hang watán sendol páupmá yayaliyan tárák muná.” ⁸ No ku umi hánám watá kuháng sámet, iná watá ku Iruk Káungá watá kuháng sáminek.”

*Jon dá Jesu umi kuháng muk
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)*

⁹ Rám wahára Jesu wu it Nasaret ále Galili kálú áwáng kung Jodan umi kinan han Jon dá umi kuháng muk. ¹⁰ Rám Jesu yá umi sangga kep káiñ árangga áwuk, wahára hánám Jesu yá káuk ku alek ká ang tán Iruk ká iráp tánarám bá ina kahet hang málám hára ep tángga árán, ¹¹ rám waháranyon me káman alek káiñ ing háuk: “Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánná álosim hánám naret.”

*Satan dá Jesu ingirungngingya táuk
(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)*

¹² Rám waháranyon Iruk ká Jesu suring mán ále komkomá páliná muná káiñ kung ¹³ rám 40 átuk wata kinan Satan dá ingirungngingga kungga átuk. Málám songgo páyom bá árená káiñ wa árán angelo yá pinná tángga áturáng.

*Jesu yá disaepel hulátingga mantángga ihuk
(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)*

¹⁴ Kulá Jon táng it káto káiñ tit wata torong káiñ du Jesu yá Galili ále káiñ son kungga Ánutu yan pingnga álosim wa meng tárut tángga kuk. ¹⁵ “Kulá rám bu áwek, Ánutu yan átkuku wu enanggon áwek. Pahán hurik tángga pingnga álosim wa narángga pahán sáni káiñ káto tingga átkuineráng!” ing yánuk.

¹⁶ Kulá Jesu málám umi páatum Galili wata tákto kálú kungga kápu k u Saimon yot kulaná Endru wu umben san umi páatum kinan han átnárán, náuta yándi wu káut iháhá ámna. ¹⁷ Wa kápangga Jesu yá yánuk, “Áwáng nák nasurán du no sále ámna nangge iháháyan hálezinemálák.” ¹⁸ Wáina yánán waháranyon yándi wu umben yápmangga Jesu isutang kumálák.

¹⁹ Málám kimo hásák sim kungga kápu k u Sebedi nanggená Jeims yot kulaná Jon du bot kinan umben yándi iháhá toktolik tángga átnárán, ²⁰ málám kung ma táng husiuk ináku háng hánám mantáng yámán, nan yándi Sebedi san bot kinan ámna iháhá yuwán áwuráng watyot árat, yándi wu Jesu isutang kumálák.

*Jesu yá iruk wáik isutuk
(Luk 4.31-37)*

²¹ Wahára átang gu it Kapaneam káiñ kung wakáiñ átang Sabat hára Jesu yá kungga miti itná kinan hangga Táwi yan me yánang toliuk. ²² Rám Jesu yá wa yánang tolingga átuk wahára ámna náráwa wa narángga áturáng watá kangga hárámuturáng, náuta Jesu káuráng wawu ámna kutná pálak ká ina yánang tolingga átuk, lo yan tiksa yá yánang tolingngátaráng wáina muná.

* **1:2:** Malakai 3.1 † **1:3:** Aisaia 40.3

²³ Waháranyon ámna káman iruk wáik ká ep táená miti itná wata kinan yon átuk watá mantáuk, ²⁴ “Jesu Nasaret nan, rina táng námámáya áwelák? Kák ka nán hám náháng lem tátáya áwelák?” Nák ku há naret kák ku wa ingga, kák ku káungá hánám Ánutu yan káinnan dá áwelák!”

²⁵ Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, “Yolop átang ámna wa sangga hang!” ²⁶ Wáina inán iruk wáik watá ámna wa muwantang manná mantángga sangga hangga kuk.

²⁷ Wáina kangga ámna náráwa watá hárámutang yáni meme táuráng, “Náwu rina? Me náwu hurápmá hálángngá pálak! Iruk wáik me yánán watán milun suweráng,” ingga yáni miuráng. ²⁸ Kulá wata pingnganá watá sokmuná hánám Galili ále wa kung hilák táuk.

*Jesu yá ilalák mara máro hánám iháng tárut táuk
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Kulá rám miti itná wa sangga Saimon káling Endru yan it káin kuráng, wahára wu Jeims káling Jon du káman kuráng. ³⁰ Rám wahára wu Saimon silummá wu ilalák tángga sutná yá ángárángin kome káin átak ingga Jesu inát naruk. ³¹ Wáina hálendu kung ketná hárá tángga táng tárut tán, ilalák watá san náráwa málám sungngi tiyawing yámuk.

³² Kulá yonyon kálu káe yá kung han it tá pup tákuk kálu, ámna náráwa yá ilalák mara me iruk wáik ká ep ihená wa ihángga Jesu yan káin áwuráng. ³³ It waháranan táup hánám watá áwáng it kálu munganganá kálu tuwatang áturáng. ³⁴ Ámna náráwa táuppon áwát Jesu yá ilalák yáni hulá hulá wa iháng toliuk. Hang iruk wáik ká ep ihená wa táuppon yásut yámuk, iná iruk wáik ká kutná hiták meng tunggap tátá wa olet yáni máuk, náuta há naráng meráng wata.

*Jesu yá ále rákit káman káin sáponga tákuk
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Hilápmá hánám it tá páyung átuk kálu Jesu yá tárutang it sangga ále rákit ore káman káin kung sáponga tákuk. ³⁶ Átang sim bu Saimon yot nuknukngá watá suling muráng. ³⁷ Yáni waku kung kangga sat warán du inuráng, “Kámuk hánám kák ka sulingga ataráng!” ³⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Wa sat nándá ku rehára kámá kunin – it kámá enang nákáin – náuta wakáin me pingnga hányon yániinet. Wata hánám bu no áwut.” ³⁹ Wáina mengga hangga Galili ále kinan átkungga miti itná kinan Táwi yan me pingnga yánángga, hang iruk wáik yásut yámangga kuk.

*Ámna ilalák lepra ná pálak
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Ámna káman ilalák lepra pálak watá áwáng tulá hárá imángga hangga kiling muk, “Ko narratá álo hálendu neháng tolítá no Táwi rahálá hárá rongrongngá hálin‡.”

⁴¹ Ing inán Jesu málám pahán ukuro pálak ketná kálan kung tánggangga inuk, “No pahán kamet, rongronging!” ⁴² Wáina inán waháranyon ilalák lepra watá san sutná yá rongronggiuk.

⁴³ Wáina tángga Jesu yá suring mán háná kuinán tán ing inuk, ⁴⁴ “Kándáng narinelák, ko ni kámá káman ma inindalák, ináku kung sutya wa pris káman elengga ku Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá ilalák ká álo hálén rina tátáya miuk wáina tátá ku kámá yá kahángga ku ilalákgngá yá álo hálék ingga kahineráng.” ⁴⁵ Enendu ámna watá kuk ngáyá kung me wa raták yánáng halingga kuk. Hulá wata ku Jesu yá itná átúrág watán káin raták kung áwáng tátá wawu muná, ináku ále rákit wakáin re átuk, enendu ámna náráwa wakáinnan wakáinnan watá watán káin áwuráng.

2

*Jesu yá ámna ket hárammá wáik táng toliuk
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Rám kámá átang sangga Jesu yá it Kapaneam kinan son kung hen ámna náráwa yá wáina áwángga it káman da kinan átak ingga naruráng. ² Wáina hálén táup hánám watá áwáng it pahálá kinan me kep káin wa áwáng tuwatang árat Jesu málám wahára Táwi yan me yánuk. ³ Waháranyon, ámna káman kuratná náut wawu erek kámut háléná wawu málám re áwáwáyan muná, wata ku ámna 4 yá sum tát kámuk áwuráng. ⁴ Áwángga káuráng gu Jesu rupmá káin kung heheyan du muná náuta ámna náráwa yá kik hánám árat, áwáng it ketnán árángga kung it hungnganá yalingga wakálu kangkang pálak sat Jesu rupmá hárá háuk. ⁵ Wáina tát Jesu yá málambá naráng hating muráng wa kangga ku ket hárammá wáik wa inuk, “Nanggena, no mukmuropa wa yawondat.”

‡ 1:40: Juda yan kálu ku ing ilalák lepra pálak wawu Táwi rahálá hárá ku rongrongngá muná.

⁶ Wáina inán lo yan tiksa kámá wahára áturáng watá kangga ku ing narángga átkiuráng,
⁷ “Náuta ku ámna nátá wáina menggoek? Ánutu yan kome tain ingga hám tánggoek! Ámna káman dá kátu sasayan tárák kámá muná, Ánutu yá rewe ku wáina tátáyan.”

⁸ Waháranyon Jesu málám pahálá yá há naruk, pahán yáni káiñ wáina narángga átaráng ingga hálendu yánuk, “Náuta ku wáina naráng háteráng? ⁹ Ilalák mara inánáyan du me rina ku tiyapmá hánám ininet? ‘Mukmuroka ku yawondat,’ me ‘Tárutang kangkangga tángga hangga kung?’ ¹⁰ Enendu ing narineráng Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán kátu sasa watán háláng tángga átak.” Wáina yánangga son ilalák mara wa inuk, ¹¹ “No kanin, tárutang kangkangga tángga itya ya kung.” ¹² Wáina inán waháranyon málám tárutang kangkanggá tánggatang rahán yáni hárá hangga kuk. Wa kangga kámuk hárámutang Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuráng, “Tárák kámá ing ma hánám káumán!”

Jesu yá Liwai mantáng muk.

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Kulá son Jesu málám umi pátum tákto kálu kungga árán, ámna náráwa kik hánám watá áwát málám wahára Táwi yan me pingnga yánuk. ¹⁴ Wahára átang son kungga káuk ku Liwai* Alfius nanggená wu takis iháhá itná hárá putung átnárán kangga ku inuk, “Áwángga nák nasulák,” Wáina inán Liwai málám tárutang isutang kuk. ¹⁵ Kulá rám Jesu yá Liwai yan it káin kungga disaepelná yot sungngi nangga áturáng, wahára wu takis iháhá me “mukmuro mara” táup hánám Jesu isutang áwuráng watoyt kámuk átang sungngi náuráng. ¹⁶ Wahára tombong Farisi wata kinan nan lo yan tiksa watá kat Jesu yá takis iháhá me “mukmuro mara” watoyt sungngi nangga árát, árong disaepelná wa yánuráng, “Náuta ku Jesu yá takis iháhá me mukmuro mara yot sungngi náeráng?” ¹⁷ Wáina met Jesu yá narángga yánuk, “Ámna káman ilalákgá muná yá dokta yan káiñ ma kungngátak, ináku ilalákgá pálak watá ku dokta yan káiñ kungngátak. No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng yámámáya ma áwut, ináku mukmuro mara wa mantáng yámámáya áwut.”

Jesu yá sungngi sangga sáponga tátá wata yánuk

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Kulá rám káman Jon dán disaepel yot Farisi wu sungngi sangga árát, ámna náráwa kámá yá áwáng Jesu inuráng, “Jon dán disaepel yot Farisi yan disaepel yá ku sungngi sanggoeráng, iná kákkán du muná.”

¹⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Ámna káman dá náráwa káman yot ket tántán tátáya átang nuknukngá men áwánggalát watá watoyt átang sungngi álo sanggalát me muná? Wáina kámá ma árak. Rám ore watá watoyt átgalát wahára wu herongnge átnát tán rám. ²⁰ Iná rám káman áwinek wahára wu ámna ni náráwa tátáya tainek wa áwáng há tángga kuineráng, wahára wu wáina nuknukngá yá sungngi sanggalát.

²¹ “Hang káman dá lap kátu mirak táng kakngá ya hinangngá ma rákárenggim. Iná wáina tánggim wawu mirak watá kakngá wa uyun hinangngá maming táwi hálenggim. ²² Hang káman dá wáin mirak wa táng meme kepmá kakngá hárá ma kulinggim. Iná wáina tánggim wawu wáin mirak wata mulá yá meme kepmá wa ráráhanggim, wáina tán du yayará wáin yot meme kepmá wawu yáup yándi muná hálenggalán, wáina wata ku wáin mirak wawu meme kepmá mirak háranyon kukuliyán.”

Sabat hárá yáup ma tainá wata Jesu yá yánuk

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Rám káman Sabat hárá Jesu yá disaepelná yot yáni waku wit hái orek yáni kálu kunggatang disaepelná yá wit páliná wa kámá káitungga iheráng. ²⁴ Kulá Farisi yá wa kápángga Jesu inuráng, “Kang, náuta ku disaepelka yá Sabat hárá kálu wáina ma tátáya mená wa táréng?”

²⁵ Wáina met narángga Jesu yá yánuk, “Sán kámá Devit tá tombongngá yot háing yámán táuráng wa ságíngngátaráng me muná? ²⁶ Pris táwi yáni kutná Abiata watán rám hárá Devit málám kung Ánutu yan it kinan hang, másáng horennga Ánutu yan tit káungá hánám háléná wa pris káman inán másáng wa imán náuk, wawu kálu hitik táuk, pris yá re nanaya mená wa, kámá iháng imán tombongngá yámángga náuráng. Devit tá wáina táuk, enendu Táwi yá kandák táelák ingga ma inuk.”

²⁷ Waháranyon ing yánuk, “Ánutu yá ámna nangge háláng yáyámáya Sabat táng tunggap táuk; ámna nangge yá Sabat háláng imámáya ma táng tunggap táuk. ²⁸ Wata ku Ámna Nanggená wawu Táwi, Sabat tán hányon.”

* **2:14:** Liwai wawu Matyu kutná nukngá.

3

*Sabat hárá Jesu yá ámna ketná wái k táng tolíuk
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)*

¹ Rám káman Jesu yá kung miti itná kinan háuk, wahára wu ámna káman ketná kámurená wakáin hányon árán, ² ámna kátu wu Jesu yá tárák rina tán kangga táng me hárá timin ingga áwáng áturáng, wáina hálendu Sabat hárá ná ámna wa táng tolin kanin ingga kangga átkiuráng. ³ Kulá Jesu málám ámna ketná kámurená wa inuk, “Wa átaráng wata kondon yáni hárá wa hetang álák.”

⁴ Wáina inángga son wahára áturáng ngá wa yánuk, “Retá ku Sabat hárá kálu kándang hález, álosim tainemán me wái k tainemán? Háláng yámamá me ráhang kámut tátá?” Wáina yánán wahára áturáng watá náng ingmen áturáng. ⁵ Málám kuk hánám kárek hálengga pahán yáni káto wa kangga pahálá márawin ámna wa inuk, “Ketya wa uying ráng fáng.” Ing inán ketná uying ráng tán ketná yá álosim háliuk. ⁶ Kulá waháranoy Farisi yáni waku hangga kungga Herot tán tombong kápángga Jesu utkámut tátáya me hulátingga háraturáng.

*Urum táwi yá Jesu isutang kuráng
(Mat 12.15-16; Luk 6.17-19)*

⁷ Jesu málám disaepelná yot hangga umi páatum káin kut ále Galili nan ámna náráwa urum táwi watá yásutang kuráng. ⁸ Wáina wáina tánggoek ingga naruráng hárá wu ámna náráwa táup táwi hánám ále Judia kálu, it yáilá Jerusalem kálu, ále Idumea kálu, me umi Jodan numkálu, hang it yáilá Tair me it yáilá Saidon kálu nan dá Jesu yan kán áwuráng. ⁹ Ámna náráwa yá kik hánám hálén kome muná kangga disaepelná yánuk, “Bot káman tiyawing namániráng, náuma ámna náráwa yá neháng kik pásinirot.” ¹⁰ Táup hánám há iháng tolíuk hálén, ilalák pálak watá há tángganin ingga málám hárá re seng inisurán tángga áwáng kik hánám áturáng. ¹¹ Rám iruk wái ká kanggiuráng hárá wu iháng hang kondolá hárá kátingga ing mantánggiuráng, “Kák ku Ánutu Nanggená!” ¹² Ing menggiuráng, enendu me káto mengga yánanggiuk, “Nák ku wa ingga ma meindaráng.”

*Jesu yá aposelná 12 iháng tunggap táuk
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)*

¹³ Rám káman Jesu málám ále yáilá káin áráng átang málámbá niya narek wa mantáng yámán málámbán káin áwuráng. ¹⁴ Málám ámna 12 iháng tunggap tángga kut aposel* yámangga yánuk, “Sán du nákkot átnéráng. Rám kámá wu suring sáme Táwi yan me wa yánangga átninguineráng, ¹⁵ me háláng tángga iruk wái wu yásut kuineráng.” ¹⁶ Ámna 12 iháng tunggap táuk wawu: Saimon, Jesu yá kut nukngá Pita imuk wa, ¹⁷ hang Jeims wu Sebedi nanggená hang kulaná Jon (yarán wawu Boanerges ing mantáng yámuk wawu wata hulá wu punam bá ina tainemálák), ¹⁸ hang Endru, Filip, Batolomiu, Matyu, Tomas hang Jeims Alfius nanggená, Tadius hang Saimon wawu tombong káman kutná Selot* waháranan, ¹⁹ hang Judas Iskariot, wawu ámna niyá Jesu táng káyam ket yáni hárá tiuk wa.

*Jesu yá Belsebul yot yáup táek ingga miuráng
(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)*

²⁰ Jesu málám it káman da kinan kung hang átnárán, ámna náráwa kik táwi watá son áwáng hiuráng, wáina hálendu málám disaepelná yot yáni re átang sungngi yáni nanayan du muná. ²¹ Wáina tát Jesu sípmá kátu yá wa naruráng hárá wu “Ámna wawu hohek, wata ku kung engotang áwániñ,” ing mengga kuráng.

²² Hang lo yan tiksa Jerusalem kálu átang háuráng watá ing miuráng, “Iruk wái yán yáni, Belsebul,‡ watá ep tán tánggoek, hang watán háláng hárá kungga nuknukngá wa yásutkoek.”

²³ Wáina mengga árat tu Jesu yá mantáng yámán áwát me tárák hárá yánuk, “Rina tángga ku Satan dá Satan isurán kuinek?” ²⁴ Káwak káman hárá árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá kándang ma átgim. ²⁵ Hang amba káman hárá árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu amba watá kándang ma átgim. ²⁶ Hang Satan dán tombong gá yáni yon honhoren tánggalát wawu kándang ma átgálát, tombong wawu háró tanggim. ²⁷ Iná ámna káman dá ámna hánghálángngá yan it kinan raták kung hang kutná kutná wakáin ma ihángga kunggim, ináku ámna hánghálángngá wa kála két hárammá háró tanggim. ²⁸ No pálipuk hánám ing sáin, Táwi yá ámna yan mukmuro me sárum meme tainé wawu álo yawon yáminek. ²⁹ Iná káman dá Iruk Káungá wata sárum meme tainé wawu kátná wa ma sáindák, márapmá ná wawu rámá rámá átang kuinek.”

³⁰ “Ámna wawu iruk wái ká watoyot átkoek,” ing miuráng wata ku wa yánuk.

* 3:14: Kut aposel wata hulá wu me tángga kungga áwángga tátá. † 3:18: Tombong Selot wawu Juda nan ámna urum kámá watá ku Rom ráhangga yásutniñ ingga tángga átnándaráng. ‡ 3:22: Belsebul wawu Satan kutná nukngá.

*Jesu maming got yakukulaná yá áwuráng
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹Kulá Jesu maming got yakukula watá áwáng kep káin átang ámna káman suring mát kung it kinan Jesu inán áwáng kep káin kápápáya kung han,³² ámna náráwa kik táwi áwálák áturáng watá inuráng. “Mamya yot yakukulaka wu kák ka sulingga áwáng kep káin átaráng.”

³³Ing inát watá miuk, “Mamna me yakukulana wu ni?”

³⁴Wáina mengga áwálák háleng sulingga wahára putung áturáng wa yánuk, “Kaniráng! Nahára átaráng sándu mamma me yakukulana! ³⁵Niyá Ánuntu yan me isutang átninguinek wawu nák yakukulana me yít ilomna me mam ilomna.”

4

*Jesu yá ámna káman dá irit táulá hái káin haliuk ka me tárakngá yánuk
(Mat 13.1-23; Luk 8.4-15)*

¹Son Jesu yá umi páutm táktó káin átang Táwi yan me yánang tolingga átnárán ámna náráwa yá áwáng táup hánám tuwarát kápángga bot káman umi ketnán átuk wata ketnán Jesu yá áráng putung árán ámna náráwa yá áwáng umi páutm táktó káin átaráng.²Málám me wa táwi hánám tárák hára tingga yánang tolingga kungga átang yánuk,³ “Sándá narániráng! Ámna káman dá iritná táulá halin ingga kuk.”⁴Málám halingga kungngárán kámá yá kálu hára hat, iráp pá áwáng erek nang háluráng.⁵Iná kámá yá ále sup kárák hára háuráng watá ku sopmuñá hánám áráng hiuráng náuta kung káwak kinan ma háuráng.⁶Kulá kák yá háliuk wahára wu kápán há roningga háuráng, náuta ráhun yáni muná wata.⁷Táulá kámá yá wu ále uran kággrángngá kinan kung háuráng hálendu áruráng, enendu árángga pálin yáni sásáyan tárák ku muná, náuta uran kággrángngá watá iháng usuk.⁸Hang táulá kámá yá ku káwak álosim hára háuráng hálendu áráng hengga pálin yáni álo kámá hánám wa sángga áturáng. Kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming tátáwi hánám tiuráng.”

⁹Hang Jesu yá ing yánuk, “Káman ni kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

¹⁰Kulá ámna náráwa yá erek kung háluráng, wahára wu disaepelná 12 watoyt kámá rupmá tangtang áturáng watá me tárakngá yánuk wata hulá ya ináng suliuráng.¹¹⁻¹²Ináng sulit tu yánuk, “Kámá kep káin átaráng wawu me tárakngá kálu re yánáná wáina hálendu ‘rendá rahán yáni hálenggá átnéráng enendu páliná wu ma káindaráng, me rendá narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma narindaráng. Wáina tángga átningga pahán yáni hurik tát Táwi yá kátu yáni saiwon.”^{*} Iná sáni wu Ánuntu yan átkuku watán me kilakngá wata hulá hánám wawu Ánuntu yá sán há sáliuk.”

¹³Son Jesu yá ing yánuk, “Sándú me tárakngá náwu ma nararáng me rina? Rina tángga wu me tárakngá nukngá wata hulá wa narineráng?¹⁴ Ámna káman dá irit táulá halingngátak wawu káwak náta ketnán Táwi yan me halingngátak.¹⁵ Ámna kámá wu irit táulá yá kálu hára hangngátaráng wáina, rám Táwi yan me narángngátaráng waháranyon du Satan dá áwáng me narángngátaráng wa táng hirarán kung yámángngátak.¹⁶ Iná kámá wu irit táulá yá sup kárák hára hangngátaráng wáina, Táwi yan me wa narángga sopmuñá hánám tángga wata herongnge hánám tángngátaráng,¹⁷ enendu ráhun yáni ma koená wata tángga wu rám hátetná kimo re átnárát márapmá me tárák wáik rina rina yá Táwi ya naráng háting meráng wakálu áwángngátak, wahára wu sopmuñá hánám naráng hákhátit yáni sangngátaráng.¹⁸ Hang kámá wu irit táulá yá ále uran kággrángngá hára hangngátaráng wáina Táwi yan me wa há narángngátaráng,¹⁹ enendu káwak kán kutná kutná wata narángpak tángngátaráng, me kikiná hulá hulá wata yángyárunggingngátak, me kutná kutná kápáng narángngátaráng. Watá iháng usán Táwi yan me watá páliná ma sángngátaráng.²⁰ Iná kámá wu irit táulá káwak álosim hára hangngátaráng wáina, wata tángga Táwi yan me wa narángga tángga páliná sángngátaráng wawu kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming hánám tátáwi tingngátaráng.”

*Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng
(Luk 8.16-18)*

²¹Jesu yá ing yánuk, “Káman dá lam kasingga tángga áwánggim wawa baket kinan káin me tebol tárang káin hám tinggim? Wáina muná. Ináku tebol ketnán tinggim watá ku álo.²² Me kámá tum taeñá wawu hiták hálezineráng, hang me kámá kilak átaráng wawu hiták meng tunggap táineráng.²³ Káman dá me nanaráyan kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

²⁴Waháranyon sengsáráp tingga ku ing miuk, “Me rina nareráng wa kándáng hánám wa naráng hátingga átnéráng. Tárák rina tánggoeráng wawu Ánuntu yá wáinanyon táng sámángga,

* **4:11-12:** Aisaia 6.9-10

wata ketnán nukngá sengsáráp táng sáminek.²⁵ Káman niyá me páliná watá átmek hálendu Ánutu yá wata ketnán nukngá yot tingga iminek. Iná káman niyá me páliná wa ma átmák hálen wawu isikimo rina átmek watoyot imáng hutang ihinek."

Irit tá áráng heheyán me tárák tingga yánuk

²⁶ Hang ing hányon yánuk, "Ánutu yan átkuku wawu ing ina: ámma káman dá irit táulá káwak káin halíngga sangga,²⁷ yáungán ruhinek me káen sengsulingga átkuinék, wahára rina rina áráng hengga árángga átaráng wawu ma naránggátak.²⁸ Káwak málambáyon du muk yámán áránggátaráng, huláttingga murán yáni, hang yumin yáni, hang yumin yáni kinan dú pálin yáni tingngátaráng.²⁹ Áráng hengga kungga pálin yáni ságga álikngingga árát tu pálin yáni mamaráyan rám hálengngátak, wahára wu márumbá yá áwángga marángga ihángngátak."

Mastet táulá hárá me tárák tingga yánuk

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ Son Jesu yá yánuk, "Ánutu yan átkuku wata wu náut ina ingga mengga sániñet, me tárák ku náut hárá mengga sániñet?³¹ Ánutu yan átkuku wawu mastet táulá ina isik hánám kimo káwak kinan halínggátaráng.³² Enendu rám watá áráng hengga tihangngátak wahára wu hái káin kutná kutná hená wa iháng hátingga maming táwi hánám wa tihangngátak. Kétná palá tingga áráñ alek káin iráp pá kahetang áwáng wahára tángga sek narángga yongnga ya átnándaráng."

³³ Rám máro yon Jesu yá Táwi yan me wa tárákngá wáina re tárák hárá yánuk. Watá nanará yáni káin álo nanaráyan kálu wahára yánánggiuk.³⁴ Málám me kámuk yánánggiuk wawu tárák hárá re tingga yánánggiuk, iná máriya málám re disaepelná yot átang wahára ku wáina wáina ingga hulá yot kándang hánám yánáng tolinggauk.

Jesu yá iruk táwi wa inán sáuk

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Rám wahára it tá yonyonlingga áwán du Jesu yá disaepelná yánuk, "Umi pátum tákto numkálu kulin,"³⁶ ing yánán disaepel yá Jesu yá bot átuk wata kinan re áráng árát ámma náráwa káwan táwi wa yápmanga kuráng, waháranyon bot kámá watoyot hányon kuráng.³⁷ Kungga átnárát, iruk maming táwi yá tán umi pátum punggilá yá hilák singga bot ketnán hanghang tángga árát, bot tá hálá umi pátum kinan háin ingga tángga átuk.³⁸ Kulá Jesu wu bot yangngá káin miung ketnán ruhángga áráñ disaepelná yá táng mirak tángga inúráng, "Tiksa, náni ya urák náni wa naránggoelák me? Hang suwindemán!"

³⁹ Wáina inát, málám tárutang iruk wa me táng mángga umi pátum punggilá wa yánuk, "Kilak! Yolop hánám átniráng!" Wáina yánán iruk ká san umi yá láláwingga hánám wa átuk.

⁴⁰ Kulá hang disaepelná wa yánuk, "Náuta ku pitánggoeráng? Sánda naráng hákhátiik sáni wa muná hánám puk me?"

⁴¹ Wáina yánán, yáni waku hárámutang pikpito narángga yáni meme táuráng, "Náwu ni? Iruk kot umi pátum punggilá yá watán me naránggoeráng náwu!"

5

Jesu yá iruk wáik isutuk

(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Jesu yá disaepelná yot Galili umi pátum wa hitik tángga Gerasen ále káin kung hengga,² rám Jesu yá bot sangga háuk waháranyon ámma káman iruk wáik ká ep téená watá tanggán káin átang kakaya áwáng hiuk.³ Ámma wawu tanggán káin átnándak, wahára ámma káman dá amna wa háthárot tán tárák ku muná, sen dá enendu muná yon.⁴ Rám kámá sen dá ket hárammá káto hárotnándaráng, enendu sen uying rákrákit tángngátak. Káman dá hálängngá táng hang titiyan du muná.⁵ Rámá rámá káen me yáungán wawu ále yáilá káin tanggán dá átak wakáin re átang huhumenman pálak málambáyon sutná sutná wa sup pá marángngátak.

⁶ Málám mulangán káin átang Jesu kangga hururung ingmen kung kondolá hárá tulá hárá imángga han,⁷⁻⁸ Jesu yá inuk, "Iruk wáik, ámma wa sangga hang!" Wáina inán narángga hahatingga ingmen ing mantáuk, "Jesu, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená, rina táng namindelák? Ma keháng lem táindát ingga Ánutu rahálá hárá nanáng!"

⁹ Ing inán Jesu yá inuk, "Kutya ku ni?" Ing inán, watá miuk, "Nák ku iruk wáik tombong hásák wata táwi yáni ya átnándat, wáina wata ku kutna wu Tombong Hásák."¹⁰ Wáina inángga ále nahára ma násutnándalák ingga kiling muk.

¹¹ Put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu enang waháranyon sungngi nangga árát.¹² Kulá iruk wáik watá Jesu kiling muráng, "Suring námátá put wa átaráng wata kinan kung hanin."¹³ Wáina ing met, Jesu yá álo ingga yánán iruk wáik watá ámma waháranan áráng hengga kung put wa áturáng wata kinan háuráng. Put káwan táwi wata sale

yáni wu 2000 watá hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hárá hitangga kung umi pátmum kinan hangga umi nangga kámumturáng.

¹⁴ Wáina tát, ámna put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga kungga pingnga wa it kinan me ále wata kátu káiñ yánat ámna náráwa yá rina tunggafek ingga kakaya kuráng.

¹⁵ Rám ámna náráwa yá Jesu yá átuk káiñ wa áwángga káuráng gu ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk wawu sutná kándang tánggánennga, nanaráná yá kándang hálen, wahára putung árán, kangga pitáuráng. ¹⁶ Kulá rendá wahára átang rahán yáni yá káuráng watá wu ámna iruk wáik ká ep táená wawu wáina ingga áwúráng wa yánuráng, hang put tu wáina táeráng ingga hányon yánuráng. ¹⁷ Kulá me pingnga wa narángga ámna náráwa yá ále ná sangga kung ingga sonson Jesu yolopon kiling muráng.

¹⁸ Kulá Jesu málám bot ketnán áruk wahára wu ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk watá káman kunin ingga Jesu kiling muk. ¹⁹ Enendu Jesu yá álo ingga ma inuk, ináku ing inuk, “Itya káiñ kung sipyá kátu Táwi yá urákka narángga kutná táwi rina táng kamek wa wáina ingga yáninelák.” ²⁰ Wáina inán du ámna watá kung Dekapolis ále káiñ wáina ingga Jesu yá kutná táwi rina táng muk wa yánangga kun ámna náráwa yá wa narángga ikik hárámuturáng.

*Náráwa máto kámurená yot náráwa ilalák mara iháng tárut túuk
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Rám Jesu yá bot ketnán umi pátmum wa son hitik tángga kung numkálu átuk, wahára ámna náráwa yá kík hánám wa áwáng áwlálk táuráng. ²² Wáina tát átnárán, miti itná yan ámna yáilá káman kutná Jairus watá áwáng Jesu kangga tulá hárá imángga hangga ²³ inángga pahálá yot hánám kiling muk, “Uriwana máto yá kámumtándek. Ko áwáng ketya yá tánggatá álo hálengga tártutang hárátnék.”

²⁴ Wáina inán du Jesu yá watyot kun, ámna náráwa táwi hánám watá isutang kungga uying kákárik táng mángga kuráng. ²⁵ Kulá náráwa káman wahára átuk wawu yara 12 wata kinan yipitná ya rámá rámá kungga rewe átnándak. ²⁶ Málám dokta máro hánám watán káiñ kun háláng imániñ ingga tángngátaráng, enendu sut láwit táwi hánám imángngátaráng, me supmá kámuk hánám sáuk, enendu ilalákgá yá álo hálená ina ku ilalák watá táwi hánám wa hálengga átnándak. ²⁷ Málám Jesu yá wáina wáina tángngáat ingga met narángga ku, sárumá ya káwan táwi kungga átúráng wata kinan kung lapmá hásák hárá wa tánggáuk, ²⁸ náuta, “Na hánámá lapmá hásák káiñ tánggáinet wawu hárá álo hálénet,” ingga narángga átuk wata. ²⁹ Waháranyon hánám sip pá hangga átnándak watá sálikngín málám sutná káiñ naruk ku sutná márawingga átnándak watá pukon sálikngingga kun, ³⁰ waháranyon Jesu yá naruk ku hálángngá kátu yá sangga kun málám hurik tángga kik táwi kunggaturáng wa yánuk, “Niyá nákkán lap tánggaek?”

³¹ Ing men disaepelná yá inuráng, “Kang, ámna náráwa kik hánám keháng rosingga koeráng, enendu ko ku melák, ‘Niyá nehánggaek?’ ingga melák.”

³² Wáina inuráng, enendu Jesu málám emá re niyá nehánggaek ingga áwlálk hálengga kuk.

³³ Jesu yá wáina fán kangga náráwa ni ilalákgá yá álo hálen naruk, málám pitángga yángyáng pálak áwáng hárámmá hulá hárá turingga hangga wáina wu pálipuk ingga inuk. ³⁴ Wáina wáina ingga inán Jesu yá inuk, “Uriwana, naráng hákhatíkka watá keháng tolek. Pahán láláp hárá kuinelák, iná ilalák wawu pukon kepmaek.”

³⁵ Jesu yá wa inángga emá me tángga átnárán, ámna kámá miti itná yan ámna yáilá watán it káiñnan dá áwáng inuráng, “Uriwaka wawu hárá kámumtak. Máraptá watyot tiksa ma imindalák.”

³⁶ Wáina inát Jesu málám watán me wa kárámatingga hárá naruk, enendu ámna yáilá wa inuk, “Ma narángpak táindalák, ináku naráng hákhatíkka hárá káto átnelák.”

³⁷ Wáina inángga málám yánán kámá yá ma isutang kuráng, ináku Pita, Jeims hang Jon, Jeims kulaná, watyot re kuráng. ³⁸ Yáni wu rám miti itná yan ámna yáilá watán it káiñ kung hengga Jesu yá kápuk ku huhumenman tángga kutkáyawát wa irawa hárá ingmen tánggarát.

³⁹ Málám kung it kinan hangga yánuk, “Náuta wu kut me huhumenman ná tángga átkoeráng? Nangge náwu ma kámurak, ináku ruhángga átak.”

⁴⁰ Wáina yánán watá yut mángga árátlám yánán erek ingmen kep káiñ hat, naning maming got disaepelná káman átúráng wa ihángga nangge ting sat átuk wakáiñ kung háráng. ⁴¹ Málám hang nangge wata ketná hárá tángga inuk, “Talita kum” (wawu ing “Náráwa kimo, no kanet ‘Tárulák!’ ”). ⁴² Waháranyon hánám náráwa máto watá tártutang kung áwáng tán kangga ikik hánám hárámuturáng. Náráwa kimo wawu yaraná wu 12.

⁴³ Waháranyon málám sungngi kámá imát náik ingga yánangga ku kungga kámá wáina téak ingga ma yáyánáya olet yáni máuk.

6

*Profet tu itná hulá hára kutná árená muná
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ Kulá Jesu málám rehára átuk wa sangga itná hulá káin disaepelná watoyot kuráng. ² Rám Sabat tá áwáng hiuk hárwa wu miti itná káin Táwi yan me yánang tolingga áráan, urum táwi wa narángga átúráng wata kinan máro hánám bá yon hárámutang me keke ing miuráng, “Ámna nátá nanará wawu rekáinnan ihuk? Nanará álosim náwu niyá imuk ngáya tángga tárák hulá hulá wa hányon tánggoek? ³ Náwu kapenda me náut? Náwu Maria nanggená Jeims, Josep, Judas hang Saimon wata tat yáni me rina? Hang yítná ilommá nahára nányot háránndamán.” Wáina mengga kuk táng mángga watán me wa pálipuk ingga ma naruráng.

⁴ Wáina met Jesu yá yánuk, “It yáni hulá me málámbán hun kinan me málámbán itná pahálá kinan rewe ku profet tu kut yáni árená muná.” ⁵⁻⁶ Jesu málám naráng hákhatik yáni muná wa kangga hárámutuk, wata ku málám wahára ket tárák kámá táwi sim ma túuk, ináku ilalák mara yarákimo wahára ketná yá ihánggápán álo háliráng wa rewe. Wáina tángga Jesu málám itná itná kungga Táwi yan me wa yánang tolingga átkuk.

*Jesu yá disaepel 12 suring yámuk
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)*

⁷ Málám disaepelná 12 wa mantáng yámán áwát, iruk wáik yásusut watán háláng wa yámángga yará yará suring yámán kukuya ing yánuk, ⁸ “Náut kámá káman kálu watán ma ihindaráng ináku to rewe ihineráng. Másáng ma ihindaráng, yáku ma ihindaráng me sup kámá tumá kinan árat ma ihindaráng. ⁹ Sendol re moneráng, iná sut tátámot tán hánámá kámá ma ihindaráng. ¹⁰ It rehára ruhineráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sáineráng. ¹¹ Iná it káman dá herongge ma táng sámángga ma sáhená yan tárák árat, me sándán me ma narát, wawu hárám sáni káin káwak káhumá wa káting halit wahára han du kuineráng, watá ku watoyot me yá átak hálezinek,” ingga yánuk.

¹² Kulá disaepel watá hangga kungga pahán hurik táineráng ingga ámna náráwa yánangga kuráng. ¹³ Yáni waku iruk wáik táuppon yásut yámángga ilalák mara táuppon oel kulingga kuháng yámángga ku ilalák yáni háraranan iháng tárut tángga kuráng.

*Jon Umi Kuháng Yámámá wa salá ták maruráng
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁴ Kulá Jesu kutná yá táwi hánám hálengga kungga áráan du King Herot tá rina rina tunggafengga átuk wa naruk. Kátu kámá yá wu ing mengga kunggarát, “Jon Umi Kuháng Yámámá kámutuk watá son hám tárutuk wáina hálendu ket tárák hulá hulá tátáyan háláng wawu wahára átak.” ¹⁵ Kulá kátu kámá yá wawu Elaija ingga menggaturáng, iná kátu kámá yá wu profet uláp hánám átkiuráng waháranan ina ingga menggaturáng.

¹⁶ Iná Herot tá ku wa narángga wu ing miuk, “No yáne Jon salá maruráng watá son tárutuk!”

¹⁷ Jon wawu huphuráp Herot málámbá yánán kung ket tángga hárötang táng it káto kinan tiurang. Wa túuk wawu náuta kulaná Filip áwáná Herodias wa Herot tá áwáná ya tán, ¹⁸ wata ingga ku Jon dá ing mengga sonson tángga áráan, “Herot ko kulakka áwáná áwáka ya táluk wawu kandák.” ¹⁹ Wáina inángga sonson tángga áwán du Herodias yá pahálá kuk hánám naráng mángga áwánggiuk, enendu utkámut tátáyan kálu kámá ma tunggafenggiuk, ²⁰ náuta Herot tá Jon da naráng mánggiuk wawu ámna kándág rongrongngá, wata ku Jon da hányon pitáng mángga kándág hánám pinná tánggiuk. Rám Herot tá Jon dán me naránggiuk hárwa wu naráng yakyawák tángga narángpak hánám tánggiuk, enendu son Jon dán me nanará ya wu kikiná naránggiuk.

²¹ Pukon da ku Herodias yan rám álosim káman dá áwuk wawu Herot tá tunggafiuw watán rám. Wata ku umi sinak maming táwi tátáya kapman dán ámna yáni yáni me tewe ámna yáni yáni watoyot ále Galili yan ámna yáilá wa iháng uyiuk. ²² Rám wata kinan du Herodias uriwa yá áwáng rahán yáni hárwa wa tát pánáp tángga áráan Herot yot ámna hulá hulá watá kangga álosim naruráng. Wáina hálendu king gá náráwa wa inuk, “Ko náuta kámá narángga naninelák wawu no háránám kaminet.” ²³ Ing inángga me káto hánám mengga miuk, “Pálipuk hánám ko náuta narángga naninelák wawu no háránám kaminet wata tárakngá ku ále káwak no pinna fáet wa huk tángga numkálu kamánggem wáina.”

²⁴ Wáina inán náráwa málám hangga kuk ngáyá kung maming inuk, “Náut nanamáya ininet?”

Ing inán maming gá inuk, “Jon Umi Kuháng Yámámá wata yáilá ya naret,’ ingga ininelák.”

²⁵ Wáina inán náráwa málám sokmuná hánám son kung king inuk, “Nák ku ko kula pálik hánám nahára Jon Umi Kuháng Yámámá wata yáilá wa tera hárwa tingga táng áwáng naminelák ka naret.”

²⁶ Wáina inán king gá narángpak táwi hánám táuk, enendu me káto hánám mengga inuk me ámna yáilá sungngi nanaya áwuráng wata rahán yáni hárá hálendu milunná ma yaliuk.

²⁷ Ináku waháranyon yáup ámnaná suring mán Jon yáilá tángga áwáwáya kuk. Ámna watá kung Jon it káto káin átuk wakái salá ták marángga ²⁸ táng tera hárá tingga táng áwáng náráwa wa imán watá táng kung maming imuk. ²⁹ Wa narángga Jon dán disaepel yá áwáng tambun wa táng kung tanggán káin usuráng.

Jesu yá ámna 5000 wa sungngi sing yámuk

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Aposel kuráng watá átkut sálin áwáng Jesu rupmá áwálák átang Wáina Wáina táumán me Wáina yánang toliumán ingga erek ingmen inuráng. ³¹ Rám ore waháranyon du ámna náráwa watá táup hánám kung áwáng tángga árat tu Jesu yá aposelná yot sungngi yáni nanayan tárak muná hálendu yanuk, “Sáni re hánám áwat nákkot kungga ále rákit kangga wakái sek nárran.”

³² Ing yánangga yáni re hánám bot hárá árángga ále rákit káman káin kuráng. ³³ Enendu táup hánám bá há kápúráng Wáina hálendu wakái koeráng ingga há narángga it ále ore wakáinnan watá hárám kálu hururung ingmen watá kálak kung hiuráng. ³⁴ Jesu yá kung hengga kápuk ku ámna náráwa táup hánám watá árat kápángga urák yáni naruk, náuta sipsip mårum yáni muná ina hálendu málám Táwi yan me táwi hánám wa yánang toliuk.

³⁵ Kulá it tá há yonyon tin kangga disaepelná yá áwáng inuráng, “Nákain du ále páliná muná káin átnáne há yonyon tek. ³⁶ Wáina wata ku ámna náráwa álo suring yámátá it káma káin há yáni kungga sungngi yáni kangga yungga nanggalát me?”

³⁷ Ingga inát Jesu yá yánuik, “Náut kámá nanayan wawu sáni kangga yámineráng.”

Ing men watá inuráng, “Ámna káman dá yáup yap 8 tángga sup ihángngáatak, Wáina watá ku álo kung másáng yungga yámátne nanggalát.”

³⁸ Ing met Jesu yá yánuik, “Másáng tum pa rina tá átaráng ingga kaniráng.”

Ing men kungga kangga ku inuráng, “Másáng tum 5 hang káut yará yá átaráng.”

³⁹ Wáina inát tu Jesu yá yánán ámna náráwa wa disaepel yá iháng urum kámá kámá tit kepang álo kámá hárá wa putung hárang. ⁴⁰ Kulá putung áturáng wawu urum kámá 50 kámá 100 Wáina Wáina re áturáng. ⁴¹ Wáina árat Jesu málám másáng tum 5 watyot káut yará wa ihángga átang alek kálu hálengga Táwi yan káin sáponga tángga másáng wa hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kut, málám káut yará wa wainanyon tángga yámán kámuk ting yámángga kuráng. ⁴² Wa yámát nangga kámuk hánám kawin yáni hahatin, ⁴³ disaepel yá másáng me káut káhumá áturáng wa iháng rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng. ⁴⁴ Iná ámna náráwa sungngi wa náuráng wata sale yáni wu táup hánám, iná 5,000 wawu ámna sale yáni re.

Jesu yá umi ketnán yángyáreng kuk

(Mat 14.22-36; Jon 6.16-21)

⁴⁵ Kulá waháranyon Jesu yá disaepelná sokmuná kuniráng ingga suring yámán watá kálak umi pátum numkálu it Betsaida káin kukuya bot ketnán árángga kut, málám ámna náráwa urum wa yánán sansan tángga kuráng. ⁴⁶ Watá kung hálit kápángga málám ále yáilá álatná káin sáponga tátáya áruk.

⁴⁷ Rám it tá pup táuk wakálu ku bot tá umi pátum táitná káin kunggatuk, iná Jesu yá ku málám re ále yáilá káin há átuk. ⁴⁸ Málám hálengga kápuk ku iruk maming táwi hánám hásingga árán du disaepelná yá pul tángga kukuya iháng husingga árat. It háiháiya kálu málám umi ketnán yángyáreng iháng hárín ingga tánggárán du, ⁴⁹ disaepelná yá hálengga káuráng gu umi ketnán tangtareng áwángga árán yáni wu kangga utni ingga ohok táuráng, ⁵⁰ náuta disaepel kámuk kangga pikpito hánám naruráng, enendu waháranyon ing yánuik, “Káto hálezineráng! Náwu na áwet. Ma pitáindaráng.” ⁵¹ Wáina yánangga málám árángga bot ketnán káin kun waháranyon iruk watá sangga hang náng ingmen áráng kangga ikit hánám hárámuturáng, ⁵² náuta nanará yáni yá kándang ma naráng rákit táuráng hálendu másáng gá sambe tiuk wata wu manyon naráng háráuturáng.

⁵³ Kulá yáni wu umi pátum wa hitik tángga Genesaret káin kung hengga bot wa wahára putting sat átuk. ⁵⁴ Kulá bot káinnan dá sangga káwak káin háruráng waháranyon ámna náráwa yá Jesu kangga há naráng háráuturáng. ⁵⁵ Wáina hálendu yáni waku hururung ingmen it yáni it yáni kungga ilalák mara wa iháng kangkang hárá tingga ihánggatang Jesu yá rehára átak wa nangnaráng wakái kunggiuráng. ⁵⁶ Hang ále rehára rehára kunggiuráng wahára wu itná itná kámuk it yáilá me it nanggená waháranan dá ilalák mara iháng áwáng urum komená yáni hárá tingting tánggagiuráng. Wáina ting sat árán du kiling mát tu álo san watá lapmá ilungngá re kimo tánggagaya, iná niyá Wáina há tánggagiuráng wawu há álo hálenggiuráng.

7

*Rongrongngá yot tu rongrongngá muná ya me táuráng
(Mat 15.1-20)*

¹ Rám káman Farisi yot lo yan tiksa yá Jerusalem káin átang áwuráng watá áwáng Jesu kang áwálák tágga² kápuráng gu Jesu yan disaepel kátu yá ket yáni kálak ma yawolená* sungngi nangga árat. ³ Farisi me Júda kámuk wawu tátawi yáni yan kálu káman wáina isutnándaráng wawu ing, rámá rámá ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, iná ket yáni ma yawolená sungngi ma nangngátaráng. ⁴ Rám maket komená sangga it káin áwángngátaráng hárá wawu áwáng ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, me tátawi yáni yan kálu hulá hulá isurená wa isutnándaráng. Kálu káman du ing kap me umi kárangngá me tipot yanyawon táená wa.

⁵ Wáina hálendu Farisi yot lo yan tiksa watá Jesu inuráng, “Rina tágga ku disaepelka yá tátawi náni yan kálu wa isutang ket yáni rongrongngá ma hálén sungngi nanggoeráng?”

⁶ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Ámna kusákngá sánda puk hánám Ánutu yá profet Aisaia inán kándang hánám ing mengga uyiuk:

‘Ámna náráwa náwu milun dá re meng toling namángngátaráng,
iná pahán yáni wu nepmang kung mulangán hánám átaráng.

⁷ Hánámá sut tá re nanáng sákgngingngátaráng,
hang me mengngátaráng wawu ámna yan meng rákit mená wa rewe Táwi yan me ina yánángngátaráng.[†]

⁸ Sándu Ánutu yá meng rákit me tiuk wa sat kun du ámna nangge yan kálu wa re káto tágga átkoeráng.”

⁹ Hang ing yánuk, “Sándu álo kámá hánám ing tággoeráng! Ánutu yan meng rákit me wa iháng numkálu tingga ku ámna sánin kálu wa rewe isutang átkoeráng! ¹⁰ Kulá Moses yá ing miuk, ‘Mam nan sáni ya tárang káin átnéráng,[‡] iná, ‘Niyá naning maming me wáik yáninek wawu utkámut táineráng.’[§] ¹¹ Enendu, ket tárák sáni wawu hulá kámá. Sándá ku ing mengngátaráng, ámna káman dá naning me maming ing yánánggim, ‘Sup me kutná kutná náwu sán sámánggem, enendu Ánutu yan pingnga ingga há miut, wata ku ma sámindát,’ ¹² wáina tágga ku sat naning me maming ma háláng yámángngátarakt. ¹³ Wáina tágga ku tátawi sáni yan kálu wa uying sat áwán Ánutu yan me wa táng hang tinggoeráng, hang kálu wáinanyon nukngá kámá hányon tággoeráng.”

¹⁴ Hang son Jesu yá urum táwi wa mantang yámán málámbán káin áwát yánuk, “Sán kámuk nákkán me né kárámatingga kándang hánám narineráng. ¹⁵⁻¹⁶ Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa káman da kinan hangga watá tán mukmuro pálak ma hálenggim, ináku náutá ámna me náráwa kinan káinnan dá áwáng kep káin hangngátarakt watá tán du mukmuro pálak hálengngátarakt.”

¹⁷ Kulá máriya urum táwi átaráng wa sangga kung it kinan háuk, wahára ku disaepelná yá me tárákgá wa yánuk wata hulá nanaráya ináng suliuráng. ¹⁸ Wáina inág sulit Jesu yá yánuk, “Sándá nanará sáni muná yon me? Ing wa ma kangngátaráng me? Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa sut kinan hangngátarakt, watá tán ámna me náráwa wata mukmuro pálak hálengngátarakt. ¹⁹ Náuta watá kung pahán kinan ma hangngátarakt, ináku kung kombán káin hangga ku kámun kálu ámna nangge sut sangga kep káin kungngátarakt.” (Wa men du disaepel yá naruráng sungngi kámuk hánám wawu rongrongngá.)

²⁰ Waháranyon kungga ku ing miuk, “Náutá ámna me náráwa sut kinan átang áwáng kep káin hangngátarakt watá tán du mukmuro pálak hálengngátarakt. ²¹ Kulá ámna me náráwa pahán kinan nan dá áwáng hangngátarakt ku nanará wáíki, márámamák, manek, ámna nangge utnut, náun áwán dá ámna náráwa nukngá yot márámamák tátá, ²² há árán nukngá ya mengmeng, ket tárák kandál kámá yáyále, me kusák, put ang gán ket tárák, kápáng naknarák, mengmán mengmán, kaya narátá árená háléhale, hang hohonáyan ket tárák. ²³ Wáina watá hánám bu pahán kinan nan dá áwáng hangga ámna me náráwa táng wáik tágngátarakt.”

*Fonisá náráwa yan naráng hákhatik
(Mat 15.21-28)*

²⁴ Jesu yá ále wa sangga Tair ále káin kulk ngáyá kung it káman da kinan kung hangga ku káman dá Jesu wáina átak ingga nanará watá taktak mán kilak árin ingga átuk, enendu kilak átnát tán tárák muná. ²⁵ Kulá náráwa káman uriwa iruk wáik ká ep táená watá Jesu yá wáina

* ^{7:2:} Rám disaepel kátu yá ket yáni ma yawolená sungngi nangga átaráng wawu Farisi yá kápát tu Táwi rahálá hárá rongrongngá ma háluráng. Rongrongngá ma háluráng wawu ket káin wata ma miuráng, ináku Júda tátawi yáni yan me pálík uyená hitik táeráng ingga wata miuráng. † ^{7:7:} Aisaia 29.13 ‡ ^{7:10:} Son Ihuk 20.12; Lo 5.16 § ^{7:10:}

áwek ingga pingnganá narángga waháranyon áwáng hárammá hulá hára tulá hára imángga turingga háuk. ²⁶ Náráwa wawu ále Fonisia Siria káwak káiin tunggafiu, iná málám wawu hun Juda waháranan muná. Watá áwáng iruk wáik káuriwa ep taeñá wa isurátá kuik ingga Jesu kiling muk.

²⁷ Wáina inán Jesu yá inuk, "Hulátingga hánám bu satá nangge yá náuta nareráng wa kálak naniráng. Nangge yan sungngi wa iháng ang yáni yámátné kándáng ma hálezindák."**

²⁸ Ingga Jesu yá inán náráwa watá miuk, "Pálipuk, ámna hulá, enendu ang gu tebol tárang káiin nangge yá sungngi náená káhumá watá hat hányon nangngátaráng."

²⁹ Wáina men Jesu yá inuk, "Wáina melák wata ku álo kung. Iruk wáik wawu uriwaka sangga há koek."

³⁰ Kulá náráwa wawu hangga itná káiin son kungga káuk ngá ku uriwa wu iruk wáik ká sangga kun kome hára hang pándák árán.

Jesu yá ámna káman kárámanná tungngá, mená muná wa táng toliuk

³¹ Kulá Jesu yá Tair ále wa sangga Saidon ále kálu kungga hangga Dekapolis ále kálu kungga umi páatum Galili káiin kung hiuk. ³² Wakáin kungngárán ámna káman kárámanná tungngá yot tu meme tátaya táng husingngátk wa engotang áwuráng ngáyá áwáng Jesu rupmá hára sangga ketná yá ámna wa tánggagaya kiling muráng.

³³ Wáina inát Jesu málám ámna wa engotang urum táwi wa yápmangga kep sim kungga ketná kálongngá numnum iháng kárámanná hinangngá numnum ihánggápangga, son alupmá murán ketná káiin han táng ámna watá elángá káiin tánggangga ³⁴ málám hález alek kálu árán pahálá yot urákngá narángga irukngá uyingga inuk, "Efata!" (wata hulá ku ing, "Yaling!"††). ³⁵ Wáina tán rám waháranyon ámna wata kárámanná yá ruwarán elákngá yá álo hález wahára átang gu hiták meme tánggatuk.

³⁶ Kulá wahára átang Jesu yá olet yáni káto hánám tángga ni kámá káman ma inindaráng ingga yánangga sonson tákum, enendu ámna náráwa yá meng isurát kungga táwi hánám háliuk.

³⁷ Ámna náráwa yá wa narángga ikik hánám hárámutang ing miuráng, "Kutná kutná wu kándáng hánám wa tánggoek. Watá tán káráman yáni tungngá yá ruwarát, me yáni muná yá meme tánggoeráng."

8

Jesu yá ámna náráwa 4000 wa sungngi sing yámuk

(Mat 15.32-39; 16.1-4; Luk 12.54-56)

¹ Rám ore wahára ámna náráwa urum táwi kámá yá áwáng árát, Jesu yá wa kápán sungngi yáni muná hález disaepelná mantán áwát yánu, ² "Ámna náráwa nátá áwáng nákkot árát rám kaláhu hález ka náut kámá kámá nanayan ma átyámák, wata ku urák yáni naret. ³ Iná no hánámá hánám suring yámé kuineráng wawu kálu hára hálet yángom tin háineráng, náuta kámá wu kálu mulangán hánám áwuráng."

⁴ Wáina yánán disaepelná yá inuráng, "Enendu náwu ále rákit káiin átamán, ni hánám bá ku sungngi tárák hára ihángga áwán yámátné nanggalát?"

⁵ Wáina ingga met Jesu yá yánu, "Másáng tum ba rina tá átaráng?"

Ing yánán, "Másáng tum bu 7 dá átaráng," ingga inuráng.

⁶ Wáina inát Jesu málám ámna náráwa wa yánán káwak hára wa putung hang árát, málám másáng tum ihángga átang sáponga tángga hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámangga kuráng. ⁷ Hang káut isíkikimo yarákimo hányon árát, wata sáponga hányon tángga iháng disaepelná yámán watoyot ámna náráwa ya ting yámangga kuráng. ⁸ Kulá ámna náráwa yá nangga álo náemán ingga kátu yápmat, disaepel yá kátu kátu wa iháng rápmám 7 wa tuwat hánám monduráng. ⁹ Ámna náráwa sale yáni wu 4000 náut wáina watá árát suring yámán kut ¹⁰ waháranyon málám bu disaepelná yot bot ketnán árángga Dalmanuta ále kálu kuráng.

¹¹ Farisi yá áwuráng ngáyá áwáng Jesu yot me inán kanán tángga ingirungnginin ingga inuráng, "Alek kálu nan tárák kámá náleng." ¹² Ing inát Jesu málám narán márawin yánu, "Náuta ku rám nátán ámna náráwa yá tárák yáyáleya nanánggoeráng? No pálipuk ing sánin, tárák káman ma hánám káindáráng." ¹³ Wáina yánangga kung bot ketnán árángga son umi páatum hitik tángga numkálu kuk.

Farisi yot Herot tán yis ya me tárákngá yánu
(Mat 16.5-12)

** **7:27:** Me tárákngá 'nangge' ya mek wawu Juda ámna náráwa, iná 'ang' ga mek wawu ámna náráwa káwak kámá káinnan. Juda yá ámna náráwa kámá káinnan wawu 'sándu ang' ingga yánangngátaráng. †† **7:34:** Me Aramek kálu "efata" wata hulá nukngá wawu "ruwalák".

¹⁴ Rám disaepel yá bot ketnán kuráng wahára wu kalot yámán másáng kámá ma ihená kuráng, iná káman re yá ku bot kinan átuk. ¹⁵ Kungga átang Jesu yá yánuk, “Kándang gon átneráng. Farisi yot Herot tán yis ya háleng rákit tánggatneráng.”

¹⁶ Wáina yánán yáni inán kanán tángga ku miuráng, “Náwu másáng muná wata nánek.”

¹⁷ Kulá Jesu málám wáina wata puk me táeráng ingga ku yánuk, “Náuta ku másáng muná wata mená tánggoeráng? Sánda pálipuk ma kangguráng me ma naráng hátingguráng? Pahán sáni wa káto me?” ¹⁸ Sándu rahán sáni pálak enendu ma kangguráng, me káráman sáni pálak enendu ma narángguráng. Ket tárák rina rina tángngátat wawa sánda ma naráng hátingguráng me? ¹⁹ Rám no másáng tum 5 wa 5000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina molát tuwaturáng?”

Ing yánán “12” ingga inuráng.

²⁰ “Iná rám no másáng tum 7 wa 4000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina molát tuwaturáng?”

Ing yánán “7” ingga inuráng.

²¹ Kulá Jesu yá yánuk, “Wáina kangga ku rina tángga kámá ma re naráng hátingguráng?”

Jesu yá ámna rahálá kunángngá táng toliuk

²² Kulá it Betsaida káiñ áwáng árát ámna náráwa urum káman dá ámna rahálá kunángngá káman engotnáwáng tánggang ingga Jesu kiling muráng. ²³ Wáina inát Jesu málám rahálá kunángngá wa ketná hára tángga it kapme wa sangga kep káiñ kung átang ámna wata rahálá káiñ alupmá murángga ketná yá tánggangga inuk, “Náut kámá kámá hálengga káelák me?”

²⁴ Ing inán ámna watá háleng san kun miuk, “Ámna náráwa kápet tu káráp pá ina kung áwáng tángga árát.”

²⁵ Wáina men Jesu yá son ketná iháng ámna wata rahálá numnum tin rahálá yá rongrongngá hánám hálengga kándang árená wáina hálen kutná kutná wa kándang kápuk.

²⁶ Wáina tán Jesu yá itná ya suring mán kun ing inuk, “Kungga it kapme táwi káiñ ma átkuindalák.”

Pita yá kák ku wa ingga Jesu inuk

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jesu yá disaepelná yot yáni wu kungga it yáilá Sisaria Filipai watán it nanggená kinan kinan átningga ku kálu hára kunggatang gu yánang suliuk, “Nákká ámna náráwa yá ni ingga menggoeráng?”

²⁸ Ing yánán watá inuráng, “Kámá yá ku ‘Jon Umi Kuháng Yámámá,’ ingga menggoeráng, iná kámá yá ku ‘Elaija,’ ingga menggoeráng, iná kámá yá ku ‘profet nukngá’ ingga menggoeráng.”

²⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?”

Wáina yánán Pita yá miuk, “Kák ku Ánutu yá ámna suring mán hangga ámna náráwaná son iháháya miuk wa.”

³⁰ Wáina inán Jesu yá ni kámá kámá wáina ingga ma yánindaráng ingga káto táng yámuk.

Jesu yá kámutang son tárutnek wata yánuk

(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Kulá Jesu málám disaepelná yot átang gu Ámna Nanggená wawu sut láwit táwi hánám narinek, me ámna yáilá, lo yan tiksa me pris tátawí yáni watá táng kep tit utkámut táineráng ngayá rám kaláhu átang gu son tárutnek ingga wáina yánuk. ³² Málám me wa hiták hánám yánán kangga wata ingga Pita yá engot hang kep kálu átang me táng muk.

³³ Enendu Jesu yá hurik tángga disaepelná kápánggatang Pita me táng mángga miuk, “Satan, sárumna káiñ kung! Kák ku Ánutu yan nanará wa ma isuralák, ináku ámna yan nanará isutálák.”

³⁴ Wáina inángga ku ámna náráwa urum táwi mantág yámán áwáng disaepelná yot árát tu yánuk, “Káman dá nák natnasut ta ku málámbán pahán wa sang hálengga málámbán maripong sungga tánggatang gu nák nasutnek. ³⁵ Iná niyá málámbán átkuku wata narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek, iná káman niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga átkukuná wa sáinek wawu átkukuná watá ma muná kuindák. ³⁶ Ámna káman dá káwak kán kutná kutná álosim erek átmánggim, enendu átkuku sásáliná muná wa ma tánggim, wahára ku kutná kutná watá ku rina hánám hálang imánggim? ³⁷ Irukngá watá átkuku tátáya narángga wata yumnakngá Ánutu náut imánggim? ³⁸ Rám nátán ámna náráwa wawu ámna mukmuro hang Ánutu ya kalot yámená. Sán háraran káman dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim, máriya rám kálu Ámna Nanggená yá Naning gán yamá hálangngá pálak wata kinan angeloná káungá watoyot áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim.”

9

¹ Hang ing hányon yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átnárát Ánutu yan átkuku watá hálángngá pálak áwán káineráng.”

*Jesu sutná yá hulá kámá háluiuk
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Rám 6 átang gu Jesu yá Pita, Jeims hang Jon yángotang ále yáilá hásák táwi káin yáni kámuk hánám wa áráng átúráng. Áráng wakáiñ átang gu kondon yáni kálú sutná watá hulá kámá hánám wa hálen káuráng. ³ Kutná kutná tágngáengga átuk watá hakokowak hánám sireretná pálak háluráng, wawu káwak ketnán ámna káman dá tán wáina ma tunggafenggim. ⁴ Átang kangngárát tu waháranyon Moses káling Elaija yá kondon yáni kálú wa tunggafenggim Jesu yot me inán kanán tágngaturáng.

⁵ Wáina kangga Pita yá Jesu inuk, “Tiksa, nándá nahára átamán wawu álosim hánám, wata ku sima kaláhu usinémán, káman kákkán káman Moses yan hang káman Elaija yan.”

⁶ Disaepel kaláhu wawu pikpito hánám narángga átúráng, wata ku Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.

⁷ Wáina men átnárát mukam bá tunggafenggá áwáng iháng támotuk, wata kinan du me káman ing áwuk, “Náwu nák Nanggena, no wata kíkiná hánám naret. Watán me narineráng!”

⁸ Wa narángga waháranyon háleng sulingga káuráng gu ni kámá káman yáni yot wahára wu ma árán káuráng, ináku Jesu yá re wahára árán káuráng.

⁹ Rám ále yáilá káin átang áwáng hanggaturáng wahára wu Jesu yá me káto mengga ing yánuk, “Náut káeráng wawu ni kámá káman ma hánám inindaráng, ináku árát kungga Ámna Nanggená yá kámurená háraranan tárutnek.” ¹⁰ Wáina yánán yáni waku rina káuráng wa sat yáni yot re árán du “kámurená háraranan dá tárutnek” wata hulá ya yáni inán kanán táruráng ¹¹ ngáyáku ing ináng suliuráng, “Náuta ku lo yan tiksa yá menggoeráng Elaija yá kálak hánám áwinek?”

¹² Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk Elaija yá kálak áwáng kutná kutná wa kámuk son iháng tolinek. Enendu me káman ing uyená átak wa háting márák tágga narineráng. Ámna Nanggená wu láwit táwi hánám wa narinek me wa kat hánámá hálezinek. ¹³ No ing sánin, Elaija wu há áwuk wahára ámna yá yánin pahán isutang rina rina wa há tág muráng, wawu Ánutu yan me hárá wata rina uyená wa isutang.”

*Jesu yá nangge káman iruk wáik pálak wa tág toliuk
(Mat 17.14-23; Luk 9.37-45)*

¹⁴ Disaepel nukngá yá átúráng wakáiñ áwáng hengga kápúráng gu ámna náráwa táwi hánám watá iháng áwálak tággarát lo yan tiksa yá watoyt menmen tággarát, ¹⁵ ámna náráwa táwi watá Jesu yá áwáng hen kangga ku waháranyon ikit hánám hárámutang kang memeya rupmá kán hururung ingmen kuráng.

¹⁶ Kut Jesu yá yánuk, “Náuta menmen tágga átkoeráng?”

¹⁷ Ingga yánangga átnárán ámna káman urum táwi wata kinan átuk watá topmá inuk, “Tiksa, no nanggena iruk wáik ká ep tágga milunná pop taeñá wa engotang áwet. ¹⁸ Rám rina hárá watán rám hálengngátaq wahára wu káto tággtatang tág san káwak hárá han máta sángátin árán pululu yá áráng hekhek tágga sutná yá kándáng nangga átnándak. Isutniráng ingga disaepelka yánet, enendu tát men sáeráng.”

¹⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “Ámna náráwa sándu naráng hákhatik sáni muná. Sányot rám rina átkuiné? Rám rina sándá márapmá namineráng? Nangge wa tágga nákkán káin áwniráng.”

²⁰ Wáina yánán nangge wa tágga Jesu yan káin áwát iruk wáik watá Jesu káuk hárá wu nangge wa tán háríkhárík tágga árán háting san káwak hárá hangga kinkiwon tágga pululu yá máta kálú áráng hekhek tággtatuk.

²¹ Wa kangga Jesu yá nangge wata naning inuk, “Rina hárá hulátingga wu tárák ing tágga áwuk?”

“Nangge kimo háranyon hulátiuk,” ingga naning gá inuk. ²² “Rám kámá wu háting se káráp káin me umi káin hangga kámurih ingga tágngátaq, wata ku ko álo rina kámá tággi me, urák náni narángga álo háláng námánggim me rina?”

²³ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku wáina melák, ‘Ko álo me?’ Káman niyá naráng hákhatik hárá átnék wawu kutná kutná erek álo táinek.”

²⁴ Wáina men nangge wata naning gá waháranyon mantáuk, “Naráng hákhatikna wu átak, enendu isikimo, wata ku ko háláng namángga tátá táwi hálezinek.”

²⁵ Jesu yá káuk ku ámna náráwa táup hánám watá wakáiñ hururung re uyingga kut wata tágga ku málám iruk wáik wa me tág muk, “Kák ku káráman yot milun mátap yongutut

watán iruk, no kanet nangge wa sangga áráng hengga kungga ku son áwáng waháranyon ma háindalák.”

²⁶ Wáina inán iruk wáik watá mantág pilingga hárikhárik táwi hánám tángga nangge wa sangga áráng hengga kuk. Ámna náráwa táup táwi yá kat tambun dá ina árán du nangge wawu há kámutak ingga káuráng. ²⁷ Enendu Jesu yá ketná hárta tánggatang táng hip tángga san hetang átuk.

²⁸ Wata torong hárta it kinan kung hangga yáni kámuk hánám átang gu disaepel yá Jesu inuráng, “Rína ta ku nándá ma isurátné kuk?”

²⁹ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wáina wawu sáponga hárta re kungga ku watá áráng hengga kuineráng.”

³⁰⁻³¹ Kulá yáni wu ále wa sangga Galili kálú kuráng, wahára wu Táwi yan me wa disaepelná re yánang tolingga tuk, wata ku wakálú átaráng ingga káman dá nanará wata Jesu yá taktak muk. Wata kinan ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hárta tit utkámut táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.” ³² Wáina yánuk enendu disaepel yá wáina wata nánek ingga ma naráng ruwat táuráng, me wata hulá ya ináng susuliya wu hányon pitáuráng.

Niyáku máta ya átnek?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Rám kánan it Kapaneam káiñ áwáng hiuráng wahára wu áwáng it káman da kinan átang gu Jesu yá yánang suliuk, “Kálú káiñ náuta menmen tángga áweráng?” ³⁴ Kálú káiñ du niyá máta átgin ingga mengga wata menmen ná tángga áwuráng, wata ku mátan ma taeñá átúráng.

³⁵ Kulá putung átang gu Jesu yá disaepelná 12 wa mantán áwát tu yánuk, “Iná káman dá máta átnát ta narángga wu málám táng mári pukon da tingga kámuk kán yáup nangge há lengga átnek.”

³⁶ Wáina yánangga Jesu málám nangge kimo káman táng áwáng yáni yot ting san áráñ poláng mánangga átang yánuk, ³⁷ “Káman niyá nák kutna hárta nangge kimo ná táng álolo táinek wawu nák neháng álolo táinek, hang káman niyá nák neháng álolo táinek wawu nák neháng álolo ma taindák, ináku niyá nák suring namuk wata táng minek.”

Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk náni
(Mat 10.42; Luk 9.49-50)

³⁸ Kulá Jon dá Jesu inuk, “Tiksa, nándá káumán du ámna káman dá kák kutya hárta iruk wáik yásutang áráñ, kangga wáina ma taindálak ingga káto táng mumán, náuta wawu nándán tombong muná.”

³⁹⁻⁴⁰ Wáina men Jesu yá miuk, “Ma káto táng mindaráng. Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk náni, wata ku ní kámá káman nák kutna hárta ket tárák hulá hulá táinek watá torong hárta nákká me kandák kámá ma meindák.” ⁴¹ No pálipuk hánám ing sánin, káman niyá nákká narángga sáhán sán du Son Iháháyan Ámna watán pingnga hálén umi kátag sáminek wawu wata yumnakngá watá ma yakyawing mindák.

Kutná kutná tán náni mukmurinemán
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² “Hang sup maming táwi táng kák sala hárta puttingga sat kung táp kinan hangga hárkámutgin enendu kákkán márapmá wawu isikimo. Iná ko tátá nangge kikimo naráng hákhatik yáni nák hárta átak waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu kákkán márapmá wu maming hánám táwi.” ⁴³⁻⁴⁴ Hang ketya káman dá kangorán kandál tángga wu wa marángga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku ketya káman re yá wu álo kámá, náuta ketya yará pálak áráñ káman dá kangorán kung kandál tángga wu marángga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku hármya káman re yá wu álo kámá, náuta hármya yará pálak áráñ keháng sat kung sup pora kinan hálén. ⁴⁷ Hang rahála káman dá kangorán kandál tángga wu rahála káman wa holengga satá kuinek. Kungga Ánutu yan átkuku kinan hahaya ku rahála káman re yá wu álo kámá, náuta rahála yará pálak áráñ keháng sat kung sup pora káiñ hálén.” ⁴⁸ Sup pora

‘watán umbeng wawu ma kámutnándaráng,

me káráp lánggop wawu ma salíkngindák.*

⁴⁹ Táwi yan káiñ towet sinin ingga ku sol tingga ku táng káráp singngátaráng. Ámna náráwa kámuk ku wáinanyon háleineráng.

⁵⁰“Sol tu álosim hánám, enendu rám kikngá watá sálinek wahára wu rina tátá wu kikngá yá son tunggafeinek? Ka tátá sol yá ina átnek, me nangge nuknukka yot orek sáni hárpa hánám káman re átneráng.”

10

*Jesu yá náun áwán dá honhoren tátá wata miuk
(Mat 19.1-12; Luk 16.18)*

¹ Kulá Jesu yá ále wa sangga Judia ále kálu kungga Jodan umi wa hitik táingga kung numkálu áráñdu ámna náráwa táwi hánám watá watán káin áwáng het tu málambá tángngáatak wáina son Táwi yan me wa yánang tolíuk.

² Wáina táingga átnárán du Farisi kámá yá áwuráng ngayá ku ingirungngingiya ináng suliuráng, “Nánin me pálik wahára ámna káman dá áwáná isutgim wawa kándang me?”

³ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Moses yá me pálik rina sánuk?”

⁴ Wáina yánán watá inuráng, “Moses wu ing miuk, ‘Ámna yá papia kátu kimo sansan tátáyan uyingga náráwa imángga ku álo isurán kuinek.’”

⁵ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Tátáwi sáni yot sándu yán sáni wu káto hánám, wata ku Moses yá meng rákit me wa yuiuk. ⁶Enendu hulátingga hánám Ánutu yá kutná kutná iháng tunggap táuk, waháranyon ‘ámna me náráwa iháng tolíuk.’^{*} ⁷Wáina wata ku ámna yá naning maming yápmanga áwáná yot káman hálelleng, ⁸yará watá sut káman háleinemálák.[†] Wáina wata ku yáindin yáindin ma átnándamálák, ináku káman hánám re átnemálák. ⁹Wata táingga wu Ánutu yá náut iháng tántápin táuk wawu ámna yá ma káting rákit táindaráng.”

¹⁰ Kulá it kinan áturáng wahára wu disaepel yá wata son Jesu ináng suliuráng. ¹¹ Inát tu yánuk, “Káman niyá áwáná isutang náráwa nukngá tainek wawu áwáná kakngá wa pahálá tág wáik táingga málambá márámamák kálu wahára kung hang átnek. ¹² Hang káman niyá náulá isutang ámna nukngá tainek wawu márámamák há tainek.”

*Jesu yá nangge kikimo yápmat nákkán káin áwániráng ing miuk
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)*

¹³ Rám káman ámna náráwa yá nangge kikimo ihángga Jesu yá ihánggápik ingga watán káin áwángngárát, disaepel yá me táng yámuáng. ¹⁴ Wáina tát kápángga Jesu málám pahálá wáin yánuk, “Sat nangge kikimo watá nákkán káin áwániráng, ma kung háting yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu ámna niyan pahán dá nangge kikimo ná ina átnek watán. ¹⁵ No pálipuk ing sánin, káman niyá Ánutu yan átkuku wa nangge kikimo yá táingga átaráng wáina ma táindák, wawu kung átkuku wata kinan ma kung háindák.” ¹⁶ Wáina yánangga hang nangge wa iháng poláng yámangga ketná yá yání hárpa usáng hang tingga kuram táng yámuk.

*Ámna kutná kutná ná pálik ká Jesu yot meme táumálák
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)*

¹⁷ Jesu yá tárutang kálu hulátingga kunggatuk wahára ámna káman dá hururung áwáng tulá hárpa imángga Jesu kondolá hárpa hangga inuk, “Tiksa álosim, rina táingga ku átkuku sásalíná muná wa tainet?”

¹⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku ámna álosim ing nanelák? Ni kámá káman álosim muná, Ánutu káman dá re ku álosim. ¹⁹ Meng rákit mená wu há narelák wa, ‘ámna ma utnándalák, márámamák ma táindalák, manek ma táindalák, nangge nukka ya me kusák ma meindalák, kámá iháng yakyawák táingga kutná kutná ma iháng yámindalák, hang nanya me mamyá tárang káin re átnelák.’[‡]”

²⁰ Wáina inán ámna watá inuk, “Tiksa, nangge kimo hárpa átang áwáng ná átat hárpa wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnádat.”

²¹ Wáina inán Jesu yá kan kikinin inuk, “Kák ku náut kámá káman da re kesák taelák. Wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng yummak táingga sup wa iháng ukuro átaráng wa yámangga ku nák nasutnelák. Wáina táingga ku alek kán átkuku álosim wa tainelák.”

²² Wáina inán narángga kurákmáta yá wáik hálén pahálá yá márawin hangga háná kuk, náuta kutná kutná ná táwi hánám átmuráng wata.

²³ Watá kun Jesu yá háleng kung disaepelná kárek kápángga yánuk, “Ámna niyá kutná kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku kinan haha wawu háláng hánám!”

²⁴ Jesu yá wa yánán narángga disaepelná yá hárámurát kápángga Jesu yá son yánuk, “Nángánanggena, Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu háláng hánám! ²⁵ Samap hinangngá hárpa kamel yá huruk kuku watán márapmá wawu maming táwi, enendu ámna

* **10:6:** Hulá 1.27 † **10:8:** Hulá 2.24 ‡ **10:19:** Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

kutná kutná ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng hátek.”

²⁶ Wa men narángga disaepelná yá ikik hánám hárámutang yáni inán kanán tángga miuráng, “Kulá wáina wata ku niyá hánám bu átkuku sásáliná muná wa táinek?”

²⁷ Wáina met Jesu yá kárek hánám kápángga yánuk, “Ámna nangge yá rewe wu ma tátáyan, enendu Ánutu yá ku álo. Kutná kutná kámuk wawu Ánutu yá re ku álo táinek.”

²⁸ Wáina yánán Pita yá ing inuk, “Naráng, nándu kutná kutná náni erek hánám yápmang hálingga ku kák kasutumán!”

²⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sáin, kámá niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga itná, yakukula, málám ilommá, maming naning, yanángánangge, me ále háná yápmáinek, ³⁰ wata tángga ku náut yápmáinek wata topmá 100 torong hárä tingga yáminek. Rám ná átang kuinemán háranyon Ánutu yá it me yakukulak, málám ilom, nan mam, nángánangge me ále hái táup hánám wa yáminek, hang kámá yá iháng káyam háranyon taineráng. Kulá máriya rám kálu wu átkuku sásáliná muná wa taineráng. ³¹ Iná kámá rendá máta átaráng wawu mári kái háineráng, iná kámá rendá mári átaráng watá máta káiin kuineráng.”

Jesu yá kámutang tátárut wata miuk

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Kulá Jesu málám kálu máta yárengga disaepelná yot árángga Jerusalem kálu kuráng. Disaepel wu narángpká pálak kunggarát tu ámma náráwa káman kuráng wawu pingpitáng kungga átkiuráng. Kulá kunggatang gu Jesu yá son disaepelná 12 wa rewe iháng kung kep sim átang gu málám hárä rina tunggafeinek wata yánuk. ³³ Ing yánuk, “Kaniráng, nán ná áwemán náwu árángga Jerusalem káiin kuindemán, wakáin du Ámna Nanggená wawu táng pris yáin yáni me lo yan tiksa wata ket yáni hárä tineráng. Watá wu táng me hárä tingga utkámut tátáya me hárótnéráng ngáyá wu son táng ámma ále kámá káinnan da ket yáni hárä tineráng. ³⁴ Wáina tit tu watá ku ináng kekkek tángga alup yáni málámba ketnán uráhángga honggem bá utang táng kung utkámut taineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.”

Jeims káling Jon dá náuta narumálák wa Jesu inumálák

(Mat 20.20-28)

³⁵ Kulá Sebedi nanggená yará, Jeims káling Jon, watá Jesu yan káiin áwáng ing inumálák, “Tiksa, nátá rina táng nánámáya kaninemát wa isutang ko wáina hánám táng nánámáya naremát.”

³⁶ Ingga inán Jesu yá yánuk, “No rina táng sáminet ta naremálák?”

³⁷ Wáina yánán watá inumálák, “Ko kut táwi hánám tángga átang gu nát háraran káman táng ketýá álálk kálu hang kámán táng ketya kandák kálu náháng ting satá putung átnemát.”

³⁸ Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Sán du náuta memát ingga wu ma nárimálák. Sánda kap no náinet hárä wa álo náinemálák, me umi no kuhinet wawa álo kuhinemálák me?”[§]

³⁹ Ing yánán watá miúmálák, “Nát tu álo.” Ing men Jesu yá yánuk, “Sán du no kap náinet wahára hárá náinemálák, me umi no kuhinet wahára hárá kuhinemálák, ⁴⁰ enendu ketna álálk kálu me kandák kálu putung átnát wawu no wáina ingga ma mindát, ináku kome wawu Ánutu yá niyan tiyawiuwatán.”

⁴¹ Kulá disaepel nukngá 10 watá wa naruráng hárä wu Jeims káling Jon da kuk táng yámuuráng. ⁴² Kulá Jesu yá kámuk mantág yámnán áwát tu yánuk, “Sáni hárá nereráng wa, ále kámá káinnan dán yáin yáni átnándaráng, watá ku yáni ya narát árená hárén yáin yáni hánám átnándaráng. Hang ámma hulá hulá táta wi watá kálu rina tingga táng káto tát tu ámma náráwa yá wa rewe isutnánderáng. ⁴³ Wáina watá sányot ma átnándak. Niyá orek sáni hárá ámma hulá átnát ta ku sándán yáup nangge átnék, ⁴⁴ hang niyá máta átnát ta ku kámuk kái yáup nangge hárélinek. ⁴⁵ Sándá ku no ket tárák rina sálengga áwánggoet wáinanyon tángguineráng. Ámna Nanggená málámbáyon áwuk wawu ámma náráwa yá yáup tángga wa háráng imámáya muná, ináku watá yáup tángga ku wa háráng yámámáya me málámbán átkuku wa ámma náráwa máro hánám wa son iháháya sáinek wata áwuk.”

Batimeus yá Ánutu yan háráng káuk

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Kulá Jesu me disaepelná yáni wu Jeriko hárä áwáng hiuráng ngáyá ámma náráwa urum táwi watyot it yáilá wa sangga kungga káuráng gu ámma rahálá kunángngá kutná Batimeus, Timeus nanggená, wawu kálu tákto káiin putung átang ámma náráwa sup pa

§ **10:38:** Kap me umi ya yánuk wawu málámbá márapmá suwángga láwit narinék wata yánuk.

mantáng yámángga árán. ⁴⁷ Watá rám wahára Jesu Nasaret nan wawu kálu wa isutang áwek ingga narángga ku mantáuk, “Jesu, Devit Nanggená, nákka urákna naráng!”

⁴⁸ Wáina mantán du ámna táup hánám watá me táng mágga inuráng, “Yolop álák!” ing inuráng, enendu emá re hánám hahatingga mantángga átuk, “Devit Nanggená, nákka urákna naráng!”

⁴⁹ Wáina narángga Jesu yá tareng kátingga yánuk, “Mantág mát áwik.” Ing yánán mantángga rahálá kunángngá wa inuráng, “Kák ka mantáek. Herongne narángga tárutang áwáng!” ⁵⁰ Wáina inát málám lap hásák torong káinnan wa yalingga san kun sokmuná hánám tárutang Jesu yan káin áwuk.

⁵¹ Áwán Jesu yá inuk, “No rina táng kakamáya narelák?”

Ing inán rahálá kunángngá watá inuk, “Tiksa, rahánná háháleya naret.”

⁵² Wáina inán Jesu yá inuk, “Kung, naráng hákhátkka yá keháng tolek.” Ing inán waháraryon rahálá yá álo hálen Jesu sárummá ya isutang kuk.

11

Jesu yá Jerusalem kinan ámna hulá yá ina kung háuk

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Kulá Jesu yá disaepelná yot Jerusalem tangtang ále yáilá Olif káin it Betfage yot it Betani káin kung heheya átang gu Jesu yá disaepelná yará suring yámángga yánuk, ² “Kungga it áning hárá kung hengga waháraryon káinemálák ku donki máto káman wahára puting sat átak wawu káman dá wata ketnán putung átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mágga ku engotang áwinemálák. ³ Iná káman dá sáhángga sáninek, ‘Náuta ku wáina tánggoemálák?’ ing sánán du ing ininemálák, ‘Táwi yá wata narek, ka ku rám hótetná kimo yáup imángga ku son san áwinek.’”

⁴ Wáina yánán disaepelná yará yá kungga káumálák ku donki máto wu kep káin kálu hárá it kálu munnganá tangtang puting sat árán, yándi wu yalinggarán kápángga, ⁵ ámna wahára hetang áturáng watá yánuráng, “Sán du náut tánggoemálák, donki páupmá wa yalingga rina táng mindemálák?” ⁶ Wáina yánát yándi wu Jesu yá rina yánuk wáina yánán du yápmat donki wa engotang kumálák. ⁷ Yándi wu engotang Jesu yan káin áwángga lap yándi hákhásák sut yándi háraran* wa yalingga iháng Jesu yá putung átnát ta donki ketnán tiúmálák. ⁸ Kulá wáina tin Jesu yá donki ketnán putung átang áwángga átuk wahára kátu táwi watá lap yáni hásák wa yalingga iháng kálu hárá eliuráng, iná kámá yá wu kándumá ina wata ilángá ále wahára árená maruráng wa iháng kálu hárá tiuráng. ⁹ Kámá máta kuráng me kámá mári isutang áwuráng watá ohok menman tángga mangmantáng kuráng, “Táwi kutná meng tárut tánínl!”

“Niyá Táwi kutná hárá áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”†

¹⁰ “Nan náni Devit háraran átkuku álosim watá áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”

“Táwi alek káin átnándak wata kutná meng tárut tánínl!”

¹¹ Wáina mantángga engotang kungga árat Jesu málám Jerusalem kinan hangga kungga Táwi yan it káungá hánám wakáin kuk. Málám kung háleng sulingga kutná kutná wa erek hánám kápángga sangga it tá há yonyoliuk hálendu Betani ya disaepelná 12 watoyot son kuráng.

Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kinan sup yáupmá tángga átnándaráng wa yásutuk.

(Mat 21.12-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹² Kulá son tembát náya Betani sangga kungkung gu Jesu wu hárang muk. ¹³ Wáina narángga málám háleng kung káráp fik káman da ilángá kangga wata hulá káin páliná pálak me muná ingga kakaya kuk. Málám hulá káin kungga káuk ku páliná ku muná ilángá re, náuta wawu watá páliná sásayan rámá muná. ¹⁴ Málám wáina kangga ku káráp wa inuk, “Son pálinya ma hánám titá náindráng.” Wáina inán disaepelná yá me wa háruráng.

¹⁵ Kulá Jerusalem káin kung hengga ku Jesu málám Táwi yan it káungá hánám ba kapmená káin kung hangga rendá kutná kutná tingga yungga tángga átnándaráng wa yásutang tebol sup imán kamán tángga átnándaráng me ámna iráp kíkimo yumnak táená watán tongtong wa iháng hurik tángga sungguling yámuk. ¹⁶ Wáina tángga ku kutná kutná yumnak tátáyan wa ihángga Táwi yan it káungá hánám kapme kálu wa kung áwáng tátáya káto táng yámuk.

¹⁷ Wáina tángga ku ing yánuk, “Me ing uyéná yá átak,

‘Táwi yan it wawu wáina árán káwakngá káwakngá watá áwáng urum tángga sáponga tátáyan it,’ ingga mengguineráng‡

* **11:7:** Juda ámna náráwa wu kutná kutná tiringtorong mongiuráng. Wáina wata ku torong káin molená wa yalingga tiúmálák. † **11:9:** Kap 118.25-26 ‡ **11:17:** Aisaiá 56.7

enendu sándá tát tu 'manek mara yan ále kilakngá ina'§ hálenggoek."

¹⁸ Wáina yánán narángga ámna náráwa táwi watá hárámutang me yánáng toliuk wa narát kikiniuk. Wáina tát kápangga pris yáiñ yáni me lo yan tiksa watá Jesu ya pitáng mángga kálu rehára kungga utkámút táníñ ingga kálu ya suliuráng.

¹⁹ Kulá árat yonyon tin du Jesu yá disaepelná yot it yáilá wa sangga hangga kuráng.

Káráp fik ká kumkumiuk

(Mat 21.20-22)

²⁰ Tembái náya hilápmá Jesu yot disaepelná yáni wu kunggatang káuráng gu káráp fik ku ulapmá káin átang kung hang ráhulá káin du kumkumengga árán. ²¹ Pita málám kangga naráng hátingga ku Jesu inuk, "Tiksa, kang! Káráp fik kuip me táng málák wawu kumkumengga átak!"

²² Wáina inán Jesu yá ing yánuk, "Ánutu ya naráng háting mineráng. ²³ No pálipuk ing sánin, ni kámá káman dá pahán yará hárá muná ináku 'Ánutu yá wáina táinek' ingga naráng hátingga ále yáilá ná inánggim, 'Hiring ingmen táp káin hitang,' ingga inánggim wawu wa isutang wáina tánggim. ²⁴ Wata ku ing sánin, náuta narángga sáponga hárá Ánutu ininemán ingga narineráng wahára pálipuk wáina há náminek ingga narángga inineráng wata tángga pálipuk há sáminek. ²⁵⁻²⁶ Hang rám hetang átang sáponga táineráng wahára narát nuk sáni káman yot orek sáni hárá honhoren dá árán, wawu watán kátu wa sat tu Nan sáni alek káin watá hányon sándám kátu wa sáinek."

Jesu háláng wa niyá kamuk ingga ináng suliuráng

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷⁻²⁸ Jesu yá disaepelná yot yáni wu son Jerusalem káin kuráng ngáyá kung Táwi yan it káunggá hánám watán kapme káin sengsulingga áráñ pris yáiñ yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá watán káin áwáng ináng suliuráng, "Kák ku háláng náwu rekáinnan táng gu ket tárák hulá hulá wa tánggoelák? Háláng náwu niyá kamuk?"

²⁹ Wáina inát tu Jesu yá miuk, "No me káman sánang sulindet, wa topmá nanát tu no niyá háláng namán wa tánggoet ingga sáinet. ³⁰ Jon dá umi kuháng yámanggiuk wawu alek kálu nan me ámna yan káinann? Wata nánáriáng!"

³¹ Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, "Nándá 'alek kálu nan,' ingga ininemán wawu nániñ, 'Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?' ingga nániñ. ³² Iná nándá 'ámna yan káinann,' ing meinemán wawu kandák náhineráng." Wáina miuráng, náuta ámna náráwa kámuk hánám Jon wawu pálipuk profet káman ingga há nareráng, wata ku pitáng yámuráng.

³³ Wáina mengga ku Jesu inuráng, "Nán ma narámán."

Wáina inát Jesu yá yánuk, "Nák ku wáinanyon ma sánindát háláng wawu niyá namán du ket tárák wa tánggoet ingga."

12

Jesu yá ámna wáik ká wáin hái pinná táuráng ga me tárákngá yánuk

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Kulá wahára átang gu Jesu yá me tárák hárá tingga ámna náráwa yánuk. "Ámna káman dá wáin hái káman hingga kumbiná táng hálengga, wáin táulá yáreng hikhilák tátáyan áram pingga, hang it hásák káman átang háleng rákit tátáyan tángga ku hái wa táng ámna kámá yá wahára sup yáupmá tátáya ket yáni hárá sangga ku málám hangga mulangán hánám káin kuk. ² Málám wáin dá pálíná tená rám kálu ku yáup nangge káman suring mágga ing inuk, 'Kungga wáin hái pinná tángngátaráng ámna wa yánátá ku wáin pálíná kámá kamát ihángga áwáng*', ingga inán kuk, ³ enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá káto tángga utang ketná pálíná muná hánámá son suring mát kuk. ⁴ Wáina kangga son yáup ámna nukngá suring mán kung hen kangga wa wáinanyon yáilá hárá kátingga táng wáik tát reprepma narángga kun, ⁵ son nukngá suring mán kuk, wawu kung hen pukon utkámút táuráng. Enendu nukngá táuppon emá re suring yámán kunggiuráng wawu kámá hánámá ráhángga kámá ráháng kátkámút tánggiuráng.

⁶ "Kulá káman re pukon suring mámáyan dá átuk, wawu nanggená málambá wata kikiná hánám narángga átnándak wa suring muk wawu ing mengga, 'Watán me álo narineráng, me watán milun álo suwineráng.'

⁷ "Wáina mengga suring muk, enendu nanggená watá kung hen kangga ámna hái káin yáup tángga áturáng watá yáni meme táuráng, 'Ámna wa áwek watá ku máriya naning gán

§ 11:17: Jeremaia 7.11 * 12:2: Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hárá tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá pálíná tin pálíná kátu ku mårumá yá ihán pálíná kátu ku hái pinná tátá watá ihángngátk.

kutná kutná ihinek. Áwát utkámut táingga ku kutná kutná ná wawu náni ya ihinemán.⁸ Wáina mengga árong káto táingga átang utkámut táingga mangga sat wáin hái kep káin kuk.

⁹ “Kulá wáin hái wata márumá yá wu rina hánám táinek? Málám áwinek watá áwáng ámna wáin hái káin sup yáupmá táingga árená wa erek ingmen ráháng kátkámut táingga ku wáin hái wa táng kámá yá pinná tátáya ket yáni hárá tinek.¹⁰ Ánutu yan me ing uyená wa kámá sángingga kangngátaráng me muná?

‘It tátá yá sup wáik ingga kangga táng sat kuk,
watá inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.

¹¹ Táwi málámbá wa táuk
wa nándá katne álosim hánám hálenggoek.[†]

¹² Kulá Juda yan ámna hulá wa wáina yánán me tárakngá náwu náni ya mek ingga há narángga ku rina táingga Jesu ket tánin ingga kálu ya suliuráng. Enendu ámna náráwa úrum táwi wata hányon pitáuráng, wáina hálendu sangga há yáni kuráng.

*Takis Sisa imámá me muná?
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)*

¹³ Máriya ku Farisi kámá yot Herot tán tombong kámá yot suring yámát Jesu yan káin kung ingirungngitne me kandák kámá rina men kanin ingga wata kuráng.¹⁴ Yáni wu kung Jesu inuráng, “Tiksa, há naremán kák ku me kándáng re menggoelák. Kut yáni háená me árená wawu me tárák káman re yánanggoelák. Me pálipuk wahára re ámna háráwa Ánutu yá tirik tárák rina ta narek wa yánang tolinggaelák. Kulá rina narelák? Takis Sisa[‡] imámá wa kándáng me muná?”¹⁵ Álo inuemán me ma imindámán?

Wáina inát Jesu málám nangnarungngeráing ingga há narángga yánuk, “Náuta ku nák nangnarungnging goeráng?” Ing yánangga ku yánuk, “Sup táulá wa táingga áwát no káin.”¹⁶ Wáina yánán sup táulá wa táng áwáng imát kangga ku yánuk, “Náwu ni utniná me ni kutná?”

Inggá yánán yáni wu inuráng, “Sisa yan.”

¹⁷ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Náut Sisa yan wa Sisa imángga, náut Ánutu yan wa Ánutu imineráng” Wáina yánán kangga hárámuturáng.

*Tátárut rámá ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)*

¹⁸ Kulá ámna urum káman kut yáni Sadyusi wawu ámna náráwa kámurená wu ma tárutnándáráng ingga narángngátaráng watá Jesu ináng sulinin ingga Jesu yan káin áwuráng.¹⁹ Áwáng átang ináng suliuráng, “Tiksa, Moses yá me ing uyingga ting námu, ámna káman dá kámutang áwána nanggená muná sáinek wawu kulaná yá náráwa wa táingga tatning gán da nangge marágga tinek.²⁰ Rám káman tatning kukulak sewen dá átkiráng. Átang tat yáni táwi watá áwána káman táuk enendu nanggená muná átang kámutuk.²¹ Wáina hálendu son kulaná wata hangga hárá watá náráwa kawát wa táuk wa wáinanyon kámurená, son wata hangga hárá watá táuk wa wáinanyon kámutuk.²² Wáina re táng kung táng kung tatning kukulak sewen wa nangge yáni muná re átang kámut hálíuráng, hang pukon da ku náráwa kawát yáni watá hányon kámutuk.²³ Tatning kukulak sewen wata áwá yáni hálíuk, wata ku máriya tátárut kálu ku ni hánám ba áwána ku wa háléinek?”

²⁴ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Táwi yan me uyená me Ánutu yan háláng wa ma naráráng me rina, hálendu kandál wa menggoeráng?²⁵ Rám kámurená yá tárutneráng wahára wu náun áwán ma átnándáráng, ináku angelo yá alek káin átnándaráng wáina átneráng.²⁶ Hang ámna náráwa kámurená yá tárutneráng watán me wu Moses yan papia káin pingnga káman ma hám sángingga kangngátaráng. Káráp isikimo hárá káráp pá ranggatuk rám wahára Ánutu yá Moses inuk, ‘Nák ku Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.’[§]²⁷ Ánutu wawu kámurená yan Ánutu muná, ináku ámna átkuku yáni pálak watán Ánutu. Iná sándá wa meráng wawu kandák hánám hález!”

*Meng rákit mená resim bá ku táwi hánám?
(Mat 22.34-40)*

²⁸ Lo yan tiksa káman áwángga naruk ku Sadyusi yá Jesu yot meme tánggarát, málám naruk ku me hurikngá Jesu yá álo kámá hánám yánangga árán narángga málám hang wáinanyon inuk, “Ánutu yá meng rákit mená nándá isusut ta miuk wahára ku resim bá ku meng rákit mená kátu wa iháng hález?”

[†] **12:11:** Kap 118.22-23 [‡] **12:14:** Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu. [§] **12:26:** Son Ihuk 3.6

²⁹ Wáina inán Jesu yá miuk, “Táwi hánám bu ná: ‘Israel sán kámuk hánám narineráng, Táwi Ánutu náni wu káman re.’ ³⁰ Táwi Ánutu ka wata pahála yot, irukka yot, hálángga yot me nanaráka yot kámuk hánám kikiná wata narinelák.”^{**} ³¹ Hang wata hangga ná ku ná: ‘Kaya kikiná narángngátalák, wáinanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.’^{††} Me nukngá náta torong káin ma árak.”

³² Wáina inán lo yan tiksa watá miuk, “Kándág hánám melák, tiksa. Ánutu wu nukngá kámá muná, málám káman re ingga pálipuk hánám melák. ³³ Ánutu ya pahán náni yot, nanará náni yot me háláng náni yot kámuk hánám kikiná narinemán, me náni ya kikiná narángngátamán wáinanyon nangge nuk náni ya kikiná narinemán, watá ku kutná kutná Ánutu ya towet sing mát káráp pá rang hálingngátak me taha hulá hulá ting mángngátaráng wa iháng hátek.”

³⁴ Jesu yá káuk ku me wa kándág hánám narángga topmá inán kangga inuk, “Kák ku Ánutu yan átkuku wa sang kung mulangán ma áralák.” Wáina inán kangga ku wahára átang gu ámna yá me nukngá ináng susuliya pitág muráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?
(Mat 22.41–23.7; Luk 20.41–47)

³⁵ Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me yánang tolingga kungga átang gu yánuk, “Rina ta ku lo yan tiksa yá ku ing menggoeráng, ‘Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu Devit nanggená?’ ³⁶ Iruk Káungá yá Devit málámba pahálá kinan átang pahálán hangga áráan ing miuk,

Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,

“Ketna álák kálu putung áratá,

no káyama wa ráhángga iháng hang ting se árat ko wa iháng hátingga átnelák.”^{‡‡}

³⁷ “Devit málámbá ku Táwina ingga miuk, rina fágga ku son du nanggená?”

Wáina men ámna náráwa urum táí áturáng watá narángga herongnge hánám naruráng.

³⁸ Wáina mengmeng gu yánuk, “Lo yan tiksa wa kándág kánggápang átneráng. Láp hákhásak tánggánengga senselsingga átning kungngátaráng, hang náhángga meng tárut táng námániráng ingga maket álele wa átning kungngátaráng, ³⁹ me umi sinak táená káin me miti itná káin kome máta káin átnin ingga narángngátaráng. ⁴⁰ Hang yáni wu náráwa kawát wa yángyárungrungginga it yáni náut wa yáni ya ihángngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa ihereráng.”

Náráwa kawát tá tahaná Ánutu ya ting muk
(Luk 21.1-4)

⁴¹ Jesu málám Ánutu yan sup titi komená tangtang putung átang gu áwáng sup tingga kungkung tángga árat tu wa kápángga átkiuk. Sup yáni pálik ámna móro hánám bá yon áwáng sup tátáwi yon tingga kunggiuráng. ⁴² Kulá waháranyon ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yará tárakngá wu wan toeia ina wa tiuk.

⁴³ Wa kangga Jesu málám disaepelná mantán áwát yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, náráwa kawát ukuro watá ku sup táwi hánám wa kátu iháng hátingga Ánutu yan pingnga tek. ⁴⁴ Kátu táwi wawu há átyámek háranan kátu re ihángngáwáng teráng, iná wa wawu kámá málám háláng imán átnát wawu muná, pucon du wa tángngáwáng tek wa rewe.”

13

Rám bá sálíkginek wahára tárák ká kolem hulá tulugafeineráng
(Mat 24.1-51; Luk 21.5-36)

¹ Rám Jesu yá Táwi yan it káungá hánám wa sangga háuk, waháranyon du disaepelná káman dá Táwi yan it káungá hánám taeñá wa kangga inuk, “Kang, tiksa! It álo kámá hánám ba kápáng! Hang it rámán yáni ya sup maming tátáwi hánám tingga árángga koená ya kápáng!”

² Ing inán Jesu yá inuk, “It tátáwi kápelák watán sup káman dá nukngá ya ketnán ketnán du ma átnándáráng, ináku erek táng hirarat háineráng.”

³ Wáina yánangga Jesu yá disaepelná yot kungga ále yáilá Olif káin kung hengga putung átang Táwi yan it káungá hánám wa kangga átang, kulá Pita, Jeims, Jon hang Endru watá kilakon ináng suliuráng. ⁴ “Nán náñang rina hárä ku kutná kutná watá tulugafeineráng? Me tárák kolem bu rina rina tulugafengga kungga ku watá tulugafeineráng?”

⁵ Wáina inát Jesu yá yánuk, “Kándág hánám kangkang átneráng, kámá yá áwáng sángsárungrungnginirot. ⁶ Kámá yá ku áwáng nák kutna mengga ku ‘Nák ku wa,’ ing mengga ámna

náráwa máro hánám wa sángsárungngineráng. ⁷ Hang kun erawák tát me kun erawák kán iruk me wa narángga ku hárámutang ma pitáindaráng. Ále márapmá watá álo tunggafeineráng, enendu rám bá sálíkngingi wa ma háléná átnek. ⁸ It kámá yá it kámá yot erawineráng, me king tombong kámá yá king tombong kámá yot erawineráng. Hang kánggánning gá it káwak kámá kámá káin táinek, me sungngi kesák tunggafeinek. Wawu náráwa yá kawin átang nangge tátáya hánámá uláng yámángngátaráng wáina.

⁹ "Háeng rákit tágga tiywingga átnéráng. Sáhág ámna yáilá yan káin me hárá tineráng, me miti itná kinan honggем bá sáháineráng. Me nákká ingga tágga sáháng kapman táwi me king rahán yáni hárá tit hetang átang me pingnga álosim yánineráng. ¹⁰ Iná Táwi yan me pingnga álosim wawu wa kálak meng isurát káwakngá káwakngá erek kung hilák táinek. ¹¹ Kulá rám rina hárá sáháng kung me hárá titiya sáhángga kut wawu rina meinemán ingga narángpak ma táindaráng. Ináku rám waháranyon Ánutu málámbá rina sáminek wa meineráng, náuta wawu sáni ma meindáráng ináku Iruk Káungá watá meinek.

¹² "Ámna náráwa kámá yá tatning kulak me tatning yit iháng káyam ket yáni hárá tit ráháng kátkámut táineráng, hang nanan yáni yá nángánangge yáni wáinanyon táineráng, hang nangge yá nan mam yáni iháng káyam tágga kámá yánát ráháng kátkámut táineráng. ¹³ Me nákká ingga tágga ámna táup pá hánám bon sánda taktag yáminek. Enendu niyá káto árán kungga rám bá sálíknginek kálu wawu Ánutu yá iháng kung málámbán pingnga tinek," ingga Jesu yá miuk.

¹⁴ Kulá niyá me ná sánginek watá kándáng hánám narinek. Jesu yá ing miuk, "Sándá káineráng gu 'náut kámá wáik maming táwi hánám'* watá ále káungá árená wa áwáng tág lem tágga tág wáik wáik pukon hánám tág san árán, wahára wu niyá Judia ále hárá átnéráng wawu pitángga ále yáilá káin kuineráng. ¹⁵ Ni kámá káman dá itná hungnganá ketnán átnek watá itná pahálá kinan hangga náutná kámá káman ma tágga kuindák. ¹⁶ Hang ni kámá káman dá híná káin átnek watá son kung itná káin sutná tággáneneyen lap hásak wa ma táindák. ¹⁷ Rám wahára náráwa kawin pálak me nangge kongakngá muk yámángga átnéráng wata ku urák yáni narinet. ¹⁸ Sáponga tágga árat tu rám watá kotkotná me ále rámá kálu ma tunggafeindak, ¹⁹ náuta rám wawu rám wáik hánám wata. Hulátingga Ánutu yá kutná kutná men tunggafiuáng wahára átang áwáng rám nahára wáina kámá ma tunggafiuuk, hang rám wáik wa tunggafeinek wata torong káin máriya rám wáinanyon kámá ma tunggafengguindák. ²⁰ Iná Táwi yá 'Rám wa ma tág hétet tain,' ingga miuk iná wu ámna náráwa káman kámá ma átgim, enendu ámna náráwa málámbá nakán ingga hárangaliuk wata narángga ku 'Rám wa tág hétet tain,' ingga miuk. ²¹ Rám wahára ku ní kámá káman dá sáminek, 'Kaniráng, ámna Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wawu nákán ná átak', me 'Áning káin átak' ingga sánát tu pálipuk ingga ma narindaráng. ²² Kámá yá áwáng gu ing sángsárungngineráng, 'Nák ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wa', me 'Nák ku profet káman,' ing mengga ket tárák kolem hulá hulá met tunggafen Ánutu yá ámna náráwa nakán ing mengga kangaliuk wa wáina álo tánin ingga álo iháng yakyawák tánggalát. ²³ Wata ku kándáng hánám háeng rákit tágga átnéráng, rina rina tunggafeinek wawu hárangaliuk.

²⁴ "Iná rám wáik tunggafeinek wata sárumá káin du
'káe yamá watá páyung tin
yap pá yamá ma máindák.

²⁵ Kulá alek káin hitung gá sohingga hat
alek kán kutná kutná watá yángyáng táineráng."[†]

²⁶ "Rám wahára ámna náráwa yá káineráng gu Ámna Nanggená yá mukam kinan ulihálángngá yot síreretná mangga áwinék, ²⁷ ngáyá angeloná suring yámán ámna náráwa málámbán pingnga ingga kangaliuk wa kámoneráng, káwak tákto numnum ánutu ámuta wata ore kinan ámna náráwa kámuk hánám kámoneráng.

²⁸ "Sándá wu káráp fik wahára tárák tingga narineráng. Pan yáni hárá puto tingga kungga iláng yáni mirak ká áráng hekhek tát kangga ku káe rámá háléindek ingga narángngátaráng. ²⁹ Wáinanyon ále watá tunggafen kangga ku Ámna Nanggená wu áwáng hálingga kálu mungga káin átak ingga narineráng. ³⁰ No pálipuk hánám ing sánin, ámna náráwa rám ore nátán watá manyon kámurená árat tu ále watá kámuk tunggafeinek. ³¹ Alek me káwak wawu sálíknginek, iná nákkán me wawu ma sálíkngindák."

Káman dá Jesu yá áwáwáyan rám bu ma narák.

³² "Ni kámá káman dá hulá hulá wa tunggafeinek watán rám wa ma narák, alek káin angelo me Nanggená wa manyon narárang, ináku Nan málámbá re narángga átak.

* 13:14: Daniel 9.27; 11.31; 12.11 † 13:25: Aisaia 13.10; 34.4

33 Tiyawingga hálengga átnéráng! Náuta sándu rám rina hára wu rám watá tunggafeinek wawu ma narárang.³⁴ Wawu ing ina, ámna káman dá itná sangga kálu mulangán káin kukuya yáup horengga yáup ámna yánin yámangga ku ámna kálu mungnga pinná tátá wa kándáng hánám hálengga átnelák ingga inánggim wáina.

35 “Wata ku rámá rámá sándu hálengga átnéráng, náuta rina hára it márumá yá son áwinek wawu sándu ma narárang. Yonyon kálu me yáung táitná me hurák ká mantángga árat wahára me hilápmá hánám wawu ma narárang.³⁶ Kámá emá re ruhángga átnárát sopmuná hánám áwángga sáhiwon.³⁷ Me rina sánset wawu ámna náráwa erek hánám wa yánet, wata ku háleng rákit tángga átneráng!”

14

Náráwa káman dá Jesu yáilá káin oel kuliuk

(Mat 26.1-16; Luk 22.1-6; Jon 12.1-8)

¹ Angelo yá Iháng Hátíuk hang Israel yá Másáng Yisná Muná Náená watán rám káungá wata naráng hátingga umi sinak tátá watán rám yará yá árdu du pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kilakon Jesu ket tángga utkámut táníng ingga suliuráng.² Enendu ing miuráng, “Rám umi sinak rámá hára muná náuta ámna náráwa yá náhangga kuk tángga kun táng hilák tánírot.”

³ Wahára wu Jesu wu it Betani káin ámna Saimon huphuráp ilalák lepra tángga átkiu watan it káin sungngi nangga átnárán, náráwa káman áwuk watá máruk káman sup álosim hánám kutná alabasta watanan dá táng tolená wata kinan oel munganganá kikiná ále kánang kutná nad wata uminá yá táng tolená yumnakngá táwi hánám bá yuyuwáyan tárák wa táng áwáng káting mårák tángga oel wa Jesu yáilá káin kulin háuk.

⁴ Wáina tán kangga ámna kámal wáhára áturang háraran watá pahán káráp hára yáni meme táuráng. “Náuta ku oel álo kámal wa táng lem tánggoek?⁵ Oel wata supmá yá yara ore káman ni ukuro árená álo hálang yámámayan tárák. Nándá wa táng yumnak tángga supmá wa iháng ni ukuro wa yámátné ku kándáng hálenggim,” wáina mengga náráwa wa me káto inángga me táng muráng.

⁶ Wáina inát kangga Jesu yá yánu, “Sat árik, náuta ku pahán márap imánggoeráng? Watá nál álo kámal hánám neháng tolek.⁷ Ni ukuro wawu rámá rámá sáni yot átnéráng. Rina hálang yáminán du rám kámal wu wáina hálang yámineráng. Iná nál ku rámá rámá sányot ma átnandát.⁸ Náráwa nátá álo tátáyan wawu wa téak. Watá oel sutna káin tek wawu áram kinan rám rina átnat wata tiyawing namek.⁹ No pálipuk hánám ing sánin, káwakngá káwakngá Táwi yan me pingnga álosim meng isurát rehára rehára kuinek wawu náráwa nátá rina téak wa háyon mengga narángguineráng.”

¹⁰ Wáina yánang hálín du disaepelná 12 wata orek yáni háraran Judas Iskariot watá pris tátáwi yáin yáni yan káin Jesu táng yámán ket tátáya hangga kuk.¹¹ Pris yáin yáni yá Judas yan me wa narángga herongne hánám tángga sup kaminemán ing inuráng. Kulá Judas málámbá ku wahára átang gu kálu rekálu ku Jesu táng ket yáni hára tin ingga kálu ya suliuk.

Jesu yá disaepelná yot sungngi náuráng

(Mat 26.17-30; Luk 22.7-23; Jon 13.21-30; 1 Ko 11.23-26)

¹² Kulá Israel yá Másáng Yisná Muná Náená watán rám hulátitiná wahára wu sipsip nangená utang singga Angelo yá Iháng Hátíuk wata naráng hátingngátaráng, wahára wu disaepel yá Jesu inuráng, “Nándá rekáin kungga ku rám táwi watán sungngi tiyawitne ku nanaya narelák?”

¹³ Wáina inát tu Jesu yá disaepelná yará suring yámangga yánu, “Sán du it yáilá wata kinan kung hangga káinemálák ku ámna káman dá umi kátag tánggatang áwáng kálu hára sáhang tunggap tainek, wa isutang kuinemálák.¹⁴ Kungka it reta kinan han kangga ku it wata márumá ininemálák. Tiksa yá ing mek, “Nákkán it pahálá ku re, wahára ku no disaepelná yot sungngi nangga Angelo yá Iháng Hátíuk ngá rám wata naráng hátinemán?”¹⁵ Wáina inán du it pahálá táwi torong káin kutná kutná wakáin erek tiyawená wa sálen du wakáin sungngi náni nanayan wa tiyawinemálák.”

¹⁶ Wáina yánán disaepel yará yándi wu kumálák ngáyá it yáilá kinan káin wa kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu yá yánu wáina hánám re há tunggafen kangga ku yándi wu sungngi wa há tiyawing háliumálák.

¹⁷ Kulá it tå pup téak wahára ku Jesu yá disaepelná 12 watoyot áwáng hiuráng.¹⁸ Kulá rám sungngi nangga áturang wahára ku Jesu yá yánu, “No pálipuk hánám ing sánin, káman nahára sungngi nangga átamán orek náni háraran káman dá ku nál neháng káyam ket yáni hára tin ket nehereráng.”

¹⁹ Wáina yánán disaepelná yá narángga pahán yáni yá márawin yáni káman káman inuráng, “Nákká hám melák?”

²⁰ Wáina inát, Jesu yá yánuk, “12 sán háraran káman. Másáng iháng rápmám kinan nákkot satne háinek wata orek sáni háraran káman. ²¹ Ámna Nanggená ya sutná hárarina tunggafefeya uyená wawu wáina hárarina tunggafeinek. Iná ukuro hánám bu ni ámna yá Ámna Nanggená táng káyam ket yáni hárarina tinek wa, watán márapmá wawu táwi tárí hánám, iná maming gá ámna wa ma táng tiuk iná wawu álo kámá,” ingga yánuk.

²² Kulá rám sungngi nangga átúrág wahára ku Jesu yá másáng táng Ánutu yan káin sáponga tángga hikhuk tángga disaepelná yámángga yánuk, “Ná ihánirág, náwu nák yánumna.”

²³ Wáina yánangga son hang wáin kap tángga Ánutu yan káin sáponga tángga yámán wahára erek nang hálit tu ²⁴ yánuk, “Náwu nák sipna ámna náráwa móro hánám bá Ánutu yot pahán káman haháleyan kule háek. ²⁵ No pálipuk hánám ing sáin, no wáin son ma náindát, ináku máriya Ánutu yan átkuku mirak káin du wáin hurápmá wa náinet,” wáina ingga yánuk.

²⁶ Kulá hang kap káman mantángga sangga ku hangga ále yáilá Olif káin kuráng.

Jesu yá oleinelák ingga Pita inuk

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

²⁷ Jesu yá disaepelná yánuk, “Sán erek hánám naráng hákhátitk sáni yá han pitángga kuinerág, náuta me ing uyená yá átak, ‘No pin yáni tátá utkámut tárí’

sipsip pá hánghánáng táinerág.”*

²⁸ Enendu máriya tárutang sangga ku no kálak Galili káin kuihet.”

²⁹ Wáina men Pita yá miuk, “Iná kátu kámuk wata naráng hákhátitk yáni yá han kepmáinerág hálén, nák ku ma kepmáindát.”

³⁰ Wáina men son Jesu yá Pita inuk, “Pálipuk hánám kanin, kula yáung nahára hurák káram yará ma mantáená árán du ko hánám puk ‘nák Jesu ma naráng mát’ ingga rám kaláhu meinelák,” ingga inuk.

³¹ Enendu Pita yá táng hángháláng tángga sonson ing miuk, “Nák ku kákkot álo kámutnet. Kák ka ma naráng kamát ingga ma meindát,” ing men disaepel kámuk árong wáina re miuráng.

Jesu yá Getsemani káin sáponga tárí

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Kulá ále kutná Getsemani káin kuráng ngáyá ku Jesu yá disaepelná yánuk, “Nahára putung átnárát no kung sáponga tárí.” ³³ Wáina yánangga ku kátu yápmangga Pita, Jeims yot Jon wa re ihángga málám bot kunggatang pahálá yá káto hálengga márawiuk. ³⁴ Wáina hálendu yánuk, “Irukna yá táwi hánám márawin wata márapmá ná yá hálá nutnánde. Nahára átang gu háleng rákít tángga átnárát.”

³⁵ Wáina yánangga Jesu málám isikimo kungga sim bu táng hang káwak hárarina tángga sáponga tárí, wawu kálu kámá átak hálendu rám wáik watá táng hárati wáina ta. ³⁶ “Aba”, Nanna,“ ko rina rina wawu álo tánggim re. Nák hárarina márapmá wa táng satá kuik. Enendu ko nákkán pahán ma isutnándalák ináku kakán pahán isutnelák.”

³⁷ Kulá son málám hurik tángga disaepelná yan káin áwángga kápuk ku ruhángga árát, Pita inuk, “Saimon, kák ka ruhángga átkoelák me? Rám hátehná kimo ma háleng rákít tángga átgim me?” ³⁸ Hálengga sáponga tángga átnerág watá ku ingirunggi hárarina ma haindárág. Pálipuk, pahán dá ku álo tainémán ingga naránggátaráang, enendu sut tá ku hálengngá muná.”

³⁹ Wáina mengga Jesu málám kung sáponga wanyon son táng hálengga sangga, ⁴⁰ son áwángga kápuk ku rahán yáni yá márawin ruhángga árát, málám iháng tárut tárí wáina re wáina ininemán ingga kámá ma naráng háruriang.

⁴¹ Málám son kulk ngáyá rám kaláhuná hárarina son áwuk wahára wu yánuk, “Sánda emá re ruhángga sek narángga átkoerág me? Álo ruherág! Rám bu áwek. Kanirág, Ámna Nanggená táng mukmurol ámna ket yáni hárarina tinderág.” ⁴² Tárurát kunin! Nák neháng ket yáni hárarina titi wawu ná áwek ná.”

Judas yá Jesu táng káyam ket yáni hárarina tárí

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.2-11)

⁴³ Emá me yánangga átnárán du disaepelná 12 háraran Judas yá waháryon háránggu. Pris tátáwi yáni, lo yan tiksá me ámna hulá hulá watá suring yámát ámna tombong hásák táwi watá ket yáni du kápik honggem bot ihángga watoyot áwáng hiurág.

⁴⁴ Ámna Jesu táng yámámáya tiyawiuk watá ku tárak ing táinet ingga huphuráppon ing hárarina, “Ámna káman no kang kumeinet wawu Jesu ku wa, ket tángga pinná kándáng tángga ku tángga kuinerág.” ⁴⁵ Kulá Judas málám sopmuná ingmen Jesu rupmá káin kungga,

* ^{14:27:} Sekaraia 13.7 † ^{14:36:} Me Aramek kálu ‘Aba’ wawu ‘Nan’.

"Tiksa!" ing inángga árong há kang kumiuk. ⁴⁶ Wáina tán kangga ámna tombong táwi watá ket tágga káto tauráng. ⁴⁷ Kulá ámna káman enanggon hetang átuk watá árong kápikngá uyingga tákuk ngáyá mangga pris táwi yáni yan yáup ámna hárá kátin kápik ká kárámanná numkálu sating san háuk.

⁴⁸ Kulá Jesu yá wáina yánu, "Nák ku tewe ámna tombong káman da máta yáreng yámámá hám, wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihángga átang gu nák ket nehángga kunin ingga áweráng? ⁴⁹ Rámá rámá wu sáni yot há átkoet, Táwi yan it káungá hánám bán kumbi kinan me sánang tolingga átningoet, wakáin du ket ma neháng kuráng. Enendu Ánuto yan me yá rina mek watá kungga kándang re háléinek," ing yánu. ⁵⁰ Kulá wahára átang gu disaepelná yá erek hánám sangga hárátiuráng.

⁵¹ Rám wahára wu ámna máto káman lap káman re sutná hárá tawángga Jesu isutang kungngárán, wa árong ket tángngárát ⁵² lap wa sangga muláng pitákngá kuk.

*Ámna hulá rahán yáni hárá Jesu táng me hárá tiuráng
(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jon 18.12-14,19-24)*

⁵³ Jesu ket tángga sat warán tánggatang pris táwi yáni watán káiñ kut pris tátawí yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa watá kámuk áwáng háruru tauráng. ⁵⁴ Pita málám Jesu isutang kuk, enendu kung mulangán sim átuk. Málám kung pris táwi yáni yan it kumbiná kinan káiñ kungga it pinná tátá yá káráp singga elengga árát tu watyot putung átang kárápmá elengga átuk.

⁵⁵ Kulá pris tátawí yáni me kaunsel kámuk watá hulá rehára kungga ku Jesu utkámut táníñ ingga hulá ya suliuráng, enendu hulá ya sulit men sáuráng. ⁵⁶ Amna máro hánám watá áwáng me kusák wa iháng tingga miuráng, enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá kámá kámá háluráng.

⁵⁷ Kulá kámá yá ku tárutang Jesu ya me kusák ing miuráng, ⁵⁸ "Ing men narumán, 'No ámna yá Táwi yan it káungá hánám táená wa káting mårák tángga son rám kaláhu kinan re nukngá táng tárutainet wawu ket tá ma táindát.' " ⁵⁹ Enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá wáinanyon kámá kámá háluráng.

⁶⁰ Kulá pris táwi yáni watá kaunsel rahán yáni hárá tárutang Jesu inuk, "Me hulá hulá kák ka menggoeráng wa rina? Kák ka me topmá kámá meinélák me muná?" ingga inuk.

⁶¹ Enendu Jesu yá me topmá kámá ma yánu, ináku náng ingmen átuk.

Wáina árán pris táwi yáni watá son inuk, "Kák ku ámna Ánuto yá ámna náráwaná son iháháya miuk wa me? Ánuto nándá ináng sákngingngátamán wata Nanggená me?"

⁶² Wáina inán du Jesu yá miuk, "Wawu nák. Häng káineráng gu Ámna Nanggená wu Ánuto Uliháláng Márumá wata ketná álák kálu putung átnek ngáyá alek kán mukam wata ketnán áwinék."

⁶³ Wáina men narángga pris táwi yáni watá sutná káiñ lapmá tánggánengga átuk wa ráráhangga[‡] miuk, "Náuta ku me nukngá met nanaráya háléinemán? ⁶⁴ Táwi yan kome tángga me mukmuro hánám wa há men naremán wata ku rina nareráng?"

Wáina yánán kámuk hánám miuráng, "Me mukmuro hánám mek wata álo kámá ku kámuurán sálíkginek." ⁶⁵ Wáina mengga ku alup yáni málámba ketnán uráhangga lap pá rahálá pop tángga hárók kík táng sat árán, ket yáni mukátang utang gu inuráng, "Profet me meng, niyá nutak ingga!" Kulá waháranyon du it pinná tátá yá táng kung hányon uturáng.

*Pita yá Jesu ma naráng mát ingga yánu
(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18,25-29)*

⁶⁶ Pita málám it ámang kálu kumbi kinan káiñ átang káráp elengga átnárán, pris táwi yáni yan yáup náráwa káman dá wahára áwuk ngáyá ⁶⁷ Pita kárek ingmen kangga ku ing inuk, "Kák ku Jesu Nasaret nan watyot hányon átningngátlák."

⁶⁸ Ing inán Pita yá oleng mángga inuk, "Pálipuk hánám ko náuta melák wawu nák ma narát." Ingga inángga sangga málám kumbi kálu munganganá tangtang kun waháranyon hurák káman dá mantáuk.

⁶⁹ Kulá son yáup náráwa watá káuk ku wahára árán, kangga ku ámna ále wahára hetang áturáng wa son yánu, "Ámna náwu Jesu yan tombong." ⁷⁰ Wáina men Pita yá son olengga, "Nák muná" ing miuk.

Kulá isikimo átang sim bu ámna wahára hetang áturáng watá Pita inuráng, "Pálipuk kák ku Jesu yan tombong, náuta kák ku Galili nan yon."

^{‡ 14:63:} Juda yan kálu wu rám ámna káman dá pahán márap tángga ku wata lapmá ráráhangngátak. Jesu yá 'Nák ku Ánuto Nanggená' ingga men du pris táwi yáni watá pahán márap tángga lapmá ráráhuk.

⁷¹ Wáina inát tu Pita yá yánuk, “Pálipuk hánám Ánutu rahálá hára met, nák Jesu ma narángmát! Kandák me hálendu Ánutu yá álo neháng lem tainek. Ámna wa menggoeráng wawu nák ma naráng mát!”

⁷² Wáina yánangga áráñ waháryonyon hurák ká son mantáuk. Kulá Pita yá Jesu yá me rina inuk wa naráng hátiuk: “Hurák ká rám yará ma mantáená áráñ du ko nák wa ma naráng mát ingga rám kaláhu meinelák.” Kulá wahára wu Pita yá pahálá utang táwi hánám wa kutuk.

15

*Jesu tángga Pailat tán káiñ kuráng
(Mat 27.1-2,11-26; Luk 23.1-5,13-25; Jon 18.28-19.16)*

¹ Kulá hilápma hánám pris tátawí yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa hang kaunsel kámul watá urum tángga rina tátá wa meng tolingga sat warán Jesu páup pá hárótang tángga kungga táng Pailat ketná háría tiuráng.

² Wáina tát tu Pailat tá inuk, “Kák ku Juda yan king me?”

Ing inán watá miuk, “Wa melák wáina,” ingga inuk.

³ Kulá wahára wu pris tátawí yáni watá me hulá hulá wa metne Jesu yá márapmá há suwik ingga miuráng.

⁴ Wa met Pailat tá son inuk, “Me kámá meinelák me? Kang, me wu rina kámá ingmen meng sat áwáng kákkán kálú áatak.”

⁵ Wáina inuk, enendu Jesu yá me topmá kámá ma inán Pailat tá hárámutuk.

⁶ Kulá wahára wu Pailat tán kálú káman ing isutriándaráng, Angelo yá Iháng Hatiuk rám wahára wu Pailat tá ámna náráwa yan milun isutang it káto kinan nan ámna káman ni yáni kutná met tu wa yaling mán kep káin hangngátak. ⁷ Rám wahára wu it káto kinan ámna káman kutná Barabas yot tu nuknukngá niyá Rom bán kapman yot honhoren tángga ámna kámá yot erawángga ráháng kátkámut táuráng watá árát, ⁸ ámna náráwa urum táwi watá áwáng Pailat inuráng, “Álo ka tángngátlák wáina táinelák me?”

⁹ Wáina inát tu Pailat tá yánuk, “Juda yan king ná sáe kuinek ka nareráng me rina?”

¹⁰ Wáina yánuk náuta watá ku há naruk pris tátawí yáni watá Jesu málámbán yáup pa kalán yon táng áwáng ketná háría tiuráng. ¹¹ Enendu pris tátawí yáni watá ámna náráwa pahán yánin hangga yánát tu Barabas ya re miuráng.

¹² Wáina met tu Pailat tá yánuk, “Kulá Juda yan king ingga sáni menggoeráng náwu rina táng minet?”

¹³ Wáina yánán, “Maripong háría kátitil!” ingga mantáuráng.

¹⁴ Wáina mantát Pailat tá yánuk, “Wawu náuta? Kandák rina táuk ka?” ing yánán narángga hahatingga hánám ing mantánggaturáng, “Maripong háría kátitil!”

¹⁵ Kulá ámna náráwa urum táwi watá herongnge nanaráya wu Barabas yaling mán watán káiñ kun tewe ámna yánán honggem bá kálak Jesu urát tu maripong háría kátitiya sang yámuk.

*Tewe ámna yá Jesu ináng kekkek táuráng
(Mat 27.27-31)*

¹⁶ Kulá tewe ámna yáni waku Jesu engotang kapman dán it álosim kumbiná kinan kung hang átang tewe ámna átúrang wa erek ingmen mantát áwát tu ¹⁷ lap sipsipmá hásák káman táng tánggáneng mágga páup rimrim ina táng áwáng king gán kálaháng ina yáilá yan tárák mang pondang yáilá káiñ sat hang átuk. ¹⁸ Wáina erek ingmen tánggáneng mágga sat árán du me kekkek sonson ing inuráng, “Juda yan king, kák ku kutyá árená hánám!” ¹⁹ Wáina inángga ku sonson ingmen honggem táng yáilá háría wa kátingga alup yáni málámba ketná uráhángga átúrang. Yáni wu tun yáni háría imángga hangga ináng sákngingiya ina táuráng. ²⁰ Wáina tángga ináng kekkek táng hálingga ku lap sipsipmá tánggáneng mágga ku maripong háría kátitiya engotang kuráng.

*Jesu maripong háría kátingga táng áráng tiuráng
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

²¹ Ámna káman it yáilá Sairini nan kutná Saimon wawu Aleksenda káling Rufus nan yándi. Watá it yáilá Jerusalem kinan kung hán ingga tángngáran inángga suring mát Jesu yan maripong wa táng mágga kuk. ²² Wáina tángga ku Jesu wu engotang ále káman kutná Golgota wakáin kuráng (kut wata hulá wu yáin kuratná watán ále). ²³ Kulá wakáin kung gu wáin táng kurum nukngá sut táng láláp tátáyan watyot táng yawák fáená wa imuráng, enendu Jesu yá wa ma náuk. ²⁴ Wáina tán du táng maripong háría kátená wahára ránam ting sat árán piring gá kátiuráng. Iná sut tánggánene wawu iháng horengga ting sat árán du kakarák laki wa tángga niyá ku náut ihinek wa kangga iháháya táuráng.

²⁵ Jesu táng piring gó kátiuráng wawu rám bu hilápmá 9 kilok hálengga árán,²⁶ hulá resim hára táng me hára tiuráng wa uyingga táng maripong hára kátiuráng wawu ing:

NÁwu JUDA YAN KING.

²⁷⁻²⁸ Rám wahára wu manek Mara yará yot iháng wáinanyon maripong hára kátiuráng, káman ketná álká kálu hang káman ketná kandák kálu. ²⁹ Iná rám Jesu wa káting sat átuk wahára ámna náráwa niyá kálu wakálu áwángga kanggiuráng wawu me keke inángga yái yáni kahondang gu menggiuráng, "Kulá! Kák ku Táwi yan it káungá hánám káting mårák tángga rám kaláhu kinan re son táng tárut tátyá miulák.³⁰ Kulá kayon ka háláng imángga maripong sangga hang," ingga inánggiuráng.

³¹ Iná pris tátawí yáni me lo yan tiksa watá wu wáinanyon me keke ing mengga yáni inán kanán táuráng, "Kámá háláng yámángngáatak, wáinanyon málámbá málámbón háláng imámáyan du muná! ³² Pálipuk Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya san áwuk, me pálipuk Israel yan king hálendu, maripong hára káting sat átak wa sangga han kangga ku nándá pálipuk ingga naráng hágting minemán." Ing met ámna yará Jesu inanyon káting sat átumálák watá wáinanyon ináng kekkek kon tángga átumálák.

Jesu yá kámutuk

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

³³ Kulá 12 kilok hálengga árán du ále káwak watá kámuk páyung tingga árán kungga yonyon kálu 3 kilok háliliuk. ³⁴ Hang 3 kilok hálengga árán du Jesu yá hahatingga hánám ing mantáuk, "Eloi, Eloi lama sabatani?" Wata hulá wu ing, "Ánutuna, Ánutuna, náuta nepmáelák?"*

³⁵ Wáina mengga mantán narángga ku kámá enanggon wahára hetang áturáng watá ku ing miuráng, "Narániráng, Elaija ya mantáng máng tek ká†."

³⁶ Kulá ámna káman dá ku hururung ingmen kung matres kátu ina táng wáin hára tin pumen táng kári hára yuwingga táng Jesu yá nanaya imángga ku miuk, "Sat málám re árán kanin, Elaija yá áwáng táng san háinek hám," ingga miuk.

³⁷ Kulá Jesu yá hahatingga hánám mantángga ku kámutuk.

³⁸ Kulá Táwi yan it káungá hánám kinan lap maming táwi watá ku torong káin átang kung tárang káin pana huk ingmen rárähángga numnum kuk. ³⁹ Iná tewe ámna táwi yáni wu Jesu kondolá kálu wahára átang Jesu yá mantáuk wa naruk me rina kámutuk wa kangga miuk, "Pálipuk hánám ámna náwu Ánutu Nanggená!"

⁴⁰ Hang rám wahára wu náráwa kámá hányon áwáng mulangán sim hetang átang kangga áturáng. Orek yáni hára wu Maria it Makdala nan, hang Maria ámna máto Jeims káling Joses mam yándi, hang káman du Salome. ⁴¹ Huphuráp Galili káin du náráwa urum watá hánám bu Jesu isutang átningga ku hahaná rina hálenggiu wawu watá háláng imánggiuráng. Iná náráwa kámá wahára máro yon áturáng wawu Jesu málám bot Jerusalem káin wa áwuráng watá áturáng.

Jesu táng kung tanggán yáni sup hinangngá káling tolená wata kinan tiuráng

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁴² Kulá rám tembát tu Sabat ingga ku tikiyyiwik tátá rámá wáina hálendu yonyon há hálén kangga ku⁴³ Josep it Arimatea nan wawu málám bu kaunsel me ámna náráwa yá ámna álosim ingga há naráng meráng, iná málám wawu Ánutu yan átkuku wata hálengga átnándak. Josep pu ma pitáuk ináku Pailat rupmá káin kung hengga Jesu yan káwak sut wa namáng ingga inuk. ⁴⁴ Wáina inán Pailat tá Jesu wu há kámutak wa narángga hárámutang gu tewe ámna táwi yáni wa mantán áwán inuk, "Jesu wa pálipuk há kámutak me?" ingga inuk. ⁴⁵ Kulá Pailat málám tewe ámna táwi yáni watán káiin pálipuk ingga kándáng narángga sangga ku káwak sut wa álo táinelán ingga Josep inuk. ⁴⁶ Wáina inán Josep málám lap hásák káman yungga táng kung Jesu tambun wa táng hang lap watá kámuk pondang táng kung sup hinangngá káling tolená wakáin tingga, árong sup táwi káman kiwolán áwáng hinangngá wa pop tángga átuk.

⁴⁷ Kulá Maria it Makdala nan me Maria Joses maming wawu há átang gu Jesu tambun táng rehára teráng ingga wawu há kápumálák.

16

Jesu yá son tárukut

(Mat 28.1-10; Luk 24.1-53; Jon 20.1-23)

¹ Sabat hára sek nanará rámá watá sálin du Maria it Makdala nan, Maria Jeims maming hang Salome watá kutná kutná mungangan yáni kikiná wa yungga ihángga kung Jesu sutná káin kuháng mámáya tiyawuriuráng. ² Sonda hulátiyan rám hulátiuk wahára wu káe yá áráng

* ^{15:34:} Kap 22.1 † ^{15:35:} Aramek me kálu kut Eloi me kut Elaija wawu hála tárák yándi káman re wáina wata ku ámna náráwa yá Jesu yá rina mantáuk wa kándáng ma narená 'Elaija' ingga mek ingga naruráng.

hen waháranyon tanggán káin kuráng.³ Kálú káin kungga átang gu yáni inán kanán táuráng, "Tanggán hinangngá hárá sup táwi wawu niyá kiwolán kuinek?"

⁴ Wáina mengga kung hengga tanggán hinangngá hárá hálengga káuráng gu sup maming táwi wawu há kiwon hong tená.⁵ Kulá tanggán hinangngá hárá kung hangga káuráng gu ámna máto káman lap hásák haknga tanggánená watá ket álák kálú putung árán kungga ikik hárámutang pitáuráng.

⁶ Wáina tát kápangga watá yánuk, "Ma pitáindaráng. Sán du Jesu Nasaret nan táng maripong hárá kátiuráng wata suleráng. Wawu son há tárutang koek! Nahára ma árak. Áwángga táng tiuráng ngá komená wata kaniráng.⁷ Kulá kungga ku Pita yot disaepelná nukngá yánineráng, 'Jesu wu watá kálak Galili káin koek. Málámbá me rina sánuk wa isutang Galili káin kungga káineráng.'

⁸ Wáina yánán nanará yáni yá yakyawin yángyáng pálak náráwa kaláhu wawu hangga tanggán wa sangga hururung ingmen kuráng ngáyá kung pilkpiro narángga ni kámá káman ma inuráng.

⁹*Rám sonda hulátitiná hárá ku Jesu yá son tárutang kungga hulátingga hánám bu Maria it Makdala nan watán káin kálak tunggafiu. Náráwa wawu huphuráp Jesu yá iruk wáik 7 yásut muk wa.¹⁰ Náráwa málám kuk watá kung nini Jesu yot átninggauráng watá pahán yáni márapmá narángga kutang átkuráng wa ing yánuk,¹¹ "Jesu ku son tárutak, no há káet," ingga yánuk, enendu watán me wawu kusák ingga naruráng.

¹²Kulá máriya ku Jesu yá málámbán tombong háraranam ámna yará yá Jerusalem sangga kálú hárá kungga átnárán tárák kámá hálengga watán káin tunggafeng yámuk.¹³ Wáina kangga ámna yará watá son áwáng wáina káemát ingga nuknuk yándi wa yánumálák, enendu watan me wa kusák kon ingga naruráng.

¹⁴ Máriya ku Jesu yá disaepelná 11 dá sungngi nangga átnrárt watán káin tunggafeng yámángga, naráng hákhátitik yáni káto muná hang kámutang son tárurán há káemán ingga yánát kusák ingga naruráng wata me táng yámuk.

¹⁵ Málám ing yánuk, "Kuineráng watá kungga káwakngá káwakngá erek ingmen kung hálengga ámna náráwa erek ingmen me pingnga álosim ná yámángga kuineráng.¹⁶ Ámna náráwa niyá nákka naráng háting namángga umi kuhinek wawu Ánutu yá son tán málámbán pingnga hálinek. Iná niyá nákka ma naráng háting namindák wawu Ánutu yá isurán átkuku wa ma táindák.¹⁷ Kulá Ánutu ya naráng háting móngga átneráng wawu tárák ing tát kápineráng. Nák kutna hárá iruk wáik yásut yámángguineráng, me nukngá kámá ma narená wa álo me tángguineráng,¹⁸ kunap ket yáni yá ihángguineráng, náut kámá ámna iháng lem tátáyan náineráng enendu watá ma iháng lem táindák, hang ket yáni yá ilalák mara ihánggápat ilalák ká álo háleng yámángguinek."

¹⁹ Táwi Jesu yá me wa yánáng hálengga áráñ du Ánutu yá tángga árángga alek káin kungga ketná álák kálú ting san putung átkoek.²⁰ Kulá wahára átang gu disaepel yá hangga itná itná erek ingmen kungga me pingnga álosim wa yánángga kuráng. Táwi málámbá disaepel yot átang háláng yámángga me menggiuráng wa táng káto táng yámámáya ket tárák hulá hulá wata ket yáni hárá tánggiuk.

* **16:9:** Nanará ámna kámá yá ing naráng átaráng, lain 9 kung 20 hárá salíngkek wawu Mak málámbá ma uyiuk. Ámna kámá yá uyiuk.

Luk ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

Luk ká me pingnga ná uyingga Tiofilas yan san kung muk

¹ Ámna táup pá yon tárák ka Ánutu yá yáup rina táuk watán me pingnga uyiuráng watá áwáng rám nahára páliná yá hiták tunggafen kanggoemán. ² Hulátingga hánám niyá rahán yáni yá kanga Ánutu yan me watán yáup nangge hálengga áturáng watá yon meng isurát áwángga nándán kái áwuk wanyon uyiuráng. ³ Wáina kanga ku na hulátingga kádang hánám yánang sulingga narut ná wa, álo kámá ku no hányon uyin ingga narángga ku wa táng tombong hárä tingga, ámna hulá Tiofilas, kákkán da uying kamet. ⁴ Wa kanga ku me rina narulák wawu pálipuk ingga narinelák.

Jon Umi Kuháng Yámámá yá tunggafeinek ingga angelo yá Sekaraia inuk

⁵ Judia yan king kutná Herot watán rám hárä pris káman kutná Sekaraia wawu pris Abiya watán tombong háraranan, iná áwáná Elisabet wawu Aron dán tombong háraranan. ⁶ Yándi wu Ánutu rahálá hárä kádang hánám wa átnándamálák, me Táwi yan meng rákit mená rina átaráng wa kádang hánám isutnándamálák. ⁷ Enendu nangge yándi wu muná. Elisabet wawu náráwa kátoná hálendu nangge ma iháng tingngátak, wata ku yayará hánámá átang kungga ku hárátá hálumálák.

⁸ Rám káman Sekaraia yan tombong gá pris yáup tátáya kuráng ngáyá ku Sekaraia málám Ánutu rahálá hárä átang yáup táuk. ⁹ Kulá pris yá kakarák káman satu* wa tát Ánutu yá wahára kungga Sekaraia táng tunggap tán du Táwi yan it káungá hánám kinan hangga towet mungnganá kikiná sinek ka. ¹⁰ Towet sisi rám wahára wu ámna náráwa táup hánám watá Táwi yan it káungá hánám kep kái urum átang sáponga tángga áturáng.

¹¹ Rám wahára ku Táwi yan angelo yá tunggafeng mángga towet sisiyan tingnaknak tákto ket álák kálu hetang átuk. ¹² Wáina kanga Sekaraia málám ikik ingmen hárámutang pikpito hánám naruk, ¹³ enendu angelo yá ing inuk, “Sekaraia, ma pitáindalák. Ánutu yá kákkán sáponga wawu hárä naruk. Áwáka Elisabet wawu nanggeka ámnaná tainek, wata kutná ku Jon mantáinélk. ¹⁴ Watá ku pahála táng láláp tán álo kámá hánám narángga heronge hálezinelák, iná ámna náráwa táup hánám watá Jon dák tunggafeinek wata heronge taineráng, ¹⁵ náuta Táwi rahálá hárä wu Jon kutná yá táwi hánám hálezinelék. Watá wáin me umi káto nukngá átaráng wa ma nang kuindák, iná nangge wawu manyon tunggafená mam kinan átnek waháranyon Iruk Káungá watá watoyt átnek. ¹⁶ Watá tán Israel nan ámna náráwa táup hánám watá pahán yáni hurik tángga Táwi yáni Ánutu yan káiñ kuineráng. ¹⁷ Watá Elaija yan tárák me háláng wa tángga watá kálak áwán du Táwi yá áwinek. Wáina tán du nanan yáni yan pahán wa táng hurik tán nágánangge yáni ya pahán yámineráng, me milun yayali ámna náráwa watá nanara álosim tángga ámna náráwa kádang hálineráng, hang ámna náráwa tiyawing yámán Táwi ya háleng mineráng.”

¹⁸ Wáina inán Sekaraia yá angelo wa inuk, “No rina tángga ku kákkán me ná pálipuk ingga narinet? Navu tátawí hánám me áwána wu wáinanyon tátawí yon.”

¹⁹ Kulá angelo yá inuk, “Nák ku Gabriel. Ánutu kondolá hárä hetang átnándat wa suring namán me pingnga álosim ná kák kakanáya áwet. ²⁰ Wata kula wu me ma me taeá áráta kungga rám rina hárä me kanet náta páliná yá tunggafeinek, náuta ko nákkán me ná pálipuk ingga ma narálák wata, me náwu pálipuk hánám hárä tunggafeinek rámá wu Ánutu yá narek hárä wa,” ingga inuk.

²¹ Iná ámna náráwa yá ku Sekaraia ya hálengga átang gu narángpak tángga átkiuráng rina tángga ku Táwi yan it káungá hánám kinan rám hásák átkoek ingga. ²² Wáina átang áwáng kep káiñ hárä wahára káuráng gu ma kápang mená ket tárák re tángga átuk, wáina hálendu it káungá kinan káiñ tárák kámá kákéng ingga naruráng.

²³ Wáina re átang kungga watá yáup tátá watá sálíkngin du hangga itná ya kuk. ²⁴ Wata sárummá káiñ átang árongga áwána Elisabet tu kawilá átuk hálendu yap 5 wata kinan wawu kilakngá re átkiuk. ²⁵ Iná Elisabet tá ku miuk, “Táwi yá yon men du nátá tunggafeng namek. Málámbá pahán láláp namán ámna náráwa rahán yáni hárä reprepma watá sálíknging namek.”

Angelo yá Jesu nangge yá tunggafeinek ingga Maria inuk

* **1:9:** Pris yá kakarák satu ina wa tángngá átang watá ku ámna táng tunggap tátáya. Wáina tátne ku Ánutu málámbáyon ámna táng tunggap táiñ ingga narángga tángngá átang.

²⁶ Elisabet tá kawin yap 6 há árán du Ánuto yá angelo Gabriel wa suring mán ále Galili kinan it Nasaret wakáin kuk, ²⁷ wawu kungga náráwa móto hurup hánám káman kutná Maria watán káin kuk. Iná náráwa móto wawu ámna kutná Josep wa tátáya pingnganá meng sat árán, ámna wawu Dewit tán tombong háranan. ²⁸ Angelo Gabriel watá Maria yan káin kungga ku inuk, “Káe álo, náráwa kák, kák ku Táwi yá kákkot átang pahán kamek.”

²⁹ Wáina inán narángga Maria yá hárámutang narángpak táingga ing naruk, “Me náwu rina hánám?” ³⁰ Wáina tán kingga angelo yá inuk, “Maria, ma pitáindalá. Ánuto yá pahán álosim kák ka naráng kamek.” ³¹ Narelák, kák ku kawila átang nangge ámnaná táng tinelák, wata kutná wu Jesu ing mantáinelák. ³² Watá kutná yá táwi hánám hálengga kungga árán du Ánuto yá kut ing iminek, Ánuto Árená Hánám wata Nanggená. Táwi Ánuto málámbá táng táwiná Dewit tá kut táuk kut wáinanyon wa imán ³³ wata wu Jekop pán tombong gán king hálengga rámá rámá átang kungga ámna náráwa pin yáni tátáyan hálang wa táingga átang kung kuinek.”

³⁴ Wáina inán Maria yá inuk, “Rina táingga ku wáina tunggafeinek? Nák ku móto hurup hánám átat.”

³⁵ Wáina inán angelo yá inuk, “Iruk Káungá watá kákkán káin áwán du Ánuto Árená Hánám watán hálang watá kák keháng támorán du rongronggá káungá hánám máriya tunggafeinek wawu Ánuto Nanggená ing mantáng mineráng. ³⁶ Wáinanyon Elisabet siipyá kátu wawu náráwa kátoná nangge ma tátáyan tátáwi watá kawilá árán yap 6 hálengga átak wawu nangge ámnaná táng tinek. ³⁷ Ánuto yá náut kámá káman ma tátáyan kámá ma árak.”

³⁸ Wáina inán Maria yá inuk, “Nák ku Táwi yan yáup náráwa. Nák hárá rina tunggafefeya melák wawu wáina álo tunggafeinek,” ingga inán du angelo yá sangga kuk.

Maria yá Elisabet kakaya kuk

³⁹ Rám wahára Maria yá sopmuná ingmen tiyawingga it káman Judia ále káin ále yáilá isikikimo átaráng wakáin kuk ⁴⁰ ngáyá kung Sekaraia yan it kinan hangga heronge me Elisabet inuk. ⁴¹ Wáina inán Elisabet tá Maria yan me wa naruk waháranyon nangge kawin kinan átuk watá háták árángga han du Elisabet wawu Iruk Káungá watá áwáng ep táuk. ⁴² Wáina tán du hahatingga hánám mantáuk, “Táwi yá álo kámá hánám keháng tolingga kuram kák kamuk watá kuram náráwa kámá yámuw wa iháng hátek, me nangge tainelák wawu kuram hányon imuk! ⁴³ Enendu nák ku rinaná hálendu Táwina wata maming gó nákkán káin áwek? ⁴⁴ Rám ko heronge me nanelák watá kung kárámanná káin háek waháranyon nangge kawinna kinan watá heronge táingga háták árángga háek. ⁴⁵ Táwi yá wáina tunggafeinek ingga kanán pálipuk ingga narulák, wata ku kákkán káin kuram bá kuinek!”

Maria yan kap

⁴⁶ Maria yá ing miuk,

“Pahánná yá Táwi kutná meng tárut táet,

⁴⁷ iná irukna yá ku Ánuto hálang nanamá wata heronge táng mek,

⁴⁸ náuta nák ku ále hánám ina

enendu yáup náráwaná nák, málámbá neháng toktolik tángngáttak.

Rám inggálu me máriya átang kuinek kálu ámna náráwa kámuk ká,

‘Ánuto yá kuram álosim wáina táng muk,’ ingga mengguineráng.

⁴⁹ náuta Ánuto Ulihálangngá Pálak watá kutná táwi hánám nákka táng namek.

Kutná watá káungá hánám átang kuinek.

⁵⁰ Watá ukuro watá kung nini wata náráng hágting móngga átaráng watoyot átnek, ámna náráwa rám nahára átaráng me ámna náráwa máriya tunggafengga áruineráng.

⁵¹ Ketná yá yáup tátáwi hánám wa tángga,

ámna niyá nák ku árená ingga átnándaráng wa iháng hágtinghánang tán káman káman táuráng.

⁵² Watá king tátáwi wa iháng hang tingga

ámna kut yáni muná wa ihángngáráng tiuk.

⁵³ Ámna niyá háing yámán áturáng wa kutná kutná álosim sing yámán nangga kawin yáni háhátiuk,

iná niyá kutná kutná yáni pálak áturáng wawu yásurán hangga hánámá há yáni kuráng.

⁵⁴⁻⁵⁵ Ánuto yá táwi ilom náni me rina yánuw wa isutang

yáup nángánanggená Israel nán hálang námuk,

me pahán káman mená rina miuk wa náráng hágtingga

Abraham bot ráulaná nán urák náni naruk.”

Maria yá me wáina meng háliuk.

⁵⁶ Maria málám Elisabet yot yap kaláhu náut wáina átang sangga ku son itná hulá ya kuk.

Jon Umi Kuháng Yámámá watá tunggafiu

⁵⁷ Kulá Elisabet tá nangge tátáyan rámá yá há áwán du nanggená ámnaná táng tiuk.
⁵⁸ Elisabet tán it hulá me sipmá kátu watá Táwi yá pahán ukuro táwi hánám wáina naráng mek ingga pingnga naruráng hárá ku kámuk áwáng háláng imángga wata herogená táuráng.

⁵⁹ Yáni wu árát kungga rám 8 hálendu kepma mamaráya áwuráng ngáyá ku áwáng nangge wata kutná wu Sekaraia naning kutná wanyon imánin ingga táuráng, ⁶⁰ enendu maming gá ing yánuk, "Muná! Kutná ku Jon mantainémán."

⁶¹ Wáina men nuknukngá watá inuráng, "Náula yot sándán hun me tombong háraranan káman da kut ná kámá wáina muná."

⁶² Wáina hálendu son naning ga ket tárák táng muráng, nangge wata kutná wa ni ing meinek ingga. ⁶³ Kulá naning málám árong náut kámá káman kolem uiyiyian da yánán táng imát uiyuik ku, "Kutná wu Jon," ingga uyin kungga hárámutang nangngá yáni háuk. ⁶⁴ Waháranon du son mená me tángga Anutu kutná meng tárut táuk. ⁶⁵ Wáina tán kängga ku itná hulá watá nangngá yáni han pahán yáni kinan pikpitál táuráng, hang waháranon pingnga wata ále yáilá isíkikimo Judia kinan erek kung hálín narangga wáina wáina ingga mengga narangga kuráng. ⁶⁶ Kulá ámna nárráwa niyá pingnga wa naruráng watá ku hárámutang nanará yáup táwi tángga ku yáni memé táuráng, "Nangge wawu máriya ámna rinaná hánám háleneik?" Táwi yan háláng watá wavyot átuk, wata ku wáina miuráng.

Sekaraia yan kap

⁶⁷ Kulá Iruk Káungá watá nangge wata naning Sekaraia hárá ep táwi tán du watá profet me ing miuk,

⁶⁸ "Táwi Israel yan Ánutu wata kutná meng tárut tání, náuta watá áwáng ámna náráwaná son há ihinek.

⁶⁹ Yáup nanggená Dewit tán tombong hárá kungga ku ámna hánghálángngá táwi káman háláng nánámáyan da námuk,

⁷⁰ wawu uláp profet káungá milun yáni hárá me miuk wanyon isutang háláng námángga kuinek.

⁷¹ Káyam ket yáni hárá me rendá pahán ma námáráng wata ket yáni hárá son há náhinek,

⁷² wawu uláp tátáwi náni urák yáni narangga pahán káman mená káungá hánám tiuk wa narang hártingga isutang átkoek.

⁷³ Me káto hánám málámba kutná hárarón mengga táwi náni Abraham inuk,

⁷⁴⁻⁷⁵ wawu káyam ket yáni háraranan son nánáháya, wáina tán du nándá rámá rámá málámba rahálá hárá rongrongngá kándáng re átang watán yáup tátáya, narangpak me pikpitál tángga átnát ta muná.

⁷⁶ "Iná nanggena kák ku máriya Ánutu Árená Hánám watán profet ing mantáng kamineráng, náuta ko kálak kungga ku Táwi yan kálu sareng mángga kuinelák.

⁷⁷ Ko kátu náni sasa wahára kungga son náhinek ingga nanará wa metá narinemán,

⁷⁸ náuta Ánutu yá pahán yot ukuro narang námángngáta, wáina wata ku alek kái kái yá árág hengga yamá wa man káwak kái nándán da háinek.

⁷⁹ Yamá wa háinek wawu hang niyá páyung hárá me kátkámut tán yongnga hárá átaráng wa átkuku yan kálu yálen wa isutang kuineráng."

Sekaraia yá profet me wáina meng háluiuk.

⁸⁰ Kulá máriya ku nangge watá tihangga iruk hárá káto hálengga kuk ngáyá ále komkomá ámálum re káiin wa átkiuk. Átang kungga rámá hálendu áwángga Israel rahán yáni hárá hiták háluiuk.

2

Jesu nangge yá tunggafiu

¹⁻³ Rám wahára it yáilá Rom watá ále káwak pin yáni tángga áturáng, me Kuirinius yá provins Siria yan kawana átuk. Wata kinan Sisa* Ogastas yá meng rákit me káman tiuk wawu ing, ámna náráwa kut yáni erek hánám wa uying hálineráng, wáina hálendu ámna náráwa yá it yáni hulá hánám kái kung árat tu kut yáni iháháya miuk. Wawu Rom bá hulátingga hánám ámna náráwa kut yáni uyiuráng.

⁴ Kulá Josep wawu hunná wu Dewit háraranan itná hulá Betlehem, wáina wata ku it Nasaret ále Galili káiin átuk wa sangga it Betlehem ále Judia ya kuk. ⁵ Josep málám kukuya ku árong

* 2:1-3: Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

Maria áwáná ya tátáya pingnganá há ináng sat átuk watoyot kumálák. Iná Maria wawu kawilá pálak.⁶ Kulá rám kung Betlehem káiñ átumálák wahára wu Maria yá nangge tátá rámá yá áwán,⁷ nangge yáilá táng tiuk wawu nangge ámnaná. Málám nangge tángga táng lap kuliná yá támotang táng bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan ting san átuk, náuta lombu it wawu há tuwturáng.

Angelo yá sipsip pin yáni tátáyan káiñ tunggafiuráng

⁸ Kulá ore waháranyon du sipsip pin yáni tátá wawu it Betlehem tangtang káiñ yáungán sipsip yáni pin yáni tángga átkiuráng.⁹ Kimo átang káuráng gu Táwi yan angelo yá tunggafiu wahára wu Táwi yamá yá yáni pot iháng támotang árán kangga pikpito táwi hánám narángngárát tu¹⁰ angelo yá yánuk, "Ma pitáindaráng. No me pingnga álosos tángga áwet. Ámna náráwa kámuk hánám bá pingnga ná narángga ku heronge táwi hánám táníeráng.¹¹ Kula Dewít tán it káiñ náráwa káman dá nangge táng tek. Nangge watá wu máriya sán kámuk háláng sáminek, wawu Táwi, ámna náráwaná son iháháya háek.¹² Iná tárák ku ing káineráng, nangge káman lap kuliná yá támotang táng bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan ting sat átnék."

¹³ Wáina meng hálin waháranyon angelo alek káiñnān tombong hásák ká yon hang sengsárap tii kámuk Ánutu kutná ing meng tárut táuráng,

¹⁴ "Ánutu Árená Hánám, kutná meng tárut tánin,

iná káwak káiñ ámna náráwa nini Ánutu yá pahán yámán átaráng watá pahán láláp átnéráng."

¹⁵ Kulá angelo watá yápmangga alek káiñ kut tu sipsip pin yáni tátá watá yáni meme tángga ing miuráng, "Betlehem káiñ kungga náutá tunggafeñ ngáya Táwi yá nánek wata kanin."

¹⁶ Ing mengga sopmuná ingmen hangga kungga suling kung káuráng gu Maria káling Josep pot nangge wawu bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan pándák ting san árán.¹⁷ Yáni wu kung há kängga sangga ku nangge wata angelo yá rina yánuk wa meng isurát kuk,¹⁸ iná ámna náráwa niyá sipsip pin yáni tátá yá me wa met naruráng watá ku hárámutang nangga yáni háuk.¹⁹ Iná Maria yá ku me, me tárák rina rina nangge watán kálu tunggafiu wa erek iháng pahálá káiñ tingga ku narang hátingga átkiui.²⁰ Kulá sipsip pin yáni tátá yáni wu angelo yá me rina yánán naruráng wa isutang kung rahán yáni yá wáina hánám há kängga ku Ánutu ya heronge táng máng táng máng son kuráng.

Jesu nangge tángga Táwi yan it káungá hánám káiñ kuráng

²¹ Jesu yá tunggafenga rám 8 árán du kepma marángga ku kut Jesu wa imuráng. Kut wawu huphuráp ma tunggafená árán yon angelo yá María há inuk.

²² Kulá Moses yan meng rákit me wa isutang rám rina átang Táwi rahálá hárá rongrongngá háráleya tená watá sálikngin du Josep káling María yá Jesu nangge wa tángga Jerusalem káiñ Táwi imámáya kumálák.²³ Wa kumálák wawu Táwi yan meng rákit me ing uyéná wa isutang, "Nangge ámnaná hulátingga hánám náráwa káman dá táng tinek wawu táng Táwi yan pingnga tineráng."²⁴ Hang Táwi yan meng rákit me ing uyéná, "iráp balu yará me kámut móto yará waháráran yará,"²⁵ iháháya mená wa isutang iráp yarár yet ihángga Táwi ya taha ting mámáya kumálák.

²⁵ Iná Jerusalem káiñ ámna káman wakáin átnándak wawu kutná ku Simion. Ámna wawu kándáng hánám átang rámá rámá Táwi yet ronrosin hánám árán Iruk Káungá watá watoyot átnándak. Simion wawu Ánutu yá Israel pahán láláp yáyámáya miuk wata hálengga átnándak.

²⁶ Iruk Káungá watá há inuk, "Kák ku má kámurená átang Táwi yá ámna náráwaná son iháháya ámna san áwáwáya miuk wa há káinelák."

²⁷ Kulá Iruk Káungá watá engorán málám kungga Táwi yan it káungá hánám kumbiná wata kinan kung háuk. Rám Jesu naning maming gá meng rákit me yá rina mek wa tátáya tángga áwán,²⁸ Simion málám árong nangge wa táng poláng mángga átang Ánutu kutná ing meng tárut táuk,

²⁹ "Táwi, nák ku yáup nanggeka.

Uláp miulák wáina nepmatá no kung pahán láláp hárá átang kámutnet.

³⁰ Ko kálu rina tángga son nánáháya táulák wawu na rahána yá há káet.

³¹ Ko ámna náráwa rahán yáni táwi hárá wa tiyawing námulák

³² wawu kup, kup watá yamá mangga Ánutu yan átkuku wa ámna náráwa káwak kámá káiñnána me yáleinek,

me kákkán ámna náráwa hánám Israel wata kut yáni meng tárut táinek."

³³ Wáina men narángga nangge wata naning maming gá hárámutang nangga yándi háuk,³⁴ enendu Simion dá kuram táng yámangga sangga nangge wata maming María inuk, "Ánutu

yá nangge ná táng tunggap táuk watá tán Israel nan táup hánám naráng hákhátik yáni muná átaráng watá háineráng, hang táup hánám naráng hákhátik yáni pálak watá árángga kung átneráng. Iná nangge wahára ku Ánutu yan tárák watá wahára árán kangga ámna náráwa táup hánám watá meng mineráng.³⁵ Wáina wata ku ámna táup hánám watán pahán káin kilak árená wa táng hiták tit, kawu kápik ká pahála káin keháng topmet ina narinelák,” ingga inuk.

³⁶⁻³⁷ Kulá profet náráwa káman átkiuk kutná wu Ana wawu Fanuel uriwa Aser yan tombong háraranan. Iná málám bu náulá yot ket tántán tángga yara 7 rewe átang náulá yá kámuurán du náráwa kawát átang kungga tátawi hánám háliuk wawu yaraná 84. Málám bu Táwi yan it káungá hánám ma sangngáat, káen yáungán Táwi ináng sákingginggá átnándak. Iná rám kámá ku sungi sangga sáponga tángtáng tángngáat.³⁸ Rám waháranyon hánám hiták áwáng hengga Ánutu ya heronge táng mángga ku ámna náráwa Jerusalem hára Ánutu yá háláng námkí ingga hálengga áturáng wa nangge wata yánángga kuk.

³⁹ Kulá Josep káling María yá Táwi yan meng rákit me yá rína tátáya mená wa erek táng hálengga ku son hurik tángga ále Galili káin it yáni Nasaret ta kuráng.⁴⁰ Iná nangge wata ku hánghálángngá tingthihang nanaráná yá álosim hánám hálengga árán, Ánutu yá kuram táng mángga kungga átuk.

Nangge móto Jesu watá Táwi yan it káungá hánám káin kúk

⁴¹ Yaraná yaraná wu Jesu naning maming gu Jerusalem káin rám táwi Angelo yá Iháng Hátiuk³⁷ wa kakaya kungngátmálák.⁴² Hang Jesu wawu yaraná 12 hálengga átuk wahára wu kálu rína isutnándaráng wanyon isutang Jerusalem káin rám yáni táwi wa kakaya kuráng.⁴³ Rám táwi watá sálikngiuk wahára wu nangge móto Jesu wawu Jerusalem káin há árán naning maming gu wáina ingga ma narená sangga kumálák.⁴⁴ Yándi wu nuknuk yáni wavyot há koeráng ingga narángga ku káe káman wa há kuráng ngáyá ku sip yáni kátu me nuknuk yáni wavyot áweráng ingga wata erek yáni káin wa táng sulingga kumálák.⁴⁵ Yándi wu táng sulin men du son kungga Jerusalem káin sulindin ingga wakáin kumálák.⁴⁶ Kulá yándi wu sulingga átkun rám kaláhu hálendu kungga káumálák ku nangge yándi Jesu wu Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan káin wa tiksa erek yáni káin putung átang me met narángga son yáning sulingga árán,⁴⁷ ámna wahára áturáng watá watán me wa narángga hárámuturáng, náuta nanaráná me, me táng hurik táng yámángga átuk wa kangga.⁴⁸ Kulá naning maming gá káumálák hára wu nangngá yándi han maming gá inuk, “Nanggena, náuta ket wáina nálelák? Nanya yot nátá kák ka narángpak tángga sulung kamángga átninggoemát.”

⁴⁹ Ing inán Jesu yá ing yánu, “Sándu náuta wu nák ka sulung namángga átninggoemálák? Álo kámá ku no Nanna yan it káin átneet wa naremálák me muná?”⁵⁰ Wáina yánu enendu naning maming gá wáina ta nánek ingga wu ma naráng rákit támálák.

⁵¹ Kulá wahára átang gu naning maming got Nasaret káin kuráng ngáyá ku milun susuwá re táng yámángga átninggiuk, iná maming gu me, me tárák rína rína tunggafiuk wa iháng pahálá káin tingga ku naráng hátingga átkiuk.⁵² Iná Jesu málám bu táwi hángháleng nanaráná yá álo kámá hánám háliuk. Ánutu yá wa kan álo kámá hánám háliuk, wainanyon ámna náráwa yá kat álo kámá yon háliuk.

3

Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálu sariuk (Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Sisa Taiberius yá Rom bán king hálengga yara 15 átuk wahára wu Pontius Pailat tá provins Judia yan kawana árán, Herot tá distrik Galili pinná tán kulaná Filip pá distrik Ituria yot Trakonitis pin yándi tán du Lisanias yá distrik Abilene pinná táuk.² Kulá Anas káling Kaifas yá ku pris yáin yáni ya átmálák, wahára ku Sekaraia nanggená Jon wawu ále komkomá ámálum re káin wa árán Ánutu yá áwáng málábán me wa wakáin Jon inuk.³ Inán hangga kuk watá kungga Jodan umi tangtang káin áturáng wa yánu, “Sándá pahán hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek.”⁴ Kálu wa tunggafiuk wawu profet Aisaia yá Ánutu yan me ing uyíuk wa isutang:

“Man dá ále komkomá páliná muná káin ing mantáinek,
Táwi yan kálu tiyawineráng,

kálu kándáng hánám táng tolinc mineráng.

⁵ Ále pahálá átaráng wa erek ingmen molát tuwarát,

§ 2:41: Rám wawu Ánutu yá Isip káin Israel ámna náráwa son iháhaya angelo yá áwáng Israel nágánangge yáni iháng hátingga Isip nágánangge yáni ráháng kátkámut táuk wata naráng hátingngátaráng.

ále yáilá me ále kangkandángngá átaráng wa erek ingmen ping yanyawon táineráng.
Kálu tuláltulá árená wa tát kándáng re hálet,
kálu wáik wa táng toktolik tát kándáng re hálineráng.

⁶ Wáina hálendu ámna náráwa kámuk hánám watá Ánuto yá son ihinek wa hiták káineráng,*
ingga wáina uyiuk.

⁷ Kulá Jon dá ámna náráwa káwan táwi umi kuháng námik ingga áwuráng wa yánuk, “Sán kunap wáik nágánangge, Ánuto yá pahán káráp táng sámángga sáháng lem táinek. Niýá sánán pitángga kungga rám wáik sándán káin tunggafein ingga taelel wa táng háhátiya táeráng?
⁸ Sándá pálipuk pahán hurik hánám táeráng hálendu tirkí tárak sáni watá meinek. Hang sáni ya mengga, ‘Nándu Abraham e ilommá,’ ingga ma meindaráng. No ing sáni, Ánuto yá sup ná átaráng háraran men álo Abraham e ilommá hálezineráng. ⁹ Káráwasí wu káráp hulá káin há átak. Káráp retá páliná kándáng ma sáindák wawu marángga táng káráp lánggop kinan san kuinek.”

¹⁰ Wáina yánán ámna náráwa watá inuráng, “Iná nándu rina tainemán?”

¹¹ Wáina inát tu Jon dá yánuk, “Ámna káman dá siot ná yarár pálek árán du káman táng ni siot ná muná wa iminek, hang niyá sunginá pálek hálendu wáinanyon táinek,” ingga yánuk.

¹² Hang takis iháhá ámna kamá hányon umi kuháng námik ingga áwuráng watá inuráng, “Tiksa, nándu rina tainemán?”

¹³ Ing inát Jon dá yánuk, “Takis sup ihinán du kapman dá rina iháháya mená wáina re ihineráng,” ingga yánuk.

¹⁴ Kulá tewe ámna yá hányon inuráng, “Iná nándu rina tainemán?”

Wáina inát watá yánuk, “Ámna nukngá iháng piták tángga sup yáni manek ma iháng yámindaráng, me kámá ya me kusák hárá ma meng yámindaráng. Sup rina sáháng yunggoérang wawu sáni wu tárak hárá álo ingga narineráng,” ingga yánuk.

¹⁵ Ámna náráwa yá ále wa tán kangga pahán yáni táurán nanará yáup táuráng, “Jon wawu ámna Ánuto yan ámna náráwa son iháhá wa hám,” ingga miuráng. ¹⁶ Iná Jon dá ku yánuk, “No ku umi yá kuháng sámet, iná káman máriya áwinel wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna wáik nák ina tá watán sendol páupmá yayaliyan tárak muná. Watá wu Iruk Káungá yot káráp lánggop pot kuháng sáminek. ¹⁷ Málám sarak tángga áwinék ngáyá áwáng wit horengga páliná álosim wa iháng itná kinan tingga kepma wawu iháng káráp sásáliná muná hárá wa sin rang hálezineráng.” ¹⁸ Jon málám wáina yánángga me kámá yot me pingnga álosim watoyot yánángga pahán yáni táng tárut táuk.

¹⁹ Rám káman Jon málám kapman dán ámna yáilá káman Herot wa me táng muk, náuta kulaná ya áwáná Herodias táuk, me kálu kandák nukngá kámá hányon átmérang wata ingga.

²⁰ Wata me táng mán du Herot tá kandákngá nukngá waháranyon sengsáráp tiuk wawu Jon táng kalabus it kinan tingga kálu káto táng muk.

*Jon dá Jesu umi kuháng muk
(Mat 1.1-17; 3.13-17; Mak 1.9-11)*

²¹ Kulá Jon dá ámna náráwa kámuk hánám umi kuháng yámuk waháranyon du Jesu ya umi hányon kuháng muk. Wáina kuháng mán du Jesu málám sáponga tángga átnárán waháranyon alek ká ang tán, ²² Iruk Káungá watá hang málám hárá ep tángga árán káuráng wawu iráp tánarám ina. Kulá waháranyon me káman alek kálu wáina háuk, “Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánná álosim hánám naret.”

²³ Rám wahára wu Jesu málám bu yaraná 30 hám wáina hálengga árán miti yáup hulátiuk. Kulá ámna náráwa yá ku Josep nanggená ingga káuráng,

iná Josep wawu Heli nanggená, ²⁴ iná Heli wawu Matat nanggená, iná Matat wawu Liwai nanggená, iná Liwai wawu Melki nanggená, iná Melki wawu Janai nanggená, iná Janai wawu Josep nanggená,

²⁵ iná Josep wawu Matatias nanggená, iná Matatias wawu Amos nanggená, iná Amos wawu Nahum nanggená, iná Nahum wawu Esli nanggená,

iná Esli wawu Nagai nanggená, ²⁶ iná Nagai wawu Mat nanggená, iná Mat wawu Matatias nanggená, iná Matatias wawu Semen nanggená, iná Semen wawu Josek nanggená, iná Josek wawu Joda nanggená,

²⁷ iná Joda wawu Joanan nanggená, iná Joanan wawu Resa nanggená, iná Resa wawu Serubabel nanggená, iná Serubabel wawu Sealtiel nanggená, iná Sealtiel wawu Neri nanggená, ²⁸ iná Neri wawu Melki nanggená, iná Melki wawu Adi nanggená, iná Adi wawu Kosam nanggená,

iná Kosam wawu Elmadam nanggená, iná Elmadam wawu Er nanggená, ²⁹ iná Er wawu Josua nanggená, iná Josua wawu Eliesa nanggená,

* **3:6:** Aisaia 40.3-5

iná Eliesa wawu Joram nanggená, iná Joram wawu Matat nanggená, iná Matat wawu Liwai nanggená,³⁰ iná Liwai wawu Simion nanggená, iná Simion wawu Juda nanggená, iná Juda wawu Josep nanggená, iná Josep wawu Jonam nanggená, iná Jonam wawu Eliakim nanggená,³¹ iná Eliakim wawu Melea nanggená, iná Melea wawu Mena nanggená, iná Mena wawu Matata nanggená, iná Matata wawu Natan nanggená, iná Natan wawu Dewit nanggená,³² iná Dewit wawu Jesi nanggená, iná Jesi wawu Obed nanggená, iná Obed wawu Boas nanggená, iná Boas wawu Salmon nanggená, iná Salmon wawu Nason nanggená,³³ iná Nason wawu Aminadap nanggená, iná Aminadap wawu Atmin nanggená, iná Atmin wawu Arni nanggená, iná Arni wawu Hesron nanggená, iná Hesron wawu Peres nanggená, iná Peres wawu Juda nanggená,³⁴ iná Juda wawu Jekop nanggená, iná Jekop wawu Aisak nanggená, iná Aisak wawu Abraham nanggená, iná Abraham wawu Tera nanggená, iná Tera wawu Nahor nanggená,³⁵ iná Nahor wawu Seruk nanggená, iná Seruk wawu Reu nanggená, iná Reu wawu Pelak nanggená, iná Pelak wawu Eber nanggená, iná Eber wawu Sela nanggená,³⁶ iná Sela wawu Kainan nanggená, iná Kainan wawu Arpaksat nanggená, iná Arpaksat wawu Siem nanggená, iná Siem wawu Noa nanggená, iná Noa wawu Lamek nanggená,³⁷ iná Lamek wawu Metusela nanggená, iná Metusela wawu Enok nanggená, iná Enok wawu Jaret nanggená, iná Jaret wawu Mahalalel nanggená, iná Mahalalel wawu Kenan nanggená,³⁸ iná Kenan wawu Enos nanggená, iná Enos wawu Set nanggená, iná Set wawu Adam nanggená, iná Adam wawu Ánutu nanggená.

4

Jesu yá ingirungngingi hárá kuk

(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Iruk Káungá yá Jesu hárá hángálángngá hánám ep tán málám Jodan umi wa sangga son hurik tángga kuk. Kulá Iruk Káungá yá engotang ále komkomá ámálum re káin kuk. ² Jesu yá wakái kung árán rám 40 wata kínan Satan dá áwáng ingirungngingga átuk. Rám ore wahára Jesu wawu sungi ma náená átkuk hálendu rám 40 wata sásálíná káin du táup hánám háing mángga átuk.

³ Kulá Satan dá wáina kangga ku áwáng inuk, “Pálipuk kák ku Ánutu Nanggená hálendu sup wa metá másáng hálezik,” ingga inuk.

⁴ Enendu Jesu yá me táng hurik tángga ing inuk, “Me ing uyená átak, ‘Ámna náráwa wu sungi yá re háláng yámán ma átkuindáráng.’”

⁵ Wáina inán wahára átang gu Satan dá son Jesu engotang árángga kungga wakái átang káwakngá káwakngá kámul wa sokmuná hánám eliuk. ⁶ Wáina átang elen kan du inuk, “No háláng wa kame ko wa pin yáni tángga átang kutya árená hánám wáina átnelák. Ále kutná kutná wawu nákkán há háliuk, wata ku no ni imin ingga wawu iminet. ⁷ Wáina wata ku ko nák nanáng sákgítá ku no ále kutná kutná wa kaya kaminet.”

⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, “Ánutu yan me ing uyená átak, ‘Táwika Ánutu káman re ináng sákgitingga wata tárang káin átnelák.’”

⁹ Ingga wáina inán Satan dá Jesu engotang Jerusalem káin kuk ngáyá kung Táwi yan it káungá hásák hánám wata hunganganá káin san árán du inuk, “Pálipuk kák Ánutu Nanggená hálendu, nahára átang hitangga hang,¹⁰ náuta Ánutu yan me ing uyená, ‘Málámbá angeloná yánán kándáng hánám pinya táineráng.

¹¹ Watá ket torong kehát tu
háramya káin sup pá ma kutnádák.”[‡]

¹² Wáina inán Jesu yá inuk, “Ánutu yan me yá ing mek, ‘Ko Táwi Ánutu ka wa táng ingirungngingi hárá ma tindalák,’[§] ingga inuk.

¹³ Kulá Satan dá me wa mengga Jesu ingirungngin men du sangga rám nukngá ya háleng muk.

Nasaret tá Jesu isurát kuk

(Mat 4.12-17; 13.53-58; Mak 1.14-15; 6.1-6)

* **4:4:** Meng Rákit 8.3 † **4:8:** Meng Rákit 6.13 ‡ **4:11:** Kap 91.11-12 § **4:12:** Meng Rákit 6.16

¹⁴ Jesu málám Iruk Káungá yan háláng hára Galili ále káin son kun, wáina áwek ingga kut pingnganá watá ále ore wakái erek ingmen kung hálíuk. ¹⁵ Málám miti itná wahára wahára me yánang tolingga kun kangga ámna náráwa táup tái watá Jesu málámba kutná meng tárut tángga kuráng.

¹⁶ Wáina tángga árát tu Jesu málám bu it Nasaret káin kuk, iná Jesu wu huphuráp it wahára átang tawi hálíuk. Sabat hára wu rámá rámá tángngátak wáina málám miti itná káin kung hákuk ngáyá ku Ánutu yan me wa sángin ingga táirutuk. ¹⁷ Kulá yáni wu profet Aisaia yan papia táng imát málám wa kot kung me rina naruk wa uyená wa káuk:

¹⁸ "Táwi yan Iruk ká nákkot átak,
 náuta Táwi málámbá neháng tunggap tángga
 me pingnga álosim wa ámna náráwa ukuro átaráng wa yánánáya suring namuk.
Hang ámna náráwa kalabus it kinan átaráng wa men along kukuya
 me rahán yáni wáik wa men rahán yáni yá álo haháleya,
hang ámna nukngá yá iháng hang tingga iháng lem tánggoeráng wa háláng yámámáya,
 ¹⁹ hang 'Táwi yá ámna náráwaná iháng áolo tátáyan rám hález,' ingga meng tunggap
 tátáyan suring namuk."**

²⁰ Wáina ságing hálíngga Jesu málám papia wa táng pop tángga ámna papia pinná tátá wa imángga ku putung hákuk. Iná ámna náráwa miti itná kinan átaráng watá rahán yáni wu Jesu hára re árát tu ²¹ ing yánuk, "Ánutu yan me sángé nareráng watá páliná kulpálik nahára páliná yá há tunggafek," ingga yánuk.

²² Kulá wahára átaráng watá kámuk kutná meng tárut tángga me áolo sim tawi milunná káinnan hákngá naruráng wata hárámutang yáni meme tauráng, "Náwu Josep nanggená ingga há naremán watá ku rina tángga ku me tawi wáina wa mek?"

²³ Wáina met Jesu yá yánuk, "Sándá ku nák ing hám naninderáng, 'Dokta, ko kaya sutya kálak táng toling! It Kapaneam káin rina tátá pingngaka narumán, wáinanyon itya hulá hára ná táng."

²⁴ Hang ing yánuk, "Pálipuk hánám ing sánin, profet káman itná hulá hánám watá ku pahán ma imángngátaráng. ²⁵ No ing pálipuk sánin, Elaija yan rám hára wu Israel kinan náráwa kawát tu táup hánám wa átaráng. Rám wahára wu ále yá ma téená áráán yara kaláhu yap 6 hálén káwak ketnán singi yá kesák tawi hálíuk. ²⁶ Enendu wahára wu Ánutu yá Elaija suring mán Israel náráwa kawát káman dán káin ma kuk, ináku suring mán kawát káman it Sarepat, Saidon ále káin wa kuk. ²⁷ Hang profet Elaisa yan rám hára wu Israel kinan ilalák lepra pálak ku táup hánám wa átaráng, enendu káman waháranan da sutná yá ma rongrongiuk, ináku káwak Siria nan ámna kutná Naman wata sutná yá re ku rongrongiuk."

²⁸ Wáina yánán narangga ámna náráwa miti itná kinan átaráng watá kámuk hánám kük tawi tauráng. ²⁹ Yáni wu taurang seng isutang táng uyingga it kep káin kuráng. It yáni wawu ále yáilá isikimo káman hára hálendu engot kung porá hára satne háik ingga tauráng. ³⁰ Enendu málám orek yáni hára wa yolopon kungka háná kuk.

*Jesu yá iruk wáik isutuk
(Mak 1.21-28)*

³¹ Jesu málám kük ngáyá kungga ále Galili kinan it Kapaneam wakái hákuk ngáyá Sabat hára wu ámna náráwa Táwi yan me yánang tolingga áráán ³² ámna náráwa yá káuráng gu ámna kutná pálak me hálángngá pálak ká ina yánangga áráán narangga wata hárámuturáng.

³³ Kulá miti itná kinan ámna káman iruk wáik ká ep téená watá átang hahatingga hánám ing mantáuk, ³⁴ "Hae! Jesu Nasaret nan, rina táng námámáya áwelák? Kák ka nán hám náháng lem tátáyan áwelák? Kák ku wa ingga nák ku há naret, kák ku rongrongngá hánám Ánutu yan káinnan áwelákl"

³⁵ Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, "Yolop átang ámna wa sangga hang!" Wáina inán iruk wáik watá ámna wa orek yáni hára táng san han áráng hengga kuk, enendu ámna wa kámá ma táng lem tákuk.

³⁶ Wáina tání kungga ámna náráwa wahára átaráng watá hárámutang yáni inán kanán tauráng, "Nanggula, me náwu rinaná! Iruk wáik yánanggoek wawu ámna kutná pálak me hálángngá pálak ká ina yánán áráng hengga kunggoeráng!" ingga miuráng. ³⁷ Kulá wáina tángga áráán kut pingnganá watá ále wata kinan it kámuk kung hilák tákuk.

*Jesu yá ámna náráwa táup pon iháng toliuk
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ Jesu málám miti itná wa sangga Saimon dán it káin kuk. Rám wahára wu Saimon silummá wu ilalák tángga sutná wata ángarángngá hánám wáina áráán du háláng imáng ingga Jesu inuráng. ³⁹ Wáina inát Jesu yá kung náráwa wata rupmá tangtang átang ilalák wa me

táng mán ilalák watá wahára re san náráwa wawu waháranyon tárunhárang sungi tiyawing yámuk.

⁴⁰ Kulá yonyon tin káe yá kung hangga átuk kálu wu ámna náráwa yá nuknuk yáni ilalák hulá hulá yá ihená wa ihángga Jesu yan káin áwát Jesu yá ketná yá ihánggápán álo hángáleng táuráng. ⁴¹ Jesu yá men iruk wáik máro hánám watá ámna náráwa yápmangga árang hengga hahatingga ing mantánggiuráng, “Kák ku Ánutu Nanggená!” Wáina met kangga ku málám me táng yámangga olet yáni káto tán watá me kámá ma me tánggiuráng, náuta há naruráng wawu Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya suring mán áwuk.

⁴² Hilápmá hánám Jesu wu hangga ále rákit káman kái kung árán ámna náráwa yá suling kung ále re káin átuk wakáin kangga táng putitne ma nápmangga kuindak ingga táuráng.

⁴³ Enendu Jesu yá yánu, “Nák ku kungga Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa it kámá kái hányon yáni, náuta nák ku yáup wa tátáya Ánutu yá suring namán áwut.”

⁴⁴ Wáina yánangga ku Judia ále kái miti itná yáni kinan Ánutu yan me wa yánangga átkuk.

5

Jesu yá disaepelná hulátingga mantáng yámuk.

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Rám káman Jesu wu umi pátm Genesaret* tákto kái hetang átang Ánutu yan me wa yánangga áráñ ámna náráwa urum táwi watá áwáng me wa naránin ingga málám kang áwálák tángga kík hánám wa áturáng. ² Wáina árat Jesu málám há lengga kápuk ku bot yará wu umi tangtang sán kái wa árán, iná ámna káut iháhá wawu bot yápmanghang kep kái átang umben yáni wa yawondang árat. ³ Wáina kápangga málám bot káman da ketnán árangga kuk, iná bot wawu Saimon dán. Árang wata ketnán átang gu Saimon inuk, “Upme sim tátá sán sangga sim kík,” ing inán wáina tán kun du wata ketnán putung átang Ánutu yan me wa ámna náráwa yánang tolui.

⁴ Me wa yánang hálingga ku Saimon inuk, “Kulá pul tángga hásák kái kungga ku umben wa hirarát umi kinan hat tu káut ihineráng.”

⁵ Wáina inán Saimon dá inuk, “Táwina, yáungán yáup háláng hánám táemán, wawu káut kámá ma ihámán, enendu álo ko há melák wata ku álo umben hirarátne háineráng.”

⁶ Wáina tángga káuráng gu káut watá umben kinan rina kámá hánám hang árat umben dá tikták rákitang áturáng. ⁷ Wáina kangga ku nuknuk yáni bot nukngá kái áturáng wa ket tárák táng yámát áwáng háláng yámát tu káut wa iháng bot yará hára wa molát tuwatang márawingga bot tá hálá umi pátm kinan hang sungga átumálák.

⁸ Kulá Saimon Pita yá tárák wa káuk hára wu Jesu hárammá hulá kái tulá hára imángga inuk, “Táwi, nepmangga háka kung, náuta nák ku ámna mukmuro!” ⁹ Wáina inuk náuta málám bu yanuknukngá yot káut ihuráng wa kangga nangnga yáni han pikpito naruráng wata. ¹⁰ Iná Saimon nukngá Sebedi nanggená yará Jeims káling Jon wawu Saimon dá naruk wáinanyon narumálák.

Kulá wahára wu Jesu yá Saimon inuk, “Ma pitáindalá. Rám kula hulátingga áruinek wahára wu ámna nangge iháháyan háleinlák.” ¹¹ Wáina inángga sangga yáni wu bot yáni wa pul tát sán kái áwán kutná kutná wa wahára erek yápmang hálingga ku Jesu isutang kuráng.

Ámna káman ilalák lepra pálak
(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Rám káman Jesu wu it káman hára átnárán ámna káman watán kái áwuk wawu sutná wu ilalák lepra watá táng wáik hánám táená watá áwáng Jesu kangga tulá hára imángga kurákmáta táng káwak kái tingga inuk, “Táwi, ko narátá álo hálendu neháng tolítá no Ánutu rahálá hára rongrongngá hálin.”

¹³ Wáina inán Jesu yá ketná kálan kung tánggangga inuk, “Álo, no háláng kame rongronging!” Wáina inán wahára re hánám ilalák lepra watá álo háleng mán sutná yá rongrongiuk.

¹⁴ Kulá wahára wu Jesu yá me káto inángga oletná mangga ing inuk, “Kungga ni kámá káman ma inindalá, ináku kung sutyá wa pris elengga ku ilalák kái álo hálen Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá rina tátáya miuk wáina tátá ku kámá yá kahángga ku ilalákgá yá álo hálek ingga kahineráng.”

¹⁵ Wáina inuk, enendu Jesu yá rina táuk wata pinganganá yá erek ingmen kung hilák tán ámna náráwa káwan táwi hánám watá me men naránin ingga áwánggiuráng, iná waháranan kámá yá ku ilalák náni tán álo hálen ingga wata áwánggiuráng. ¹⁶ Rám ore kámá hára wu Jesu málám yolopon ingmen hangga ále nángnángngá kái sáponga tátáya kunggiuk.

* 5:1: Umi pátm Genesaret wawu umi pátm Galili wanyon.

*Jesu yá ámna ket hárammá wáik táng toliuk
(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)*

¹⁷Rám káman Jesu wu Táwi yan me wa ámna náráwa yánang tolingga átnárán, ále Galili káin it waháranan waháranan me Judia nan me Jerusalem nan Farisi me lo yan tiksa yá áwuráng ngayá wahára putung áturáng. Rám wahára wu Táwi yan káinnan ilalák mara iháng totoliyan háláng watá hang Jesu yot átuk. ¹⁸Kulá ámna urum káman dá nuk yáni káman tángga áwuráng wawu ket hárammá kámut hálená wa táng kangkang ketnán tit árún tángga áwáng it kinan hang Jesu kondolá hárá tinin ingga áwuráng. ¹⁹Enendu pahán tingga áwuráng wa isutang tátáyan du káluná muná, náuta ámna náráwa yá kik hánám árat kápangga ku son tánggatang it ketnán árángga it hunganganá yalingga páup pá kangkang hárá puttingga sat wakálu it kinan hangga Jesu kondolá hánám hárá hárak.

²⁰Wáina tát tu Jesu yá naráng hákhatík yáni wa kangga ku miuk, “Nukna, no mukmuroka wa yawondat.”

²¹Kulá Farisi yot lo yan tiksa watá kangga ku ing narángga átkiuráng, “Ámna náwu niyá ku Ánutu yá menggim ina wu watá menggoek? Ámna káman dá mukmuro yanyawon dán tárak kámá muná, Ánutu yá rewe ku wáina tátáyan.”

²²Jesu wu wáina narángga átaráng ingga há narángga ku yánu, “Náuta ku nanará sáni káin wáina naráng háreráng? ²³Me rina ku tiyap hánám meinet? ‘Mukmuroka ku yawondat,’ me ‘Tárutang kung?’ ²⁴Enendu ing narinérang, Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán mukmuro yanyawon watán háláng tángga átak.” Wáina yánangga son ilalák mara wa inuk, “No kanin, tárutang kangkangga tángga itya ya kung.” ²⁵Wáina inán waháryony orek yáni hárá málám tárutang kangkangngá tángga átang Ánutu kutná meng tárut tángtáng hangga itná ya kuk. ²⁶Kulá ámna náráwa kámuk watá wa kangga hárámutang Ánutu kutná meng tárut táruráng. Yáni wu “Kula wu hulá kámá káman wáina káemán,” ingga mengga nangnga yáni hárak.

*Jesu yá Liwai ya mantáng muk
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷Wata máriná káin du Jesu yá kungga káuk ku takis iháhá ámna káman kutná ku Liwai wawu takis iháhá itná hárá putung átnárán kangga ku inuk, “Áwángga nák nasulák.” ²⁸Wáina inán Liwai málám tárutang kutná kutná wa erek yápmang hálingga Jesu isutang kuk.

²⁹Kulá Liwai málám Jesu ya sinak táwi táng mámáya itná káin sungi tiyawing san árán, takis iháhá nuknukngá táup hánám bot ámna kámá yot men áwát sungi wa náuráng. ³⁰Kulá tombong Farisi kinan nan lo yan tiksa kámá yot Farisi kámá watá áwáng Jesu yan disaepel ing me táng yámuráng, “Náuta ku sándá takis iháhá ámna yot me mukmuro táená yot umi sungi nana tánggoeráng?”

³¹Wáina met tu Jesu yá yánu, “Ámna káman ilalákngá muná yá dokta yan káin ma kungngátak, ináku ilalákngá pálak watá ku dokta yan káin kungngátak. ³²No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng yámamáya ma áwut, ináku mukmuro pálak wa mantáng yáme pahán yáni hurik tángga áwáwáya áwut.”

Jesu yá sungi sangga sáponga tátá wata yánu
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

³³Ámna yá Jesu inuráng, “Jon dán disaepel yá sungi sangga sáponga tángngátaráng, me Farisi yan disaepel wu wáinanyon tángngátaráng, iná kákkán disaepel wu raták hánám átningga umi sungi wa tángga nangga átninggaoeráng.”

³⁴Wáina inát Jesu yá yánu, “Ámna káman dá náráwa tátáya átang nuknukngá men áwánggalát watá watoyot árat, sándá yánát rám ámna watá yáni yot há átgim wahára álo sungi sanggalát me? Wáina kámá ma árak. ³⁵Iná rám káman áwinek wahára wu ámna náráwa tátáya táinek wa áwáng há tángga kuineráng, wahára ku wáina nuknukngá yá sungi sanggalát.”

³⁶Hang me tárakngá káman ing yánu, “Lap kakngá káman dá ráráhángga hinangngá yá árán ámna káman dá lap mirak káman ráráhángga kátu táng kakngá wata hinangngá ma rákárenggim. Wáina tánggim wawu lap mirak wa táng lem tánggim, me kátu mirak wawu kakngá inányon muná. ³⁷Hang káman dá wáin mirak wa táng meme kepma kakngá hárá ma kulinggim. Wáina tánggim wawu wáin mirak wata mulá yá meme kepma wa ráráhán wáin dá sunggulingga hanggim. ³⁸Kulá wáina wata ku wáin mirak wa táng gu meme kepma mirak háranyon kukuliyan. ³⁹Iná káman dá wáin kakngá wa há nanggim wawu torong hárá mirak nanaya ku ma naránggim, ináku ing menggim, ‘Kakngá wawu kikngá álosim hánám.’ ”

6

*Jesu yá Sabat hára yáup ma tásaná wata miuk
(Mat 12.1-14; Mak 2.23–3.6)*

¹ Rám káman Sabat hára Jesu yá disaepelná yot yáni wa ku wit hái orek yáni kálu kungga átang disaepel yá wit páliná wa iháng ket yáni yá husit kepémá watá sohit tu páliná wa há yáni náuráng. ² Wáina tát kápángga Farisi kámá yá miuráng, “Náuta ku sándá Sabat hára kálu wáina ma tátaya mená wa táeráng?”

³ Wáina met narángga Jesu yá yánuuk, “Sán kámá Dewit yot tombongngá yá háing yámán tásuráng wata pingnga yáni wa ságingga narángngátaráng me muná? ⁴ Dewit málám kung Ánutu yan it kinan hang másáng horengga Ánutu yan pingnga tit káungá hálená wa kálu hitik tángga pris káman inán másáng wa táng imán náuk, másáng wawu pris yá re nanaya mená. Wáina nangga kámá iháng tombongngá yámán náuráng.” ⁵ Waháranyon Jesu yá ing yánuuk, “Ámna Nanggená wawu Sabat tán Táwi.”

⁶ Sabat káman hára wu Jesu málám kungga miti itná kinan kung hangga ku Táwi yan me yánang tolingga átuk, wahára wu ámna káman ketná álák kálu kámurená watá wahára hányon átuk. ⁷ Rám wahára wu Farisi me lo yan tiksa wu hulá rehára kungga Jesu táng me hárta tinin ingga áturáng hálendu Sabat hára ámna nangge kámá iháng tárut táinek me rína ingga kangga átkiuráng. ⁸ Iná Jesu yá ku wáina narángga átaráng ingga há kápángga ku ámna ketná kámurená wa inuk, “Tárutang kondon yáni hárwa wa hetang álák.” Wáina inán du ámna wawu tárutnáráng inuk wáina kondon yáni hárwa hetang átuk.

⁹ Kulá wáina árán du Jesu yá yánuuk, “Retá ku Sabat hára kálu kándáng hález: álosim táinemán me wáik táinemán? Háláng yáminemán me ráháng kátkámut táinemán?”

¹⁰ Jesu málám háleng sulingga erek ingmen kápáng háling san árán du ámna ketná kámurená wa inuk, “Ketya wa uying ráng táng.” Ámna wawu Jesu yan me narángga rína inuk wa isutang wáina tángga wahára re ketná watá álosim háliuk. ¹¹ Kulá Farisi yot lo yan tiksa watá wa káuráng hárwa wu pahán káráp hánám wa tángga ku Jesu náwu rína táng minemán ingga yáni inán kanán táruráng.

*Jesu yan aposel 12 wata kut yáni
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)*

¹² Wáina tángga sangga rám káman Jesu málám sáponga tátaya kuk watá kungga ále yáilá káman káiń áráng átang Ánutu yan káiń sáponga tángga áráń kungga it tá háiuk. ¹³ Kulá it tá háin du disaepelná mantáng yámán málámbán káiń áwát tu 12 iháng tunggap tángga kut aposel wa yámuk. ¹⁴ Kut yáni wu Saimon, Jesu málámbá kut Pita imuk wa, hang Endru Pita kulaná, Jeims, Jon, Filip, Batolomiu, ¹⁵ Matyu, Tomas, Jeims Alfius nanggená, Saimon tombong Selot háraran, ¹⁶ Judas Jeims nanggená, hang Judas Iskariot máriya Jesu táng káyam ket yáni hárwa tiuk wa.

*Jesu yá ámna náráwa táup hánám iháng tárut táuk
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ Jesu málám kung hangga ále pahálá káman káiń hetang átuk, wakáin du disaepelná káwan táwi yot ámna náráwa Judia kinan nan, Jerusalem kinan nan me táp kurat káiń it táwi Tair káinnan hang it táwi Saidon nan watá áwáng áturáng. ¹⁸ Wa áwáng áturáng wawu Jesu yan káinnan me nanaráya me ilalák yáni tán álo hahále wata ingga áwuráng. Hang iruk wáik káiń ámna náráwa kámá ep ihená wa iruk wáik wa yásut yámuk. ¹⁹ Kulá wahára wu háláng wawu watán káinnan dá áwáng gu kámuk iháng tárut tánggiuk wáina hálendu ámna náráwa yáku tánggagaya re tánggiuráng.

*Jesu yá sambe me márapmá yá tunggafeineráng ga yánuuk
(Mat 5.1-12)*

²⁰ Kulá Jesu málám disaepelná kápángga ku ing yánuuk,

“Sán niyá ukuro átaráng watá heronge táineráng,

náuta Ánutu yan átkuku wawu sándán.

²¹ Sán niyá inggálu hárwa sámán átaráng watá heronge táineráng,

náutá máriya wu nangga kawin sáni yá hahatin átnéráng.

Sán niyá inggálu kut hárwa átaráng watá heronge táineráng,

náuta máriya wu yut hárwa átnéráng.

²² Ámna yá sáháng káyam táineráng, sásutang kep tineráng,

meng sámineráng me kut sáni mengga sáháng wáik táineráng wata sándá heronge narineráng,

náuta Ámna Nanggená yan yáup hárwa átnéráng wata ku sáháng wáina táineráng.

²³ “Wáina táng sámát tu rám wahára heronge tángga ku hiring árángga háineráng, náuta yumnakngá táwi hánám alek káiñ háleng sámangga átak. Uláp táwi yáni yá profet wawu iháng wáinanyon tánggiuráng.

²⁴ Iná sán niyá sup me kutná kutná álo ingga átaráng sándu káwak káiñ heronge há tángga átaráng,

wata ku máriya márapmá yá sáhinek.

²⁵ Iná sán niyá inggálu nangga kawin sáni hahatin átaráng
sándu máriya márapmá yá sáhán háing sáminek.

Iná sán niyá inggálu yutang heronge tángga átaráng
sándu máriya márapmá yá sáhán kutkáyawát hárá átnéráng.

²⁶ Iná sán nini meng toling sámanggoeráng sándu máriya márapmá yá sáhinek,
náuta uláp tátawí yáni yá profet kusák wawu wáinanyon meng toling yámánggiuráng.

Káyam sáni wa kikiná kápineráng

(Mat 5.38-48; 7.12)

²⁷ “Sán niyá nákkán me ná narángga átaráng sán sánindet: Káyam sáni wa kikiná kápineráng, me niyá sánda taktaq yámán wawu sándá iháng nuk táineráng.²⁸ Niyá tará me sánat tu sánda kuram me yánineráng, me rendá sáháng lem tat tu sáponga wata táng yámineráng.²⁹ Káman niyá kingkila numkálu kátin du hurik tángga numkálu hányon sang mätá kátingek, iná káman niyá saketyá tán du siyota álo yon sang mätá taineck ma táng marindalák.³⁰ Káman niyá kutná kutná yámámáya kanát tu álo yáminelák, iná káman niyá náut kámá káman kákkán hárá tán du son tátáya ma inindalák.³¹ Sándá kámá yá rina táng sámámáya naránggátaráng, sánda wáinanyon kámá ya táng yámineráng.

³² “Iná rendá sán kikiná sáhát wáinanyon wa kikiná kápineráng wawu Ánutu yá wáina tát sáhángga wata álosim sáhánggim me? Wa muná rewe. Mukmuro mara wawu wáinanyon niyá kikiná kápek wanyon kikiná kangngátaráng.³³ Iná sán rendá sáháng álolo tát wáinanyon wa iháng álolo táineráng wawu Ánutu yá wáina tát sáhángga wata álosim sáhánggim me? Wa muná rewe. Mukmuro mara wawu wáinanyon topmá ihinemán ingga nangnaráng gu náut kámá iháng nuknuk yáni yáni inanyon wa yámángngátaráng.³⁵ Káyam sáni wa kikiná kápangga iháng álolo táineráng, hang náut kámá topmá iháháya nangnaráng ma yámindaráng. Wáina táineráng watá ku máriya yumnakngá táwi hánám ihineráng, hang Ánutu Árená Hánám wata nángánangge háleineráng, náuta Ánutu ya heronge ma táng mángngátaráng me kandák tángngátaráng, enendu watá ku ket tárák álosim re táng yámángngátkak.³⁶ Nan sáni yá ukuro kápangngátkak wáinanyon sánda ukuro kápineráng.”

Watá wáina táeráng ingga ma meng yámindaráng.

(Mat 7.1-5)

³⁷ Jesu yá ing miuk, “Kámá yan ket tárák wa kangga wawu wáina ingga ma meng yámindaráng, náuta watá sándán ket tárák wata wáinanyon meng sámánirot. Kámá ya kandák táeráng ingga ma yánindaráng, máriya sáni kandák táeráng ingga wáinanyon sánánirot. Kámá yan kátu wa sat tu kátu sáni sasa yá tunggafeinek.³⁸ Sándá yámát tu sásámáyan dá tunggafeinek. Ánutu yá horengga táng tolingga kándág hánám tinek wawu mondang árán tuwatang mätá hánám hálenggim. Kámá tárák rina yámineráng wawu Ánutu yá tárák wáinanyon sáminek.”

³⁹ Kulá Jesu yá me tárákngá káman ing yánu, “Ámna rahálá kunángngá káman dá rahálá kunángngá yon da álo engotang kunggim me? Wa muná, yayará kungga áram hárá hanggalán.⁴⁰ Skul nangge káman dá tiksaná torong káiñ ma átgim, ináku skul ya kándág hangga kungga ku tiksaná ina hálenggim.

⁴¹ “Rina ta ku nangge nukka ya rahálá káiñ sinsin káhumá isikimo wa rewe kangga ku kaya rahálá káiñ palang táwi wata ma naráng kulák?⁴² Náuta ku nangge nukka inánggim, ‘Nukna, satá no sinsin rahálá káiñ wa táng se kuik,’ wáina inánggá ku kaya rahálá káiñ palang táwi wawu ma kanggulák? Kák ku ámna kusákngá, ko hulátingga kaya rahálá káiñ palang táwi wa táng satá kun du hálengga kándág kangga ku nukka ya rahálá káiñ sinsin káhumá isikimo wa táng satá kuinek.

Káráp wáik ká páliná wáik tingngátak

(Mat 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ “Káráp álosim watá páliná wáik kámá ma tindák, wáinanyon káráp wáik watá páliná álosim kámá ma tindák.⁴⁴ Káráp erek hánám bu páliná hárá kápangga ku káráp wáik me álosim

ingga narángngátaráng. Káman dá kung páup kágngárangngá hára fik páliná ma ihánggim, me kung wáin páliná káráp kárangngá pálak hára ma ihánggim.⁴⁵ Ámna álosim káman dá nanará álosim watá pahálá káin árán wawu ket tárák álosim wa fángga átkuinek. Iná ámna wáik káman dá nanará wáik watá pahálá káin árán wawu ket tárák wáik wa tágngga átkuinek. Ámna pahán káin nanará rina átak wawu milun dá ku wa hiták meng tunggap tágngátak.

*It tátáyan káluná yará
(Mat 7.24-27)*

⁴⁶ “Náuta ku ‘Táwi, Táwi,’ ing mantáng namánggoeráng ngáyá ku no me sánánggoet wawu ma isutkuráng? ⁴⁷ No ing sánin, káman dá nákkán káin áwáng nákkán me narángga tág ket tárák hára tingga isutang átkuinek wawu ing,⁴⁸ ámna káman dá itná tátáya ku áram hásák pingga kumam mangga sup pot kikkik topmengga ku itná wata ketnán tánggim wáina. Kulá umi sip pá áwánggim watá áwáng kátinggim, enendu it wa ma káting hulát tánggim, náuta kumam hulá há káto táená wata.⁴⁹ Iná káman nákkán me ná narángga ma isutnándák wawu ing, ámna káman dá itná wa kumam hulá kándágma ma káto tánggim wáina. Kulá umi sip pá áwánggim watá áwáng há káting hulát tán han du táng wáik tánggim.”

7

*Jesu yá tewe ámna yáin yáni yan yáup nangge táng tárut táuk
(Mat 8.5-13)*

¹ Kulá Jesu málám me wa yánán ámna náráwa yá erek ingmen naráng hálit tu málám kung it Kapaneam kinan kungga kung háuk. ² Wakáin du tewe ámna 100 wata yáin yáni watán yáup nangge káman málámbá álosim kangngátak watá ilalák tángga hála hánám kámutang árán. ³ Kulá ámna kámá yá Jesu wu wáina wáina tángngátak ingga met tewe ámna yáin yáni watá narángga sangga árong Juda yan ámna yáilá wahára kámá suring yámán kung Jesu inát áwáng ilalák ámna wá táng totoliya kuráng. ⁴ Rám ámna yáilá watá Jesu yan káin kung hengga sat warán du inuráng, “Ámna wawu ámna álosim hánám wata ku ko kung rina hánám tátáya narek wa wáina táng minelák. ⁵ Ámna wawu Juda nánda kikiná hánám narángngátak, hang nándán miti itná wawu watá táuk.” ⁶ Wáina inángga ku Jesu yá tárurán hangga káman yáni kuráng.

Málám it tangtang kung hálingga árán du tewe ámna yáin yáni watá nuknukngá kámá suring yámán kung inuráng, “Táwi, ko yáup hálang ma táindalák. Nák ku ámna álosim muná, kák ina tá nákkán it kinan áwáwayan tárák muná.” ⁷ Nák ku ámna álosim muná wata ku rupya káin ma kuindát, ináku me rewe metá ku nákkán yáup nangge watá álo háleik. ⁸ No wáina met wawu náuta nák enendu kámá ya tárang yáni káin árená, hang tewe ámna urum káman dá nák tárang káin átaráng, iná no káman ‘ko kung’ ingga inángngátat wawu kungngátak, iná nukngá ‘ko áwáng’ ingga inángngátat wawu áwángngátak, hang yáup nangge ‘yáup wáina táng’ ingga inángngátat wawu wáina tángngátak.”

⁹ Rám ámna watá me wa miuk wahára wu Jesu yá narángga hárámutang málám hurik tángga ámna náráwa káwan táwi isutang kungga áturáng wa yánu. “No ing sánin, Israel kinan ámna naráng hákhátič ngá táwi ing kámá ma káut,” ingga wáina yánu. ¹⁰ Kulá ámna tewe ámna yáin yáni yá suring yámán áwuráng watá son hurik tángga it káin kungga yáup nangge wawu ilalángá yá há sálíkgin álo hálengga árán káuráng.

Jesu yá náráwa kawát nanggená táng tárut táuk

¹¹ Átang árongga Jesu málám it kutná Nain wakáin kun disaepelná yot ámna náráwa tombong hásák táwi watá watoyot kuráng. ¹² Rám Jesu yá it watán kumbi wata kálu mungnganá hára áwáng hiuk waháryony du ámna kámurená tambun káman tángga áwáng kep káin hárúang. Ámna kámurená wawu náráwa kawát káman da nanggená ámnana káman wa hánám rewe. Ámna náráwa urum táwi hánám watá ku náráwa kawát watoyot áwánggaturáng. ¹³ Táwi yá náráwa wa kingga urákgá táwi hánám wa narángga ku inuk, “Ma kutnándalák.”

¹⁴ Wáina inángga Jesu málám enanggon kung kámurená palang pálak tángga kuráng wa tánggan kingga ámna tángga kuráng watá tareng kátit tu kámurená wa inuk, “Nangge máto, no kanet, tárluk!” ¹⁵ Wáina inán ámna kámurená watá tárutnáráng putung átang meme tángga árán Jesu yá táng maming imuk.

¹⁶ Ámna náráwa urum táwi watá wa kingga nangnga yáni han Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuráng, “Náwu profet táwi káman orek náni hárä tunggafek. Ánutu yá ámna náráwaná hálang yámámáya suring mán áwek,” ingga miuráng. ¹⁷ Kulá ámna náráwa yá Judia ále kinan me it kámá kámá káin wa kunga Jesu yan me pingnga wa meng isurát kuk.

*Jesu káling Jon Umi Kuháng Yámámá
(Mat 11.2-19)*

¹⁸ Jon dán disaepel yá Jesu yá wáina tánggoek ingga inát narángga ku málám disaepelná yará mantáng yámán áwán du ¹⁹ Táwi ing inánaya suring yámuk, "Kák ku ámna Ánutu yá suring mán áwáwáya miuk wa, me nukngá yá áwinek ka hálezinemán?"

²⁰ Kulá rám ámna Jon dá suring yámuk watá Jesu yan kái kung hengga ku ináng suliumálák, "Jon Umi Kuháng Yámámá yá suring námangga ku kák ing kakanáya mek, 'Kák ka Ánutu yá ámna suring mán áwáwáya miuk wa, me ku nukngá yá áwinek ka hálezinemán?'"

²¹ Wáina ináng suliumálák wata topmá Jesu yá ma yánená átang ámna náráwa táup táwi ilalák hulá hulá yá ihená wa iháng tolingga, iruk wáik ká ep ihená táup táwi wa yásut yámangga ku rahán yáni kunángngá táup táwi wa hányon iháng toliuk. ²² Kulá Jesu yá wáina táng hálingga sangga ku Jon dán disaepel yará wa yánuk, "Son kungga ku rina káemálák me naremálák wa Jon ininemálák: Rahán yáni wáik ká kándáng hálet, háram yáni wáik ká kándáng taret, ilalák lepra pálak ká sut yáni rongrongít, káráman yáni tungngá yá kándáng narát, kámurená yá son tárurát, ukuro árená yá me pingnga álosim wa nareráng." ²³ Niyá nák nahángga naráng hákhatik yáni yá ma hak watá heronge narineráng."

²⁴ Wáina yánán Jon dán disaepel yará watá hangga há kun du Jesu yá ámna náráwa urum táwi wa Jon da yánuk, "Sándu rám ále komkomá ámálum re káiwa kuráng wawu náut kakaya? Iruk ká pálalong hásin kakaya hám? ²⁵ Muná hálendu náut kakaya hánám kuráng? Ámna káman kutná kutná álosim tánggánengga árená kakaya me? Wa muná, ámna kutná kutná álosim tánggánená me káwak kán kutná kutná álosimmá pálak wawu king gán it káiñ átnándaráng. ²⁶ Ináku náut kakaya kuráng? Profet káman me? Wawu pálipuk, profet, enendu ing sánin, profet watá profet kátu wa erek hánám iháng hátek. ²⁷ Ámna wata hánám bu Ánutu yan papia káiñ ing uyená:

'Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,
watá kálu tiyawing kaminek.*'

²⁸ No ing sánin, káwak ketnán ámna átaráng waháranan káman dá Jon ma táng hágik. Ináku niyá Ánutu yan átkuku kinan nangge kímo yá ina átnek watá ku Jon táng háginek," ingga yánuk.

²⁹ Ámna náráwa erek hánám me takis iháhá watá Jon dán me narángga ku ing miuráng, "Ánutu yan nanará wu álosim hánám," wata ku yáni wu Jon ketná hárá umi kuhuráng. ³⁰ Iná Farisi yot lo yan hulá nanará wawu Ánutu yá kálu álosim rina yáliuk wawu sárum imuráng, wata ku Jon dá umi ma kuháng yámuk.

³¹ Kulá son Jesu yá ing miuk, "Náut hárá mengga tárák tinet, rám nátán ámna náráwa wu wáina ingga wu? Wawu náut ina ingga menggem? ³² Rám nátán ámna náráwa wu nangge kíkimo yá kapme hárá átang yáni inán kanán tángngátaráng ina,

'Sándá kap utniráng ingga nándá pilut hásiumán,

enendu kap ma uturáng.

Sándá kutniráng ingga kap ukuro mantáumán,

enendu ma kuturáng.'

³³ Rám nátán ámna náráwa wawu wáina, náuta Jon Umi Kuháng Yámámá yá áwuk ngáyá áwáng másáng ma nan me wáin ma nan, kangga ku sándá ku miuráng, 'Iruk wáik ká watoyot átak,' ing miuráng. ³⁴ Iná Ámna Nanggená yá áwáng umi sungi nangga árán du menggoeráng, 'Kaniráng, ámna wawu sungi táup hánám nanggoek me wáin táup hánám nanggoek, wawu takis iháhá me "mukmuro mara" nuk yáni.' ³⁵ Sándá ku wáina menggoeráng, enendu niyá tirik tárák álosim wa kangga ku kálu kándáng waháranan dá áwek ingga narineráng," ingga yánuk.

Náráwa káman dá Jesu hárammá káiñ oel mungganá kikiná kuliuk

³⁶ Farisi káman dá Jesu pin ting mán sungi nanaya itná káiñ kuki. ³⁷ Kung wakáin átnáráwan náráwa káman it ále waháranan wawu ket tárákngá wu kandák watá Jesu wu Farisi yan it káiñ átak ingga narángga ku botol káman sup álosim hánám kutná alabasta wata nan dá táng tolená wata kinan oel mungganá kikiná wa tánggatang kuk ³⁸ ngáyá kung Jesu sárummá káiñ hárammá tangtang hetang átang gu kutang átkiuk. Kulá rahálá uminá yá hang gu Jesu hárammá sárummá táng pumpum tání du málámba yáilá rommá yá ránángtang tángga ku hárammá sárummá káiñ kang kumengga árong oel wa kulin hárammá sárummá ketnán káiñ wa hákuk.

³⁹ Wáina tání kangga Farisi niyá Jesu pin ting mán kuk watá ku ing naruk, "Ámna náwu profet ináku náwu niyá nehángganggoek me náráwa náwu mukmuro mara ingga naránggim," ingga naruk.

⁴⁰ Kulá Jesu yá ku ámna wata nanaráná kái há kangga ku inuk, "Saimon, no me káman kanindet."

Ing inán du ámna watá inuk, "Tiksa, nanáng."

⁴¹ Ing men Jesu yá inuk, "Ámna yará yá ámna káman dán kái dinao táumálák, káman dá 5,000 kina hang káman dá 500 kina. ⁴² Kulá yará waháranan káman dá topmá titiyán tárák ku muná hálendu ámna dinao iháng mumálák watá miuk, 'Wáinaná topmá ma tindamálák,' ing yánuk. Kulá resim bá ku ámna wata álo kámá hánám naráng muk?"

⁴³ Wáina men Saimon dá miuk, "No naret tu sup táwi ihuk ngá ku topmá ma titiya inuk watá."

Ing men Jesu yá miuk, "Kándang hánám melák."

⁴⁴ Wáina inángga málám hurik táingga náráwa wa kangga Saimon son inuk, "Ko náráwa ná kangga naráng. No itya kinan áwet enendu háramna yanyawon da umi kámá ma namálák, iná náráwa nátá ku háramna rahálá uminá yá táng pumpum táingga yáilá rommá yá ránángtang téak. ⁴⁵ Ko ma naháng kumelák, iná náráwa náwu hulátingga it kinan áwet hárá átang áwángga inggálu wu emá rewe háramna hárá naháng kumengga átak. ⁴⁶ Ko oel kámá yáinna kái ma kulisík, iná náráwa nátá ku háramna kái oel mungnganá kikiná wa kulek. ⁴⁷ Wáina wata ku, no ing kanin, náráwa watán mukmuro táwi hánám Ánutu yá yawondak. Wáina tán watá ku nákká kikiná táwi hánám narek. Iná káman niyá mukmuro isikimo tán Ánutu yá mukmuroná wa yawonek wawu watá Ánutu ya kikiná isikimo narinék."

⁴⁸ Wáina inángga sangga ku náráwa wa inuk, "Kákkán mukmuro wawu há yawondat."

⁴⁹ Wáina inán kátu wahára áturáng watá wa narángga ku yáni meme táuráng, "Ámna náwu ni hálendu mukmuro yawongoek?"

⁵⁰ Wáina mengga árát tu Jesu yá ku náráwa wa inuk, "Naráng hákháttikka yá keháng tolek. Pahán láláp hárá kuinelák."

8

*Jesu yá ámna káman dá irit táulá hái kái haliuk ka me tárakngá yánuk
(Mat 13.1-23; Mak 4.1-20)*

¹ Wata máríná kái Jesu málám disaepelná 12 watoyot it kámá hárá kungkung táingga Jesu yá Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa yánángga átkuk. ² Hang náráwa huphuráp Jesu yá iruk wáik yásut yámuk me ilálák háranan iháng tolíuk watoyot átkuráng, wata kut yáni ku Maria it Makdala háranan Jesu yá iruk wáik 7 yásut muk wa; ³ Herot tán it piinn táta wata táwi yáni ámna kutná Kusa wata áwáná Joana; hang Susana watoyot tu kámá nukngá hányón. Jesu yot disaepelná wawu náráwa urum watá ku kutná kutná yánin háranan háláng yámángga átninggiuráng.

⁴ Kulá it waháranan waháranan ámna náráwa urum táwi hánám watá áwáng áturáng wahára wu Jesu yá me tárakngá ing yánuk, ⁵ "Ámna káman dá iritná táulá haliliya kuk. Málám halingga kun kámá yá kálu hárá hat ámna nangge yá kung áwáng táingga taret, kámá ku iráp pá kahet hang erek nang háliuráng. ⁶ Kámá yá káwak sup kárák hárá hangga áráng hiuráng, enendu umi muná hálendu erek hánám kumkumiuráng. ⁷ Kulá kámá yá ku páup kánggárangngá kinan hangga áráng hiuráng, enendu páup kánggárangngá watá árángga iháng usán muná kuráng. ⁸ Iná kámá yá ku káwak álosim hárá háuráng hálendu álo kámá hánám áráng hengga pálín yáni táup hánám tiurág."

Jesu málám me wa meng hálingga sangga ku mantáuk, "Káman ni kárámanná pálak hálendu watá me ná narinék."

⁹ Wáina meng hálin narángga ku disaepelná yá wata hulá wu rina ingga ináng suliuráng. ¹⁰ Inát tu yánuk, "Ánutu yan átkuku watán nanará kilakngá wawu málámbá sán há saliuk, iná kátu wawu me tárakngá kálu re yánángngáat, wáina hálendu kámá yá rahán yáni hálengga átneráng enendu ma káindaráng, me

kámá yá narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma naráng ruwat táindaráng.*

¹¹ "Me tárakngá wata hulá wu ing, irit táulá wawu Ánutu yan me. ¹² Iná kálu hárá háuráng ga tárakngá wawu kámá yá hárá narineráng, enendu Satan dá áwáng pahán yáni kái me wa táng hirarán kung yáminek, náuta me wa narángga káto táingga isutang átkut Ánutu yá son ihiwon wata. ¹³ Iná káwak sup kárák hárá háuráng ga tárakngá wawu kámá yá me wa narángga heronge hánám táineráng, enendu wawu irit ráhun yáni watá káwak kinan ma koená wáina. Álo kámá hárá táineráng, enendu rám hárétá kimo átang ingirungngi yá áwinek wahára wu naráng hákháttik yáni wa sáineráng. ¹⁴ Iná páup kánggárangngá kinan háuráng

* 8:10: Aisaia 6.9

ga tárakngá wawu kámá yá me wa há narineráng, enendu kálu hárá kungga átang rina átnatán narángpak, sup hang káwak kán kutná álosim átak watá nanará yáni táng yawák tán naráng hákhátik yáni yá maming tái ma háléindák.¹⁵ Iná irit táulá káwak álosim hárá háuráng ga tárakngá wawu kámá yá me wa narángga káto tángga pahán yáni yá kándang árán káto hálengga átang watá ku pálin yáni kándang tingga átneráng.

*Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Amna káman dá lam kasingga táng baket kinan me tebol tárang káiñ ma tinggim, ináku táng tutuháná hárá tuháng san árán du káman niyá it kinan áwáng hanggim wata yáma kanggim.¹⁷ Me kámá kilak átaráng wawu máriya erek hánám hiták háléineráng, me me kámá rina támotang tená wawu máriya tumá yalit hiták hálet ámma náráwa yá wáina ingga narineráng.¹⁸ Wáina wata ku nákkán me wa kándang naráng kuineráng. Káman niyá náut kámá káman átmek hálendu waháranyon Ánutu yá táup hánám wa iminek. Iná káman niyá ma átmák wawu rina átnamek ingga narek wa imáng hutang ihinek,” ingga wáina yánu.

*Jesu maming got tu yakukula yá Jesu káiñán áwuráng
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Jesu maming got tu yakukula watá kanin ingga áwuráng, enendu rupmá káiñ kungga ma kakayan, náuta ámna náráwa watá kik hánám wa áturáng.²⁰ Wáina hálendu ámna káman dá inuk, “Mamya yot yakukulaka yá kák kakaháya áweráng ngá kep káiñ háleng kamángga átaráng.”

²¹ Ingga inán Jesu yá miuk, “Nák mamma me yakukulana wawu ni Ánutu yan me narángga táng tárak hárá tingga isutneráng wa.”

*Jesu yá iruk táwi wa me táng mán sáuk
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² Rám káman Jesu yá disaepelná yánu, “Umi pátum numkálu kunin.” Ing yánángga ku bot ketnán árángga ku kuráng.²³ Kungga átang gú bot ketnán Jesu wu rapmung gá sán du árong hánáruhuk. Wahára wu iruk táwi hánám watá áwáng umi táng hírarán bot ketnán hanghang tángga bot tá hálá tuwarán hárá yakyawinin ingga tángga áturáng.

²⁴ Kulá disaepel yáni wu wáina kangga ku Jesu táng mirak tángga inuráng, “Táwi, Táwi, hang suwindemán!”

Wáina inát Jesu málám tárutang san warán árong iruk me umi punggilá tátáwi wa me táng yámán iruk ká san umi yá láláwingga hánám wa átuk.²⁵ Wáina tángga Jesu yá árong disaepelná yánu, “Naráng hákhátik sáni wa muná me?”

Kulá disaepel yáni wu wa kangga hárámutang pitángga nangnga yáni han du yáni meme táuráng, “Náwu ni hálendu iruk me umi wa me táng yámán narángga watán milun suwemálák?”

*Ámna káman hárá Jesu yá iruk wáik isutuk
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)*

²⁶ Jesu yá disaepelná yot yáni wa ku Galili umi pátum wa pana háng kungga it Gerasen dán ále káiñ kung hiuráng.²⁷ Kulá Jesu yá sán káiñ sung hang tarengga átnárán ámna káman it waháranan iruk wáik ká ep táména watoy kankan támálák. Rám hásák hánám ámna wawu sutná ma pop táména átang áwánggiuk, me it kinan kámá ma átkiuk, ináku tanggán káiñ átkiuk.²⁸⁻²⁹ Rám támponn iruk wáik ká ep tánggiuk, wata ku ámna kámá yá pinná tángga ket hárámmá sen dá puttingga sat átkiuk, enendu sen wa uying rákrákit tángga iruk wáik watán nanará isutang kung ále ámna nangge muná káiñ wa átkiuk. Ámna watá Jesu káuk wahára wu mantángga táng hang hárámmá hulá hárá kátiuk. Wáina tám Jesu yá iruk wáik wa ing inuk, “Ámna wa sangga hang!”

Ingga wáina inán ámna watá hahatingga hánám mantáuk, “Jesu, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená, rina táng namindelák? No ing kanin, neháng lem ma táindalák!”

³⁰ Wáina mantángga inán Jesu yá iruk wáik wa inuk, “Kutya ku ni?”

Ing inán watá inuk, “Nák kutna ku Tombong Hásák,” ingga inuk, náuta iruk wáik táup hánám watá kung hang ámna wata paháiá kinan káiñ átnándaráng.³¹ Rám waháranyon iruk wáik watá Jesu inuráng, “Násurátá kungga áram yuwitná muná[†] káiñ wa ma háindamán,” ingga inuráng.

³² Iná put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu sungi nangga árat tu iruk wáik watá Jesu inuráng, “Násurátá kungga wata kinan hanin,” ingga inát tu álo ingga yánu.

[†] 8:31: ‘Áram yuwitná muná’ wata hulá ku ing, káwak náta ketnán áram yuwitná muná kámá ma árak, wawu iruk káiñ ya mek. Wata tángga ku iruk wáik ká Jesu yá náháng kalabus it kinan tiwon ingga ku me wa inuráng.

33 Kulá iruk wáik watá ámna wa sangga háuráng ngáyá ku kung put wata kinan háuráng. Kulá put watá wahára átang hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hár hitangga kung umi pátum kinan hangga umi nangga kámuturáng.

³⁴ Wáina tát ámna kámá put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga kungga pingnga wa it kinan me ále wata kátu káin yánangga kuráng. ³⁵ Iná ámna náráwa yá pingnga wa narángga kanin ingga kungga ku ámna iruk wáik ká ep táená táng toluiuk wawu nanaráná yá kándang hálén sutná kándang tánggánengga Jesu hárammá hulá hárá putung árán kangga pitáuráng. ³⁶ Kulá ámna niyá wahára hár átang káuráng watá ku áwuráng ngá wa Jesu yá ámna iruk wáik ká ep táená wa wáina táng tolek ingga pingnga yánuráng. ³⁷ Wáina kangga narángga ámna náráwa Gerasen ále háraran watá pikpito hánám narángga ále ná sangga kung ingga Jesu inuráng, wáina hálendu Jesu wu bot ketnán árángga son hár yáni kuráng.

³⁸ Ámna iruk wáik ká sangga kuráng watá ku Jesu yá kuin ingga tákú wahára isutang káman kukuya inuk, enendu Jesu yá suring mágga inuk, ³⁹ “Itya káin kungga ku Ánutu yá rina háláng kamek wata pingnga yáninelák.” Wáina inán du ámna wawu kung it kinan Jesu yá rina táng mán álo hálui wata yánangga kuk.

*Náráwa máto kámurená yet náráwa ilalák mara iháng tárut táuk
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)*

⁴⁰ Kulá Jesu yá son umi pátum numkálu kung hengngárán du ámna náráwa urum táwi watá heronge hánám naráng muráng, náuta málámba hánám hálengga átnárát kung hiuk wata. ⁴¹ Waháranyon ámna kutná Jairus wawu miti itná watán ámna yáilá watá áwáng Jesu hárammá hulá hárá hangga Jesu yá itná káin kukuya inuk, ⁴² náuta uriwa káman re hánám yaraná 12 hám watá hálá hánám kámutang árán.

Kulá Jesu wu wakáin kuin ingga kuk wahára wu ámna náráwa yá pánpásin hánám árát kuráng. ⁴³ Kulá náráwa káman wahára átuk wawu yara 12 wata kinan yipitná ya rámá rámá kungga rewe átnándak. Káman dá táng totoliyan tárak ku muná. ⁴⁴ Málám Jesu sárummá kálu áwuk ngáyá áwáng lápmá hásák wata ilungngá káin tánggáuk wahára re sip hangga átuk wata sálikngiuk.

⁴⁵ Wáina tán Jesu yá ing yánang suliuk, “Niyá nehánggáek?”

Wáina yánuk, enendu watá kámuk nák muná nák muná ingga inát tu Pita yá ku miuk, “Táwi, ámna náráwa wu kik hánám hálendu áwáng kák hárá rosingga koeráng.”

⁴⁶ Wáina inán Jesu yá miuk, “Ni kámá káman dá nehánggáek, náuta hálángna kátu yá sutna hárá sohingga kun naret.”

⁴⁷ Wáina men du náráwa wawu kilak átnát tán tárak muná hálendu yángýáng pálak áwáng rahán yáni hárá Jesu hárammá hulá hárá hangga ku inuk, “Ilalákná wáina wata ku áwáng kehánggangga ku wahára re wáina álo hálet,” ingga men du ⁴⁸ Jesu yá inuk, “Uriwana, naráng hákhatíkka yá háláng kamek. Wata ku pahán lálap hárá kung.”

⁴⁹ Jesu yá wa inángga emá me tángga átnárán ámna káman dá miti itná yan ámna yáilá kutná Jairus watán it káin wa átang áwuk watá áwáng Jairus inuk, “Uriwaka wu hárá kámatak. Mápapmá wa tiksa ma imindamán.”

⁵⁰ Wáina inán narángga Jesu yá Jairus inuk, “Ma pítáindalák, ináku naráng hákhatík hárá káto árátá ku álo háléinek,” ingga inuk.

⁵¹ Kulá Jesu málám Jairus yan it káin áwáng hiuk hárá wu kátu wa erek káto táng yámángga ku Pita, Jon hang Jeims watoyt nangge wata naning maming wa rewe ihángga ku kung it kinan háuráng. ⁵² It kinan kung hangga kápu ku ámna náráwa it kinan áturáng wawu nangge wata urákgá narángga kutkáyawát tángga árát tu Jesu yá yánuk, “Ukuro ma táníráng, náuta wawu ma kámurak ináku ruhángga átak.”

⁵³ Jesu yá wáina yánán narángga yut muráng, náuta náráwa kimo wawu pálipuk hárá kámutang átak ingga naruráng. ⁵⁴ Enendu Jesu yá árong nangge kámurená wata ketná hárá tángga inuk, “Nanggena, fáruká!” ⁵⁵ Wáina inán du kámurená wata irukngá yá son áwán waháranyon tárrurán du Jesu yá yánuk, “Náut kámá nanayan kámá imát náik.” ⁵⁶ Iná nangge wata naning maming gá wa kangga nangngá yándi han átumálák, enendu Jesu yá olet yándi mangga, “Ni kámá káman wáina tunggafek ingga ma inindamálák,” ingga yánuk.

9

*Jesu yá disaepelná yáup yámángga suring yámuk
(Mat 10.5-15; 14.1-12; Mak 6.7-29)*

¹ Jesu málám disaepelná 12 wa kámuk hánám mantáng yámán áwát iruk wáik yásusut tán me ilalák hulá hulá wa iháng totoliyan háláng káto wa yámuk. ² Wáina tángga ku kung Ánutu yan átkuku wata yánangga ilalák mara wa iháng totoliya suring yámuk. ³ Jesu málám ing yánuk, “Kálu wa kuineráng hárá náut kámá káman ma táindaráng, to me yák me másang me

sup ma ihindaráng, hang sut tátámot tán nukngá kámá hánámá ma ihindaráng. ⁴ It reta kinan ruhineráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sangga it kámá káiñ kuineráng. ⁵ Iná it kapme kámána hárá kung het ma sáháng tolit wawu hárám sáni káiñ káwak káhumá wa káting hakhalik tát wahára hat tu it kapme wa sangga kuineráng, watá ku watyot me yá átak hálénik.” ⁶ Kulá wahára átang gu disaepel yá itná wa kungga me pingnga álosim wa yánangga ilalák mara iháng tárut tángga kuráng.

⁷⁻⁸ Rám wahára kapman táwi átuk kutná Herot watá Jesu yá wáina wáina tánggoek ingga pingnganá narángga árán kámá yá ku menggiuráng, “Jon kámámut watá son tárutang áwek,” iná kámá yá ku menggiuráng, “Elaija yá son tunggafek,” iná kámá yá ku menggiuráng, “Uláp profet átutang waháranan kámána dá son tárutang áwek,” ingga mengga árat tu, Herot tá wata narángpak táwi hánám wa tángga átang gu ⁹ ing miuk, “Jon wawu no yáne salá hármaruráng. Iná náwu ni hánám bá ku tárák hulá hulá wa tán met naránggoet?” Wáina mengga ku málámbáyon Jesu kakaya naruk.

*Jesu yá ámna 5,000 wa sungi sing yámuk
(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)*

¹⁰ Kulá aposel yá son áwáng hengga ku wáina wáina tángga átningga áwemán ingga Jesu inuráng. Inát Jesu málám aposelná ihángga ámna náráwa kámuk yápmangga yáni kámuk hánám it kutná Betsaida wakáin kuráng. ¹¹ Enendu ámna náráwa urum táwi watá wáina koek ingga há narángga isutang wakáin kuráng. Kung het kápangga álo áwániráng ingga yánangga árong Ánutu yan átkuku wata yánangga kámá ilalák yáni pálak áwuráng wa iháng toliuk.

¹² Yonyon kálu hánám bu disaepelná 12 watá Jesu yan káiñ áwángga inuráng, “Ámna náráwa wa suring yámátá há yáni kungga it enanggon enanggon káiñ wa kungga ku it me sungi yáni ya suliniráng, náuta náwu ále páliná muná káiñ átamán.”

¹³ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Sáni sungi yámániráng.”

Ing yánán watá inuráng, “Nándu másáng tum 5 bot tu káut yará yá re átaráng. Kulá nándá kung ámna náráwa káwan táwi nátán sungi yuwáwáyan tárák ku muná,” ingga inuráng. ¹⁴ Iná urum táwi wa átúrang waháranan ámna wu 5,000 wáina tá átúrang.*

Wáina árat tu Jesu yá disaepelná yánuk, “Kulá ámna náráwa wa iháng 50 ina yá urum kámána kámána erek tit putung átniráng.” ¹⁵ Kulá disaepel yá Jesu yá rina yánuk wáina tát erek hánám wa putung átúrang.

¹⁶ Wáina árat tu Jesu málám másáng tum 5 watyot káut yará wa ihánggatang alek kálu hálengga Táwi ya heronge me inángga sungi wa ketná yá hikhuk tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámangga kuráng. ¹⁷ Wa yámát nangga kámuk hánám kawin yáni hahatin du disaepel yá sungi káhumá átúrang wa iháng rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng.

*Pita yá Jesu wawu wa ingga meng tunggap táuk
(Mat 16.13-28; Mak 8.27-9.1)*

¹⁸ Rám kámána Jesu yá disaepelná yot yáni wu ále kámána káiñ yáni re átang Jesu yá sáponga tángga sangga ku yánuk, “Ámna náráwa yá nákka ku ni ingga menggoeráng?”

¹⁹ Wáina yánán du watá inuráng, “Kámá yá ku Jon Umi Kuháng Yámámá ing met, kámá yá ku Elaija ing met, kámá yá ku uláp profet átúrang waháranan kámána dá son tárutang áwek ing menggoeráng.”

²⁰ “Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?”

Wáina yánán Pita yá miuk, “Kák ku Ánutu yá suring mán hangga ámna náráwaná son iháháya miuk wa.”

²¹ Ing inán du ni kámá kámá ma yánindaráng ingga Jesu yá olet yáni máuk. ²² Kulá Jesu yá ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu sut láwit táwi hánám narinek. Ámna yáilá me pris tátáwi yáni me lo yan tiksa yá táng kep tit utkámáut táineráng ngáya rám kaláhu átang gu Ánutu yá son táng tárut táinek.”

²³ Hang ámna náráwa kámuk hánám ing yánuk, “Kámána dá nák natnasut ta ku málámbán pahán wa sang hálengga rámá rámá málámbán maripong wa sungga tánggatang gu nák nasutnek. ²⁴ Iná niyá málámbán átnát wata narángpak táinek wawu átkukuná watá muñá kuinek. Iná kámána dá nákka narángga átnát ná wa sáinek wawu átkukuná watá muñá kuindák. ²⁵ Kulá ámna kámána káwak nátán kutná kutná álosim wa erek átmánggim hárá átkukuná yá muñá kunggim, wahára wu kutná kutná átmánggim watá ku rina háláng imánggim? ²⁶ Iná ámna kámána dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim wawu máriya rám kálu Ámna Nanggená yá málámba yamá me Naning ga yamá me angelo káungá ya yam

* ^{9:14:} 5,000 wawu ámna rewe, iná nangge náráwa wu wahára háróny átúrang. Matyu 14.21 hárá háróny káineráng.

yáni kinan áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim. ²⁷ No pálipuk hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átang Ánutu yan átkuku wa káineráng.”

*Jesu sutná yá hulá kámá háliuk
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Jesu yá wa mengga sangga hang rám 8 náut wáina átang gu Pita, Jon hang Jeims wa ihángga ále yáilá káin sáponga tátáya árángga kuráng. ²⁹ Málám sáponga tángga átuk wahára wu kurákmáta watá hulá kámá hálen kutná kutná sutná tánggániu watá hakokowak hánám háliuráng. ³⁰ Rám wahára wu ámna yará Moses káling Elaija yá tunggafengga Jesu yot áturáng. ³¹ Yándi wu yamá táwi watyot tunggafengga átang Jerusalem káin Jesu yá rina táinek ka Ánutu yá miuk wa táng hálingga sangga torong káin du káwak sangga alek káin kuinek wata mená me tángga áturáng. ³² Wahára wu Pita yot disaepel nukngá yará wawu rapmwu gá yángén ránhang táriuráng ga son rahán yáni rong hánám hálengga ku Jesu yan yamá táwi watá yamá mangga árán du ámna yará watá Jesu yot árat kápúráng. ³³ Kulá ámna yará watá Jesu sangga kukuya tángga árán du Pita yá Jesu inuk, “Táwi, nándá nahára há átamán wawu álosim. Kulá sima kaláhu usinemán wawu káman kákkán, káman Moses yan hang káman Elaija yan.” Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.

³⁴ Pita yá me wa mengga átnárán waháranyon du mukam bá áwáng iháng támorán disaepel yáni wu pilkpihó hánám wa naruráng. ³⁵ Kulá mukam kinan du me káman dá ing áwuk, “Náwu nák Nanggena. Na nakán yáup tátáya táng tunggap taut. Watán me narineráng.” ³⁶ Me wa meng hálín hálengga káuráng gu Jesu yá málám re árán. Kulá ále yáilá káin átang háruráng rám wahára wu tárák wáina káemán ingga nukngá kámá ma yáuráng, ináku yáni hárá re átuk.

*Jesu yá nangge káman hárá iruk wáik isutuk
(Mat 17.14-23; Mak 9.14-32)*

³⁷ Ále yáilá káin áruráng wata tembátnáya hangngárát ámna náráwa urum táwi hánám watá Jesu yan káin áwuráng. ³⁸ Ámna náráwa urum táwi áturáng wata orek yáni káin du ámna káman dá mantáuk, “Táwi, no ing kanindet, ko nák nanggena ya káinelák. Nák ku nanggena wu káman ná rewe. ³⁹ Rám iruk wáik ká ep tángngáaták hárá ku huu hálengga mantángga átnándak. Watá wáina tán du yángýang tángga alupmá yá máta kálu num ángáráng tángga átnándak. Iruk watá ma sangga koená átang sutná wa táng wáik hánám tángngáaták. ⁴⁰ Iruk wáik ná isutniráng ingga disaepelka hárá yánu, enendu wata isutsut tán tárák muná.”

⁴¹ Wáina inán Jesu yá miuk, “Ámna náráwa sándu narang hákhatík sáni wu muná. Rám rina sányot áre sández márapmá namineráng? Nanggeka wa tángga nákáin áwáng.”

⁴² Kulá nangge watá Jesu yan káin áwángga átuk, wahára wu iruk wáik watá nangge wa táng san káwak hárá wa hang yángýang tángga árán du Jesu yá iruk wáik wa me táng mágga nangge wa táng tolingga táng naning imuk.

⁴³ Ánutu yá ket tárák táwi wa tán kängga ámna náráwa urum táwi watá nangnga yáni han árat tu Jesu yá disaepelná yánu, ⁴⁴ “Kárámatinga kándáng hánám narineráng. Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hárá timeráng.” ⁴⁵ Wáina yánu, enendu disaepelná yá hulá wáina ta nánek ingga ma hánám naráng rákit táruráng. Me wata hulá wu kilak átuk hálendu disaepel yá ma naráng ruwat táruráng. Kulá me wata hulá wa naránin ingga ináng susuliwu wu hányon pitáng muráng.

*Niyá ku máta hánám átnek?
(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)*

⁴⁶ Rám káman disaepel yáni wu niyá ku máta hánám átgim ingga wata menmen táuráng. ⁴⁷ Jesu málám pahán yáni káin wáina átak ingga hárá narángga sangga málám nangge kimo káman táng áwáng rupmá hárá ting san árán du ⁴⁸ yánu, “Káman niyá nák ka narángga nangge kimo ná táng tolinek wawu nák neháng tolinek, hang káman niyá nák neháng tolinek wawu Nanna niyá nák suring namuk wa táng tolinek. Sán wa átaráng wata rahán sání hárá niyá isikimo hánám átak watá ku Táwi rahálá hárá ku táwi hánám átak.”

⁴⁹ Wáina men narángga ku Jon dá miuk, “Táwi, nándá káumán du ámna káman dá kák kutya hárá iruk wáik yásutang árán kängga wáina ma táindalák ingga káto táng mumán, náuta wawu nándán tombong muná.”

⁵⁰ Wáina men du Jesu yá ing inuk, “Ma káto táng mindaráng. Ámna niyá káyam ma sáhindák wawu nuk sání ku wa.”

Samaria ámna náráwa yá Jesu yá watán ále káin áwáwáya taktag yámuk

⁵¹ Ánutu yá Jesu tángga alek káin kukuyan rám watá háréwin du Jesu yá pahálá me nanaráná watá Jerusalem káin hárá kuin ingga pahán tiuk. ⁵² Wáina hálendu ámna kámá suring yámán watá kálak kung Samaria ále káin it káman hárá kutná kutná tiyawing mámáya kuráng. ⁵³ Enendu it waháranan ámna yá Jesu wu Jerusalem kukuya áwek ingga hárá naruráng,

wata ku watá áwáng watán it hára átnát ta taktak yámuk.⁵⁴ Wáina ingga há narángga disaepel yará Jeims káling Jon watá Jesu inumálák, "Táwi, ko rina narelák, alek káinnan káráp lánggop metne hang iháng lem táik me rina?"⁵⁵ Wáina inán Jesu yá hurik tángga me táng yámán du⁵⁶ it wa sangga it nukngá káin kuráng.

*Jesu yá málám isusut wata yánuk
(Mat 8.19-22)*

⁵⁷ Kulá kálu hára kungga áturáng wahára wu ámna káman dá Jesu inuk, "Nák ku ko rehára rehára kuinelák wawu kákkot káman re átkuinémát."

⁵⁸ Wáina inán Jesu yá inuk, "Ang páyom bu káwak káin hinang yáni átaráng, hang iráp pu it yáni pálak, iná Ámna Nanggená wawu ruruháyan komená kámá ma árak."

⁵⁹ Kulá Jesu yá ámna káman inuk, "Nák nasulák."

Wáina inán ámna watá inuk, "Táwi, hulátingga ku satá no kung nanna yot áre watá kámurán wa usángga ku wáina kák kasutnet."

⁶⁰ Wáina men Jesu yá inuk, "Wáinaná satá kámurená yá ku nuk yáni kámurená wa iháng usángguineráng, iná kák ku kungga Ánutu yan átkuku wata meng tunggap tángga yánángga kuinelák."

⁶¹ Kulá ámna nukngá yá ku Jesu inuk, "Táwi, nák ku kák kasutnet, enendu hulátingga ku satá no kung nanna mamna wáina ingga yánángga sangga ku áwáng kák kasutang kuinet."

⁶² Wáina inán Jesu yá inuk, "Káman dá Táwi yan yáup táin ingga ku hurik tángga sárummá kálu ma háleindak, ámna wáinaná watá Ánutu yan átkuku watá yáup tátáyan tárák ku muná."

10

Jesu yá málámbán yáup tátáya ámna 72 suring yámuk

¹ Átang árongga ku Táwi yá ámna 72 nukngá iháng tunggap tángga yará yará suring yámán watá kákkot it tátawí me it isikikimo rehára kukuya naruk wakáiñ kukuya yánuk.² Kulá ámna watá kuinái tát tu ing yánuk, "Hái káin sungi tánang kukuyan du táup hánám, iná yáup ámna wa tánang kukuyan du táup muná, wata ku Táwi, hái márúmá, watán káiñ sáponga tát tu yáup ámna suring yámán háiná káiñ kungga sungi álikgená wa tánang kuineráng.³ Kulá ing narángga ku kuineráng, no wa suring sáme kuineráng wawu sipsip nágánangge yá ina ang páyom orek yáni káiñ kuineráng.⁴ Sup tumá me yák me sendol ma ihindaráng me ni kámá káman kálu hára kangga ma kangmeindaráng.

⁵ "Kung it káman hára árángga ku hulátingga ku ing meineráng, 'Pahán láláp pá it náta kinan átnek.'⁶ Ámna káman pahán láláp pán dá it wata kinan átnek hálendu sándán pahán láláp me watá hang wahára ep táinek, iná muná hálendu son hurik tángga sánin káiñ áwinek.⁷ It wata kinan átang sungi me umi sámát tu álo náineráng. Ámna niyá yáup táinek watá ku yumnakngá ihinek wawu álo kámá. It kámá hára árángga kungkung ma táindaráng.

⁸ "Rám kámá it káman hára kut watá heronge tángga sáhángga ku sungi ihángngáwáng sámineráng wa álo náineráng.⁹ Hang ilalák mara waháranan wa iháng tolingga ku yánineráng, 'Ánutu yan átkuku wu sáni ya tangtang átak,' ingga yánineráng.¹⁰ Iná it káman hára kut ma sáhat tu kung it wata káluñá hára átang gu ing meineráng,¹¹ 'It nátán káwak káiñ nán háram náni káiñ tápingga átaráng wa son nándá káting hiratne háek wawu sándá kangga ku ing narineráng, sándá ma náhárang wawu kandák téeráng. Hang kándáng hánám ing narineráng, Ánutu yan átkuku wawu enanggon átak,' ingga yánineráng.¹² No ing sánin, máriya rám kálu it Sodom bá márapmá suwinek wawu maming táwi yon, enendu it watá márapmá suwinek wawu wa táng hótinek.

¹³ "Ukuro táwi, ámna náráwa it Korasin me it Betsaida nan! No ket tárák sándán káiñ há taut, enendu sándá pahán hurik ma táuráng. Iná no ket tárák sándán káiñ táut wáinanyon Tair me Saidon dán ámna náráwa káiñ tae ináku uláppon pahán hurik há tángga ukuro yan lap wáik wa tánggánengga kuhi kuhángga átgalát.¹⁴ Rám Ánutu yá narek ngá wahára, ámna náráwa yá me hára átnérang wawu Tair me Saidon dá márapmá suwinemálák wawu maming táwi yon, enendu sándá márapmá suwineráng wawu wa táng hótinek.¹⁵ Iná it Kapaneam bu Ánutu yá iháng áráng alek káiñ tinek me? Wa muná yon, wawu iháng hang káráp lánggop káiñ tinek.

¹⁶ "Niyá sándán me narinek wawu nákkán me narinek, iná niyá sánda taktak minek wawu nákká taktak minek, hang nákká taktak minek wawu niyá nák suring namuk wata taktak minek."

¹⁷ Wáina yánán ámna 72 Jesu yá suring yámuk watá kuráng ngáyá son heronge hánám áwángga miuráng, "Táwi, kák kutya hára yánátne iruk wáik kái nándán me narángga isutkiuráng."

¹⁸ Wáina inát Jesu yá yánuk, “No kangngáre Satan dá alek káin átnárán Ánutu yá isurán pikpirik ká sokmuná hánám hangngáaták wáinanyon rákitang háuk. ¹⁹ No háláng wa há sámut wawu sándá kunap me utni yan kálung wa álo yáreng kátkámut táineráng, káman dá ma sáingeindák. Iná háláng nukngá sámut wawu káyam sáni Satan dán háláng wa táng hang tineráng, me náut kámá káman dá sáháng lem ma táindák ka. ²⁰ Kulá sándá ku iruk wáik ká nándán milun suweráng ingga heronge ma táindaráng, ináku Ánutu yá kut sáni alek káin papianan káin uyiuk wata heronge narineráng.”

²¹ Rám wahára Iruk Káungá watá Jesu táwi hánám imáng rosingga árán málám pahálá heronge narángga ku ing miuk, “Nan, alek me káwak kán Táwi, no kutya meng tárut táin, náuta ko me álo kámá ná ámna álosim nanará pálik átaráng wata kilak ting yámángga ku niyá nangge kimo yá ina átaráng wa yálenggoelák. Nan, pálipuk ko kangán nanará isutang wáina tánggoelák.”

²² Jesu yá wáina inángga ku ing miuk, “Nanna yá nanará me háláng wawu kámuk hánám iháng nál ketna hárá tiuk. Ni kámá káman dá Nangge wawu wa ingga ma naráng mák, ináku Nan dá ku naráng mek, hang ni kámá káman dá Nan wawu ma naráng mák, ináku Nanggená watá ku naráng mek me ámna náráwa nini Nanggená yá yáliuk watá ku naráng meráng.”

²³ Kulá son hurik tángga disaepeelná yáni re yánuk, “Sándá náut kanggoeráng wa ámna náráwa kámá yá káineráng wahára wu watá heronge narineráng. ²⁴ No ing sánin, uláp profet me king áturáng watá sándá náut kanggoeráng wa kanin ingga naránggiuráng, enendu ma kanggiuráng, hang sándá me rina naránggoeráng wa naránin ingga tánggiuráng, enendu ma naránggiuráng.”

Samaria nan ámna álosim káman da me tárákngá yánuk

²⁵ Rám káman lo yan nanará ámna káman dá Jesu ingirungngin ingga tárutang inuk, “Tiksa, no rina tángga ku átkuku álosim sásáliná muná wa táinet?”

²⁶ Wáina inán Jesu yá inuk, “Meng rákit mená káin rina uyená yá átak? Rina ságingga narángngáatalák?”

²⁷ Jesu yá wáina inán du ámna watá miuk, “Táwi Ánutu wata pahálá yot, irukka yot, hálángga yot me nanaráka yot kikiná hánám wa narinelák.* Hang ‘kaya kikiná narángngáatalák wáinanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.”†

²⁸ Wáina men Jesu yá inuk, “Kándág hánám wa melák. Wáina tángga ku átkuku álosim wa tánelák.”

²⁹ Jesu yá wáina inán du lo yan nanará ámna watá Jesu yá nanarána kandák ingga nahiwon ingga ku son inuk, “Meng rákit mená yá nukna ya mek wawu nukna ku ni?”

³⁰ Wáina inán du Jesu yá inuk, “Ámna káman dá Jerusalem káin átang gu Jeriko káin kung háiñ ingga kungngárán manek mara yá ket táuráng. Wáina tángga táup utang lap tánggániuk wa yaling mángga kutná kutná ná erek iháng mángga yáni wu sangga kut kálu hárá wa hálá kámutang átkiu. ³¹ Wáina árán pris káman du kálu wanyon isutang kung háuk ngáyá hang wáina kängga málám kálu tákto numkálu kängga yálingga háná kuk. ³² Kang yálingga kun son tombong Liwai‡ waháranan káman dá kálu wanyon kungga wáinanyon árán káuk, enendu kang yálingga kálu tákto numkálu kungga háná kuk. ³³ Kulá Samaria nan ámna káman dá áwángga ámna watá átuk wahára áwáng hengga kängga urákngá narángga³⁴ rupmá tangtang kungga ámna wata putulá káin oel yot wáin§ kuling mángga ku putulá wa hárot muk. Wáina tángga ku málám ámna wa táng hip tángga táng málámbán donki ketná tingga táng kung lombu it káman hárá tingga ku kándág hánám pinná ták. ³⁵ Kulá tembátnáya ku sup silva taulá yará iháng lombu it wata márumbá wa imángga ku inuk, ‘Ámna ná kándág pinná tángga átnelák. No son áwángga ku sup kátu rina kakán hárá ámna ná háláng mámáya sáinelák wa topmá kaminet.’”

³⁶ Wáina meng hálingga ku Jesu yá nanará ámna wa inuk, “Ámna kaláhu waháranan du retáku ámna manek mara yá uturáng wa kängga nuk táng muk?”

³⁷ Wáina inán nanará ámna watá miuk, “Ámna retá urákngá narángga háláng muk wa.” Ing men du Jesu yá inuk, “Ko kungga ku tárák wáinanyon táinelák.”

Jesu yá Mata káling Maria yan it káin kuk

³⁸ Jesu yá disaepeelná yot kungga it káman hárá kung het tu it waháranan náráwa káman kutná Mata watá Jesu engotang itná káin kuk. ³⁹ Náráwa wata yitná kutná Maria watá ku áwáng Táwi hárammá hulá hárá putung átang me rina menggatuk wa kárámatingga átuk.

⁴⁰ Kulá Mata wu sungi tikihiyawik tánggatang káuk ku yáup pá táwi hálén wata narángpak

* **10:27:** Lo 6.5 † **10:27:** Pris 19.18 ‡ **10:32:** Tombong Liwai wawu Táwi yan it káungá hánám watán yáup ámna, hang pris hánón háláng yámángga yáup tángngátaráng. § **10:34:** Kuram yáni ya ku oel yot wáin wa wáina kuling yámánggiuráng.

tángga ku kung Jesu inuk, "Táwi, yitna yá nepman na rewe sungi tiktiyawik wa tángga átat, kák ka wawa kanggoelák me? Kó inátá kámá háláng namik!"

⁴¹ Wáina inán du Táwi yá inuk, "Mata, Mata, kák ku kutná kutná táup hánám wata narángpak tángga pahán márap taelak. ⁴² Ináku káman da re narinelák. Maria yá náut tátáya átak wawu álo kámá hánám, wawu táng sat kukuyan du muná."

11

*Jesu yá sáponga tátáya yánuk
(Mat 6.9-15; 7.7-11)*

¹ Rám káman Jesu málám ále ore káman káiñ átang sáponga táng hálín du disaepelná káman dá inuk, "Táwi, sáponga tátáyan káluná kámá nánang toling, Jon dá disaepelná yánang toliuk wáinanyon."

² Wáina inán du Jesu yá yánuk, "Rám sándá sáponga tángga ku ing mengguineráng: 'Nan, kutyá yá káungá hánám wa átkuiné, kákkán átkuku watá nándán káiñ áwinek.'

³ Rám káman káman dán sungi wa málámbán málámbán námángguinelák.

⁴ Ko nándán kandák wa kátu náni sáinelák,
náuta nándán kámá yá kandák rina táng námená wa kátu yáni sangngátamán wáinanyon.
Ko metá ingirungngingi yá nándán káiñ ma tunggafeindak.'

⁵ Wáina mengga ku ing yánuk, "Sán háraran káman dá yáung táitná hánám kung nukngá káman inánggim, 'Nukna, másáng kaláhu namáng, ⁶ náuta ámna nukna káman dá kálu mulangán áwángga nákkán káiñ áwek, enendu no sungi káman táng wa imámáyan du muná.'

⁷ "Kulá wáina inán du nukngá it kinan káiñ átgim watá ku inánggim, 'Ko nák yáup ma namindalák. Kálu káto tángga nángánanggena yot kome káiñ háruruháya tángga átamán. No tárutang náut kámá káman ma kamindát,' ingga inánggim. ⁸ No ing sánin, it márumbá watá tártugim ngáyá ku kutná kutná nukngá yá náuta naránggim wa erek ingmen imánggim. Watá nukna háláng imin ingga ma imánggim, ináku nukngá watá áwáng sonson mantáng mangga átnat wata taktak mán du wáina tánggim.

⁹ "Wata ku no ing sánin, Táwi inát tu sáminek, sulingga ku káineráng, károk károk kátit tu kálu yaling sáminek. ¹⁰ Ámna niyá Ánutu inángngátaráng watá ku páliná kangngátaráng, ámna niyá sulungngátaráng watá ku kang tunggap tángngátaráng, hang ámna niyá kálu hárá kátingngátaráng watá ku Ánutu yá kálu yaling yámángngáatak.

¹¹ "Ámna káman dá ku nanggená yá káut ta inán da kunap pa álo imánggim? ¹² Me nanggená yá hurák tunggulá ya inán da naning gá utní yan kálung ga álo imánggim? ¹³ Kulá nangge nanan yáni sándo kandák táwi hánám tángngátaráng, enendu nángánangge sáni yá náut álosim ba sánát tu hárá yámángngátaráng. Iná Nan sáni alek káiñ átak wawu álosim hánám, niyá inán Iruk Káungá wa imámáya wu heronge hánám narángngáatak."

*Jesu yá Belsebul yot yáup téak ingga meng muráng
(Mat 12.22-30; 12.43-45; Mak 3.20-27)*

¹⁴ Kulá ámna káman iruk wáik ká tán mená ma me tángngáatak watá átnárán, iruk wáik wa Jesu yá isurán du ámna wa sangga kun du ámna watá kándáng hánám meme tángga árán kangga ámna náráwa yá hárámuituráng. ¹⁵ Iná kámá yá ku miuráng, "Iruk wáik táwi yáni Belsebul watán háláng hárá iruk wáik wa yásutkoek." ¹⁶ Hang kámá yá ku ingirungngingga ináng sulitne tárak kámá tán kangga wawu alek káinnan me muná ingga kakaya wahára átang ináng suliuráng.

¹⁷ Jesu málám pahán yáni káiñ wáina átak ingga hárá narángga ku yánuk, "Káwak káman hárá árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá wáik hálenggim. Hang amba káman hárá árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu amba watá kándáng ma átgim. ¹⁸ Hang Satan dán tombong gá yáni yon honhoren tánggalát wawu rina tángga ku kutná kutná yáni watá kándáng átgalát? No ná met wawu náuta sánda no Belsebul yan háláng hárá ku iruk wáik yásutkoet ing meráng wata. ¹⁹ No Belsebul yan háláng hárá iruk wáik wa yásutkoet hálendu sándán tombong gá ku niyan háláng hárá iruk wáik yásutkoeráng? Sánin tombong watá yon du hulá sáni yalineráng sánin me wawu kandák ingga. ²⁰ Iná no iruk wáik wa Ánutu yan háláng hárá yásutkoet hálendu wawu Ánutu yan átkuku watá sándán káiñ hárá áwek.

²¹ "Ámna hánghálángngá káman dá kutná kutná máta ángarángngá ihángga itná piinná tángga kandingga átgim wawu kutná kutná itná pahálá kinan watá kándáng re átgim.

²² Iná ámna káman hánghálángngá hánám watá áwáng it márumbá watoyot erawángga watá re hahatinggim hárá wu náut máta ángarángngá háláng imámáya ihángga átgam wa iháng mangga itná kinan kutná kutná ná wa horengga iháng manggalát.

²³ “Káman ni nák nukna muná wawu nák neháng káyam tángngátak, iná káman niyá nák háláng namángga ámna náráwa iháng urum ma tingngátak wawu yásurán hangga káman kungngátarang.

²⁴ “Rám iruk wáik ká ámna nangge sangga kungngátak wahára wu kungga ále manmanná káin rehára átnet ingga kome ya sulingngátak. Sulingga átkun men du, ‘Satá son kungga it sangga áwut wakáin yon árin,’ ing mengngátak. ²⁵ Wáina mengga málám áwángga kangngátak ku ámna sangga kuk wata pahálá wawu it pahálá ina sinsin hiratang kutná kutná it kinan wa iháng tolingga kándang tená wáina. ²⁶ Wáina hálendu málám kuinek ngáyá kung iruk wáik 7 watá mukmuro táwi hánám tángngátarang wa kápangga yángotnáwáng gu kung hang átnérang. Kulá wahára ámna watán átnát wa káinelák ku huphuráp átkiuk wa táng hatingga wáik hánám hálezinek.”

²⁷ Jesu yá me wa menggatuk waháranyon du ámna náráwa urum táwi orek yáni kinan káin náráwa káman dá mantáuk, “Náráwa niyá kák keháng tiuk me muk kamuk watá heronge hánám átang átkuinerang.”

²⁸ Wáina mantán Jesu yá miuk, “Wáina muná, ináku ámna náráwa niyá Ánutu yan me wa narángga isutang átang átkuinerang watá heronge hánám átang átkuinerang.”

*Ámna yá tárák kámá tátá kanin ingga Jesu inuráng
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Ámna náráwa yá uyingga Jesu yan káin emá re áwángga árát tu Jesu yá yánu, “Rám nátán ámna náráwa wawu wáik hánám, watá ku tárák ká tunggafen kakaya re menggoérang, enendu kámá ma káindáráng, iná tárák káinerang wawu profet Jona yan wa. ³⁰ Uláp Ánutu yá tárák Jona hárá Niniwe ámna náráwa yáliu, wáinanyon du Ámna Nanggená hárá Ánutu yá rám nátán ámna náráwa wa yálezinek. ³¹ Rám Ánutu yá ámna náráwa iháng me hárá titiyan rám bá áwinek wahára wu Kuin káwak ámuta káinnan watá tárutang rám nátán ámna náráwa yan ket tárák wáik wata meng tunggap tainek. Kuin wawu it mulangán hánám káinnan Solomon dá nanaráná álosim wa men narin ingga áwuk, enendu ámna káman Solomon torong káin átak wawu nahára há átak, watán me wawu ma narángguráng. ³² Ánutu yá ámna náráwa iháng me hárá titiyan rám hárá wu Niniwe ámna yá tárutang rám nátán ámna náráwa watán ket tárák wáik wata meng tunggap tainerang, náuta Niniwe yá ku me Jona yá meng tunggap tákuk wa narángga pahán hurik há tauráng, enendu ámna káman Jona torong káin átak wawu nahára há átak, watán me wawu ma narángguráng.”

*Sut náni yan lam
(Mat 5.15; 6.22-23)*

³³ Jesu yá ing miuk, “Ámna káman dá lam kasingga táng susuná káin ma tingngátak, me táng baket kinan káin ma tingngátak. Ináku táng tutuháná hárá tuhángga san árán du niyá it kinan áwinek watá ku yamá wa káinek. ³⁴ Rahála wawu sutya watán lam, rahála watá álosim átnet wahára wu sutya kámuk hánám wawu yamá yá átnek, iná rahála yá wáik hálezinek wahára wu sutya kámuk hánám páyung tingga átnek. ³⁵ Wata ku kándang hánám átnelák, ko páyung watá kaya kinan árán yamá yá naya kinan átak ingga narilon. ³⁶ Iná yamá yá sutya kámuk hánám wata kinan átnek wahára wu sutya kátu káin páyung gá ma átnandák, ináku lam yamá yá ka hárá yamá mangga átnandák wáinanyon átnelák.”

*Jesu yá Farisi yot lo yan nanará ámna wa me táng yámuk
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Kulá Jesu yá me wa erek meng hálín du Farisi káman dá nákkán it káin sungi nandin ing inángga kumálák watá kung Jesu yá tebol hárá putung átuk, ³⁸ Wáina átang gu Jesu yá ketná kálik ma yawolená sungi nangga árái kangga Farisi watá hárámutuk.

³⁹ Wáina hárámurán kangga Táwi yá inuk, “Farisi sándán ket tárák wawu kap me tera sutná káin re yawolát, pahán yáni káin konep pá ku hárátnádarang wáina. Sáni wu sut sáni káin re yawonándarang, iná pahán sáni kinan du kápangga naknarák me wáik wáina watá táwi hánám átnándák. ⁴⁰ Sán du hohoná! Ánutu yá kep káin sáháng tolingga ku kinan kálu ma hám sáháng toliuk? ⁴¹ Náutá tera kinan átarang wa iháng niyá ukuro átarang wa yámát tu kutná kutná yá Ánutu rahálá hárá rongrongngá re átsáminerang.

⁴² “Farisi sán du ukuro táwi narinerang, náuta hái káinnan tának me sungi táng kikik tátáyan wawu horet 10 hálen urum káman táng Ánutu ya ting mángngátarang, enendu nangge nuk sáni háláng yámámá yot Ánutu ya pahán káin kikiná nanará wawu sangngátarang. Ket tárák ná ma sáindarang, ináku wa há tángga átang gu kutná kutná hohoreyan mek wa hányon isutnerang.”

⁴³ “Farisi sán du ukuro táwi narineráng, náuta miti itná káiñ du tongtong máta káiñ átnát ta narángngátaráng, me urum komená káiñ du ámna kámá yá sáhángga heronge táng sásámá wata narángngátaráng.

⁴⁴ “Ukuro táwi narineráng, náuta sán du tanggán hárä keho ma hená ina árát ámna yá wata ketnán ma kápená kung áwáng tángngátaráng*.”

⁴⁵ Jesu yá me wa yánán lo yan hulá nanará káman dá Jesu ing inuk, “Tiksa, ko Farisi me wa yánangga ku náná yanyawon hányon táng námánggoelák.”

⁴⁶ Wáina men Jesu yá miuk, “Iná sán lo yan hulá nanará, ukuro táwi narineráng, náuta márapmá táwi ma susuwáyan wa ámna náráwa yámangga ku ket sáni táng hip tángga kimo ma háláng yámangngátaráng.

⁴⁷ “Sán du ukuro táwi narineráng, náuta táwi ilom sáni yá profet ráháng kátkámut táuráng watán tanggán wa tánggáneng sat álosim hánám árán du ⁴⁸ kálu wahára wu ámna rahán yáni hárä táwi ilom sáni yá profet ráháng kátkámut táuráng wawu álosim ingga naránggoeráng, wata ku watán tanggán wa tánggánenggoeráng. ⁴⁹ Wata ku Ánutu yá málambán nanará me kálu kándáng wahára kungga ku ing miuk, ‘No profet yot aposel suring yáme sándán káiñ kut tu kámá ráháng kátkámut tángga ku kámá iháng lemlem táineráng.’ ⁵⁰ Wáina wata ku hulátingga Ánutu yá káwak táng tunggap tákú hárä átang áwáng rám nahára ámna yá profet ráháng kátkámut táuráng watán márapmá wu rám nátán ámna náráwa sányot átnek. ⁵¹ Uláp profet ráháng kátkámut táuráng, wawu hulátingga Abel hárä átang áwáng Sekaraia ni Táwi yan it káungá hánám bot tingnaknak orek yándí hárä utkámut táuráng†. Kulá watán márapmá táwi wawu rám nátán ámna náráwa sányot átnek.

⁵² “Lo yan nanará ámna sán du ukuro táwi narineráng, náuta kálu mungnga hutang kung hang nanará álosim tátá watán ki wawu sándá hárä táng sat kuk. Sáni kung ma hárén átkoeráng ngáyá ámna náráwa kámá yá kung hanin ingga tángngárát tu sándá kálu susuwá táng yámanggoeráng.”

⁵³⁻⁵⁴ Kulá Jesu yá wáina yánang hálingga ku it wa sangga kuk. Wahára átang hulátingga ku Farisi yot lo yan hulá nanará ámna watá Jesu ya pahán káráp táng mágga ingirungngitne me kandák kámá men kangga ku táng me hárä tinin ingga sonson ináng suksulik tángga átang áruráng.

12

Háleg rákit tángga átnát ta Jesu yá yánuk
(Mat 10.19-20,28-33; 12.32)

¹ Rám ore waháryonyon ámna náráwa táup hánám rina kámá tauzen watá áwáng kik hánám átang kámá yá kámá ya hárä yáni ketnán tandaren tángga árát tu Jesu yá disaepelná kálak ing yánuk, “Farisi yan yis wata kándáng hánám háleng rákit tángga átkuineráng. Táwi ya naráng háräting memán íng mengngátaráng, enendu pálipuk hánám bu Táwi ya ma naráng háräting mágngátaráng. ² Me kámá tum taeñá wawu hiták háräleráng, hang me kámá kilak átaráng wawu hiták narineráng. ³ Iná me rina kilak sándá menggoeráng wawu ámna náráwa kámuk ká hiták narineráng, hang me rina me kotkot kálu káráman hárä re it kinan met naránggoeráng wawu it kapme hárä átang hahatingga meng tunggap tát ámna náráwa yá narineráng.

⁴ “Yanuknukna, no ing sánin, káman niyá káwak sut re utkámut tángga máriná káiñ rina kámá kámá ma táindák wata ma pitáindaráng. ⁵ No niya pitáng mineráng wa hiták sánin, wawu niyá káwak sut utkámut tátá me sáháng sup pora káiñ hirarán hahayan háláng watá watoyt átak. Wata ku pálipuk hánám íng sánin, wata pitáng mineráng. ⁶ Ámna yá iráp isikikimo 5 wawu supmá hárén hánám bá yungngátaráng, enendu Ánutu yá iráp waháranan káman da ma kalot mágngátaráng. ⁷ Iná sándu iráp isikikimo wa iháng háteráng. Hang yáin sáni rommá wawu salená wáina ingga Ánutu yá hárä narek, wata ku ma pitáindaráng.

⁸ “No ing sánin, káman niyá málám ba Jesu yan tombong hárä átát ingga ámna náráwa yánang kuinek wawu Ámna Nanggená yá wáinanyon Ánutu yan angelo rahán yáni hárä wawu nákkán tombong ingga meng tunggap táinek. ⁹ Iná ámna káman dá málám ba Jesu yan tombong hárä ma árat ingga ámna náráwa yánang kuinek wawu no wáinanyon wawu nákkán tombong muná ingga Ánutu yan angelo rahán yáni hárä meng tunggap táinek. ¹⁰ Hang ámna káman dá Ámna Nanggená ya sárum meme táinek wawu Ánutu yá watán kátu wa sáinek, iná káman niyá Iruk Káungá ya sárum meme táinek wawu Ánutu yá watán kátu wa ma sáindák.

* **11:44:** Juda yan kálu wawu ámna káman dá tanggán ketnán yárengga kung áwáng táinek wawu Táwi rahálá hárä wu rongrongngá muná. † **11:51:** Profet tán rám kálu hulátingga ku Abel utkámut tákú náyá áwángga áwáng Sekaraia wawu pukon da utkámut táuráng. Sekaraia yan pingnga wawu papia 2 Pingnga 24.20-22.

¹¹ “Iná ket sáhángga miti itná káin me kapman dán káin me ámna yáilá yan káin kung rahán yáni hárá sáháng me hárá tit tu me rina meinemán ingga narángpak ma táindaráng,¹² náuta Iruk Káungá watá rina meineráng wawu rám waháranyon sáninek.”

Jesu yá ámna supmá pálak ká kálú kandák tákuk ka me tárákngá yánuk

¹³ Wáina yánán urum táwi áturáng wata kinan káin ámna káman dá Jesu inuk, “Tiksa, nanna wu há kámutuk, wata ku tatna inátá ku nan dá kámutang kutná kutná yápmáuk ngá wa kátu horengga nák naminek.”

¹⁴ Wáina inán Jesu yá inuk, “Nukna, niyá ku sándán me nanará ya nák neháng tunggap tákuk ka ku no ore hárá átang sándán kutná kutná wa horeng sámínet?” ¹⁵ Wáina mengga ku ámna náráwa ing yánuk, “Kándág háleng rákit tángga átneráng. Kutná kutná wa kápánggá kápáng naknarák tánírot. Kutná kutná ka táup hánám enendu kutná kutná watá háláng kamát kung átkuku wa ma táindálák.”

¹⁶ Hang me tárákngá ing mengga yánuk, “Ámna supmá pálak káman dán hái yá páliná táwi hánám wa tingga árán kangga¹⁷ málám ing naruk, ‘Rina tainet? Kome kámá sungi wa iháng titiyan kámá ma árak.’

¹⁸ “Wáina narángga átang gu ing naruk, ‘Wata ku ing tainet, sungi itná isikikimo átaráng wa erék yalingga ku son sungi itná maming tátawí tainet. Tángga ku sungi me ále kutná kutná na wa iháng wata kinan tinet.’ ¹⁹ Wáina tángga ku nayon na ing ininet, ‘Kák ku kutná kutná ka álosim táup hánám átyameráng watá háláng kamán yara táup hánám wáina átnelák. Kula wu sek narángga átang rámá rámá sungi tátawí sinangga heronge torong hárá átnelák.’”

²⁰ “Wáina naruk enendu Ánutu yá inuk, ‘Kák ku ámna hohoná! Kula yáungán nahára ku há kámutnelák. Iná wáina tátá ku kutná kutná táwi tiyawingga satá nakán ingga átak wawu niyá ihinek?’”

²¹ Wáina mengga ku Jesu yá ing yánuk, “Káman niyá kutná kutná me supmá táwi hánám iháng urum ting san átminek, enendu Táwi yan kálú ma naráng hártingngáta, wata ku Ánutu rahálá hárá ku kutná kutná ná muná hánám, ámna sup mara yá hohiuk wáinanyon hohinek.”

Narángpak ma tátáya Jesu yá miuk

(Mat 6.25-34)

²² Wáina yánángga Jesu yá disaepehlá ing yánuk, “Wata ku átnát sáni álosim ba ma narángpak táindaráng, me sungi náut náinemán me sut náni káin náut tánggáneinemán ingga ma narángpak táindaráng.²³ Átkuku álosim wawu sungi natne háláng námán átnándamán wáina muná, hang káwak sut watá ku kutná kutná sut tánggánene wa táng hártek.²⁴ Iráp otot wata narániráng. Sungi kámá ma hingngátaráng me sungi kámondang titiyan it yáni kámá ma árak, enendu Ánutu yá sing yámángngáta, iná ámna náráwa sándu Ánutu rahálá hárá wu kutná táwi hánám iráp wa iháng hárteráng.²⁵ Iná sán háraran káman dá rina tángga ku kándág átnet ingga narángpak tánggim wawa narángpak ngá watá háláng imán átnát ná wa rám kímo sengsáráp tán hásák áronggim me rina? Wawu muná hánám.²⁶ Wata ku sándá isikimo wamek wáina wa ma tátáyan wawu náuta ku sándá kutná kutná kátu wata narángpak tánggoeráng?

²⁷ “Sándá álesak yuminá wata narániráng. Yáup kámá ma tángngátaráng, me lap kámá ma iháng tolíngngátaráng, enendu, no ing sánin, uláp King Solomon dá lap álolosim hulá hulá hánám iháng sutná tánggánenggiuk wawu álesak watán kolemá wu Solomon dá tánggánenggiuk wa táng hártek.²⁸ Ále kánang wa átaráng wawu tembát ámna yá marángga káráp sineráng. Ále kánang hánámá, enendu Ánutu yá iháng tánggáneng yámángngáta, iná sándu pálipuk hánám Ánutu yá hárónon sáháng tánggáneng sámínek. Náuta tángga ku naráng hárkháti kái sáni wawu isikimo?²⁹ Iná sándu sungi náut náinemán me umi náut náinemán ingga narángpak me nanará yáup táup ma táindaráng.³⁰ Káwak ketnán ámna náráwa Ánutu ma naráng måráng watá ku kutná kutná wáina kápáng tunggap tátáya narángpak tángngátaráng. Iná sándu Nan sáni yá ku náuta kesák táreráng wawu hárá sáhángga narángngáta.³¹ Wata ku sándá Ánutu yan átkuku wata sulineráng ngáya ku kutná kutná wata kátu hárónon sámínek.

³² “Sándu sipsip tombong isikimo, Nan sáni yá málámbán átkuku wa sásáma yáheronge narek, wata ku ma pitáindaráng.³³ Kutná kutná sáni wa yánát yuwát tu supmá wa iháng niyá wata kesák táreráng wa yámineráng. Sándá ku sup tumá ma wáik hálengngáta* wata nan ihineráng, me alek kán kutná kutná álosim wa kánkámon tángga átkuineráng. Alek kái du kutná kutná yá ma wáik hálengngátaráng, me manek mara yá manek ma ihindáráng me yákárum bá ma iháng wáik táindaráng.³⁴ Kutná kutná sáni kikiná rekáin átak wakáinyon pahán sáni yá wakáin átnek.

* **12:33:** Sup tumá ma wáik hálengngáta wata hulá wu ámna káman dá málámbán sup wa Ánutu yan nanará isutang kálu kándág hárá yáup imángga átnek wawu alek kán sup tumá ina átnek.

*Tiyawingga átang hákhálek tátáya mená
(Mat 24.45-51)*

35-36 "Sándu tiyawingga átang hákhálek tángga átkuineráng. Me tárakngá káman ing sánin, rám káman ket tántán tángga wata sinakngá tát ámna yáilá káman dák wakáin kunggim. Wáina kun yáup nanggená yá átang kup yáni kasingga lap yáni kándáng tawángga yáup tátáya tiyawingga táwi yáni ya háleng mágangga átgalát. Kulá táwi yáni watá son áwáng kálu káin károk károk kátinggim waháranyon du sokmuná ingmen árong kálu yaling mánggalát. 37 Rám táwi yáni watá áwáng hengga kápán yáup nanggená yá ma ruhená átgalát, wahára wu heronge naráng yámánggim. No pálipuk hánám ing sánin, táwi yáni watá lapmá kándáng tawángga áwáng yáup nanggená wa yángotnáwáng tebol hárä tingga málámbá sungi sing yámánggim. 38 Yáup nangge niyá ma ruhená tiyawingga átgalát wawu táwi yáni ya álosim naráng yámánggim. Árát táwi yáni yá yáung táithá me it háiháiya tángga átgim kálu áwángga há tiyawingga árát kápanggim wawu heronge tánggim. 39 Ing narániráng, it káman da márumá yá manek mara wu rám wahára áwinek ingga há naránggim, wahára wu it márumá watá manek mara wa san áwáng itná káting márák tángga kung kinan ma hanggim. 40 Wáina wata ku sánda ku rámá rámá tiyawingga háleng rákit tángga átkuineráng, náuta Ámna Nanggená wu rám wahára áwinek ingga sán dák rám ma narená átnéráng rám wahára áwinek."

41 Wáina men Pita yá inuk, "Táwi, me tárakngá náwu nándán da re nánangoelák, me ámna kámuk kán da?"

42 Wáina inán Táwi yá miuk, "Yáup pinná tátá niyá nanaráná álosim tingga yáupmá kándáng hánám tánggim, wawu yáup márumá yá yáup pinná tátá wa táng yáup nangge pín yáni tátáya tin yáup márumá yá rám tinggim wa re isutang sungi iháng yáup nangge yámánggim. 43 Yáup ámna wawu rám táwiná yá áwángga kan kándáng hálenggim, wahára wu heronge tánggim. 44 Kulá no pálipuk hánám ing sánin, táwiná yá táng tin kutná kutná ná káum ingmen táng yáup ámna wata ketná hára tin watá pín yáni tánggim. 45 Iná yáup ámna watá málámbáyon du ing naránggim, 'Táwina wu sokmuná ma áwindák,' wáina narángga ku yáup ámna náráwa wa ráhángga árong sungi nangga umi káto nangga ku hohinggim. 46 Wáina tánggim wawu táwiná watá rám káman yáup ámna watá ma tiyawená átgim me ma narená átgim wahára áwáng táup hánám utang táng ámna mílun yayali táená watyot tinggim.

47 "Kulá yáup nangge káman dák táwiná yan nanará káin du wáina ingga há naránggim watá kutná kutná ma tiyawinggim me táwiná yan nanará ma isutgim wawu táwiná yá táup hánám wa utgm. 48 Iná yáup nangge káman dák táwiná yan nanará wu wáina ingga ma narená ku márapmá susuwáyan kálu wa isutgim wawu táwiná yá isikimo utgm. Káman niyá kutná kutná táup ihinek watá ku topmá táuppon tinek, iná Táwi yá kutná kutná táup hánám iháng káman da ketná hára tiuk hálendu inán kutná kutná táup hánám bon topmá iminek."

*Jesu yá áwuk wawu ámna náráwa yá honhoren tátáya
(Mat 10.34-36)*

49 "No háut wawu káwak káin káráp tángga háut. No káráp watá sokmuná rang háháleya naret. 50 Iná umi nukngá káman no kukuháyan átak wawu sut láwit nanará wa, wata pahánná yá márawingga árán átang kungga umi wa pukon kuhe sálíkginek. 51 No káwak káin háut wawu sánda ámna náráwa yá pahán káman átnát ta háuk ingga naránggoeráng hám? Wawu muná. No ing sánin, nák ku ámna náráwa yá honhoren táineráng ga háut. 52 Rám kula átang áruinek hára wu it káman da kinan 5 bá átang hálendu horengga yará háléinek. Kaláhu yá yará ya káyam táng yámát, yará yá kaláhu ya káyam táng yáminemálak. 53 Hang naning urim bá kámkáyam táineráng, maming urim bá kámkáyam táineráng, hang neng nambán dák kámkáyam táineráng."

*Kutná kutná yá tunggafeineráng wata tárakngá ámna yá ma kang rákit táuráng
(Mat 5.25-26; 16.1-4)*

54 Jesu yá ámna náráwa urum táwi wa yánuk, "Sándá kangngárát káe yá kung haha kálu mukam bá tán du ing mengngátaráng, 'Ále yá taindek,' wáina mengngárát tu pálipuk ále yá há tangngátak. 55 Iná iruk ká amuta kálu áwán du ing mengngátaráng 'Ále yá álo kámá átnández,' wáina mengngárát tu pálipuk álo kámá átnández. 56 Sándu ámna kusákngá! Kutná kutná káwak káin me alek káin tunggafenggoeráng gu hárä kang rákit tánggoeráng. Kulá rina tángga ku rám ore nahára áwángga tárak hulá yá tunggafenggoeráng wawu ma kang rákit tángguráng?

57 "Sándu rina tángga ku sání yon kálu kándáng gu resim ingga ma kang rákit tángguráng? 58 Iná ko ámna káman yot kámkáyam sim tángga keháng me hárä tinán kálu hárä kunggatang gu, neháng me hárä tiwon ingga sokmuná me táng tolinemálak. Me ma táng tolená kungngárá keháng ámna me nanará wata ketná hára tiwon. Wáina tin watá keháng kalabus pinná táená ketná hára tin son watá keháng kalabus it kinan tiwon. 59 No ing kanin, kák ku kalabus it kinan átang árongga sup rina titiya kanená wa erek ting háléinelák."

13

Ámna káman dá pahán hurik ma táindák wawu muná kuinek

¹ Jesu yá me wa meng hálín du ámna kámá áwáng wahára átúráng watá Jesu ing inuráng, "Ánutu ya towet sing mámá rámá hárá Pailat tá tewe ámna yánán Galili nan ámna kámá rámá kátkámut tát sít yáni yá Ánutu ya towet sisiyan songgo sípmá ketnán yon háuráng." ² Wáina inát Jesu yá ing yánuk, "Sándá ku rina nareráng, Galili ámna wa rámuráng watá mukmuro tángngátaráng, watá ku Galili ámna kátu yá mukmuro tángngátaráng wa iháng hártek ngáya ku márapmá watán káiin wáina tunggafiu hám? ³ No ing sánin, wawu muná hánám! Iná sán niyá pahán hurik ma táindáráng wawu tárak wáina watá yon sándán káiin tunggafeinek. ⁴ Hang ámna 18 it hásaká it yáilá Jerusalem kinan Siloam hárá táwatang yáni ya ketnán hangga iháng uság kátkámut tákuk, wata sándá rina nareráng? Watán mukmuro watá ámna kátu Jerusalem káiin átúráng wa iháng hártek me rina? ⁵ No ing sánin, wawu muná hánám! Iná sán niyá pahán hurik ma táindáráng wawu tárak wáina watá yon sándán káiin tunggafeinek."

⁶ Wáina yánángga ku me tárakngá káman ing yánuk, "Ámna káman dá wáin hái ore kinan káiin káráp fik káman hinggim ba rám kámá ku páliná kámá átak me muná ingga kung áwáng tángga kanggim bu páliná kámá muná re. ⁷ Kulá rám káman du hái márumá watá kung hái pinná tángga átgim wa inánggim, 'Yara kaláhu wata kinan káráp fik náta páliná kámá káiin ingga kang hákhálek tákum men sanggoet. Káráp ná hoseng satá hái! Náuta ku satne hánámá átang káwak karo nang hálingga átnek?"

⁸ "Wáina men hái pinná tángga átgim watá inánggim, 'Ámna hulána, satá yara káman nátyot son árán no hulá wa káwak pingga uság pálák tainet. ⁹ Wáina táké yara nukngá ya páliná tin hálendu álo kámá! Iná muná hálendu wawu hoseng satne háinek.'"

Jesu yá Sabat hárá náráwa káman táng toliuk

¹⁰ Rám káman Sabat hárá Jesu wu miti itná káman da kinan ámna náráwa me yánáng tolingga átikiuk. ¹¹ Kulá wahára náráwa káman iruk wáik ká táng lem tángga árán yara 18 háliuk watá hányon átuk. Iruk wáik watá táng lem tán turingga re átikiuk, Kándáng átnát tán tárak ku muná. ¹² Jesu málám wáina kangga ku mantán áwán inuk, "Náráwa, no keháng tole ilalákká yá álo háleindek." ¹³ Wáina inángga ketná kálandang sutná hárá tánggan wahára re ilalákká watá pukon aló hálén áráng Kándáng Ánutu kutná mengga heronge táng muk.

¹⁴ Jesu yá wáina tán kangga miti itná yan ámna yáilá watá Sabat hárá wáina táké ingga kuk táwi tángga ámna náráwa wa yánuk, "Yáup tátáyan rám bu 6 rewé Táwi yá iháng tunggap tákuk, wahára áwát tu wáina sáháng tolingguinek, iná Sabat hárá wu muná."

¹⁵ Wáina yánán Táwi yá ámna yáilá wa inuk, "Sándú ámna kusákngá! Sabat hárá kumbi sáni káiin kung bulmakau me donki sáni páup yáni yaling yámangga yángot kung umi yámát nangngátaráng. ¹⁶ Iná náráwa náwu Abraham uriwa. Satan dán háláng gá káto táng san yara 18 átuk. Kulá no iruk wáik ká wa káto tángga árená wa Sabat hárá yaling mámá wawu muná me rina?"

¹⁷ Jesu yá wáina yánuk hárá wu káyammá ingga wawu rep yáni wáin átúráng, iná ámna náráwa tawi watá ku náut álosim tángngátkat wata heronge tángga átúráng.

Jesu yá mastet taulá yot yis wahára me tárakngá tingga yánuk

(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Jesu yá ing miuk, "Ánutu yan átkuku wawu náut ina? Náut hárá mengga tárak te ku kándáng háleiniek? ¹⁹ Ánutu yan átkuku wawu mastet taulá ina. Mastet taulá wawu isikimo hánám. Ámna káman dá táng kung hainá káiin halin árángga kungga maming táwi hálengga árán du iráp pá áwág ketná palá hárá ep tángga átnándaráng."

²⁰ Hang son yánuk, "Ánutu yan átkuku wawu náut hárá tárak tingga me ku kándáng háleiniek? ²¹ Wawu yis ina, náráwa yá yis táng flaua tawi hánám watyot iháng yakyawák tángga árát kungga flaua watá tihangngátkat."

Kálu mungnga isikimo

(Mat 7.13-14,21-23)

²² Jesu yá Jerusalem kuiñ ingga it tátáwi me it isiklomo kálu hárá árená wakáin Táwi yan me pingnga wa yángyánang gu Jerusalem ba kuk. ²³ Wa kunggatuk wahára wu ámna káman da ináng suliuk, "Táwi, Ánutu yá ámna káman káman re wu son ihinek hám?"

Wáina inán Jesu yá yánuk, ²⁴ "Sándú hánghálánggingga hánám bon du kung kálu isikimo hárá wa kung háineráng. No ing sánin, táup hánám watá kung hahaya táineráng enendu ma kung háindáráng. ²⁵ Rám it márumá yá tárutang kálu káto tainek wahára wu sándú áwáng kep káiin átang kálu káiin károk károk kángkáting kikilik ing táng mineráng, 'Táwi, kálu yaling námáng.'

"Enendu watá ing sáninek, 'Nák ma naráng sámát. Sándu rekáinnan?"

²⁶ "Wáina sánán du inineráng, 'Nándu kákkot umi sungi nangga áwánggiúmán, hang kák ku nándán it kapme hárá me pingnga nánáng tolingga áwánggiulák."

²⁷ "Wáina inineráng, enendu watá ing sáninek, 'Nák ma naráng sámát. Sándu rekáinnan? Nepmangga há sáni kuniráng! Sándu mukmuro táup hánám tángngátaráng,' ingga sáninek.

²⁸ "Kulá hálengga káineráng gu Abraham, Aisak hang Jekop pot profet kámuk hánám bu Ánutu yan it kapme álosim káiñ wa árát. Iná sáni wu sáháng hirarán kung kep káiñ átang kutang mátap sáni kirikkárál tángga átneráng." ²⁹ Ámna náráwa yá káiñ yá áráng hehe kálu, me káiñ yá kung haha kálu, me ánuta kálu, me ámata kálu áwineráng ngáyá áwáng Ánutu yan átnát káiñ umi sinak táwi hárá wa áwáng kome yáni ihángga átneráng. ³⁰ Kulá me ná kándáng narineráng, ámna kámá pukon káiñ átaráng watá máta káiñ átneráng, iná máta káiñ átaráng watá ku pukon káiñ átneráng."

Jesu yá Jerusalem ba urákngá naruk

(Mat 23.37-39)

³¹ Rám wahára Farisi kámá yá áwuráng ngáyá ku Jesu inuráng, "Ále ná sangga ku ále kámá káiñ kuinelák, náuta Herot tá kák kutkámut tátáya mek."

³² Wáina ingga inát tu Jesu yá yánu, "Sándá kungga ku ang páyom wa ing inineráng, nák ku kula me tembat tu iruk wáik yásutang hang ilalák mara kámá iháng tolinet. Iná rám kaláhu átang gu yáupna wa tae saliknginek. ³³ Kula me tembat árongga wu há kuinet, náuta profet wawu it kámá káiñ árán ma utkámut táindaráng, ináku Jerusalem káiñ árán du wáina utkámut taineráng.

³⁴ "O Jerusalem, Jerusalem, ko profet ráháng kátkámut tángngátlák, hang Ánutu yá ámna suring yámán kákán káiñ áwángngátaráng wawu ráháng kátkámut tain ingga sup iháng yáni ya mangngátlák. Rámá rámá nángánanggeka wa hurák ká nángánangge yáni iháng urum tingngátaráng wáina tin ingga tánggoet, enendu watá ku takta kámanggoek. ³⁵ Kaniráng, it sáni wu wáik hálengga hánámá átnek. No ing sánin, sándu son nák ma nahená átang kungga ing meineráng, 'Ánutu yá ámna ni málámba kutná hárá áwáng átak wa táng áolo tainek.'"

14

Jesu yá Farisi káman dán it káiñ kung átuk

¹ Rám káman Sabat hárá Jesu yá Farisi yan ámna yáilá káman dán it káiñ kung watoyt sungi nangga átúráng. Wa kung átuk hárá ámna yá kándák kámá rina tán kanin ingga kangga átúráng. ² Iná rám wahára wu ámna káman du ilalák sut tiháená wata nan pálak watá Jesu kondolá hárá átkiu. ³ Kulá Jesu málám Farisi me lo yan hulá nanará wahára átúráng wa ing yánang suliuk, "Sabat hárá wa ilalák mara álo iháng totoliyan me muná?" ⁴ Wáina yánu, enendu watá mátan ma tainá nángnángginga árat tu Jesu málám ámna wa tánggangga táng tolingga ku ámna wa inán háná kuk.

⁵ Wáina tángga ku yánang suliuk, "Sán háraran káman dá kanggim bu nanggená ámnaná me bulmakauná yá Sabat hárá hang umi árámmá pená kinan árán da rina tánggim? Rám waháranon da álo táng satá áráng henggim me muná? Pálipuk hánám wáina wu há tánggim."

⁶ Wáina yánu, enendu watá topmá kámá ma inánayán.

⁷ Son hang Jesu málám ámna yá sinak hárá sungi nanaya áwuráng wa kápuk ku áwáng kome máta káiñ re átnát ta túp tát kápágga ku me térákngá ing yánu, ⁸ "Rám káman ámna káman dá náráwa tátáy sinak rámá hárá mantáng kamán kungga ku kome máta káiñ du ma putung átkuindalák. Kome wa kámá ámna káman kák keháng hatingga átak kutná pálak wa mantáng mán áwinek watán há meng san áriwon. ⁹ Wáina árátá kahángga ku ámna sán yayará mantáng sámánggin watá áwáng kanánggim, 'Kome wa ámna náta sang máng,' ing kanán kák ku reprepmá táwi narángga kung kome mári pukon káiñ putung átgim. ¹⁰ Wáina wata ku rám wáina hárá mantáng kamát wawu kung kome mári pukon káiñ putung átkuinelák. Wáina árátá ku sinak márumá yá áwáng kahángga ku kanánggim, 'Nukna, áwáng kome álo kámá káiñ ná álák,' ing kanán du ámna náráwa káman átgálat watá kahát kutyá pálak hálenggim.

¹¹ Káman niyá málámba kutná tángga árinek wawu Ánutu yá kutná tángga hárinek, iná niyá málámba kutná tángga hárinek wawu Ánutu yá kutná tángga árinek."

¹² Wáina yánangga ku ámna niyá sungi nanaya mantáng mán áwuk wa inuk, "Ko sinak tángga ku nuknukka me tat kulakká me sipyá kátu me kaya tangtang árená sup yáni pálak wa ma mantáng yámátá áwindaráng. Wáina tainelák wawu máriya wata son topmá mantáng kamát tu topmán topmán háléinek. ¹³ Ináku sinak tángga ku ukuro mara me sut yáni wáik háléná me hárám yáni wáik háléná me rahán yáni kotná, wa mantáng yámángguinelák. ¹⁴ Wáina tátá ku watá wata topmá ma kamindaráng ga ku kuram bá kákkán káiñ áwinek."

* 13:35: Kap Papia 118.26

Wata topmá ku Ánutu yá máriya ámna kándáng átang kámaturáng watá tanggán káin átang tárutneráng rám wakáin du kaminek."

*Sinak maming táwi hánám ba me tárakngá yánuk
(Mat 22.1-10)*

¹⁵ Wáina yánán narángga ámna káman tebol hára kámuk átang sungi nangga áturáng watá Jesu inuk, "Ámna náráwa niyá Ánutu yan átnát álosim kinan átang sungi náineráng watá ku heronge narineráng!"

¹⁶ Wáina inán du Jesu yá ing inuk, "Ámna káman dá sinak táwi tátáya narángga ku ámna táup hánám bá áwáng sungi nanaya mantáng yámuk. ¹⁷ Kulá sinak rámá hánám wahára wu ámna watá yáup nanggená káman suring mán ámna yánang sáuk ngá watán káin kungga sungi wu há tiyawingga átak ingga yáninán kuk."

¹⁸ "Kung yánangá kuk, enendu ámna watá erek hánám meng pilingga 'nándu ma kuindámán' ing mengga kuráng. Káman dá ku inuk, 'Nák ku káwak kátu káman yuwát, wata ku kungga wa káinet. Wáina wata ku ukuro táwi, nák ku ma áwindát.'

¹⁹ "Iná nukngá yá ku inuk, 'Nák ku bulmakau 10 dá yáupna táng namineráng ga yuwát, wata ku kung wa iháng tárak tángga káinet. Wáina wata ku ukuro táwi, nák ku ma áwindát.'

²⁰ "Hang káman dá ku inuk, 'Nák ku náráwa emá tángga átat, wáina hálendu ma áwindát.' ²¹ "Wáina inát narángga ku yáup nangge watá son kük watá kung táwiná sinak márumbá wa wáina meráng ingga inán du kük narángga yáup nanggená wa inuk, 'Sokmuná ingmen it nátnán kálu isikikimo me maming tátáwi káin kungga ukuro mara me sut yáni wáik háléná me rahán yáni kotná me hárám yáni wáik háléná wa yángotang áwáng.'

²² "Wáina inán yáup nangge watá kung rina inuk wáina há táng hálingga ku son áwángga inuk, 'Ámna hulána, melák wáina há táet, enendu it pahálá wu ma tuwarak, kome wu along re átak.'

²³ "Wáina inán du sinak márumbá watá inuk, 'Kungga it kapme sangga kálu káin wa ni ámna me náráwa kápangga ku há hánám áwániráng ingga yánang pákpálák hánám tátá áwát nákkán it pahálá yá tuwarik. ²⁴ No ing sánin, ámna huphuráp mantáng yámut waháranan káman dá nákkán sungi kátu káman ma hánám náindák.'

Kándáng háting mårák tángga narángga ku Jesu isutneráng

²⁵ Ámna náráwa táup hánám watá Jesu isutang kungga árát tu málám hurik tángga ing yánuk, ²⁶ "Káman niyá nákkán káin áwinek watá naning, maming, málámba áwá nanggená, tatning kulaná, málám ilommá me málámbán átnát ná wata ma taktak mindák, wáina watá nákkán disaepel ma hálénadá. ²⁷ Hang káman niyá málámbán maripong wa sungga tánggatang nák ma nasutnándák, wáina watá nákkán disaepel ma hálénadá.

²⁸ "Iná ámna káman dá it maming táwi tátáya wu wa táng háliliyan sup pa álo átak me rina ingga kándáng kangga san árán du it wa tánggim. ²⁹ Iná wáina ma táená kumam kálak hirarán han tángga kungga kutná kutná kátu ya kesák tángga san átgim wawu kámá niyá áwáng wáina kanganalát watá ku ináng kekkek tángga ³⁰ ing menggalát, 'Ámna náwu it álo táng hálinet ingga tákum, enendu ma táng hálílik.'

³¹ "Iná king káman dá king nukngá yot erawáwáya wu málám kándáng hánám narángga málámbáyon ing menggim, 'Nákkán tewe ámna wu 10,000 rewe, iná nukngá watán tewe ámna wu 20,000. Wawa álo erawángga táng hálinet me rina?' ingga menggim. ³² Iná málám narán hálengngá muná hálendu wawu king nukngá watá mulangán yon árán pahán káman háláleya me san kunggim. ³³ Kálu wáinanyon, sán háraranan káman dá kutná kutná ná kámuk hánám wa ma sárum yámindák wawu nákkán disaepel ma átnándák.

³⁴ "Sol wawu álo kámá, iná ikikngá watá sálikngin du son rina táng mátne ku ikikngá pálak hálenggim? ³⁵ Sol wáinana watá hái káin sungi ma hálang yámán áráng henggalát, me wa táng bulmakau kámulá yot táng hái káin ma tinggalát. Ináku susut káin táng hirarát kunggim.

"Káman niyá kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek."

15

*Sipsip komená kangga márumbá yá suling kung káuk ka me tárakngá yánuk
(Mat 18.10-14)*

¹ Kulá ámna takis iháhá yot mukmuro táená watá Jesu yá me men naránin ingga áwáng Jesu rupmá áwálá áturáng. ² Wa kápangga Farisi yot lo yan tiksa watá pahán yáni wáik hálén ing miúráng, "Ámna náwu mukmuro táená wa iháng nuk tángga watoyt sungi nanggoeráng."

³ Wáina met tu Jesu yá me tárakngá ing yánuk, ⁴ "Sán háraranan káman sipsipmá 100 tá átmán máriya kanggim bu káman du komená. Wáina kangga málám 99 wa san ále rákit káman káin árát málám kung káman komená átgim wata suling kung suling kung kung tunggap tánggim.

⁵ Há kang tunggap tángga ku heronge nangnaráng táng pátángngán sungga tánggatang ítná

káin kunggim. ⁶ Kulá itná káin kung nuknukngá mantán áwát tu yánánggim, 'Sipsipna káman komená káut wawu suling kung há kang tunggap táet, wata ku nákkot heronge táin,' ingga yánánggim. ⁷ No ing sáin, alek káin wáinanyon heronge táwi tunggafeinek wawu rám mukmuro táená káman dá pahálá hurik táinek wahára. Pálipuk ámna 99 kándáng átang pahán hurik tátáyan tárák ká ma áraráng wata heronge táng yámámá wawu isikimo hánám, enendu mukmuro táená káman dá pahán hurik táinek wata herongená wawu maming táwi hánám.

Sup táulá komená kangga suling kung káuk ka me térákngá yánuk

⁸ "Náráwa káman dá supmá táwi hánám 10 waháranan káman komená kangga ku rina tánggim? Málám kup kasingga tánggatang it kinan sinsin hithirat tángga kahát hánám suling kung suling kung kang tunggap tánggim. ⁹ Há kangga sangga ku nuknukngá mantán áwát tu yánánggim, 'No supna táulá káman komená káut wawu suling kung há kang tunggap táet, wata ku nákkot heronge táin,' ingga yánánggim. ¹⁰ No ing sáin, wáinanyon rám ámna mukmuro táená káman dá pahálá hurik táinek wahára wu Ánutu yá angeloná yot heronge maming táwi táineráng."

Jesu yá nangge ámnaná yará ya me térákngá yánuk

¹¹ Hang Jesu yá waháranoy sengsáráp tángga ing yánuk, "Ámna káman du nanggená ámnaná yará. ¹² Kulá nanggená táwi ya kondolá háraran watá ku naning inuk, 'Nan, nák ku ing naret, ko tatna yot nát kakán hára kutná kutná horengga námámáyan wa horengga nákkán pingnga wa namáng.' Wáina inán du nan yándi yá kutná kutná wa horengga ting yámuk.

¹³ "Rám kimo átang sangga kulaná yá kutná kutná málámbán pingnga ihuk wa yánnán erek yung hálit tu supmá wa ihángga átang it táwi káman mulangán káiin kuk watá kung ket tárak kandák hára wa supmá wa erek hánám sang háliuk. ¹⁴ Málám wáina tán supmá watá erek sálíkngin átang gu rám ore wakáin sungi kesál táwi watá ále wakáin tunggafen kutná kutná ná ya kesák tángga málám niyá háláng namánggim ingga narángpak tángga átuk. ¹⁵ Átang kuk ngáyá kung it márumbá káman dán káiin yáup nangge átnát ta inán ámna watá yáup káman imuk wawu put pin yáni tátáya suring mán put kumbiná káiin kuk.* ¹⁶ Kung átang kápuk ku put tá sayo kepma wa nat kápángga málám táup hánám háing mán wáinanyon nanggem ingga naruk, enendu káman dá sungi kímo káman ma imuk.

¹⁷ "Wáina átang málám nanará álosim bá tán du naráng hátiuk, 'Nanna yan yáup nangge yá enendu sungi yáni táup hánám árán nangga átaráng, iná nák ku nákkain átat wawu sungi ya háing namán kámuthánDET. ¹⁸ Satá son na kuinet watá kung nanna ku ing ininet, "Nan, no Ánutu rahálá hára me kák rahálá hára kandák tátu. ¹⁹ Kulá wata ku nák ku ámna álosim muná, wáina wata ku ko nák ka nanggena ingga memeyan tárak muná. Wáina wata ku kula wu satá yáup nanggeka káman hálengga átnet." ²⁰ Málám nanará wáina naráng hátingga ku tárutang hangga naning gán káiin kuk.

"Kulá málám mulangán káiin emá yon kungga átuk wahára naning gá kangga urákngá táwi hánám narángga hururung kung poláng móngga kang kukumek tákuk.

²¹ "Wáina tán nanggená yá inuk, 'Nan, no Ánutu rahálá hára me kák rahálá hára kandák tátu. Wata ku nák ku ámna álosim muná, wáina wata ku ko nák ka nanggena ing memeyan tárak muná.'

²² "Wáina inán naning gá yáup nanggená yánuk, 'Sokmuná yon kung lap hásák álosim wa táng áwáng tawáng móngga ring táng áwáng ketná kálongngá káiin ting móngga, hang sendol táng áwáng hárammá káiin mon mániráng. ²³ Wáina tángga ku kung bulmakau nanggena tutuwatná wa táng áwáng utang sit sinak tángga heronge táin. ²⁴ Náuta nanggena náwu há kámurená háraran dá kula son áwek. Há yakyawiuk, enendu kula son áwán káemán.'

"Kulá wata ingga ku sinak táwi tángga ku heronge tángga átnárát²⁵ nanggená táwi wawu hái káiin átuk ngáyá rám waháranoy it tangtang áwángga naruk ku kap mantángga heronge tángga árát. ²⁶ Málám yáup nangge káman mantáng mán áwán du ináng suliuk, 'Wawu rina tángga átkoeráng?' ²⁷ Wáina inán watá inuk, 'Kulakka sutná yá kándáng re árán son áwán wata nanya yá kangga heronge pálak kulakka tángga ku bulmakau nanggená tutuwatná wa utang sek.'

²⁸ "Wáina inán nanggená táwi watá wa narángga kuk tángga it kinan ma árángga kun kangga naning gá kep káiin hangga pahán láláp mená inuk, ²⁹ enendu nanggená yá ing inuk, 'Kang, yara máro hánám bon du no yáup nangge yá ina kákkán yáup tángga áwut, hang me nanátá milunya kámá ma yaliut. Wata ingga rám káman meme nanggená káman kámá namátá no nuknukna yot heronge kámá ma táumán. ³⁰ Iná nanggeka náráwa kálu

* **15:15:** Juda yan nanará wu put wawu Ánutu rahálá hára wu rongrongngá muná, wata ku put pin yáni tátáya takta narángngátaráng.

háranan yot átningga kutná kutná ka raták raták tán sálin son áwek wata ingga ku bulmakau nanggená tutuwatná wa utang sing melák!

³¹ "Wáina inán naning gá inuk, 'Nanggena, kák ku rámá rámá nayot átnádalák, wata ku kutná kutná nákkán átak wawu kákkán.' ³² Ináku kula wu heronge tángga pahán álosim narinemán, náuta kulakka wawu kámurená háranan dá kula son áwek. Há yakyawiuk, enendu son áwán káemán."

16

Ámna káman supmá táwi watán yáup ámna ya me tárakngá yánuk

¹ Jesu yá disaepelná ing yánuk, "Ámna káman supmá táwi hánám átmángngáatak watán yáup ámna káman átnándak. Kulá ámna kámá yá áwángga ku ámna supmá táwi wa inurág, 'Yáup ámna ka wawu kákkán kutná kutná wa iháng yakyawák táng kamánggoek.' ² Wáina inát tu supmá táwi watá yáup ámnaná wa mantáng mán áwán du inuk, 'Kák ka me wáina wáina met naret, wata ku kungga nákkán kutná kutná kák ketya hárá átak watán hulá rina rina wa kándág táng tolingga táng áwáng namáng. Kák ku nákkán yáup ámna son ma átnádalák.'

³ "Wáina inán du yáup ámna watá málám meme ing táuk, 'Kulá rina táinet? Táwina yá yáup hárá nasutnándek. No káman dán yáup nangge há lengga káwak pipi wata nare hálángna muná hález, me sup pa kesák tángga kámá yánang sulingga átkuku wata reprepmá naret. ⁴ Kulá kula wu kálu káman naret, wáina tae ku máriya táwina yá yáup nahára nasurán du ámna watá ku nangotang it yáni káin kut átnemán.'

⁵ "Nanará wa tingga sangga ku málám ámna nini yá táwiná yan káin kutná kutná ihená ya topmá titiyan átak wa mantáng yámán áwát tu hulátingga áwuk wa inuk, 'Kák ku táwina yan káin topmá ku rina titiyan átak?'

⁶ "Ing inán watá inuk, 'Nákkán du olif karó kárang maming tátáwi 100,' wáina inán yáup ámna watá inuk, 'Sokmuná ingmen putung átang gu papia wa táng totoli nahára wawu 50 rewe uying.'

⁷ "Wáina inán uyin du son kámá áwuk wa inuk, 'Iná kák ku topmá rina titiyan átak?'

"Wáina inán watá inuk, 'Nákkán du wit bek maming tátáwi 100,' ingga ámna watá inán du yáup ámna watá inuk, 'Papia wa táng totoli nahára wawu 80 bek rewe uying.'

⁸ "Wáina inán uyin átang máriya táwiná watá wáina tae ingga naruk hárá wu yáup ámna wáik wata kutná meng táirut táuk, náuta ámna nanaráná pálak hálén du wáina táuk. Káwak náttán ámna wu nanará kándág tingga ket tárák álosim wa kámá ya táng yámángngátaráng, wata ku ámna yamá hárá átaráng wa iháng háteráng. ⁹ No ing sánin, káwak kán kutná kutná álosim wa lhág nuk iháng tunggap táineráng, wata ku rám kálu kutná kutná watá sálíknginek hárá wu watá yon sángot kung it álosim kinan tit rámá rámá álosim átang kuineráng.

¹⁰ "Iná káman niyá náut kámá káman isikimo wa kándág hánám pinná tánggim, wawu náut kámá maming táwi wa wáinanyon kándág pinná tánggim. Hang káman dá náut kámá káman isikimo wa kálu kandák hárá pinná tánggim, wawu wáinanyon náut kámá maming táwi wa kálu kandák hárá pinná tánggim. ¹¹ Kulá sándá káwak náttán kutná kutná kíkiná wa kándág ma pin yáni tánggalát, wawu niyá sáhngga ku iruk kán kutná kutná wa sang sámán pin yáni tánggalát? ¹² Hang kámá yan kutná kutná wa kándág ma pin yáni tánggalát wawu niyá ku kutná kutná sánin hánám sámánggim?

¹³ "Yáup nangge káman dá ámna huláná yará ya tárang káin ma átgim. Wáina átgim wawu káman álo kámá kangga ku káman du takta kanggim. Hang káman da ku milun susuwá táng mágga káman da ku milun yayali táng mággi. Ko rám káman hárá re moneng got Ánutu yan yáup nangge ma átgim."

¹⁴ Wáina men narángga Farisi kámá wahára áturáng wawu sup pa kíkiná hánám narángngátaráng wata tángga ku Jesu ya yanyawon táwi táng muráng. ¹⁵ Wáina tát Jesu yá ing yánuk, 'Sáni wu ing naránggoeráng, 'Ámna wawu kálu kándág re isutnándaráng ingga náhániráng,' ingga naránggoeráng, enendu Ánutu yá ku pahán sáni káin wáina ingga hárá sáhek. Náut kámá ámna yá álosim hánám ingga naránggoeráng wawu Ánutu rahálá hárá wu wáik hánám.

Nanará kámá yánang toliuk

¹⁶ "Lo yot profet tán me wawu átang áwángga Jon dán rám hárá sálíkngiuk. Kulá wahára átang áwek wakái du Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa met naránggoeráng, wáina hálendu ámna táup táwi yá hahatingga kung wata kinan hanin ingga tánggoeráng.

¹⁷ Enendu lo wawu ále hánám ingga ma narindaráng. Alek káling káwak wawu muná kuinek, iná Ánutu yan lo wata kátu kímo káman du ma hánám muná kuindák.

18 "Hang ámna káman dá áwáná isutang náráwa nukngá táinek wawu márámamák há táinek, hang náulá yá áwáná isurán málám re hánámá árán ámna káman niyá wa táinek wawu márámamák há táinek.

Ámna supmá táwi yot tu Lasarus

19 "Ámna káman supmá táwi hánám árán lap yáyáhán sipmá* álolosim wa ihággánengga átang rámá rámá sungi kikiná nangga átnát ná yá álosim hánám wahára átkiuk.²⁰ Itná kapme yan kumbi kálu mungnganá hárá wu ukuro ámna káman kutná Lasarus wa tág áwáng rámá rámá tingting tát átkiuk. Lasarus wawu sutná kámuk hánám putulá re.²¹ Wáina átang gu málám supmá pálak watán sungi káhumá tebol tárang káin háená wa há hánám nanggem ingga narángga átnándak. Kulá ang gá áwáng gu putulá wa elowatnándaráng.

22 "Rám káman du ukuro ámna watá kámurán angelo yá irukngá wa tág kung Abraham bot tit átumálák. Iná ámna supmá táwi wawu hányon kámurán ámna kámá ya tág kung áram pingga usuráng.²³ Kulá ámna málám káráp lánggop kinan sut láwit maming táwi hánám hárá átang hálengga káuk ku Abraham bá mulangán hánám káin Lasarus yot árán.²⁴ Wáina kangga ku mantáng muk, 'Nan Abraham, ko urákna narángga Lasarus inátá kung ketná mángok ilungngá tág umi utang tág áwáng elákna káin tin elákna yá láláwik, náuta nák ku káráp lánggop náta kinan láwit maming táwi hánám hárá átat.'

25 "Wáina inán Abraham bá inuk, 'Nanggena, naráng, ko káwak sut pálak átulák wahára wu kutná kutná ka álosim wa há ihággá átulák. Iná Lasarus yá ku wáik hánám átuk, wata ku nákkáin du watá álosim árán du ko sut láwit hárá átalák.²⁶ Hang nukngá ku ing, sán me nán orek náni hárá ku kániráp maming táwi hánám Ánuto yá tiuk. Wáina hálendu nákkáinnan da wakáin kuku wawu muná, me wakáinnan da nákkáin áwáwá wawu muná.'

27 "Abraham bá wáina inán du supmá táwi watá miuk, 'Wáina hálendu ko Lasarus inátá nák nanna yan it káiñ kungga²⁸ wakáin yakukulana faip pá átaráng wa wáina ingga yáminek ngáya ku waháranan káman dá sut láwit nanaráyan ále káin ná ma áwindak.'

29 "Wáina inán du Abraham bá inuk, 'Moses yan me hang profet tán me wawu há átyámek, wata ku watá wa narineráng.'

30 "Wáina inán du supmá táwi watá miuk, 'Nan Abraham, wáina muná. Kámurená káman dá watán káiñ kungga yánán du pahán yáni hurik táineráng.'

31 "Wáina inán Abraham bá inuk, 'Moses me profet tán me ma narángngátaráng wawu há kámurená káman dá son tárutang kungga yánánggim enendu wa narángga pahán hurik ku manyon tánggalát.'

17

*Ket térák wáik watá ku naráng hákhátkiñ wa tág wáik tángngáatak
(Mat 18.6-7,21-22; Mak 9.42)*

1 Jesu yá disaepelná ing yánuk, "Kálu kandák hulá hulá tunggafengga áwinek wa kangga ámna náráwa yá yáni tág kung kandák kálu wa tineráng. Iná niyá narán kálu kandák hulá hulá watá tunggafeinek watá wu márapmá táwi hánám suwinék. ² Sup maming táwi tág kák sala hárá puttingga sat kung táp kinan hangga há kámugtím enendu kákkán márapmá wawu isikimo. Iná ko tátá nangge kíkimo waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu kákkán márapmá wu maming táwi.³ Wata ku kák ku kándáng gon átnelák."

"Nukka káman dá mukmuro tán du inátá ku son átkukuná wa tág tolinek. Watá pálipuk ing mengga pahálá hurik tání du ko watán kátu wa sáinelák.⁴ Káman dá kákkán káiñ mukmuro tángga sangga áwáng 'pálipuk kandák tátet' ingga kanáng tunggap tángtág tán káiñ káman hárá rám 7 hálendu ko watán kátu wa sáinelák."

5 Táwi yá me wa yánán aposelná yá inuráng, "Naráng hákhátkiñ náni wa tátá maming táwi hálezik!"

6 Wáina inát Táwi yá yánuk, "Sándá naráng hákhátkiñ sáni isikimo mastet táulá ina watá káráp ná inánggalát, 'Ko ráhula yot kámuk hutang kung táp kinan hená yá ina álák,' ingga inát sándán me wa isutang wáina álo tánggim.

7 "Kulá sán háraran káman dá yáup nanggená káman inán hái káin káwak pingga me sipsip pin yáni tángga átang it káiñ áwán du ing hám inánggim, 'Áwáng putting hangga sungi nang?' Wa muná.⁸ Ináku ing inánggim, 'Nákkán sungi kálañ tiyawingga lapyá kándáng tánggángengga pinna tángga árátá no umi sungi na nang hálé ku ko umi sungi ka náinelák.'⁹ Pahálá káiñ náuta narángga inánggim wawu yáupmá nangge yá há tág manggim, wata ku ámna watá yáup nanggená wa heronge mená inánggim hám? Wa muná.¹⁰ Wata ku sán du hányon náut

* 16:19: Lap kalaná wawu pálipuk ku 'purple', enendu Nukna me kálu kala watanan muná, wata ku 'sipmá' ingga uyená.

rina tátáya Táwi yá miuk wa erek táng hálingga ku meineráng, ‘Nándu hánámá yáup nangge rewe, nándu yáup náni tátáyan wa há fáemán.’”

Ámna 10 ilalák lepra pálak wa Jesu yá iháng toliuk

¹¹ Jesu yá Jerusalem kuin ingga málám ále Samaria yot ále Galili orek yándi kálu wa kuk. ¹² Málám it káman káin kung hiuk wahára ámna 10 ilalák lepra yáni pálak watá áwáng kangga mulangán káin hetang átang ¹³ hahatingga hánám ing mantáuráng, “Jesu, Ámna Hulá, urák náni narinelák!”

¹⁴ Wáina inát Jesu málám wa kápángga ku ing yánu, “Pris yan káin kut tu watá sáhineráng.” Wáina yánán pris yan káin kunggaturáng wahára re sut yáni yá rongrongngá háliuk.

¹⁵ Kulá orek yáni hárá ámna káman dá káuk ku ilalákngá yá álo hálen kangga ku hahatingga Ánutu kutná mengga heronge tántáng son áwuk ngáyá ¹⁶ áwáng Jesu hárammá hulá káin tulá hárá imángga turingga hangga kurákmáta táng hang káwak káin tingga heronge mená inuk. Iná ámna málám wawu Samaria nan.

¹⁷ Wáina tán Jesu yá ámna wa kangga ku miuk, “Ámna 10 dá rongrongeráng, iná ámna 9 du rekáin átaráng? ¹⁸ Kámuk áwángga Ánutu kutná meng táirut tátáyan du muná hám, enendu ále kámá káinnan nátá re áwek?” ¹⁹ Wáina mengga ku inuk, “Táirutang kung. Naráng hákhátitka yá tán álo hálelák.”

*Ámna Nanggená yá hiták áwáng heinek
(Mat 24.23-28,36-41)*

²⁰ Rám káman Farisi yá Jesu ing ináng suliuráng, “Rina hárá ku Ánutu yan átkuku watá áwinek?”

Wáina inát tu Jesu yá yánu, “Ánutu yan átkuku watá áwinek wawu ámna náráwa yá wáina ingga ma káindáráng. ²¹ Hang ámna náráwa yá ‘Wawu nákain,’ me ‘Wawu áring káin átak ka kaníráng,’ ingga ma meindáráng. Kaníráng, Ánutu yan átkuku wawu sáni ya orek sáni hárá hárá.”

²² Wáina yánangga sangga ku hang disaepelná yánu, “Máriya rám káman áwinek wahára Ámna Nanggená yá son áwinek wawu kakaya kikiná hánám narineráng, enendu ma káindáráng. ²³ Kulá ámna yá ku sánineráng, ‘Kungga kaníráng, árongngá káin átak’ me ‘Kaníráng, nákain átak!’ ingga sánát tu watán me wa ma isutnándaráng. ²⁴ Iná Ámna Nanggená yá áwinek hárá wu pilkipirk ká pák táng san alek numkálu átang kung numkálu sálikngingngáta wáinanyon táinek. ²⁵ Enendu hulátingga málám bá ku sut láwit táwi narinek, hang rám nátán ámna watá ku wata taktak yáminek.

²⁶ “Noa yan rám hárá ámna náráwa yá kálu rina táuráng wáinanyon du Ámna Nanggená yá áwinán táinek hárá tunggafeinek. ²⁷ Noa yan rám hárá wu umi sungi nangga ámna yá náráwa yot ket tántán tángga átnárát tu Noa yá kungga kilang kinan háuk. Kung hárhan du umi sip pá áwáng ámna náráwa erek hánám ráháng kátkámut táng háliuk.

²⁸ “Hang Lot tán rám hárá wu wáinanyon ámna yá umi sungi nangga kutná kutná yumnak tángga ále hái hingga it tátá tángga átnárát ²⁹ Lot tá it Sodom sangga kulk rám waháranyon káráp lángop pá sup hárá rangga árená yá alek kálu ále yá ina hangga ámna náráwa iháng rang kátkámut táng háliuk.

³⁰ “Iná Ámna Nanggená yá hiták áwáng heinek rám wahára wu wáinanyon tunggafeinek. ³¹ Rám wahára káman dá itná hungngána ketnán átnekk watá hang itná kinan kutná kutná ná ma ihindak, me káman dá hái káin átnekk watá kung it káin kutná kutná ná manyon ihindak. ³² Lot áwáná hárá tárák tunggafeinek wa narineráng. ³³ Niyá málámbán átnárt náya narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek. Iná káman dá átnárt náya narángpak ma táindák wawu átkukuná watá ma muná kuindák. ³⁴ No ing sánin, yáung wahára Ámna Nanggená yá áwinek hárá wu yará yá kome káman hárá re ruhángga átnemálák wawu Ánutu yá káman sangga káman táinek. ³⁵⁻³⁶ Náráwa yará yá másáng táng totoliya wit táulá husing mánmán tángga átnemálák wawu káman sangga káman táinek.”*

³⁷ Me wa yánára narángga disaepel yá Jesu ináng suliuráng, “Táwi, ále rekáin du wáina tunggafeinek?” ing inát tu Jesu yá yánu, “Ále rekáin káwak sut tá kámutang hásingga átnándaráng wakáin du téale katkat tá áwáng urum tángngátaráng.”

18

Náráwa káman dá jas yá háláng imámáya káto háliuk ka me tárákngá yánu

* **17:35-36:** Nanará ámna kámá yá ku me kámá tombong 36 nahára ing átak ingga narángngátaráng. Me wawu ing, “Ámna yará yá hái káin átnemálák wawu Ánutu yá káman sangga káman táinek.”

¹ Kulá Jesu yá rámá rámá sáponga tátaya háláng haha ma táindaráng ingga me tárákngá disaepelná ing yánuk, ² “It káman hára jas káman átkiuk wawu Ánutu ya ma pitáng mánggiuk, me ámna nuknukngá wawu kápán ále hánám ina hálenggiuráng.” ³ It waháranyon náráwa kawát káman átkiuk watá ku rámá rámá jas watán káiñ áwáng gu ing inánggiuk, ‘Káiñ bá neháng lem tátaya tánggoeráng, wata ku ko me kot hára háláng naminelák.’

⁴ “Wáina inán du hulátingga ku háláng imámáya takta naruk, enendu máriya ku málám átang gu ing naruk, ‘Ánutu ya ma pitáng mángngátat me ámna nuknukna wawu kápé ále hánám ina hálengngátaráng.’ ⁵ Enendu rámá rámá wu náráwa kawát nátá yámbánek táng namángga áwánggoek. Wáina wata ku me kot hára háláng me ku son nákkán káiñ áwángga yámbánek ma táng namindak,” wáina naruk.”

⁶ Wáina mengga ku Táwi yá son disaepelná yánuk, “Sándá jas wáik watá me miuk wa narániráng. ⁷ Kulá rina? Ánutu yá ámna náráwa nakán ingga iháng tunggap tán rámá rámá káen yáungán málámbán káiñ pahán yot inángga átnándaráng wa sokmuná ma háláng yámánggim me? Wa muná. ⁸ No ing sánin, wawu sokmuná ingmen háláng yáminek. Enendu rám Ámna Nanggená yá áwinek wahára ámna náráwa káwak ketnán átaráng wa málamba naráng háting mangga átarang me muná ingga kápinek.”

Ámna yará yá Ánutu yan káiñ sáponga táumálák ka me tárákngá yánuk

⁹ Ámna kámá yá náni wu kándang rewe hánám átang átningngátamán ingga narángga kámá wu kápát háená hálengngátaráng wata tángga Jesu yá me tárák hára tingga ing yánuk, ¹⁰ ‘Ámna yará yá Táwi yan it káungá hánám káiñ sáponga tátaya árumálák. Káman du Farisi iná káman du takis iháhá. ¹¹ Kulá Farisi watá hetang átang málámba sáponga táuk, ‘Ánutu, no heronge mená meng se kákkán káiñ koek, náuta nák ku ámna kátu ina muná - manek tángngátaráng, nanarán kandák isutnándaráng, málámbán káiñ átnándaráng me enang takis iháhá ná ina muná. ¹² Nák ku sungi sangga sáponga yáup hára sonda káman da ore hára rám yará átnándat, me kutná kutná ihángngátat wawu hore 10 hálén urum káman kákkán pingnga tingngáat.’

¹³ ‘Iná takis iháhá watá ku mulangán sim hetang átang alek kálu ma háliuk, ináku pahán márapmá narángga muyipmá kátingga turingga hangga ku miuk, ‘Ánutu, nák ku mukmuro ámna. Ko nákkán kátu sáinelák,’ ingga wáina sáponga táuk.

¹⁴ ‘Ámna niyá málám tángga árinek wawu Ánutu yá táng hang tinek, iná niyá málám tángga háinek wawu Ánutu yá táng áráng tinek, wáina wata ku no ing sánin, rám takis iháhá watá itná káiñ kuk wahára wu ámna watá re ku Ánutu rahálá hára ámna kándang háliuk, iná Farisi wawu muná.’

Nangge kikimo ihángga Jesu yan káiñ áwuráng

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Ámna náráwa yá nángánangge yáni isikikimo wa Jesu yá há ihánggápik ingga Jesu yan káiñ ihángga áwángga árát disaepel yá wa kápángga me fág yáumuráng. ¹⁶ Wáina tát kápángga Jesu yá nangge kikimo wa mantán málámbán káiñ áwát tu disaepelná yánuk, ‘Sat nangge kikimo watá nákkán káiñ áwániráng, ma kung hákhátilk táng yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu ámna náráwa niyan pahán dá nangge kikimo ná ina átnek watán. ¹⁷ No pálipuk ing sánin, ámna káman dá Ánutu yan átkuku wa nangge kikimo yá tángngátaráng wáina ma táindák wawu kung átkuku wata kinan ma háindák.’

Ámna yáíla káman kutná kutná ná táup hánám watá Jesu yot me inán kanán táumálák

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Kulá ámna yáíla káman dá Jesu inuk, ‘Tiksa álo kámá, rina tángga ku rámá rámá átkuku álosim wa tainet?’

¹⁹ Wáina inán Jesu yá inuk, ‘Náuta ku nák ku álo kámá ingga nanelák? Ánutu káman re ku álo kámá. ²⁰ Meng rákit mená wu há narelák wa: ‘ámna ma utnándalák, málámbán káiñ átnekká, manek ma táindalák, nangge nukka ya me kusák ma meindalák, hang nanya me mamyá ya tárang káiñ re átnelák.’*

²¹ Wáina inán ámna watá inuk, ‘Nangge kimo átut hára átang áwáng ná átat hára wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnándat.’

²² Wáina inán narángga ku Jesu yá inuk, ‘Kák ku náut kámá káman da re kesák taelák, wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng tingga yánatá yuwát sup wa iháng ukuro átaráng wa yámángga ku nák nasutnelák. Wáina tángga ku alek kán átkuku álosim wa tainelák.’

²³ Rám Jesu yá wáina inuk wahára wu ámna watá kutná kutná ná táup táwi wata narángpak tángga pahálá yá márawiu. ²⁴ Wáina tán kangga Jesu yá ámna wa inuk, ‘Ámna ni kutná

* **18:20:** Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku kinan haha wawu yáupmá háláng hánám.²⁵ Samap hinangngá hárá kamel yá huruk kuku watán márapmá wawu maming táwi, enendu ámna kutná kutná ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng hátek."

²⁶ Wáina inán ámna niyá me wa naruráng watá ku Jesu inuráng, "Kulá wáina wata ku niyá hánám bu rámá rámá átkuku álosim wa tainek?"

²⁷ Wáina inán tu Jesu yá yánuk, "Nát kámá káman ámna nangge yá ma tátáyan wawu Ánutu yá álo tánggim."

²⁸ Wáina yánán Pita yá ing inuk, "Naráng, nándu kutná kutná náni erek hánám yápmang hálíngga ku kák kasutumánl"

²⁹ Wáina inán Jesu yá yánuk, "No pálipuk hánám ing sánin, ámna niyá Ánutu yan átkuku wata narángga itná, áwáná, tatning me kulaná, maming naning me nángánangge yápmáinek³⁰ wawu náut rina rina yápmáinek wa táng hátingga Ánutu yá káwak ketnán naháranyon nukngá táuppon iminek. Hang máriya rám kálu ku átkuku álosim wa tainek."

Jesu yá málámbá kámutang son tárutnek wata mená son yánuk

(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

³¹ Jesu yá urum táwi wa yápmanga disaepelná 12 wa yángot kung kep sim átang yánuk, "Narániráng, náwu Jerusalem káiń árángga kunggatkoemán, iná rina rina Ámna Nanggená hárá tunggafefeya profet tá uyiuráng wawu wáina hánám hárá tunggafeinek.³² Ámna Nanggená wawu táng ámna ále kámá káinnan da ket yáni hárá tit ináng kekkek tángga ket táráí wáik elengga alup yáni málámba ketnán uráhineráng.³³ Wáina tángga ku honggem bá lahot mangga táng kung utkámut tainérang. Kulá rám kaláhu átang gu son tárutnek."

³⁴ Jesu yá me wa yánuk, enendu me wata hulá watá kilak árán disaepelná yá ku hulá wáina ta nánek ingga kámá ma naráng rákit táuráng.

Jesu yá rahálá wáik táng tolíuk

(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)

³⁵ Kulá rám Jesu yá Jeriko it hárá áwáng hein ingga tángga átuk wahára wu ámna rahálá kunángngá káman dá kálu tákto káiń putung átang ámna náráwa sup pa mantág yámángga átkiuk.³⁶ Átang naruk ku táup hánám watá áwáng tát narángga ku yánang suliuk, "Rina tánggoeráng?"³⁷ Wáina yánán du inuráng, "Jesu Nasaret nan watá áwángga átak."

³⁸ Ingga inát tu málám mantáuk, "Jesu, Dewit Nanggená, nákká urákna naráng!"

³⁹ Wáina mantán narángga ámna watá kálak áwángga átúrung watá me táng mángga ing inuráng, "Yolop álák!" ingga inuráng, enendu málám hahatingga hánám mantángga Jesu inuk, "Dewit Nanggená, nákká urákna naráng!"

⁴⁰ Wáina mantán narángga Jesu málám tareng kátingga átang ámna wa engotang rupmá káiń áwáwáya yánán engotang áwát tu ámna wa inuk,⁴¹ "No rina táng kaminet ta narelák?"

Ingga inán du watá inuk, "Táwi, rahánna háháleya naret."

⁴² Wáina inán du Jesu yá inuk, "Nák ka naráng háting namelák watá tán du rahálá yá álo háleik."⁴³ Wáina inán rám waháranyon hánám bu rahálá yá hálengga kangkang gu Ánutu kutná mengga meng tárut tángtág Jesu isutang kuk. Iná ámna náráwa kámuk hánám wa káuráng hárá wu wáinanyon Ánutu kutná mengga meng tárut táuráng.

19

Jesu yá Sakias yan it káiń kuk

¹ Jesu málám Jeriko it kinan hangga ku kálu isutang it sangga kuin ingga kungga árán,² ámna káman wahára átkiuk wata kutná wu Sakias. Ámna wawu takis ihángngátaráng wata táwi yáni, hang málám bu supmá wu táwi hánám wáina átmánggiuk.³ Sakias málám Jesu wu ni ingga kakaya naruk, enendu málám wawu ámna hátetná wáina hálendu ámna náráwa watá kík hánám átang ting sungga árat tu Jesu ma káuk.⁴ Wáina hálendu Jesu wu kálu wa isutang áwinek ingga hárá narángga sangga watá kálak hururung ingmen kuk ngáyá kung káráp fik káman da ketnán árángga kuk.

⁵ Kulá Jesu málám kálu wa isutang káráp hulá hárá kung hengga ku háleng san káráp ketnán árán du inuk, "Sakias, sokmuná hánám hang. Nák ku kula kákkán it káiń átnet."

⁶ Wáina inán málám sokmuná hánám hangga heronge hánám kang mengga itná káiń engotang kuk.

⁷ Wáina tán kangga ámna náráwa yá kuk narángga Jesu ya ing meng muráng, "Ámna mukmuro mara yan it káiń koek."

⁸ Kulá Sakias málám tárutnáráng Táwi ing inuk, "Táwi, kang, no kutná kutná na wa pana huk tángga numkálu wa iháng ukuro mara wa yáminet, hang káman ni ingirungngíngga sup

rina tená wa táng hátingga iháng mut wawu son wata ketnán nukngá te 4 hálen iminet. Wáina pálipuk hánám táinet.”

⁹ Wáina inán Jesu yá inuk, “Rám kula Ánutu yá ámna náráwa it nátá kinan nan wa son ihek. Ámna náwu Abraham nanggená yon. ¹⁰ Ámna Nanggená yá áwuk wawu niyá yakyawená wa sulingga son iháháya áwuk.”

Yáup nangge 10 watán me tárakngá yánuk

¹¹ Kulá Jesu málám bu Jerusalem tangtang kung hálingga árán du ámna náráwa Jesu yan me narángga áturáng watá Ánutu yan átkuku wawu kula há hiták háléindek ingga narángga áturáng. Wáina narángga árát tu Jesu yá me tárakngá káman ing yánuk, ¹² “Ámna hulá káman dá málámba ing naruk, ‘Itna sangga ále kámá mulangán káiñ koe ku king táwi yáni ya árená watá ále káwak na yan king neháng tunggap tán du itna káiñ son áwángga ámna náráwana pin yáni táinet.’ ¹³ Wáina narángga ku yáup nanggená 10 wa mantán áwát tu supmá kátu horengga káman káman yámángga ku yánuk, ‘Sup ná iháng kung tambáng ma tená ku yáupmá tát táwiái hálengga kungga árán du no son áwinet.’

¹⁴ “Kulá ámna hulá watá itná sangga há kun du itná hulá watá ámna kámá suring yámát kungga king táwi yáni wa ing inuráng, ‘Nándu ámna hulá watá nándán king haháleya taktok námek.’

¹⁵ “Wáina ingga inuráng, enendu king táwi yáni watá ámna hulá wa kut king há imán du son itná káiñ áwáng átang gu yáup nangge watá áwát sup yámuk wata ketnán rina hánám táng tunggap táuráng ingga kápapáya me san kun áwuráng.

¹⁶ “Áwángga ku ámna hulátingga áwuk watá áwáng inuk, ‘Ámna hulá, nák ku sup táwi namulák watá yáupmá tae sup 10 dá tunggafen wa iháng wata ketnán tiut.’

¹⁷ “Wáina inán ámna huláná watá inuk, ‘Álo kámá taulák! Kák ku yáup nanggena álosim. Ko isikimo wa kándág hánám pinná taulák wata ku it táwi 10 wa pin yáni táinelák;’ ingga inuk.

¹⁸ “Kulá son ámna nukngá káman dá áwáng inuk, ‘Ámna hulá, nák ku sup táwi namulák watá yáupmá tae sup 5 bá tunggafen wa iháng wata ketnán tiut.’

¹⁹ “Wáina inán du ámna huláná watá inuk, ‘Kák ku it táwi 5 wata pin yáni táinelák.’

²⁰⁻²¹ “Kulá ámna nukngá káman dá áwáng gu inuk, ‘Ámna hulána, kák ku ámna ángárángngá hánám. Náut kámá káman kámá yan hára ihángngátal, me kámá yá irit hená wata páliná hányon ihángngátal.’ ²² Nák ku ámna wáina ná ingga há naráng namelák, watá ku rina tángga ku nákkán sup ná táng sup itná káiñ ma tiulák? Wáina tinggim watá ku son áwánggem wahára ku sup kámá wata torong hára tit watoyt ihánggem.’

²⁴ “Wáina inángga ku kámá wahára áturáng wa yánuk, ‘Sup wa táng ámna niyá sup 10 ihuk wa imániráng.’

²⁵ “Wáina yánán watá ing inuráng, ‘Ámna hulá, ámna wawu sup 10 wa há átmek!’

²⁶ “Wáina inát tu watá yánuk, ‘No ing sánin, káman niyá táup há ihángga átnek wawu no kutná kutná kámá yot iminet, iná káman niyá náut kámá ma ihángga átnándák wawu no náut isikimo tángga átnek wa imáng hutang ihinet. ²⁷ Kulá nák káyamna no watán king haháleya ma naruráng wa iháng áwáng nahára nák rahánnna hára ráháng kátkámut támiráng.’”

Jesu yá Jerusalem káiñ king gá ina kung háuk (Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

²⁸ Jesu yá me wa yánáng hálingga sangga ku son kálu hulátingga árángga Jerusalem ba kuk. ²⁹ Málám bu kung ále yáilá Olif káiñ átuk, it Betfage yot it Betani tangtang. Wahára átang gu disaepelná yará suring yámángga yánuk, ³⁰ “Kungga it áning hára kung hengga waháranyon káinemálák ku donki máto káman wahára putting sat átak wawu ni kámá káman dá wata ketnán putting átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mángga ku engotang áwinemálák. ³¹ Iná káman dá sáhängga sáninek, ‘Náuta ku donki páupmá yaling mänggoemálák?’ ingga sánán du ing ininemálák, ‘Táwi yá wata narek.’”

³² Wáina yánán du disaepelná yará yá kungga káumálák ku rina yánuk wáina hánám re há árán. ³³ Kulá yándi wu donki wa páupmá yaling mángga átnárán du márúmá yá áwáng yánáng suliuráng, “Náuta ku donki páupmá wa yaling mänggoemálák?”

³⁴ Wáina yánáng sulit tu yánumálák, “Táwi yá wata narek.”

³⁵ Wáina yánángga donki wa engotang Jesu yan káiñ áwángga lap yándi hákhásák sut yándi háranan wa yalingga iháng donki ketnán tin du Jesu yá áráng wata ketnán putting átuk.

³⁶ Kulá Jesu yá donki wata ketnán kungga átuk wahára wu ámna náráwa yá lap yáni hákhásák wa yalingga iháng kálu hárá elengga kut tu wata ketnán yángyáreng kuk.

³⁷ Jesu yá kálu isutang Jerusalem tangtang áwángga ále yáilá Olif kálu háená wahára kungga átuk hárá wu ket tárák hulá tán kangngátaráng wata disaepelná urum táwi watá hulátingga heronge táwi tángga hahatingga Ánutu kutná meng tárut tángga kuráng.

³⁸ Ing mantángga kuráng,

“King nátá Táwi kutná hárá áwek wawu Ánutu yá há táng áloло táená watá áwek!”*

“Ánutu kutná meng tárut tátné irawa káin árik! Ánutu yá ámna náráwaná yot orek yáni hárá pahán káman dá átkoek!”

³⁹ Wáina mantángga árát urum táwi wata kinan du Farisi kámá yá ku Jesu inuráng, “Tiksa, ko disaepelka wáina ma táindaráng ingga me táng yámáng!”

⁴⁰ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “No ing sánin, watá sangga nángnángingga átgalát wawu sup watá álo menman yáni tánggalát.”

⁴¹ Kulá Jesu yá Jerusalem tangtang áwáng hengga ku it yáilá wa kangga kut mágga ⁴² ing miuk, “Jerusalem, káe kula rina tángga ku álosim me heronge átnelák ingga naret, enendu náutá tán wáina átnát tán wawu kilak átak, ko ma kakayan. ⁴³ Rám káman tunggafeinek wahára wu káyam bá áwáng keháng áwálák tángga káwak iháng áwáng kumbika hulá áwálák tingga árángga kut hâtewin kung hangga ámna náráwa ka ráhang kátkámut taineráng. ⁴⁴ Rám wahára keháng káting mánmán táng sat hatá ka yot nángánanggeka kák kinan átaráng wa sáháng lem hánám taineráng. Hang kákkan sup káman sat nukngá ya ketnán ma átnandák, náuta ko rám Ánutu yá kákkán káin áwuk wa ma kang rákit táulák wata.”

*Táwi yan it káungá hánám káin Jesu yá átuk
(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)*

⁴⁵ Kulá Jesu málám Táwi yan it káungá hánám wata kumbiná kinan kung hangga wata kinan ámna sup yáupmá tángga átúráng wa yásutuk. ⁴⁶ Wáina tángga málám ing yánuk, “Ánutu yan me ing uyená yá átak, ‘Táwi yan it wawu sáponga tátáyan it’†, enendu sánda tát tu ‘manek mara yan ále kilakngá ina’‡ hálenggoek.”

⁴⁷ Kulá málám bu rámá rámá Táwi yan it káungá hánám wahára ámna náráwa me pingnga álosim wa yánang tolingga átkiuk. Iná pris tátáwi yáni me lo yan tiksa me ámna náráwa yan ámna yáilá hulá hulá watá kálu rekálu kungga utkámut táníng ingga kálu ya sulinggauráng.

⁴⁸ Enendu wata wáina tátáyan kálu kámá ma káuráng, náuta ámna náráwa urum táwi watá watán me wa naránin ingga káto hánám hálengga átúráng wata.

20

*Jesu háláng wa niyá kamuk ingga ináng suliuráng
(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)*

¹ Rám káman Jesu málám Táwi yan it káungá hánám kapmená káin wa átang ámna náráwa me yánang tolingga ku Ánutu yan me pingnga álosim wa yánangga átnárán du pris tátáwi yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá watán káin áwuráng² ngáyá ku ináng suliuráng, “Kulá nánang, kák ku háláng wawu rekáinnan táng gu ket tárák tánggoelák? Háláng wawu niyá kamuk?”

³ Wáina inát tu yánuk, “No me káman hányon sánang sulindet ta ku topmá nanineráng. ⁴ Jon dá umi kuháng yámánggiuk wawu alek kálu nan me ámna yan káinnan?”

⁵ Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, “Nándá ‘Alek kálu nan,’ ingga ininemán wawu náninek, ‘Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?’ ingga náninek. ⁶ Iná nándá ‘Ámna yan káinnan,’ ingga ininemán wawu ámna náráwa táwi nátá sup mangga náráhang kátkámut taineráng, náuta Jon wawu profet káman ingga há nareráng wata.”

⁷ Wáina mengga ku Jesu inuráng, “Wakáinnan ingga nán ma narámán.”

⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Nák ku wáinanyon ma sánindát, háláng wawu niyá namán du ket tárák wa tánggoet ingga.”

*Ámna wái ká wái hái pinná táuráng ga me tárákgá yánuk
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-11)*

⁹ Kulá wahára átang gu me tárákgá káman Jesu yá ámna náráwa yánuk, “Ámna káman dá wái hái káman hingga ku málám hái wa táng ámna kámá yá wahára sup yáupmá tátáya ket yáni hárá tingga sangga ku kung it mulangán káin rám hásák átuk. ¹⁰ Kulá rám wái dá páliná tená kálu ku málám yáup nangge káman suring mángga ing inuk, ‘Kungga wái hái pinná

tángngátaráng ámna wa yánátá ku wán pálíná kámá kamát ihángga áwáng*, ingga inán kuk, enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá utang sonson tángga isurát hánámá ketná pálíná muná son kuk. ¹¹ Wáina kangga yáup nangge nukngá suring mán son kuk, enendu wa wáinanyon utang sonson tángga táng wái káp reprepmá narán isurát hánámá ketná pálíná muná son kuk. ¹² Wáina kangga málám yáup nangge nukngá suring mán son kun du rám kaláhu háliuk, enendu wawu wáinanyon táup hánám sip pálak utang sonson tángga táng sat kep káiin háuk.

¹³ “Wáina tát kangga ku hái márumbá watá miuk, ‘Rina táinet? Satá nanggena na kikiná hánám narángga átnándat wa suring me kuinek. Kámá watá kun du watán me álo hám narineráng.’

¹⁴ “Kulá nanggená yá kung hen kangga ámna hái káiin yáup tángga áturáng watá yáni meme táuráng, ‘Ámna wa áwek watá ku máriya naning gán kutná kutná ihinek. Satá wa utkámút tángga ku hái náwu nánin háleinek.’ ¹⁵ Wáina mengga ku táng mangga sat hái kep káiin han du utkámút táuráng.

“Kulá ámna hái márumbá watá ku rina táng yáminek? ¹⁶ Málám áwinék watá áwáng ámna hái káiin yáup tángga átneráng wa erek ingmen ráhang kátkámút tángga ku hái wa táng ámna nukngá ya ket yáni hára tinek.” Jesu yá wáina yánán ámna náráwa yá me wa narángga, “Wáina ma tunggafeindak!” ingga miuráng.

¹⁷ Wáina met Jesu yá kárek hánám kápángga átang miuk, “Me ing uyená wata hulá ku rina? ‘Ámna it tátá yá sup wái k-ingga kangga táng sat kuk,

watá inggalú it hálángngá ya káto hánám átkoek.’[†]

¹⁸ Káman dá sup wata ketnán iháng hang káting wawu málámbáyon káting mákmárák tángga kímo kímo háleinek, iná sup watá káman da ketnán háinek wawu káting pákpálák táinek.”

¹⁹ Wáina yánán me tárakngá náwu náni ya mek ingga há narángga ku lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá rina tángga Jesu ket táníng ingga kálu ya suliuráng, enendu ámna náráwa ya pitáng yámuráng.

Takis Sisa imámá me muná?

(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)

²⁰ Kulá pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá Jesu wawu kándáng hánám kang tantan tánggiuráng. Wáina tángga ku ámna kámá suring yámát kilak átang watán me wa naránin ingga kusák pilengga átningga ku me kámá rina kandák men narángga ku fáng kapman táwi ya ketná hára tit tu watá táng me hára titiya. ²¹ Wáina tángga ku ámna kilak kang tantan táuráng watá inuráng, “Tiksa, nándá kák ku me kándáng rewe mengga ku kálu kándáng wa rewe nánang tolinggaelák ingga há naremán. Ámna háená me árená wawu tárák káman re yánanggoelák, iná me pálíná wahára re ku Ánutu yá tárák rina átnát ta narek wa nálenggoelák.

²² Wata ku rina narelák? Takis Sisa álo iminemán me muná?”

²³ Wáina inát tu Jesu yá nangnarungngeráng ingga há narángga ku yánuk, ²⁴ “Sup táulá káman namát no káiin. Wahára ni utrináni me ni kutná yá átak?”

²⁵ Wáina yánán du inuráng, “Sisa yan,” ingga inát tu Jesu yá yánuk, “Wáina wawu náut Sisa yan wa Sisa imágga náut Ánutu yan wa Ánutu imineráng.”

²⁶ Kulá káuráng gu watá me ámna náráwa rahán yáni hára wa miuk wata ingga táng me hára titiyan du káluná muná. Yáni wu hurikngá rina yánuk wa narángga hárámutang gu nángnángingga áturáng.

Tátárut rámá ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng

(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)

²⁷ Kulá ámna urum káman kut yáni wu Sadyusi watá ámna náráwa kámurená wawu ma tárutnándáráng ingga narángngátaráng waháranan kámá yá Jesu ináng sulinin ingga Jesu yan káiin áwuráng. Áwáng átang ing ináng suliuráng, ²⁸ “Tiksa, Moses yá me ing uyingga ting námuk, ámna káman dá kámútang áwáná nanggená muná sáinek wawu kulaná yá náráwa wa tángga tatning gán da nangge táng tinek. ²⁹ Rám káman tatning kukulak 7 dá átkiuráng. Átang tat yáni táwi watá áwáná káman ták enendu tat yáni watá nanggená muná átang kámútuk.

³⁰ Wáina hálendu son kulaná wata hangga hára watá tákwa wáinanyon kámútuk. Wáina re táng kung táng kung tatning kukulak 7 wa nangge yáni muná re átang kámútuk háluráng, ³² hang pukon da ku náráwa kawát yáni watá hányon kámútuk. ³³ Kulá wáina wawu máriya tátárut kálu ku ni hánám ba áwáná ku wa háleinek, náuta tatning kukulak 7 wata áwá yáni há háliuk wata?”

* **20:10:** Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hára tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá pálíná tin pálíná kálu ku márumbá yá ihán pálíná kálu ku hái pinná tátá watá ihángngátk. † **20:17:** Kap Papia 118.22

³⁴ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Káwak ketnán du náun áwán hálengga átnándaráng. ³⁵ Iná ámna náráwa ni Ánutu yá álo son tárutang átkuku sásalíná muná tainérang ingga narek watá wu alek káiñ du náun áwán hálengga ma átnándaráng. ³⁶ Náuta wawu son ma kámütnándaráng, ináku angelo yá ina átneráng. Ánutu yá kámurená yan ále káinnan há iháng táirut tán du málámba nágánangge hálengga átneráng. ³⁷ Hang ámna kámurená wu hányon táirutneráng ingga Moses yá me wa uyingga táng hiták ting námuk. Káráp isikimo hára káráp pá ranggatuk watán pingnga hára wu ing uyiuk, Táwi wawu Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.[‡] ³⁸ Watá ku ing nánek, Ánutu wawu kámurená yan Ánutu muná, ináku ámna átkuku yáni pálak watán Ánutu. Iná Ánutu rahálá hára wu ámna náráwa kámuk ku ma kámurená há átaráng.”

³⁹ Wáina yánán narángga lo yan tiksa kámá yá Jesu inuráng, “Tiksa, kákkan me wawu kándáng hánám.” ⁴⁰ Wáina hálendu ámna yá Jesu ináng susuliya hányon pitáuráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?

(Mat 22.41-46; 23.1-36; Mak 12.35-40)

⁴¹ Kulá Jesu yá ámna náráwa yánang suliuk, “Rina tángga ku ámna náráwa yá ing menggoeráng, ‘Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu Dewit nanggená?’

⁴² Dewit málámbá Kap Papia hára ku ing miuk,

Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,

“Ketna álák kálu putung árátá kungga

⁴³ no káyamya wa ráhángga lháng hang ting se árát

ko wa iháng háting áráng átnelák.”[§]

⁴⁴ Dewit tá ku Táwina ingga miuk, rina tángga ku son du nanggená?”

⁴⁵ Wáina yánán ámna náráwa yá kárámatingga árát tu Jesu yá disaepelná yánuk, ⁴⁶ “Lo yan tiksa wa kándáng kánggápang átneráng. Lap hákhsák tánggánengga sengsulingga átningngátaráng, hang náhángga kut náni meng tárit táng námániráng ingga maket álele wa átningngátaráng, hang umi sinak taeñá káin me miti itná káin kome máta káin átnin ingga narángngátaráng. ⁴⁷ Hang yáni wu náráwa kawát wa yángyárgungginga it yáni náut wa yáni ya ihángngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa ihineráng.”

21

Náráwa kawát tá tahaná Táwi ya ting muk

(Mak 12.41-44)

¹ Jesu málám hálengga átang kápuk ku ámna náráwa sup yáni pálak watá áwáng taha yáni Táwi yan it káungá hánám watán sup titi komená hára wa tingga árát. ² Málám káuk ku ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yarár wa ihángngáwang tin, ³ wa kangga ku Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sáñin, náráwa kawát ukuro watá áwáng gu sup táwi hánám wa kátu iháng hátingga Ánutu yan pingnga tek. ⁴ Ámna náráwa watá ku táwi átyámek háraran kátu re ihángngáwang teráng, iná náráwa wawu kesák hánám téak enendu kimo átmek wa kámuk hánám tek. Máriya málám háláng mámáyan da ku ma narák.”

Táwi yan it káungá hánám bá wáik hálezela Jesu yá yánuk

(Mat 24.1-2; Mak 13.1-2)

⁵ Disaepel kámá yá ku Táwi yan it káungá hánám wa kangga ku ing miuráng, “Náwu sup álolosim hánám me kutná kutná álosim Ánutu ya ting mená wa iháng gu itná tánggánená.” Wáina met tu Jesu yá yánuk, ⁶ “Nahára náut káeráng wata sánindet, wawu rám káman tunggafeinek wahára wu sup káman dá nukngá ya ketnán ma átnándák, ináku erek hánám káting mákmárák tángga fáng hirarát háineráng.”

Márapmá táup hánám bá tunggafeineráng ga Jesu yá yánuk

(Mat 24.3-14; Mak 13.3-13)

⁷ Wáina yánán du inuráng, “Tiksa, rám bu rina hára ku watá tunggafeinek? Me tárák ku rina tunggafen kangga ku wáina táindek ingga narinemán?”

⁸ Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng, sángsárungrungnirot ta ku. Náuta ámna máro yá yon du náuk kutna hára áwángga ‘nák ku wa’ ingga sánineráng me ‘rám bu hálezew’ ingga sánineráng, enendu sáñda watán me wa ma narinadaráng. ⁹ Kun erawál ká tunggafen met narinérang, enendu wata ma pitáindaráng. Wáina wawu watá kálak há tunggafeinek, enendu rám wawu sokmuná ma tunggafeindák.”

¹⁰ Wáina yánangga ku yánuk, "It kámá yá it kámá yot erawineráng, me king tombong kámá yá king tombong kámá yot erawineráng. ¹¹ Hang itná káiñ kánggáning maming tátáwi yá táineráng me sungi kesák me ilalák káto yá tunggafeineráng, hang alek káiñ du tárak hulá hulá watá tunggafenga sáháng piták táineráng.

¹² Iná ále watá ma tunggafená árán du ket sáhángga sáháng lemlem táineráng. Miti itná kinan sáháng me hárä tineráng ngayá ku sáháng hirarát kalabus káiñ kuineráng, me sáháng kung king me kapman rahán yáni hárä tineráng. Wáina táineráng wawu nákkán tombong ingga átneráng wata. ¹³ Sáháng wáina táineráng watá ku sándá me pingnga álosim wa yánánáyán kálu álosim táng tolineráng. ¹⁴ Enendu sándá narángpak tángga me wa rina meinemán ingga ma narindaráng, ¹⁵ náuta nayon nanará álosim sámángga me wáina meineráng ingga sánang tole met káyam bá sándán me wa káting hang titiyan tárak ma hálezindák. ¹⁶ Hang nan mam sáni me tat kulak sáni me sít sáni kátu me nuknuk sáni yá yon sáháng káyam ket yáni hárä tit kámá sán háraran ráháng kátkámut táineráng. ¹⁷ Nák ka fágga ámna kámuk hánám watá sánda taktaq yáminek, ¹⁸ enendu yáin sáni rommá káman dá ma yakyawindák. ¹⁹ Sáni káto hánám hálengga átneráng watá ku átkuku wa tángga álosim hánám átneráng.

*Jerusalem bá wáik hálezinek ingga Jesu yá yánuk
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)*

²⁰ "Sándá kat tewe ámna yá áwág Jerusalem pondang átneráng wahára wu it yáilá yá wáik haháleyan rám bu wa ingga narineráng. ²¹ Rám wahára ku ámna náráwa Judia kinan átaráng watá pítangga árángga ále yáilá káiñ kuineráng, hang ámna náráwa it yáilá kinan átaráng watá sangga kep káiñ hárä háraineráng. Iná ámna náráwa kep káiñ átaráng watá ku kung it yáilá kinan ma háindaráng. ²² Rám wawu mukmuro táená wata Ánutu yá márapmá yáminek ka ku Ánutu yan papia káiñ me rina mek watá pálipuk re tunggafeinek. ²³ Náráwa kawin pálak me nangge kongakngá muk yámángga átneráng wawu ukuro hánám táineráng! Rám wahára wu Ánutu yá pahán káráp tángga márapmá tawi hánám káwak káiñ ná ámna náráwa yáminek. ²⁴ Káyam bá áwág kámá kápik ká ráháng kátkámut tángga kámá ihánggá káwakngá káwakngá káiñ kalabus it kinan ting sat átnat ta hirarát kuineráng. Iná Jerusalem bu ále kámá káinnan ámna yá áwágkome tángga átang hárám yáni yá taréng pákpálák tángga árát kungga Ánutu yá ále kámá káinnan ámna yá Jerusalem piñna tátaya miuk watá sáliknginek.

*Ámna Nanggená wu máriya áwinek
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)*

²⁵ "Rám wahára wu tárak hulá hulá yá káe, yap me hitung hárä tunggafeinek. Iná káwak káiñ du táp pá wáik hálengga punggilá maming tátáwi yá hiláksingga átneráng wa narángga ámna yan nanará watá yakyawin narángpak tángga pikpiták tawi hánám táineráng. ²⁶ Ámna náráwa táup hánám watá káwak káiñ rina tunggafeinek wata pikpito narángpak tawi tángga hálet komkolem sin iháng hang kátnérang, náuta alek kán kutná kutná watá yángyáng táineráng wata. ²⁷ Rám wahára káineráng gu Ámna Nanggená yá mukam kinan hálángngá tawi watyot yamá pálak áwinek. ²⁸ Ále wáina watá tunggafeinek wahára wu káto átang ma pitáindaráng, náuta Ánutu yá son sásáháyan rám wawu enanggon hárä áwinek."

*Káráp kápángga ku wahára nanará táineráng
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)*

²⁹ Kulá Jesu yá me tárakngá ing yánuk, "Kulá káráp fik watyot tu káráp kámuk kápineráng. ³⁰ Káráp pá ilángá nukngá tit tu káe yá álosim átnándezek ingga narángngátaráng. ³¹ Wáinanyon ále wa kat tunggafen du Ánutu yan átkuku wawu enanggon áwág hálezek ingga narineráng.

³² "No pálipuk hánám ing sáñin, rám nátán ámna náráwa wu hárát tu ále watá tunggafeinek. ³³ Alek me káwak ku sáliknginek, iná nákkán me náwu ma sálikngindák.

Háleng rákit tángga átneráng

³⁴ "Kándáng átneráng. Umi nangga hohingga rámá rámá ket tárak wáik wa tángga átning kunirot, me sut tán kutná kutná ya narát páliná hálezewon. Iná wáina watá sáháng hang tingga átnek, wawu Táwi yan rám watá punggip pá ina sokmuná ingmen tunggafenga sáháng wáik táinek. ³⁵ Rám wa tunggafeinek wawu ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán átaráng watán káiñ tunggafeinek. ³⁶ Rámá rámá háleng rákit tángga sáponga tángga árát tu Ánutu yá háláng sámán rina rina tunggafefeya tángga átak wa táng hálezewon ku Ámna Nanggená wata kondolá hárä hetang átneráng."

³⁷ Kulá Jesu málám rám ore wahára wu rámá rámá Táwi yan it káungá káiñ me wa yánang tolingga sangga ku it tá páyung tinán tánggiuk kálu ku ále yáilá kutná Olif wakáin ruruháya

kunggiuk.³⁸ Kulá hilápmá hánám bu ámna náráwa táup hánám watá it káungá káin Jesu yan me nanaráya áwánggiuráng.

22

*Judas yá Jesu álo táng ket sáni hárá tinet ingga ámna yáilá yánuk
(Mat 26.1-5,14-16; Mak 14.1-2,10-11; Jon 11.45-53)*

¹ Israel yá Másáng Yisná Muná Nana* yot Angelo yá Iháng Hátiuk watán rám káungá wata naráng hátingga umi sinak tátá watán rám watá enanggon áwáng hálingga árán du² pris tátawí yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kungga Jesu utkámut tánin ingga suliuráng, enendu rahán táwi hárá tángátne kun erawák ká tunggafeiwon ingga ámna náráwa ya hányon pitáuráng.

³ Kulá rám waháranyon du Satan dá Jesu yan disaepel 12 waháranan káman da pahálán hákuk. Ámna wawu Judas, Iskariot ing menggiuráng wa.⁴ Wáina hálendu Judas málám kuk watá kung pris tátawí yáni yot tu Táwi yan it káungá hánám pinná tátá wa kápángga Jesu wu wáina tángga ku táng sán ket sáni hárá tinet ingga yánangga me hároturáng.⁵ Wáina yánán ámna urum watá heronge hánám narángga ku sup kaminemán ingga Judas inuráng.⁶ Kulá wáina inát tu Judas málám ámna urum wáyot pahán káman hálendu hangga kuk. Rám káman no káe ámna náráwa táup pá Jesu yot ma átnandáráng, wahára wu táng yáminet ingga narángga átkuk.

*Disaepel yá Jesu yot sungi pukon náuráng
(Mat 26.17-35; Mak 14.12-31; Jon 13.21-30,36-38; 1 Ko 11.23-26)*

⁷ Kulá rám Másáng Yisná Muná Nana watá áwáng hen du sipsip nanggená utang singga Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hátingga sinak tátá watán rám háliuk.⁸ Wáina wata ku Jesu yá Pita káling Jon suring yámangga ing yánuk, "Sándá kungga ku rám táwi watán sungi náni wa tiyawindimálák."

⁹ Wáina yánán du watá inumálák, "Sungi wawu rehára rina tiyawinemát ta narelák?"

¹⁰ Wáina inán du Jesu yá yánuk, "Sándi wu kung it yáilá wata kinan háinemálák wahára wu ámna káman umi káttang tággatang áwáng kálu hárá sáháng tunggap táinek. Wáina tán du ámna wa isutang kungga watá it reta kinan han du wata kinan yon hangga ku¹¹ it márumá wa ing ininemálák, 'No disaepelná yot sungi nangga rám Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hátinemán wawu it pahálá ku rehára?' ingga Tiksa yá wáina mek.¹² Wáina inán du it pahálá táwi káman torong káin átkuk wakáin du kutná kutná erek tiyawená wa sálen du sungi wa wahára tiyawinemálák."

¹³ Wáina yánán du yándi wu kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu yá yánuk wáina hánám re tunggafeng yámán du sungi nangga átnát wa tiyawiumálák.

¹⁴ Kulá sungi nanayan rám hálendu Jesu wu aposelná yot tebol hárá putung áturáng.¹⁵ Átang gu Jesu yá yánuk, "Nák ku sányot rám Angelo yá Iháng Hátiuk nahára sungi nanaya kikiná hánám narángngáttat. Wa nangga sangga máriya ku wáina sut láwit narinet.¹⁶ Kulá no ing sánin, nák ku sányot rám táwi nátán sungi son ing ma náená áre kungga Ánutu yan átkuku kinan káin rám nátán hulá hánám wa málambá tán hiták hálezinek."

¹⁷ Wáina yánangga málám árong wáin kap tángga átang sáponga tángga sangga ku ing miuk, "Wáin kap ná táng sándá erek naniráng.¹⁸ No ing sánin, nák ku son wáin ma náená áre kungga Ánutu yan átkuku watá tunggafeinek."

¹⁹ Wáina yánangga málám másáng káman táng sáponga tángga ulángga yámangga yánuk, "Náwu naya yánumna, sán háláng sásámáya sámindet. Sándá inggon tángga nangga ku nákka naráng hátingguineráng."

²⁰ Kulá sungi nang hálingga sangga málám kap wáin pálak wa táng wáinanyon tángga ku ing miuk, "Wáin kap náwu Ánutu yá ámna náráwa yot pahán káman hálezinek wata tárakngá. Pahán káman náwu Ánutu yá uláp ámna náráwa yot pahán káman háluráng wáina muná. Iná nák sipna yá ku pahán káman wa táng tunggap táinek. Nák sipna yá sunggulingga háinek watá ku sán háláng sáminek.²¹ Kulá narineráng, káman niyá nák neháng káyam ket yáni hárá tinek wawu nákkot nahára tebol hárá átamán.²² Ámna Nanggená wawu uláp Ánutu yá kálu isusut ta miuk wa isutang hárá kuinek. Iná ámna niyá wa táng káyam ket yáni hárá tinek wawu ukuro táwi hánám."²³ Wáina yánán disaepelná yá yáni inán kanán táuráng, "Niyá hánám bu kálu wáina táinek?"

²⁴ Kulá disaepel yáni wu niyá hánám bu orek yáni hárá kutná árená hánám átkuk ingga yáni yon menmen táuráng.²⁵ Wáina tángga árát tu Jesu yá yánuk, "Ále kámá káinnan king

* **22:1:** Rám wawu Ánutu yá Isip káinnan Israel ámna náráwa yángotang kun kálu hárá másáng yisná muná náuráng wata naráng hátingngátaráng.

ingga átnándaráng watá ku yáni ya narát kut yáni árená hálen yáin yáni hánám átnándaráng. Hang meng toling námániráng ingga ket tárák álosim tángngátaráng.²⁶ Iná sándá ku wáina ma hálezindaráng, ináku káman dá kutna árená hálezin ingga wawu nangge kimo yá ina átnek. Hang káman kutná árená átnek wawu sándán yáup nangge hálezinek.²⁷ Kulá ni wu kutná árená yá átnek, káman tebol hária átnek wa, me káman ni yáup nangge ya átang tiriktárák tángga átnek wa? Káman ni kutná árená átnek wawu tebol hária átnek wa, iná nák wawu orek sání káin yáup nangge watá ina átkoet.²⁸ Sán du ingirungngi rina rina nákkán káin áwángga átuk wahára wu nákkot ronrosin átúráng.²⁹ Nan dá háláng táwi nák namuk, wáinanyon no háláng táwi wa sán sáminet.³⁰ Wáina sáminet ta ku nákkán átkuku wata kinan nákkán tebol hária átang umi sungi nangga kome álosim hária king gá ina átang Israel yan tombong 12 wa pin yáni tángga átneráng.”

³¹ Wáina yánangga ku miuk, “Saimon, Saimon, Satan dá áwáng sán sángsárunnginán miuk, wit páliná yá haniráng ingga wit seng hip tángga hirarát árángngátaráng wáinanyon.³² Wáina hálendu no kákka sáponga há táng kamánggoet, narang hákhatíkka yá ma háindák. Rám ko hurik tángga son áwinelák wahára wu yanuknukka wa iháng káto tángga átnelák.”

³³ Jesu yá wáina inán du Saimon dá inuk, “Táwi, nák ku kákkot kungga kalabus kinan hahaya me kákkot kungga kátkámut ta tiyawingga átak.”³⁴ Wáina inán Jesu yá inuk, “Pita, no ing kanin, kula hurák ká ma mantáená átnek wahára wu rám kaláhu nák ku Jesu ma naráng mát ingga meinelák.”

³⁵ Wáina inángga ku son kámuk yánu, “No nakán yáup tátáya suring sámut wahára wu sup tumá me yák me sendol kámá ma ihángga kuráng, wahára kutná kutná ya kámá kesák táuráng me muná?” ingga yánán watá muná ingga inuráng.

³⁶ Wáina inát tu Jesu yá yánu, “Kulá nahára kú niyá supmá tumá yá átmán wawu táinek, me yákgá yá átmán wawu hányon táinek. Iná káman ni kápikngá muná hálezin wawu lapmá hásák táng tin yuwáng mát tu sup wanyon táng kápikngá káman yuwinék.³⁷ Náuta Ánutu yan papia káin ing uyená, ‘Ámna náráwa yá ámna wáiik ingga káuráng.’[†] Wáina mená watá nák hária pálipuk tunggafeindek. Ánutu yan papia káin nákká rina uyená watá pálipuk tunggafeindek.”

³⁸ Wáina yánán disaepel yá Jesu inuráng, “Táwi, kang, kápik yará ná,” ing inát tu Jesu yá yánu, “Wa rewe álo.”

*Jesu yá ále yáilá Olif káin sáponga táuk
(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)*

³⁹ Jesu málám hangga ále yáilá Olif káin rám nukngá kungngáta wáinanyon kun disaepelná yá isutang kuráng.⁴⁰ Kung hengga ku disaepelná yánu, “Ingirungngi yá nándán káin tunggafen wahára ma pálingga haindámán,” ingga wata sáponga tángga átneráng.”⁴¹ Wáina yánangga málám yápmangga kung sup káman matne kungga rehára hanggim, ále mulangán ná tárák wáina hária kung tulá hária imángga átang sáponga táuk,⁴² “Nan, ka narángga márapmá ná namáng hutang tain ingga wawu álo, enendu ko nákkán pahán ma isutnándalák, ináku kakán pahán isutnelák.”⁴³ Wáina sáponga tángga árán alek káinnan angelo káman dá häng háláng imuk.⁴⁴ Kulá málám sutná wa narán márapmá hánám hálezin du sáponga hänghálángngá tángga árán nunggup káto watá rina kámá ingmen utang sip pá ina sárorok káwak káin hangga átuk.

⁴⁵ Kulá sáponga táng halingga sangga kungga kápuk ku disaepelná wu pahán márap táwi hánám tángga átkuráng hálendu háláng yáni han há yáni ruhángga árat.⁴⁶ Wáina kápangga Jesu yá yánu, “Náuta ku ruhángga átkoeráng? Tártutang ‘ingirungngi yá nándán káin tunggafen wahára ma pálingga haindámán,’ ingga sáponga tángga átniráng.”

*Káyam bá áwáng Jesu ket táuráng
(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.2-11)*

⁴⁷ Jesu yá disaepelná yánangga emá me tángga átnáran du ámna urum táwi watá áwáng hiuráng. Judas Jesu málámbán disaepel 12 waháranan watá máta yárengga yángotang áwáng hengga ku Jesu kang kumein ingga rupmá káin áwuk.⁴⁸ Wáina áwán du Jesu yá inuk, “Judas, kák ku Ámna Nanggená táng káyam ket yáni hária titiya ku kang kumindelák hám?”

⁴⁹ Kulá Jesu yan disaepel yá wáina tunggafeindek ingga kanga ku inuráng, “Táwi, nándá kápik ká álo ráhinemán ingga narelák me?”⁵⁰ Wáina inángga ku káman dá kápik táng pris yáin yáni yan yáup nangge wata káramanná álák kálu sating san háuk.

⁵¹ Wáina tán kanga ku Jesu yá inuk, “Wáina ma táindalák!” ingga inángga yáup nangge káramanná wa táng son komenen ting muk.

⁵² Wáina tángga ku Jesu málám árong pris tátáwi yáni me Táwi yan it káungá hánám pinná tátáyan yáup ámna me ámna hulá ingga málám ket tátáya áwuráng wa yánu, “Nák ku tewe

[†] 22:37: Aisaia 53.12

ámna tombong káman da máta yáreng yámámá hám, wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihángga áweráng? ⁵³ Rámá rámá nák ku sáni yot Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan átnándat wahára wu ket ma nehángngátaráng. Iná kula wu sándán rám, páyung gán hálang gá tunggafek.”

Pita yá Jesu ma naráng mát ingga miuk

(Mat 26.57-58,69-75; Mak 14.53-54,66-72; Jon 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Wáina yánán du káyam áwuráng watá Jesu ket tánggatang pris yáiñ yáni yan it káiñ kuráng. Iná Pita wu yásutang kuk, enendu kímo mulangán sim kungga átkiuk. ⁵⁵ Pris yáiñ yáni yan it kumbiná kinan kapme táithá hánám hárä wu ámna kámá yá káráp sit ran du wa elengga árát Pita wu kung wahára kámuk yáni putung átkiuráng. ⁵⁶ Wáina áráñ káráp yamá yá Pita hárä man du yáup náráwa káman wahára áturáng watá kárek hánám kangga átang miuk, “Ámna náwu Jesu yan tombong waháranan.”

⁵⁷ Wáina men Pita yá olengga inuk, “Náráwa, ámna wa melák wawu nák ma naráng mát.”

⁵⁸ Wáina inángga átang sim bu son ámna káman dá kangga miuk, “Kák ku ámna watán tombong háraran.”

Ingga inán Pita yá miuk, “Nák muná!”

⁵⁹ Wáina inángga kímo átang sangga ku ámna káman dá áwáng kangga miuk, “Pálipuk hánám, ámna náwu watoyot átningngáttak, náuta ámna náwu Galili nan yon.”

⁶⁰ Wáina men Pita yá miuk, “Ko náuta melák wawu nák ma narát.” Wáina inángga áráñ du waháranoy hurák ká mantáuk. ⁶¹ Kulá wahára re ku Táwi Jesu yá hurik tángga kárek hánám Pita kan du Pita yá Jesu kangga me ing inuk wa naráng hátiuk: “Kula hurák ká ma mantáená átnek hárä rám kaláhu nák Jesu ma naráng mát ingga meinelák.” ⁶² Málám Jesu yan me wa naráng hátingga ku kep káiñ kung hangga kandák rina táuk wata narángga kutkáywát táuk.

Jesu ináng kekkek tángtáng uturáng

(Mat 26.67-68; Mak 14.65)

⁶³ Kulá ámna Jesu piññá tángga áturáng watá ináng kekkek tángtáng uturáng. ⁶⁴ Yáni wa ku lap táng rahálá pop táng sat áráñ du ut táng ut táng gu inánggiuráng, “Kulá niyá nutak ingga profet me meng.” ⁶⁵ Wáina inángga ku me keke hulá hulá táwi inuráng.

Jesu yá ámna hulá rahán yáni hárä hetang átuk

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Jon 18.19-24)

⁶⁶ Hilápmá it tá háing hang átuk wahára wu ámna hulá hulá watá kámuk ingmen káman hálengga urum táuráng. Urum kinan wahára wu lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá árát tu Jesu engotang urum wahára áwuráng. ⁶⁷ Wáina engot áwáng sat áráñ du Jesu ináng suliuráng, “Kulá nánang, kák ku ámna náráwa son iháhá wa me?”

Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Iná no sáninet wawu sándá nákkán me wa narát kusák háléinek. ⁶⁸ Iná no sánang sulinet wawu sándá wata topmá ma nanindáráng. ⁶⁹ Rám kula átang hulátingga ároinek wakáin du Ámna Nanggená wawu Ánutu Hálángngá Pálak wata ketná álká kálú putung átnek.”

⁷⁰ Wáina yánán du inuráng, “Wáina wata ku, kák ku Ánutu Nanggená hám?”

Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk hánám meráng.”

⁷¹ Wáina men du ámna hulá hulá watá yáni meme táuráng, “Náuta ku me hulá nukngá met naránin ingga sulinemán? Me wu málámba milunná hánám háranyon hárä men naremán wa rewe.”

23

Pailat rahálá hárä Jesu yá me hárä átuk

(Mat 27.1-2,11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Ámna hulá urum táuráng watá kámuk tárutang Jesu engotang Pailat tán káiñ kuráng ngáyá ² kung táng me hárä tinin ingga ing miuráng, “Ámna náwu Israel ámna náráwa yángotang kálú kandák kálú kukuya tángga ing menggoek, ‘Takis Sisa ma imindaráng’ hang ‘Nák ku king, Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu nák,’ ingga menggoek.”

³ Wáina met tu Pailat tá Jesu inuk, “Kák ka Juda yan king me?”

Ingga inán du inuk, “Wawu pálipuk wa melák wáina.”

⁴ Wáina inán du Pailat tá pris tátáwi yáni me ámna náráwa urum táwi wa yánuk, “No ámna ná táng me hárä titiyan káluná kámá ma kat.”

⁵ Wáina yánuk, enendu watá áráng hákhatík tángga miuráng, “Watá Judia ále káwak kámuk káiñ wa ámna náráwa me hulá hulá yánangga pahán yáni seng tárut tán wáik táníñ ingga tánggoeráng. Wa hulátiuk wawu Galili ále káiñ átang áwángga nákáin.”

⁶ Wáina inát narángga Pailat tá yánang suliuk, “Ámna ná wa Galili nan me?” wáina yánang sulin du ing inuráng, “Wawu pálipuk.” ⁷ Wáina ingga inát tu Pailat tá naruk ku ámna wawu ále káwak Herot tá pinná taeána káinnan hálendu suring yámán Herot tán káiñ engotang kuráng. Rám wahára wu Herot tu Jerusalem káiñ wanyon átuk.

⁸ Herot tá Jesu yá rina rina tán met narángngáatak, wata ku rám hásák simbon wa kakaya narángga áwángngáatak, enendu ma kangngáatak. Wáina hálendu Jesu yá áwáng hiuk hárwa wu kangga heronge naruk. Watá ket tárák kámá tán kakaya narángga wata hálengngáatak. ⁹ Wáina áwáng hen du Herot tá taur hánám ináng suksulik táuk, enendu Jesu yá wata topmá kámá ma inuk. ¹⁰ Pris tátawí yáni yot lo yan tiksa wawu wahára kámuk átang hahatingga átang Jesu táng me hárwa tiuráng. ¹¹ Wáina tángga sat tu Herot tá tewe ámnaná yot yáni wa ku ináng kekkek tángga lap álosim tawáng mágga son suring yámán engotang Pailat tán káiñ kuráng. ¹² Uláp pu Herot káling Pailat wawu kámkáyam átkiumálák, iná rám wahára re átang gu nuknuk tángga átang ároumálák.

*Pailat tá Jesu táng maripong hárwa kákátiya miuk
(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)*

¹³ Pailat tá pris tátawí yáni kámá yot ámna hulá hulá me ámna náráwa mantán áwát tu yánuuk, ¹⁴ “Sándá ámna ná engotang nákkán káiñ áwángga ku ing miuráng, ámna náráwa yángotang kálu kandák kálu kukuya tánggoek ingga miuráng, enendu no sáni yot há átang ináng sulingga káet tu me rina meráng wawu watá wáina kámá ma ták hálék. ¹⁵ Iná Herot tu wáinanyon kangga ku suring mán nándán káiñ áwek. Ing narineráng, kandák kámá ták ka no utkámut tátáya álo ing ma meindát. ¹⁶⁻¹⁷ Wáina wata ku yáne hánámá lahöt matu se hangga háná kuinek.”*

¹⁸ Wáina yánán du kámuk hánám milun yáni káman hálén ing mantáuráng, “Ámna wa utkámut tainelák, iná Barabas wu satá nándán káiñ áwik!” ¹⁹ (Barabas wawu ámna káman kapman tárang káiñ átnát ta takta narángngáatak, wata ku málámbot ámna kátu yá it yáilá kinan káiñ kun táng hilák tángga ámna káman utkámut tán du wata táng kalabus it kinan tiuráng.)

²⁰ Kulá Pailat tá son, “Jesu sáe kukuya naret,” ingga yánuuk, ²¹ enendu kámuk hánám watá ing mantángga átúráng, “Maripong hárwa kátitil! Maripong hárwa kátitil!”

²² Wáina mantángga árat tu rám kaláhuná hárwa ku ing yánuuk, “Náuta? Ámna náta márapmá kámá rina ták? No ámna náta márapmá kámá ták wahára kungga utkámut tátá ingga memeyan káluná kámá ma kat. Wáina wata ku hánámá lahöt mágga satne hangga háná kuinek.”

²³ Wáina miuk enendu áráng hákhatik tángga ing mantáuráng, “Maripong hárwa kátitil!” ingga sonson hahatingga mantángga árat watán mani watá re Pailat tán me wa hálángngá tángga hákuk. ²⁴ Wáina tángga árat tu Pailat tá watán milun isutang gu Jesu yá kámumnek ing miük. ²⁵ Wáina mengga ámna huphuráp kun táng hilák tángga ámna utkámut tán táng kalabus it kinan tená wa yaling mán kep káiñ hahaya inuráng wata met wa yaling mán kep káiñ hákuk. Iná Jesu wu watán milun isutang táng tewe ámna ket yáni hárwa tiuk.

*Jesu táng maripong hárwa kátiuráng
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)*

²⁶ Kulá tewe ámna yá Jesu engotang kungga átnárát tu ámna káman it yáilá Sairini nan kutná Saimon watá it yáilá Jerusalem kinan kung hárín ingga áwángngárán kangga maripong ná tángga kung ingga inángga ku imát sungga tánggatang Jesu sárummá ya isutang kuk. ²⁷ Wahára wu ámna náráwa taur hánám watá isutang kurágaru tu ²⁸ Jesu yá hurik tángga náráwa kut pálak kuráng wa yánuuk, “Jerusalem yáuriwa, nákká ma kut namindaráng, ináku sáni ya kutkut sáni kutneráng, me nángánangge sáni ya kut yámineráng.” ²⁹ Rám káman áwinek wahára ku meineráng, ‘Náráwa nangge ma iháháyan me ma ihená watoy nangge muk ma yámená watá ku heronge taineráng!’ ³⁰ Rám wahára ku

‘ále yáilá yániéráng, “Hulátang nán ketnán haniráng!”

iná ále kandángngá wu yániéráng, “Náháng usáng hang tiniráng!” †

³¹ Kulá ámna yá káráp mirak árená hárwa wáina tángga ku káráp kumkumená hárwa wu rina tánggalá?”

³² Kulá ámna yará kandák taeána wawu Jesu yot ráháng kátkámut tátáya iháháyan kuráng.

³³ Jesu wu engotang kungga ále káman kutná Yáin Kuratná wahára kung hengga ku táng

* **23:16-17:** Nanará ámna kámá yá ku ing narángngátaráng, me kámá tombong nahára hányon átak. Me wawu ing, “Kálu káman ing isutnándaráng, yara kámuk wata kinan rám táwi wahára Pailat tá ing tángngáatak, ámna káman kalabus it kinan árená wa san along kungga yáni ya ket yáni káiñ kungngáatak.” Mak 15.6 wahára káineráng. † **23:30:** Hosea 10.8

maripong hárá tingga kátiuráng. Ámna yará kandák táená watyot iháng wáinanyon kátiuráng, káman táng ket álká kálu, káman táng ket kandák kálu. ³⁴ Wáina átang gu Jesu yá miuk, “Nan, ko watán kátu wa sáinelák. Rina táeráng wawu ma naráráng.” Iná tewe ámna yá ku lap Jesu yá sutná tánggánená wa horengga iháháya ting sat árán niyá ku resim ihinek ingga kakarák satu táuráng.

³⁵ Iná ámna náráwa yá ku hetang átang kápángga árát ámna yáilá yá ku me keke hulá hulá mengga átkiuráng, “Kámá háláng yámánggoek wáinanyon du sat málámbáyon málám háláng iminek. Pálipuk hánám ámna Ánutu yá ámna náráwa son iháháya táng tunggap táuk hálendu málámbáyon málám háláng iminek.”

³⁶ Iná tewe ámna yá áwuráng ngáyá ku ináng kekkek tángga wáin ingirángngá imuráng. ³⁷ Wáina tángga ku inuráng, “Pálipuk kák ku Juda yan king hálendu kayon ka háláng iminelák.”

³⁸ Kulá ámna kámá yá me káman uyiuráng wa táng Jesu yáilá torong hárá káting sat átuk wawu ing:

Náwu JUDA YAN KING.

³⁹ Ámna kandák táená yará iháng káting sat átumálák waháranan káman dá Jesu ináng kekkek tángga ku ing ináng sengga átkiuk, “Kák ku Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wa hám, wata ku ko kayon ka háláng imágga ku nátyot háláng námáng!”

⁴⁰ Wáina inán du nukngá watá me táng mángga ku ing inuk, “Kák ku ámna watá márapmá suwek wáinanyon suwelák, enendu kák ku Ánutu ya ma hám pitáng málák?” ⁴¹ Nát náraháng kátkámut táinderáng wawu kándáng re há hálek, náuta nátá márapmá suwemát wawu kandák táumát wata tárakngá hárá álo. Iná ámna náwu kandák kámá ma táuk.”

⁴² Wáina mengga ku ing miuk, “Jesu, ko átnát ya káin kung king hálengga átang gu nákka narinelák.”

⁴³ Wáina inán Jesu yá inuk, “No pálipuk hánám ing kanin, kula wu kák ku nákkot átnát álosim káin átnemát.”

Jesu yá kámutuk

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Rám bá 12 kilok hálengga árán káké yamá watá sálíkngin du ále watá páyung tingga kákaw usángga árán kungga 3 kilok hálíuk. Iná Táwi yan it káungá hánám kinan lap hásák táwi watá ku taitná háng rárähángga yará hálíuk. ⁴⁶ Kulá wahára ku Jesu yá hahatingga ingmen mantángga ing miuk, “Nan, no irukna táng kák ketya hárá tet.” Wáina mengga ku pukon árong sun hákú.

⁴⁷ Wáina tán kangga tewe ámna yái yáni watá Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuk, “Pálipuk hánám ámna náwu ámna kándáng.” ⁴⁸ Wáina kangga ámna náráwa rahán da kákápaya áwuráng watá rina tunggafiuik wa kangga pahán yáni yá káto hálen tungturing há yáni kuráng. ⁴⁹ Iná náráwa nini yá Galili kálu Jesu isutang áwuráng watyot kámá ni Jesu naráng meráng watá ku kung mulangán káiń átang rina tunggafiuik wa kangga áturáng.

Jesu táng kung tanggán káiń tiuráng

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Kulá ámna káman Judia yan it kutná Arimatea wakáinnan kutná Josep wawu ámna álo kámá kándáng re átkungngáttak. Ámna wawu Ánutu yan átkuku wata hálengga átnándak. Iná málám wawu kaunsol. Ámna watá ku kaunsol nuknuñgá watá Jesu utkámut tátáya nanará tiuráng wata narán kándáng ma hálíuk. ⁵² Ámna watá Pailat tán káiń kuk watá kung “Jesu yan kákaw sut wa álo tángga kuinet me?” ingga inuk. Wáina inán álo ing men du ⁵³ málám wa táng hang lap álosim bá pondang táng kung tanggán sup hinangngá káling tolená káman uláp kákaw sut káman táng wahára ma tiuráng wahára táng tiuk. ⁵⁴ Iná Sabat tu há áwáng hálingga átuk, wata ku rám wawu Sabat ta tiktiyawík tátá rámá‡.

⁵⁵ Kulá náráwa Jesu yot Galili kálu áwuráng watá ku Josep isutang kungga sup hinangngá rehára kákaw sut wa táng tiuk wa káuráng. ⁵⁶ Yáni wu rina rina wa kangga sangga ku it yáni ya kuráng ngáyá kung oel me kuram mungngan yáni kíkiná wa tiyawiuráng. Iná Sabat hárá wu meng rákit mená yá rina rina ma tátáya mek wáina wata ku sek naruráng.

24

Jesu yá son tártutuk

(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Sonda ore nukngá ya hulátitiná hárá ku hilápmá hánám náráwa watá yon kuram mungngan yáni kíkiná tiyawingga tiuráng wa ihángga tanggán káiń kuráng. ² Yáni wu

‡ 23:54: Juda yan kálu wu Sabat hárá yáup ma tátáya mená, wata ku Josep pá sokmuná Jesu yan kákaw sut táng kung tanggán káiń tin ingga táuk.

kungga káuráng gu sup táwi sup hinangngá pop táená wawu ni kámá yá kiwlón kung kep káiń árán.³ Wáina hálendu kuráng watá re kungga kinan hangga káuráng gu Táwi Jesu yan káwak sut wawu wakáiń ma árán.⁴ Wáina kangga wata narángpak tángga átnárát tu ámna yará sut yándi tánggánená wawu hakokowak hánám bá ku siceretná pálak watá kandáng yáni kálu hetang átumálák.⁵ Wáina árán kápángga yáni wu pikpito hánám wa naránggu tun yáni hárá imángga kurák mátap yáni iháng hang káwak káiń tit ámna yará watá yánumálák, "Náuta ku sándá ámna átkukuná pálak wata kámurená orek yáni káiń ná sulingga átninggoeráng?"⁶ Wawu nahára ma árak, ináku há tárutak! Málambá sáni yot Galili káiń áturáng wahára me ing sánuć wa naráng hárineráng,⁷ Ámna Nanggená wawu táng kung ámna mukmuro táená wata ket yáni hárá tit, watá táng maripong hárá kátileráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek."⁸ Wáina yánán du me rina Jesu yá yánuk wa naráng háruráng.

⁹ Kulá náráwa yáni wu tanggán wa sangga kuráng watá kung disaepel 11 watoyot nini yá áturáng wa yánumuráng.¹⁰ Náráwa wawu Maria it Makdala nan wa, Joana, hang Maria Jeims maming watoyot tu náráwa kámá watá áwáng gu aposel yánumuráng.¹¹ Áwáng pingnga wa yánumuráng, enendu watá watán me wawu kusák hánámá iruk me ingga naruráng.¹² Iná Pita yá ku tárutang málám hururung ingmen tanggán káiń wa kung turingga hangga kápkuk ku lap kuliná watá re árat kápángga ku rina ingga narángpak tángtáng hangga háná kuk.

*Emeus káluná káiń ámna yará yá Jesu káumálák
(Mak 16.12-13)*

¹³ Káe waháranoy du disaepel yará yándi wu it kutná Emeus wakáiń kundin ingga kumálák, iná it wawu Jerusalem sangga 11 kilomita wáina kungngátaráng.¹⁴ Yándi wu kálu wa kungga átkiumálák wawu Jerusalem káiń rina tunggafiuč wata mená tángga yándi inán kanán tángga kungga átkiumálák.¹⁵ Wáina tángga kungga árán du Jesu málambá wahára áwán káman yáni kuráng,¹⁶ enendu yándi wu náut kámá yá rahán yándi wa ting suwán wawu Jesu ingga ma káumálák.

¹⁷ Wáina áwán kámuk yáni kungga átang gu yánang suliuk, "Sándu náut mená tángga áwángga átkoemálák?"

Wáina yánán du yándi wu tareng kátingga kurák mátap yándi yá ukuro hálen átumálák.¹⁸ Wáina átang gu káman kutná Kliopas watá inuk, "Jerusalem káiń lombu táwi hánám áwáng átaráng. Waháranan du ko káman dá re ku rám nahára rina tunggafengga átak wawu ma hám náralák?"

¹⁹ Wáina inán du Jesu yá yánuk, "Náutá rina tunggafengga átak?" ing men du watá inumálák, "Jesu Nasaret nan wawu profet káman Ánutu rahálá hárá me ámna náráwa rahán yáni hárá mená menggoek me ket tárák tánggoek wawu hálángngá pálak, nát tu wata menggoemát.²⁰ Pris tátáwi yáni me nándán ámna hulá ingga átaráng watá táng kapman ketná hárá tit, watá kámutnek ingga men du táng maripong hárá kátit kámutuk.²¹ Huphuráp pu nándu watá ku Israel ámna náráwa son ihinek ingga naránggiumán. Iná káman du ing, Jesu wa uturáng wawu káe kula áratne ku rám kaláhu hálek.²² Kulá waháranoy du náni háraran náráwa kámá hilápmá hánám tanggán káiń kungga sangga áwáng gu náháng hárámut táreráng wawu ing,²³ tanggán káiń wa káeráng gu Jesu yan káwak sut wawu ma árán. Wakáiń du angelo yá re árán kápángngárát tu Jesu wu há tárutnáráng mirak átak ingga yánemálák ka náneráng.²⁴ Wáina narángga náni háraran yará yá tanggán káiń kungga káemálák ku pálipuk náráwa yá merang wáina, iná Jesu málám bu kámá ma kamálák."

²⁵ Wáina men du Jesu yá yánuk, "Nanará sándi muná, profet tán me wa há narángngátmálák, enendu naráng hákhatik sándi wu isikimo.²⁶ Ámna náráwa son iháháya háuk wawu márapmá wa suwinek ka ku Ánutu yá kut táwi hánám iminek wáina wa naremálák me muná?"²⁷ Kulá wáina yánangga ku Moses hárá átang hulátingga árongga profet kámuk kán káiń málambá rina mená miti papia káiń átak wa erek yánang tolingga kuk.

²⁸ Wa yángyánang kungga ku it átnát ta kumálák wata tangtang kung hengga ku Jesu yá it wa táng hártingga kuin ingga tákuk.²⁹ Wáina tán ámna yará watá ma kuindalák ingga oletná manga inumálák, "It tá yonyon hálengga páyung tindék, wata ku nátyot átang tembat tu wáina kuinelák," ingga inán du watoyot it kinan háruráng.

³⁰ Hang tebol hárá putung átang másáng táng sáponga tángga ulángga yámuk.³¹ Wáina tán du naráng hártingga rahán yándi yá ruwarádu nána wahára re pikpiliuk.³² Wáina kun du yándi meme táumálák. "Pálipuk hánám kálu káiń Ánutu yan me wa hulá yot mengga nánang tolingga áwek hárá pahán náti yá táwi hánám tárutak."

³³ Wáina tángga ku yándi wu tárutang Jerusalem káiń son kumálák. Kung disaepel 11 wa kápángga kámá watoyot áturáng watoyot káman átang gu³⁴ ámna yará wa ing yánumuráng, "Wawu pálipuk hánám! Táwi wu há tárutang kungga Saimon dán káiń tunggafek."³⁵ Wáina yánát tu

ámna yará watá ku kálu káin tunggafeng yámuk me másáng ulángga yámán kangga naráng hátiúmálák wata yánumálák.

*Jesu yá disaepelná yan káiñ tunggafeng yámuk
(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23)*

³⁶ Wáina yánangga wata mená tángga átnárát tu Jesu málámbá orek yáni hárá wa hetang átang yánuk, "Pahán láláp pá sányot átnek."

³⁷ Wáina yánuk, enendu disaepel urum áturáng watá kangga hárámutang náwu utni káemán ingga pikpito naruráng. ³⁸ Wáina kápángga ku yánuk, "Nauta hárámutang gu nanará sáni káin wa nangnaráng téeráng? ³⁹ Ketna me hárámma ná kaniráng. Pálipuk náwu na! Nehánggangga narániráng. Utni wu yánum yáni me kurat yáni nák hárá átak wáina muná."

⁴⁰ Jesu málám wáina yánangga ku ket hárámmá káin párangngá wa yáliuk. ⁴¹ Wáina yálen kangga heronge táuráng, enendu wa narát kándáng ma hálén narángpak yáni wattá emá re hárá átuk. Wáina kápángga ku yánuk, "Sán náut kámá kámá nanayan nahára teráng ngá kámá átak me muná?" ⁴² Ingga yánán du yáni wu káut kátu singga tená wa tág imát tu ⁴³ rahán yáni hárá náuk.

⁴⁴ Wa nangga ku yánuk, "Náwu no sáni yot átang rína tunggafeinek ka hárá sánut wáina. Me rína nákká Moses yan meng rákit me káin, profet tán papia káin me Kap Papia káin uyená wata páliná yá tunggafeik."

⁴⁵ Wáina yánangga ku nanará yáni yan káluná wa yalin du Ánutu yan me rína uyená wa naráng hátiuráng. ⁴⁶ Wáina tángga ku ing yánuk, "Náwu ing uyená wa: Ámna náráwa son iháhá wawu márapmá sungga kámputang rám kaláhu átang gu son tárutnek. ⁴⁷ Wata ku pahán hurik tángga watán káin kut tu Táwi yá mukmuro sáni yawonek ingga Jerusalem hárá átang hulátingga wata kutná hárá mengga meng isurát kungga káwakngá káwakngá kámuk kuinek. ⁴⁸ Iná sándu sáni rahán sáni yá hárá káeráng, wata ku wa meng isurát kuinek. ⁴⁹ No ku náut Nanna yá sásámáya miuk wa se áwáng sáminek, iná sándu it yáilá hárá ná re árát kungga ku alek káinnan háláng watá hang sáháng támotnek."

*Ánutu yá Jesu son tángga alek káin kuk
(Mak 16.19-20)*

⁵⁰ Kulá Jesu málám disaepelná yángot kung it Betani tangtang káin átang gu ketná iháng hip tángga átang disaepelná kuram táng yámuk. ⁵¹ Kuram táng yámángga átnárán waháranyon du Ánutu yá tángga alek káin árángga kuk. ⁵² Jesu yá yápmangga kun du yáni wu ináng sákgingga sangga ku heronge pálak Jerusalem káin son kuráng. ⁵³ Kung rámá rámá Táwi yan it káungá hánám wata kapmená hárá átang Ánutu kutná meng tárut tángga átkiuráng.

Aposel yá yáup táuráng wata pingnga yáni

Jesu yá alek káiñ kuk

¹ Tiofilas, no papia huphuráp uying kamut wawu Jesu yá hulátingga yáup rina rina tákum me rina yánang toliuk wahára átang áwángga áwáng² rám Ánutu yá tángga alek káiñ kuk watán me pingnga wa erek hánám uyiut. Jesu yá alek káiñ manyon koená átang aposel iháng tunggap tákum wa yáup wáina há táineráng ingga Iruk Káungá yan háláng hára yánuk.³ Málámbá sut láwit naruk wata torong káiñ du rina tae ku aposelná yá pálipuk son tárutut ingga nahániráng ingga watán káiñ tunggafengga rám táup pon tárak hulá hulá tángga málám yálenggiuk. Wáina tángga rám 40 wata kinan du aposelná yan káiñ tunggafengga Ánutu yan átkuku wata yánanggiuk.⁴ Rám káman aposelná yot átang gu yánuk, "Jerusalem sangga ma kuindaráng, ináku nahára átang hálengga árongga árát Nanna yá náut há hánám sásámáya miuk wata no sáne naruráng wa sáminek.⁵ Jon dá ku umi yá kuháng yámanggiuk, iná rám hétetná kimo átang gu Ánutu yá ku Iruk Káungá yá kuháng sáminek."

⁶ Kulá Jesu yá aposelná yot háruru tángga átang gu inuráng, "Táwi, uláp Israel yá kutná pálak átang káto hánám hálengga átkiuk wáinanyon rám nahára kó tátá wáinanyon son álo átgim me?"

⁷ Wáina inát tu watá yánuk, "Rám wáina wa, wawu Nanna yá málámbán háláng wahára kungga tiuk, wata ku sándá nanaráyan tárak ku muná.⁸ Iná sández Iruk Káungá watá áwáng ep sahán watán háláng há táineráng, wata ku sándá Jerusalem hára ná, me ále Judia kámuk, me ále Samaria hang káwakngá káwakngá káiñ erek hánám rina kanggoeráng me naránggoeráng wa yánang tolingga kuineráng."

⁹ Jesu yá me wa yánang hálín du rahán yáni hára Ánutu yá tán du árangga mukam kinan kungga alek káiñ kun ma káuráng.

¹⁰ Árangga kun yáni wu alek kálu re kárek hánám hálengga átnárát tu ámna yará lap yándi haknga re tánggánená watá tunggafengga káman yáni wahára átang gu¹¹ yánumálák, "Galili ámna, náuta ku nahára átang alek kálu re hálengga átkoeráng? Jesu wa, wawu Ánutu yá kula tán du alek kinan káiñ sápmangga kun káeráng wawu son áwinek. Alek kinan káiñ rina árangga kun káeráng tárak wáinanyon son áwinek."

Judas yan kome tátaya aposel yá Matias táng tunggap táuráng

¹² Wáina yánán du aposel yáni wu ále yáilá Olif wa sangga Jerusalem káiñ kuráng. Jerusalem wawu mulangán muná ináku enanggon.¹³ It yáilá káiñ kung hengga ku áráng it pahálá torong káiñ yáni átnándaráng wakáin áturáng. Ámna wahára áráng áturáng wawu Pita, Jon, Jeims, Endru, Filip, Tomas, Batolomiu, Matyu, Jeims Alfius nanggená, Saimon tombong Selot háraran, hang Judas Jeims nanggená.¹⁴ Ámna urum watá ku rámá rámá pahán kámán hálén urum átang sáponga tángga átkiuráng. Rám wahára wu náráwa kámá hányon áturáng, hang Maria Jesu maming me Jesu yakulkula watoyt kámuk átkiuráng.

¹⁵ Rám ore wahára ku ámna náráwa ni Jesu ya naráng hating mená wata sale yáni wu ále 120 náut wáina watá árát tu orek yáni hára Pita yá tárutang gu ing miuk,¹⁶ "Yanuknuk, uláp Iruk Káungá watá Dewit milunná hára me meng tunggap tákum. Kulá me wawu Táwi yan papia hára ing uyená átnándak, wawu Judas ya miuk. Ámna watá ku kálu yálen Jesu táng káyam ket yáni hára tineráng ingga miuk. Kulá me wata páliná yá ku há tunggafiu.¹⁷ Huphuráp Judas wawu nánin tombong gon átkiuk, iná yáupmá ku náni tánggoemán wáinanyon tánggiuk," ingga yánuk.

¹⁸ Judas wawu kálu kandák tákum wata yumnakngá sup ihuk watá ku káwak káman yuwuk. Rám kámá átang gu málám káwak wahára táng hang kátingga kawilá yá hiláksin du kámum pahálá yá kámuk ingmen sunggulingga áwáng kep káiñ hárang.¹⁹ Wáina tán du Jerusalem kinan ámna náráwa áturáng watá pingganá wa narángga ku káwak wata kutná ku yánin me kálu Akeldama ing miuráng. Kut wata hulá ku Káwak Síp Pálak.

²⁰ Pita yá ing hányon miuk, "Kap Papia hára Dewit tá Judas ya ing mengga uyiuk, 'Watán tum kome watá hánámá átnéek,

káman dá watán tum kome hára ma átnándak,*
hang wata kátu yon ing uyená yá átak,
'Nukngá yá watán yáup kómená wa álo táinek.'†

²¹⁻²² Wáina wata ku álo kámá ku ámna kámán orek náni háraran táng tunggap tainemán. Ámna wawu ing táená kangga, hulátingga Jon dá umi kuháng yámuk wahára átang árongga Jesu

* ^{1:20:} Kap Papia 69.25 † ^{1:20:} Kap Papia 109.8

yá alek káin kuk wahára Táwi Jesu yot átninggiumán waháranan káman. Ámna wáina watá ku rahálá yá há káuk, wata ku nán háláng námángga Jesu yá tárutuk wata meng isurán kungguinek.”

²³ Pita yá wáina men du ámna yará ná háraranan káman dá átgid ingga miuráng, ámna káman du Josep kutná nukngá Barsabas hang kutná nukngá Jastus, hang ámna káman du Matias. ²⁴⁻²⁵ Wáina tángga ku sáponga tángga Táwi ing inuráng, “Táwi, ko ámna kámuk ka pahán yáni wa há káelák, wata ku ko ámna yará ná háraranan du ni ámna yá ku Judas yan kome tángga aposel yáup wa táinek ka táng tunggap tátet ingga álo nálenngim me? Judas yá yáupmá wa sangga márapmá tákuk wata tárakngá isutang átnat ná rekán átak wakáin há kuk.” ²⁶ Wáina inángga ku Ánutu yá ni táng tunggap táinek ingga sup hirarát kun du Matias yan sup watá kung kándáng átuk, wata ku Matias táng aposel 11 watyot tiuráng.

2

Iruk Káungá yá háuk

¹ Kulá Juda yan rám táwi kutná Pentikos watá tunggafiuks hára wu ámna náráwa Jesu ya naráng hating mená watá kámuk hánám káman hára re urum árát, ² waháranon du narángngárát iruk yatná yá iruk táwi tángga hásingngátk wáinanyo alek kálu hangga wata timtáummá watá re it pahálá putung áturáng wata kinan táwi hánám tángga átuk. ³ Wáina tán narángga kangngárát tu káráp lánggop ina watá tunggafengga ku ámna nangge elák yáni ina watá ku horengga kung káman káman yáni ketnán áturáng. ⁴ Wáina tát tu yáni wu Iruk Káungá watá kámuk ep ihán du watán háláng hára me hulá hulá metángga áturáng.

⁵ Kulá rám wahára wu Juda kámá Ánutu ya naráng hating mágngátaráng, wawu káwakngá káwakngá káiñ árená watá áwáng Jerusalem káiñ áturáng. ⁶ Iruk maming tái yatná ina wa narángga ku ámna náráwa táup táwi áwáng urum tángga átang naruráng gu yáni me káman káman kálu metát narángga ku hárámutang wa nangnaráng tángga ⁷ nangnga yáni han du miuráng, “Ámna náráwa náwu Galíli nan rewe, ⁸ enendu rina tángga ku nán átamán watá ku náni káman káman dá nánin me kálu hánám me metát naránggoemán? ⁹ Nán du káwak wakáinnan wakáinnan dá áwená. Nán du káwak Patia, Midia, me Elam, me Mesopotemía ále, me Judia ále, me provins Kapadosia, Pontus me Esia káinnan dá áwumán. ¹⁰⁻¹¹ Me nán du distrik Frigia me Pamflia, me káwak Isip, me ále Libia kátu it yáilá Sairini tangtang wakáinnan dá áwumán. Me nán Juda me kámá káinnan Juda yan naráng hákhátiq isurená Rom káwak káiñ árená, me ailan Krit me ále Arebia wakáinnan dá áwumán. Nán du káwak wakáinnan wakáinnan dá áwená, enendu watá me metát naremán wawu Ánutu yá yáup maming táwi hánám táuk wata náni káman káman dá nánin me kálu hánám met naremán!” ¹² Wáina met tu kámuk hárámutang wa nangnaráng tángga ku yáni inán kanán ing tauráng, “Náwu rina hánám tunggafenggoek?” ¹³ Iná kámá yá ku wata mengga táng suksuk tángga ku ing miuráng, “Wawa wáin táwi hánám hám náeráng hálendu watá ku wáina tángga átaráng.”

Pita yá Táwi yan me yánu

¹⁴ Wáina met tu Pita yá ku aposel 11 watyot tárutang gu san táng hip tángga hahatingga urum táwi áturáng wa me ing yánu, “Yanuknukna Juda me ámna náráwa kámuk Jerusalem hára átaráng sándu, kándáng kárámatingga nákkán me ná narángga ku náut nahára káeráng wata hulá ya narineráng. ¹⁵ Sándá ámna náráwa náwu umi káto nangga hohingga wáina téaráng ingga meráng, enendu wáina muná. Inggálú ku emá hilápmá 9 kilok hález. Rám wáina hára ámna yá sipak ma tángngátaráng. ¹⁶ Wa meráng wáina muná, ináku ná tunggafek náwu huphuráp profet Joel yá ing miuk wa,

¹⁷ Ánutu yá ing mek, “Rám bá sáliknginga árán du

no Irukna wa suring me ámna náráwa kámuk kán káin han

nángánange sáni me yáuriwa sáni yá nákkán me wawu profet tá ina mengguineráng.

Ámna máto sáni yá tárak ára ina kápát tu ámna tátawí sáni yá ára kangguineráng.

¹⁸ Yáup nangge me yáup náráwa na hánámá yáup táché, enendu

rám wahára wu no Irukna wa hányon suring me watán káin han

nákkán me wa profet tá ina mengguineráng.

¹⁹ No me hulá kámá watá alek káin ánu tunggafen,

káwak káiñ ámu wu tárak hulá kámá yá tunggafen du rám bu wa ingga narineráng.

Sip me káráp lánggop me towet maming tái watá tunggafeineráng.

²⁰ Káe yá hurik tángga páyung tin du

yap pá hurik tángga sip ina hálezinek.

Wáina tát sálikngin du Táwi yan rám hálezinek,

wahára wu Táwi yá yamá me hálángngá watyot áwinek.

²¹ Kulá nini Táwi yá háláng yámámáya inineráng

watá ku son há ihán álo átneráng.” *

Joel yá profet me wáina miuk.

²² “Israel ámna náráwa, kárámatingga nákkán me ná narineráng. Sáni há nareráng wa, Jesu Nasaret nan wawu Ánutu málámbá hálang imán ket tárák hulá hulá hálangngá pálak sáni yot átang tánggiuk wawu wáina tán du sándá kangga Ánutu málámbá suring mán áwuk ingga kangga nanaráya tánggiuk. ²³ Kulá Ánutu yá yon du táng sán ket sáni hára tiuk wawu uláp wáina táinet ingga há naruk wa isutang wáina ták. Wáina tán ámna wáik watá hálang sámát tu maripong hára tingga piring gá kátit tu kámutuk. ²⁴ Enendu Ánutu yá ámna wa kátkámut tán hálang waháranan imáng hutang tángga táng tárut ták, náuta kátkámut tán hálang watá wa káto tángga átnát tán tárak muná. ²⁵ King Dewit tá wata ing miuk, ‘No káet tu Táwi yá rámá rámá nák tangtang hánám átkoek.

Watá hálang nanamáya naya tangtang hánám átkoek

wata ku náut kámá yá neháng kongkong tán ma háindát.

²⁶ Wáina wata ku pahánná yá álosim hálén milunna yá heronge táet.

Táwi yá káwak sutna táng áolo táinek wata hálengga átkoek,

²⁷ wawu satá no kámurená yan ále káiñ ma átnándát,

hang ko ámna rongrongngá hánám nangán ingga narelák wa satá ma pálikngindat.

²⁸ Ko kálu kungga átkuku tátáyan wa há naliulák.

Ko rámá rámá nákkot árátá no heronge hánám átnet.”†

Dewit tá me wáina miuk.

²⁹ “Yanuknukna, no pálipuk hánám há naret wa, ing sánin, pem náni Dewit wawu há kámurán usuráng, hang tanggálá wawu Jerusalem hára ná há átak. ³⁰ Iná Dewit wawu profet hálendu há narek Ánutu yá pálipuk hánám ing inuk, ‘Máriya ku kák kinan nan káman dá king kák inanyon átnek.’ ³¹ Dewit tá máriya rina tunggafeinek wa kangga ku Jesu Son Iháhá yá táirutnek wata ing miuk, ‘Kámurená yan ále káiñ ma átnándák me ma pálikngindák.’ ³² Ánutu yá Jesu wawu há táng tárut tán mirak átak. Nándu náni rahán náni yá há kangga ku wata menggoemán. ³³ Iná Jesu wawu há árángga kungga Ánutu ketná áláti kálu átak. Wáina átang gu Nan dá Iruk Káungá imámáya miuk wa ketná hára há tángga ku suring mán háek ngá ku há kangga nareráng wa. ³⁴ Kulá Dewit tá alek káiñ kuk wawu Jesu yá kuk wáninyon muná, wata ku nándá ing narángguinemán, Dewit tá me ing miuk wawu málámba ma miuk, ináku nukngá ya miuk,

Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,

“Ketna álák kálu putung árátá kungga

³⁵ no káyamyá wa ráhángga iháng hang ting se árát
ko wa iháng hátingga átnelák.”‡

³⁶ “Dewit tá wáina miuk, wata ku Israel sándá ku náwu pálipuk hánám ing narineráng, ámna Jesu sándá táng maripong hára kátiuráng wawu Ánutu yá táng Táwi átnát ta táng tunggap ták, hang táng málámbán ámna náráwa son iháháyan ting san átak.”

³⁷ Pita yá me wa men narángga ku ámna náráwa yá pahán yáni yángen du Pita yot aposel kátu wa yánuráng, “Yanuknuk, rina tainemán?”

³⁸ Wáina yánát tu Pita yá yánuk, “Sán kámuk hánám pahán sáni hurik tángga ku Jesu ámna náráwa son iháhá kutná hára umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni yawondang gu Iruk Káungá wa sáminek. ³⁹ Ánutu yá Iruk Káungá sásámáya miuk wawu sán me nángánangge sáni me kámá ni mulangán átaráng wa kámuk sáminek. Táwi Ánutu náni yá ni ámna náráwa mantág yáminek, wawu uláp Iruk Káungá yámáma yámiuk wa kámuk yáminek.”

⁴⁰ Wáina yánángga ku me kámá táup pon pahálá yot yánángga ing yánuk, “Kándang hánám háleng rákit tángga átneráng, rám nátnán ámna mukmuro watoyot márapmá ihámirot.” ⁴¹ Kulá Pita yá me wa yánán watán me watá ámna náráwa táup hánám wa ihánggápán du áwáng umi kuhuráng. Rám wahára ámna náráwa sale yáni 3,000 náut wáina tá pahán hurik tángga áwáng Jesu yan tombong háliuráng.

Ámna náráwa yá pahán kámán hánám áturáng

⁴² Ámna náráwa yá kámán háhále, me aposel yan me wa nanará, me áwáng urum tángga sungi nana, hang sáponga tátá wata káto hálengga átkiuráng. ⁴³ Wáina tángga árát Ánutu yá aposel ket yáni hára tárak táup hánám wáina tán ámna náráwa niyá wa kápuráng watá hárámutang pitáuráng. ⁴⁴ Ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená watá pahán kámán re hánám átang kutná kutná yáni wa kat kámuk yáni yan háliuk. ⁴⁵ Yáni wu káwak me kutná kutná yáni kámá wa iháng yumnak tángga sup ihángga ku iháng kámán niyá náuta kesák tán

* 2:21: Joel 2.28-32 † 2:28: Kap Papia 16.8-11 ‡ 2:35: Kap Papia 110.1

wu imánggiuráng.⁴⁶ Rámá rámá wu Táwi yan it káungá hánám wata kumbiná kinan urum tánggiuráng. Pahán yáni wu álosim hánám árán heronge hárá kámá yan it káiñ kungkung tángga sungi nangnang tángga átninggiuráng.⁴⁷ Táwi kutná meng tárut tángga átkut tu ámna náráwa kámá yá ku kápangga pahán álosim naráng yámánggiuráng. Rámá rámá wu Táwi yá ámna náráwa kámá yot ihán du Jesu ya naráng háting mená wata sale yáni yá wu táwi hánám hálenggiuk.

3

Ámna káman hárammá wáik ká álo hálíuk

¹ 3 kilok wawu sáponga tátáyan rám, wata ku rám káman yonyon kálu 3 kilok hálengga árán du Pita káling Jon dá sáponga tátáya Táwi yan it káungá hánám káiñ árängga kumálák.

² Kungga káumálák ku waháranyon ámna káman mam kinan átang hárammá wu wáik háléná tunggafiuk wa tángga it káungá kumbi kálu mungnganá kutná ku Álosim Hánám wahára áwuráng. Rámá rámá wawu wáina re táng áwáng wahára sat átang ámna náráwa yá it káungá kumbiná kinan hangngátaráng hárá sup pa yánangga re átnándak.

³ Málám kápuk ku Pita káling Jon dá kung hainán tán du kápangga ku sup kámá namándimálák ingga sonson yánuk.

⁴ Wáina yánán du yándi wu kárek hánám hálengga kangga ku Pita yá inuk, "Nát náháng!"

⁵ Wáina inán du ámna watá kápangga ku sup kámá hám namindemálák ingga naruk.

⁶ Wáina narángga kápangngárán Pita yá inuk, "Sup silva me gol wawu nákkán káiñ ma árak, ináku náut nákkán káiñ átak wa kamindet. Jesu Nasaret nan ámna náráwa son iháhá wata kutná hárá ing kanin, tárutang tarengga kung."

⁷ Wáina inángga ku ketná álák kálu tángga háláng imán tárurán du waháranyon kándumá yot hárammá sárummá watá álo háliumálák.

⁸ Wáina tán du málám hiring árángga hangga ku tarengga kung áwáng tákuk. Wáina tángga ku málám káman yáni kung it káungá kumbiná wata kinan hangga ku kung áwáng tángga hiring hiring tángga Ánutu kutná meng tárut tángga átuk.

⁹⁻¹⁰ Wáina tán kangga ámna náráwa yá ámna wawu it káungá kumbiná kálu mungnganá kutná ku Álosim Hánám wahára átang sup pa nánangga átnándak wa ingga kangga hám naráng hátiuráng. Wáina hálendu yáni wu rina tángga álo hález ingga iik hárámutang nangnga yáni hákuk.

Pita yá it káungá kumbiná wata kinan Táwi yan me yánuk

¹¹ Ámna náráwa yá ámna wa kangga hárámutang hururung áwángga káuráng gu ámna wawu Táwi yan it káungá kumbiná kinan wata parandaná kutná Solomon dán paranda hárá Pita káling Jon pengga ihángga árán.¹² Wáina tát kápangga ku Pita yá yánuk, "Israel ámna náráwa, náuta ku tárák wa kangga hárámutaráng? Me náuta ku káto náhánggoeráng? Tárák ná kangga yándin háláng hárá wáina táemálák, me Ánutu rahálá hárá kándang átnándamálák wata ku ámna ná táng tárut tán tarengga kung áwáng tákuk ingga ma narindaráng.¹³ Abraham, Aisak, Jekop hang táwi ilom náni yan Ánutu watá yáup nanggená Jesu wa kut táwi imuk, enendu sándá ámna wa táng káyan ket yáni hárá tiuráng. Pailat tá san háná kukuya miuk, enendu sándá Pailat rahálá hárá nándán king muná ingga mengga utkámut tátáya miuráng.¹⁴ Ámna wawu rongrongngá kándang hánám, enendu sándá wa sárum imángga ku Pailat ing inuráng, 'Ámna ráháng kátkámut taeñá wa satá háná kuik,' ingga inuráng.¹⁵ Ámna nángot kung átkuku nánámá wawu utkámut tauráng wa, enendu Ánutu yá son táng tárut tákuk ngá ku nát tu rahán náti yá hárá káumát hálengga wata sán sánanggoemát.¹⁶ Ámna náwu huphuráp pu hárammá wáik átkiuk ngá sáni hárá naráng meráng wa, enendu nán du Jesu ya naráng háting mángngátamán wata ku Jesu kutná waharanyon du náti téte wa álo hález. Jesu málámbá yon naráng hákhátit náni wa táng káto táng námán du naráng hákhátit watá yon du ámna ná pukon hánám táng tolin álo hálengga wa árán káeráng wa.

¹⁷ "Yanuknuna, no pálipuk ing hárá naret, sán me ámna hulá hulá sáni yot wa tauráng wawu wáina ingga ma narená tauráng.¹⁸ Enendu wawu Ánutu yá uláp wáina hárá tunggafeinek ingga miuk wata ku sándá wa tauráng. Profet tá ing miuráng, ámna náráwa son iháhá wawu láwit táwi narinek ing miuráng wata ku wa tunggafiuk.¹⁹ Wata ku nanará sáni kandák wa táng tolingga ku pahán sáni hurik tát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawon sáminek. Wáina tát tu Ánutu yá háláng sámángga sáháng káto tángga²⁰ ámna náráwa son iháháya táng tunggap tákuk, Jesu wa suring mán sándán káiñ son áwinek.²¹ Jesu wawu alek káiñ árán kungga Ánutu yá kutná kutná kámuk hánám iháng tolin son kándang hárélet tu wahára ku Jesu yá son áwinek. Wawu Ánutu yá uláp profet káungá milun yáni hárá wáina táinet ingga miuk wa isutang táinek.²² Moses yá ing miuk, 'Táwi Ánutu sáni watá profet káman sáni háraran yon táng tunggap tángga tán nák ina profet hálezinek. Wata ku watá rina meinek wa kándang narángga

isutneráng. ²³ Káman niyá watán me wa narángga ma isutnándák wawu málambán tombong háraran Ánutu yá pukon hánám isurán kungga kámutnek,* Moses yá wáina ingga miuk.

²⁴ “Hang uláp profet hulátíngga Samuel hára átang áwek watá Ánutu yan me mengga rám náta miuráng, wawu rám bu ná tunggafek ná. ²⁵ Sándu profet wata nángánangge yáni, wata ku profet tá me rina miuráng wata páliná wawu sándá táineráng. Hang uláp Ánutu yá táwi ilom sáni yot pahán káman háliuk wawu sándá ku páliná táineráng. Ánutu yá Abraham ing inuk, ‘Kák ráula háraran káman hára kungga ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán watán káiñ sambe yá tunggafengga kuinek.’[†] ²⁶ Kulá rám Ánutu yá yáup nanggená wa káwak káiñ suring mán háuk wahára wu suring mán sándán káiñ kálak áwángga ku sáháng álolo tán du sándá ket tárák sáni kandák wa sasaya suring muk.”

4

Ámna hulá yá Pita káling Jon iháng kalabus káiñ tiuráng

¹ Kulá Pita káling Jon yándi wu ámna náráwa me emá yánangga átnárán du pris yan tombong háraran kámá, me Sadyusi yan tombong háraran kámá, me it káungá pinná tátáyan táwi yáni watá áwuráng. ² Áwáng átnárát tu aposel yá Jesu wu há tárutuk wata ku kámurená wawu wáinanyon há tárutneráng ingga ámna náráwa yánangga árán áwuráng watá kuk hánám narángga ku ³Pita káling Jon ket ihángga ku há yonyon tiuk hálendu iháng kalabus it kinan ting sat árán kungga tembátnáya háliuk. ⁴ Wáina táuráng enendu ámna náráwa táup hánám bá yon me wa há naruráng hálendu Jesu ya há naráng háting muráng watyot sale yáni yá kungga 5,000 náut wáina háliuk.

Pita káling Jon iháng kaunsol rahán yáni hárá me hárá tiuráng

⁵ Kulá tembátnáya ku Juda yan pris tátáwi yáni, ámna yáilá me lo yan tiksa watá Jerusalem hárá urum táuráng. ⁶ Waháranyon du pris yáin yáni Anas watyot Kaiafas, hang Jon káling Aleksenda watyot tu pris yáin yáni wata sip yáni kámu kámá yot watá kámuk hánám áwáng wahára áturáng. ⁷ Wáina áwáng átang gu ámna kámá yánát Pita káling Jon iháng áwáng sat urum tángga áturáng wata rahán yáni hárá hetang árán du ing yánang suliuráng, “Sándu náut háláng hárá me náut kutná hárá ku kuij tárák wa támálák?”

⁸ Wáina yánát tu Pita málám Iruk Káungá watá ep táwi tángga háláng imángga árán du ing yánu, “Juda ámna náráwa yan pris tátáwi yáni me ámna yáilá, ⁹ sándu náti tá ámna hárammá wáik wawu kálu rina kálu kungga táng tolin álo hález ingga wata hám nanaráya nánang sulinggoeráng? ¹⁰ Wáina hálendu sán me Israel ámna náráwa kámuk sáni hánám ing narineráng, Jesu Nasaret nan, ámna náráwa son iháhá wata kutná hárá ku ámna rahán sáni hárá ná hetang átak wawu kuij álo hález wa. Jesu wawu sándá maripong hárá kátit tu hárá kámutuk, enendu Ánutu yá son táng tárut táuk. ¹¹ Jesu wawu sup ina, ‘ámna it tátá sándá sup wáik ingga kangga táng sat kuk

watá ku inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.*

¹² Ni kámá nukngá káman dá ámna náráwa son iháháyan tárák ku muná. Káwak náta ketnán kut nukngá kámá ma árak, ináku Ánutu yá kut káman námuk, wawu Jesu. Kut watá re ku ámna náráwa son ihinek.”

¹³ Pita yá wáina yánán ámna hulá watá kápángga ing naruráng, Pita káling Jon wawu hánám árená, me nanará itná káiñ kámá ma koená, enendu ma pitáéná kándáng hánám wa memálák. Wáina kápángga ku hárámutang gu ámna yará náwu uláp Jesu yot káman átninggiuráng ingga naruráng. ¹⁴ Kulá káuráng gu ámna táng toliumálák watá yándi yot wahára hetang árán du watá me kámá topmá yánánayan káluñá ma tunggafiu. ¹⁵ Wáina tángga ku yánát kaunsol yan urum itná wa sangga kep káiñ hat tu yáni ing inán kanán táuráng. ¹⁶ “Ámna yará náwu rina táng yámanggatnem? Watá tárák káman maming tái hánám hárá táni Jerusalem kinan ámna náráwa watá wáina ingga há nareráng wawu nándá táng kilak titiyan muná. ¹⁷ Kulá nándá ku me watá emá re kungga áriwon, wata ku yánátne ámna yará watá kut wahára ámna náráwa ma yánindamálák.”

¹⁸ Wáina mengga ku yáni wu son mantág yámát it kinan áwán du Jesu kutná hárá me wáina ámna náráwa ma yánang tolindamálák ingga yánuráng. ¹⁹ Wáina yánát tu Pita káling Jon dá ku ing yánumálák, “Kulá sándá ku rina nareráng, Ánutu yan me isusut watá kándáng hález, me sándán me isusut watá kándáng hález? ²⁰ Náti milun náti pop tátáyan tárák ku muná. Náti rina káumát me rina narumát wa há mengga yánangga átkuinémát.”

²¹ Wáina yánán kápángga ku ámna yáilá yá olet yándi mangga wáina son ma meindamálák ingga yánang piták tángga ku yápmat hangga kumálák. Kulá ket tárák rina tán ámna náráwa

* 3:23: Meng Rákit 18.15,18,19 † 3:25: Hulátitiná 22.18 * 4:11: Kap Papia 118.22

yá kauráng wata ingga Ánutu kutná há meng tárut tángga áturáng, wata ku ámna yáilá yá mārapmá yámámáyan káluná kámá ma kang tunggap tauráng.²² Íná ámna táng toliumálák wawu yaraná 40 táng hátingga árán du yarán dá ket tárak wa tán álo háliuk.

Táwi yan me wa meng isurát kukuyan háláng tátáya Jesu yan tombong gá sáponga tauráng

²³ Kulá Pita káling Jon yápmat hangga kumálák watá kungga ku nuknuk yándi kápanggá ku pris tátawí yáni me tombong Juda yan ámna hulá yá me rina yáuráng wa yánumálák.

²⁴ Me rina wa yánán naráng hálingga ku kámuk pahán káman hálen Ánutu yan káiin sáponga ing tauráng, "Táwi, ko alek káwak me táp hang wata kinan kutná kutná metá tunggafüráng.

²⁵ Uláp Iruk Káungá watá nan náni Dewit, kákkan yáup nangge, wata milunná hárta ing miulák,

'Náuta ku káwakngá káwakngá watá pahán káráp táup tánggoeráng?

Náuta ku ámna náráwa nátá ket tárak wáik tátáya hánámá me hárótkoeráng?

²⁶ Káwakngá káwakngá king me ámna yáilá átaráng

watá káman hálengga titkiyawik tánggoeráng.

Wáina tángga ku erawángga

Táwi Ánutu yot tu ámna náráwa son iháhaya mená
wa iháng hang titiya tánggoeráng.[†]

²⁷ Dewit tán me ánu watá pálipuk hánám tunggafiuuk wawu ing, it yáilá nahára Herot káling Pontius Pilat tá ále kámá káinnan ámna me Israel ámna náráwa yot káman hálengga Jesu, kangán yáup nangge káungá hánám, wa táng hang titiya me hárroturáng, wawu ka uláp nangán yáup wa tainek ingga há miulák wa.²⁸ Watá wáina tauráng wawu kangán nanará me pahán rina táineráng ingga narulák wa tauráng.²⁹ Kulá Táwi, kula wu ko me rina mengga nán náhang piták tátáya téárang wa kangga ku yáup nángánangge ka nán háláng námátá ku nándá ma pitáená hánghálángngingka kangán me wa mengga kuinemán.³⁰ Ko yáup nanggeka káungá Jesu wata kutná hárta ketya kálandang ilalák mara iháng tárut tángga ket tárak hulá hulá wa tángguinelák.'

³¹ Kulá Jesu yan tombong gá yáni wu sáponga táng hálingga árát tu waháranyon it áturáng watá muwalán Iruk Káungá watá hang ep ihán du Ánutu yan me memeya ma pitáená átninggiuráng.

Ámna náráwa yá kámá háláng yámuráng

³² Ámna náráwa Jesu ya naráng hárting mená watá kámuk hánám pahán me nanará yáni káman tiuráng. Ámna káman dá kutná kutná ná kan málámbán hánám re ma hálíuk, ináku kámuk kán hálíuk.³³ Kulá aposel yáni wu Táwi Jesu yá son tárutuk wata hánghálángngá hánám yángága kut Ánutu yá pahán álosim naráng yámgága tawi hánám háláng yámuk.³⁴ Orek yáni hárta wu káman dá náut kámá ya kesák ma tánggiuk. Káman niyá káwak me itná yá átmánggiuk wawu men yuwát tu sup wa iháng áwáng³⁵ aposel ket yáni hárta tit tu watá horengga rendá kesák irená wa yámánggiuráng.

³⁶ Kulá ámna káman átuk wata kutná wu Josep, iná aposel yá kut imuráng gu Banabas. Kut Banabas wata hulá wu pahán táng káto tátá. Wawu tombong Liwai háraran, itná hulá ku ailan Saiprus.³⁷ Ámna watá ku káwak káman men yuwát tu sup ihuk wa táng áwáng aposel ket yáni hárta tiuk.

5

Ananaias káling Safaira yá Ánutu ingirungngindin ingga támálák

¹ Kulá ámna káman kutná Ananaias watá áwáná Safaira watoyot káwak yándi kátu káman hárnyon yuyuwáya men ámna káman dá yuwuk.² Káwak wa wáina yuwán yándi wu pahán káman tingga ku sup kátu táng ting san árán du Ananaias yá sup kátu rewe táng kung aposel ket yáni hárta tingga yángýarungngingga sup pu kámuk ná iháng áwáng ná tet ingga yánu.

³ Wáina tán du Pita yá inuk, "Ananaias, rina tángga ku satá Satan dá pahálán han du Iruk Káungá wa ingirungngingya tángga káwak yuwená sup kátu wa táng kangán da tingga ku kátu rewe tángga áwelák?⁴ Ko káwak wa metá yuwuk wawu kakán pahán isutang taulák. Sup ihulák wa ká rina tátáya wu álo tánggim. Rina tángga ku nanará kandák wa taulák? Ko ámna nangge yángýarungnginget ingga narelák, enendu ámna nangge muná, ináku Ánutu málám ingirungngingya taelák."

⁵⁻⁶ Wáina inán Ananaias málám wa narángga waháranyon pukon kámutang táng hang kátingga árán du tambun wawu ámna máto kámá yá áwáng lap pá pondang táng kung usuráng. Kulá kámá niyá wáina táek ingga pingnganá narángga ku pikpito hánám naruráng.

⁷ Kulá 3 auá náut wáina átang sangga ku áwáná yá náulá yan káiñ rina tunggafiuí wawu ma narená wahára áwáng hiuk. ⁸ Wáina áwáng hen du Pita yá ináng suliuk, “Ko nanáng, Ananaias yot sándá káwak men yuwuk wata supmá wa ná rewe me?”

Inggá inán watá miuk, “O, wa rewe.”

⁹ Wáina inán du Pita yá inuk, “Náuta ku sándá Táwi yan Iruk ingirungngingiya pahán káman hálemlálák? Kang! Náula useráng wawu kálu mungnga hárá átaráng watá ku kák hányon kehángga kuineráng.”

¹⁰ Wáina inán waháranyon pukon kámutang hárammá hulá hárá táng hang kátingga árándu ámna máto yáni wu it kinan áwángga wáina kangga ku tambun wa táng kung náulá tangtang usuráng. ¹¹ Kulá náunáwán yará watán káiñ wáina tunggafeik ingga narángga ku Jesu yan tombong me ámna náráwa kátu watá pikpiták tawi hánám wa táuráng.

Aposel yá ket tárák hulá hulá táuppon táuráng

¹² Aposel yáni wu ket tárák hulá hulá ámna náráwa orek yáni kinan táup hánám táuráng. Ámna náráwa Táwi ya naráng hárting mená yáni wu pahán káman hálén du it káungá kumbiná kinan hangga kung paranda kutná Solomon dán paranda hárá urum tánggiuráng. ¹³ Ámna náráwa niyá Jesu ya ma naráng hárting mená watá ku Jesu yan tombong wata kut yáni meng tárut tánggiuráng, enendu yáni áwáng watyot átnát ta ku pitánggiuráng. ¹⁴ Wáina tánggiuráng, enendu ámna náráwa táup pá yon watá Táwi ya naráng hárting mágga ku áwáng watán tombong hárá sengsáráp tángtang tánggiuráng. ¹⁵ Ket tárák wáina tánggiuráng wa kangga ku ámna náráwa yá ilalák mara wa iháng áwáng kálu hárá káwam iháng áwáng elengga wata ketnángiuráng. Wáina titne ku Pita yá kun yongnganá yá re ihánggápán álo háléniráng ingga wáina iháng kung tinggiuráng. ¹⁶ It yáilá Jerusalem tangtang it átaráng waháraran táup hánám watá ilalák mara me iruk wáik ká iháng lem taeñá wa hányon ihángga áwánggiuráng wawu kámuk álo hálenggiuráng.

Aposel yá kalabus it kinan árát tu angelo yá háláng yámuk

¹⁷ Kulá wáina tángga árát kápángga ku pris yáin yáni yot tombong Sadyusi háraran kámá yáup káman tánggiuráng watá aposel wa kápángga pahán suksuk hánám naráng yámanggiuráng. ¹⁸ Wáina narángga ku aposel wa ket ihángga kalabus itná kinan ámna wáik ká árená wakáin tiuráng, ¹⁹ enendu yáungán Táwi yan angelo kánan dá kalabus it watán kálu mungnga wa yaling yámangga yángotang kep káiñ hangga ku ²⁰ yánuik, “Kungga it káungá watán kumbi kinan káiñ átang gu Táwi yan átkuku watán me pingnga wa kámuk hánám ámna náráwa yániñeráng.”

²¹ Wáina yánán yáni wu hilápmá hánám bu angelo yá rina yánuik wa isutang kung it káungá kumbiná kinan átang ámna náráwa me wa yánáng tolingga átaráng.

Kulá pris yáin yáni watá ámna yáup káman tánggiuráng watyot áwángga ku kaunsol kinan nan Israel yan ámna yáilá wa kámuk hánám met áwuráng. Áwáng káman hálengga ku ámna kámá suring yámát kalabus itná káiñ aposel yángotang áwáwáya kuráng. ²² Wáina kuráng enendu aposel wu ma árát kápángga ku son áwángga ámna yáilá ing yánuráng, ²³ “Kalabus itná wawu kálu kámuk káto sung sat árát ámna kálu pín yáni tátá watá pín yáni tángga átaráng. Wáina árát kálu yalemán enendu ni kámá káman it kinan ma árán kamán.” ²⁴ Wáina yánát narángga ku it káungá pinná tátá wata tawi yáni me pris tátáwi yáni watá narángpak tángga son du náutá tunggafeinek ingga naruráng.

²⁵ Wáina narángga átnárát ámna káman dá áwángga yánuik, “Sándá narániráng! Ámna iháng kalabus itná kinan tiuráng wawu it káungá kumbiná kinan hetang átang ámna náráwa me yánáng tolingga átaráng.” ²⁶ Wáina yánán du it káungá pinná tátá wata yáin yáni watá tewe ámna ná watyot kung aposel wa yángotang áwuráng. Yáni wu kung táng hágħáláng tángga ma yángotang áwuráng, ináku yolopon yángotang áwuráng, náuta ámna náráwa yá sup mangga náráháng kámut támirot ingga narángga ku wáina táuráng.

Aposel yá kaunsol rahán yáni hárá me metátáya ma pitáuráng

²⁷ Kulá aposel yángotang áwángga ku iháng sat kaunsol rahán yáni hárá árát tu pris yáin yáni yá yánuik, ²⁸ “Nándá ámna wata kutná mengga ámna náráwa me pingnga yánáng totoli wata hárá káto táng sámumán, enendu sándá emá re yánáng tolingga árát tu ámna náráwa táup hánám Jerusalem kinan átaráng watá hárá narángga átaráng. Iná ámna wa utkámut táuráng watán márapmá wu nányot átak ingga hánámá sáni menggoeráng.”

²⁹ Wáina yánán du Pita yot aposel nukngá watá inuráng, “Nándu Ánutu yan me wawu hárá isutnemán, iná káwak ámna yan me wawu ma isutnádámán. ³⁰ Sándá Jesu maripong hárá kátingga utkámut táuráng, enendu tawi ilom náni yan Ánutu watá hárá kámutuk háraran son táng tárut tawuk. ³¹ Wáina tángga táng áráng ting san ketná álák kálu átanguinek. Kulá Ánutu málambá yon Jesu kut táng hip tawi watá Táwi náni me Son Iháhá wáina átanguinek. Watá

ku háláng námán Israel nándá pahán hurik tátne nándán mukmuro yawonek.³² Kulá nándu Ánutu yá wa ták wawu há káumán wata ku meng isurátne kuinek, iná Iruk Káungá yá ku wata hányon meng isurán kuinek. Niyá me wa narángga isutnek wawu Ánutu yá Iruk Káungá wa iminek.”

³³ Pita yá wáina yánán naruráng hára wu ámna yáilá watá kuk hánám narángga aposel wa ráhang kátkámut tátáya naruráng.³⁴ Wáina narángga árát tu tombong Farisi háraran ámna káman kutná Gamaliel wawu ámna náráwa kámuk hánám bá meng toling mángngátaráng hang ámna wawu lo yan tiksa, watá kaunsol rahán yáni hára tárutang gu ámna kámá yánán aposel wa ihángga kep káin hang rám kimo átnirág ingga yánuk.³⁵ Wáina yánán du ámna kámá yá aposel wa yángot hang kep káin árát tu Gamaliel yá ámna yáilá wa yánuk, “Israel ámna, sándu ámna ná rina kámá táng yáminán du hulátingga kándáng nangnaráng táineráng.³⁶ Sándu ing há nareráng, rám hásák ma hálek ámna káman kutná Teudas yá táirutang nákkú ámna hulá kutna pálak ingga men ámna 400 náut wáina tá kung watyot áturáng, enendu kapman dá utkámut tán watán tombong wawu hárátingga káman káman kuráng. Wáina tát tu yáup yáni wawu hánámá háliuk.³⁷ Wata máríná káin du ámna náráwa kut yáni erek hánám wa uying háháli rámá hára ámna káman kutná Judas Galili nan watá táirutuk. Wáina táirutang gu ámna kámá ihángga ku kapman isusut ta kun erawák táuráng, enendu kapman dá ámna wa hányon utkámut tán watán tombong wawu hárátingga káman káman kuráng.³⁸ Wáina wata ku kula wu ing sánin, sándá ámna ná rina kámá ma táng yámindaráng, ináku yápmat há yáni kuineráng. Yáup yáni wa tánggoeráng wawu ámna yan nanará re hálen wawu tát kungga yáup yáni watá pana háinek.³⁹ Iná pálipuk yáup yáni náwu Ánutu yan yáup hálen wawu sándá káto táng yámámá yan tárák muná. Ánutu yot erawánirot.”

⁴⁰ Gamaliel yá wáina yánán narát pálipuk hálendu aposel ya met áwát tu yánát hánámá lahot yámát Jesu kutná hára son ma yánáng tolindaráng ingga yánángga ku yápmat há yáni kuráng.

⁴¹ Wa yápmangga kungga aposel yáni wu Ánutu yá naráng hákháti yáni tárákngá kangga ku Jesu yan yáup tát wata ingga ámna kámá yá iháng lem tát tu reprepma álo táineráng ingga narángga yánuk wata heronge nangnaráng kuráng.⁴² Yáni wu kung átang gu rámá rámá wu Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me it wahára wahára kungga Jesu wawu ámna náráwa son iháhá ingga mengga me pingnga álosim wa yánáng tolingga átninggiuráng.

6

Jesu yan tombong gá aposel háláng yámámáya ámna 7 iháng tunggap táuráng

¹ Kulá rám wahára Juda nan ni Jesu naráng háting mená sale yáni yá táwi hánám wáina hálengga árán du waháranan kámá Grik me metáená watá ku kámá Aram me metáená wata kuk táng yámángga ing yánuráng. “Sándu rámá rámá sánin kálu rewe náráwa kawát niyá sungi ya kesák tánggoeráng wa háláng yámánggoeráng, iná nándán kálu náráwa kawát wawu ma háláng yámángguráng.”² Wáina yánát tu aposel 12 watá disaepel kámuk ka met áwát tu ing yánuráng, “Kulá nándá Ánutu yan me wa mengga ámna náráwa yánáná wa sangga ku sungi silip tátá hára átnemán wawu kándáng ma hálezindák.”³ Wáina wata ku, yanuknuk, sándá ámna 7 ni Iruk Káungá yan háláng hára re árená me nanará yáni álosim hára árená me orek sání hára kut yáni álosim átnandaráng, wáina wa kápángga iháng tunggap tát nándá wa iháng yáup wahára titne ku watá yáup wa pinná tángga átnéráng.⁴ Iná náni wu rámá rámá sáponga tángga Ánutu yan me rewe yánángga átninguinémán.”

⁵ Wáina met ámna náráwa kámuk watá me wa narát álosim hálendu Stiwen wawu ámna ni Jesu ya pahán yot naráng háting mángngatak me Iruk Káungá watá ep táwi hánám tán átnandak wa táng tunggap táuráng. Hang Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Pamenes hang Nikolas wawu hányon iháng tunggap táuráng. Iná Nikolas wawu it yáilá Antiok nan Juda ámna muná, enendu Juda yan mití kinan átnandak.

⁶ Kulá yáni wu ámna 7 wa yángot áwáng aposel rahán yáni hára tit tu aposel yá yáup yáni wahára iháng káto táng yámámáya sáponga táng yámángga ket yáni yá yáin yáni hára usáng hang tiuráng.

⁷ Iná rám wahára ku Ánutu yan me wa meng isurát kun ámna náráwa táup hánám watá Jerusalem hára Jesu yan tombong hálüráng. Pris táup táwi yá yon Jesu yan me pingnga álosim wa narángga naráng hákháti kálu wahára áturáng.

Juda ámna kámá yá Stiwen táng me hára tiuráng

⁸ Kulá Stiwen wawu Ánutu yá pahán imángga málámbán háláng wa imán ket tárák hulá hulá tátáwi hánám ámna náráwa orek yáni káin tángga kuk.⁹ Wáina tángga árán du Juda yan mití itná káman kutná Along Koená wahára hangga árená ámna watá watyot menmen

táuráng. Ámna urum wawu it yáilá Sairini, it yáilá Aleksandria hang provins Silisia yot Esia wakáinnan.¹⁰ Wáina menmen táuráng, enendu Stiwen wawu Iruk Káungá watá nanará imángga átuk hálendu ámna urum watá me hára wu ma táng hang tinggiuráng.

¹¹ Wáina hálendu yáni wu kilak átang ámna kámá pahán yánin hat tu watá kusák pilengga ing miuráng, "Stiwen dá Ánutu me Moses ya me kandák men narumán," ingga miuráng.

¹² Kulá wáina tángga kungga ku ámna náráwa, ámna yáilá me lo yan tiksa watá pahán yáni táng tárut tát tu kung Stiwen ket tángga táng áwáng kaunsol ket yáni hára tiuráng.¹³ Wáina ting sat árán du ámna kámá yánát tu watá áwáng me kusák ing miuráng, "Ámna nátá Táwi yan it káungá natyot Ánutu yan meng rákit me wata me kandák menggoek.¹⁴ Rám káman ing men narumán, 'Jesu Nasaret nan watá Táwi yan it káungá ná yalingga ku kálu rina isusut ta Moses yá námuk wa yawondang gu kálu kámá isusut ta náninek,' Stiwen dá wáina miuk," ingga ámna kámá watá miuráng.

¹⁵ Iná ámna náráwa kaunsol it hára áturáng watá kámuk hálengga Stiwen kárek káuráng gu Stiwen kurák máta wawu angelo kurák máta ina.

7

Stiwen dá kaunsol rahán yáni hára me metáuk

¹ Kulá wáina meng hálit tu pris yáin yáni watá Stiwen inuk, "Me wa meng sat kákkán káin áwek wa pálipuk me?"

² Wáina inán du Stiwen dá miuk, "Yanuknukna me nan ilomna, nákkán me ná kárámatingga narineráng! Sisi náni Abraham watá it táwi Haran káin ma koená Mesopotemia ále káin há árán Ánutu yamá hálángngá pálak watá watán káin tunggafengga inuk,³ Ko káwakka me sipyá kátu wa yápmangga ku no káwak kaleinet káin wa kuinelák.*

⁴ "Wáina inán du Kaldia ámna náráwa yan káwak wa sangga kung gu it táwi Haran káin itná hulá ya átuk. Átang árongga naning gá kámurán du Ánutu yá suring mán áwáng káwak átamán nahára áwuk.⁵ Wa áwuk hára Ánutu yá káwak kátu kimo 1 mita ina káman málámbán tombong gá átnatka támáma imuk. Ináku ing inuk, 'Máriya ku káwak wa kaminet wawu ka me kák ráulaka watán káwak hálezinek,' ingga inuk. Rám wahára wu Abraham bu nanggená muná áránná wáina inuk.⁶ Iná 'Kák ráulaka wawu kung ámna kámá yan káwak káin watán yáup nangge hánámá hálet tu iháng wáik táng sat árat kungga yara 400 hálezinek.⁷ Iná watá rendán yáup nangge hálengga átneráng wawu na márapmá yáme wata máriná káin du ráulaka yá káwak wa sangga áwáng ále nákáin du na nanáng sákngineráng."⁸ Wáina inángga ku pahán káman mená inángga ku pahán káman dán tárák ku kip mamará watá átnek ingga inuk. Wata torong káin Abraham nanggená Aisak ká tunggafengga rám 8 árán du málam nanggená kípmá maruk. Kulá wata torong káin átang gu Aisak ká Jekop naning hálengga átang árongga torong káin du Jekop pá táwi ilom náni 12 wata nan yáni háliuk.

⁹ "Kulá táwi ilom náni watá Josep pa pahán suksuk narángga ku táng yáup nangge hánámá ya ámna kámá yánát yungga tángga Isip káin kuráng, enendu Ánutu yá watyot átkiu.¹⁰ Wáina átang gu márapmá rina watán káin áwánggiuk wa kung rákit tángga nanará álosim imán du Isip pán king Fero yá kan álosim hálen heronge naráng mágga Isip pán ámna hulá yáin yáni ya táng tunggap tángga tin árán du inán málámbán kutná kutná wa pin yáni tángga átkiu.

¹¹ "Kulá wata torong káin sungi kesák táwi hánám bá Isip káwak me Kenan ále káin wa kámuk hánám tunggafengga márapmá táwi hánám yámán táwi ilom náni yan káin sungi yá muná kuk.¹² Wáina kangga ku Jekop pá sungi Isip káin átak ingga met narángga ku hulátingga táwi ilom náni wa suring yámán wakáin kuráng.¹³ Kungga áwáng átang sangga son suring yámán kuráng wahára ku Josep pá nák ku wa ingga tatning ilommá watyot kulaná wa yánu. Wahára kungga ku Fero yá Josep sipmá kátu wa naráng yámuk.¹⁴ Wáina tángga ku Josep pá naning Jekop me sipmá kátu kámuk hánám wata me san kun Isip káin kuráng, wata sale yáni ku 75.¹⁵ Kulá Jekop málám Isip káin átang kungga ku málám bot táwi ilom náni wawu kámuk wakáin kámuturáng.¹⁶ Kámurát tu iháng kung Sekem káin tanggán káman Abraham bá Hamor nángánangge yan hára sup silva yá yuwuk wakáin tiuráng.

¹⁷ "Kulá Isip káin rám hásák átang gu Israel ámna náráwa watá táwi hánám wáina máringga áturáng. Ánutu yá háláng yámámá rámá yá hártewingga átuk, wawu huphuráp Abraham me rina inángga me hárotuk wa isutnán.¹⁸ Rám wahára wu king nukngá Josep ma naráng mák watá Isip pán king háliuk.¹⁹ King watá ku tombong náni wa yángyárungrungginga ku ket tárák wáik yálgenggiuk. Wata kinan káman du ing, me káto hánám mengga yánán nángánangge yáni kongakngá wa kámuniráng ingga iháng kung ále wahára wahára raták yápmanggiuráng.

* 7:3: Hulátitiná 12.1 † 7:7: Hulátitiná 15.13-14

20 "Kulá rám wahára ku Moses maming gá Moses táng tin du Ánutu yá nangge wata álosim naruk. Iná nangge wawu maming gá it kinan kilak pinná tángga árán yap kaláhu háliuk. 21 Torong káin du táng kep káin sat árán du Fero uriwa yá áwáng kangga ku táng kung málámba nanggená ya sing muk. 22 Wáina tán átang gu Moses wawu Isip pán nanará itná káin kungga nanará álosim wa tángga ku me metátá me yáup tátá ná wawu hálángngá pálak háliuk.

23 "Kulá Moses wu yaraná 40 hálén átang gu sippmá kátu Israel wa kápápáya narág hátiuk. 24 Wáina narág hátingga kungga káuk ku Isip ámma káman dá Israel ámma káman táng wáik tán kangga ku málám kung nukngá Israel ámma wa háláng imángga wata topmá tángga Isip ámma wa urán kámutuk. 25 Moses málám wáina téak ku Israel ámma náráwa yá kálu wakálu kungga ku Ánutu yá háláng námán nápmat along kuinán téak ingga káineráng ingga naruk, enendu watá kálu wa ma kang rákit táuráng. 26 Tembátnáya ku Moses málám kungga kápu ngá ku Israel ámma yará erawángga árán du iháng hore pahán káman hálendimálák ingga ing yánuk, 'Yarán, sándu sip káman, náuta ku sándi yon erawánggoemálák?'

27 "Wáina yánán ámma márapmá márumá watá Moses háting san kun du inuk, 'Kák ku niyá nándán me nanaráyan ámma yáilá keháng tunggap táuk?' 28 Kuip Isip ámma utkámut tálák wáinanyon nák nutkámut tánínggá átanggoelák me?‡ 29 Wáina inán Moses málám me wa narángga ku piták ngá kungga lombu ya ále Midian káin átuk. Átang kungga áwáná tángga ku nangge yándi ámnáná yará iháng tiúmálák.

30 "Wakáin árán kungga yara 40 yá sálin du ále yáilá Sainai tangtang ále komkomá ámálum re wakáin angelo káman dá káráp isikimo rangga átuk watán lánggop kinan tunggafeng muk. 31 Moses málám wáina kungga nangganá han rinaná ingga kándáng kakaya rumpá káin kunggatang gu Táwi salá naruk, 32 'Nák ku táwi ilomya yan Ánutu, Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.'§ Wáina inán narángga Moses yá yángyáng tángga kakaya pikpito hánám naruk.

33 "Wáina tán du Táwi yá inuk, 'Ko káwak hetang átalák wawu káungá hánám, wata ku háranya káin sendol wa yaling.' 34 No Isip káin nangán ámma náráwa ket téarak kandák rina táng yámángga átaráng wawu hárá kapángga átkoet. Watá márapmá táwi hánám sunggoeráng wa hárá kapángga ku wa Isip ket yáni hárá son iháháya kula háet. Wáina wata ku no suring kame tártutang Isip káin son kuinelák,** ingga inuk.

35 "Huphuráp Israel yá Moses yá Israel yan ámma yáilá átnát ta takta narángga inuráng, 'Kák ku niyá nándán me nanaráyan ámma yáilá keháng tunggap táuk?' ingga inuráng, enendu Ánutu yá ámma wanyon suring mán ámma yáilá hálengga Isip ket yáni hárá Israel son iháháya kük. Káráp isikimo hárá angelo tunggafeng muk wata ketná hárá Ánutu yá hálángngá wa imuk. 36 Wáina háláng imán du málám Isip káin ket téarak hulá hulá wa tángga Israel yángotang Isip sangga kungga Táp Sípmá káin me ále komkomá ámálum re káin yara 40 wata kinan ket téarak hulá hulá tángga kük.

37 "Moses watá yon du Israel ámma náráwa ing yánuk, 'Ánutu yá sáni háraranan yon profet káman nák ina táng tunggap táinek,'†† ingga yánuk. 38 Moses yá ále komkomá ámálum re káin táwi ilom náni yot átang áráng ále yáilá Sainai káin angelo yá me átkukuná pálak wa imán táng áwáng yámukngá náni yot átkoek.

39 "Enendu táwi ilom náni yá watán me wa isutnán takta yámuk, me ámma yáilá yáni átnát ta takta narángga ku pahán yáni káin du son hurik tángga Isip pa kukuya naruráng. 40 Wáina tángga ku Arón inuráng, 'Ámma Moses watá nángorán Isip sangga áwumán wawu náutá rina táng muk wawu ma narámán, wata ku ko ánutu náni kámá iháng tolinc námátá ku watá kálu máta yárengga nángotang kuineráng.'‡‡ 41 Wáina mengga rám wahára ku ánutu yáni káman bulmakau nanggená utnína yáni táng tolinc kungga wata heronge tángga taha yáni watán káin ihángga kungga ting muráng. 42 Wáina tát tu Ánutu yá sárum yámán yáni pahán isutang káe, yap me hitung alek káin átaráng wa yánán sákningginga áturáng. Wa táuráng wawu profet tá me rina papia hárá ing uyiuk wáinanyon ina:

'Israel ámma náráwa sándá ále komkomá ámálum re káin yara 40 áturáng wahára
taha sáni me towet sisiya kutná kutná wa nákkán da ihángga áwánggiuráng me? Wawu
muná hánám.'

43 Miti ya hahayan sel it tángga átninggiuráng wawu nákkán muná,
ináku wawu ánutu kusák kutná Molek watán.

Hang ánutu kusák kutná Refan watán hitung utnína wa hányon tángga átkuráng.

Ánutu kusák wa yánán sákningginga ku wata utni yáni wa iháng toluráng,

‡ 7:28: Son Ihuk 2.14 § 7:32: Son Ihuk 3.6 ** 7:34: Son Ihuk 3.5,7,8,10 †† 7:37: Meng Rákit 18.15 §§ 7:40:
Son Ihuk 32.1

wata ku no sásure káwak sáni wa sangga kung Babilon táng hating kung numkálu káwak átak wakáin átnéráng.”^{§§}

Ingga profet tá wáina miuk.

⁴⁴ “Táwi ilom náni yá ále komkomá ámálum re káin átninggiuráng wahára wu Ánutu yan sel it watá átyámán wa kangga ku Ánutu yá nányot átak ingga naránggiuráng. Kulá sel it wa tauráng wawu Ánutu yá Moses wáina táineráng ingga inán wa isutang wáina tauráng.⁴⁵ Wa tauráng watá há árán du táwi ilom náni wata nágánangge yáni yá Josua yan rám hárá tángga kungga árat Ánutu yá káwak márumá yásurán káwak wa yáni ya tauráng. Wáina tángga ku sel it wa wakáin táng tiuráng watá há árán kungga king Dewit tán rám háliuk.⁴⁶ Iná Dewit wawu Ánutu yá táng áloло táng mánggiuk. Watá sáponga tángga it álosim káman Jekop e ilommá watá kung Ánutu ináng sáknggingyan álo tátáyan me rina ingga Dewit tá ináng suliuk.⁴⁷ Wáina inuk enendu nanggená Solomon dá ku Ánutu yan it wa táuk.

⁴⁸ “It wa há táuk, enendu Ánutu Árená Hánám wawu it ámna nangge yá taeñá wahára wu ma átnándak, ingga profet tá me wáinanyon ing miuk:

⁴⁹ ‘Táwi yá ing mek, “Alek wawu no putung átang pin yáni tátáyan kome, iná káwak wawu no hárappa titiyan kome, wata ku sándá it rinaná hánám tát tu

no wahára sek narinet? Wawu káluná muná.

⁵⁰ Naya ketna yá yon du ále kutná kutná kámuk hánám wa iháng toliut.” ***

Ingga Táwi yá wáina miuk.

⁵¹ “Sándu yáin sáni káto hánám, pahán nanará sáni wawu Ánutu ma naráng mená ina. Káráman sáni wu yongurená hálendu Ánutu yan me wa ma narángngátaráng. Rámá rámá wu Iruk Káungá watán me wa ma isutkuráng, táwi ilom sáni yá tánggiuráng wáinanyon tánggoeráng.⁵² Uláp táwi ilom sáni yá profet kámuk hánám iháng wáik tauráng. Ámna Kándáng gá áwinek ingga meng tunggap tauráng wawu táwi ilom sáni yá hányon ráháng kátkámut tauráng, me sándá kálu wanyon isutang ámna áwinek ingga miuráng wawu táng káyam ket yáni hárá tingga táng kung utkámut tauráng.⁵³ Ánutu yan meng rákit me wa angelo yá táwi ilom sáni ket yáni hárá há tiuráng, enendu sándá ku ma isutnándaráng,” ingga Stiwen dá yánuuk.

Juda ámna yá sup mangga Stiwen urát kámutuk

⁵⁴ Kulá Stiwen dá me wa yánán kaunsol yáni wu kuk hánám narángga mátap yáni kirikkárak tauráng.⁵⁵ Iná Stiwen wawu Iruk Káungá watá ep táwi tán alek kálu hálen árán káuk ku Ánutu yamá siceretná pálak wata kinan Jesu wu ketná álká kálu hetang árán.⁵⁶ Wáina kangga ku yánuuk, “Narániráng, no káet tu alek ká ang tán Ámna Nanggená wawu Ánutu ketná álká kálu hetang árán káet.”

⁵⁷ Wáina men narángga ku hahatingga ohok maming tái hánám tángga káráman yáni yongutang kámuk tárutang hururung kung Stiwen usángga tauráng.⁵⁸ Wáina tángga ku hárárang táng uyingga it yáilá kumbiná kep káin hangga ku utkámut tátáya sup mangga utang árat, ámna huphuráp Stiwen da me kusák miuráng watá lap yáni hákhsák torong káin molená wa yalingga iháng ámna máto káman wahára átuk wata hárammá hulá hárá urum tit watá pin yáni tángga árán yáni sup máuráng. Ámna máto wata kutná wu Sol.

⁵⁹ Kulá sup mangga utang árat wata kinan Stiwen dá sáponga ing táuk, “Táwi Jesu, ko irukna táng.”⁶⁰ Wáina mengga ku tulá hárá imángga hahatingga hánám ing mantáuk, “Táwi, ko watán kandák yáni wata topmá ma táindalák.” Wáina mengga sangga ku há kámutuk.

8

Solyá Jesu yan tombong wa iháng wáik tángga átuk

¹⁻² Kulá Stiwen utkámut tát tu ámna kámá Ánutu yan kálu kándáng isutang átnándaráng watá kutkáyawát táwi hánám táng mángga ku táng kung usuráng. Káe waháranyon átang hulátingga ku ámna náráwa Jesu yan tombong Jerusalem hárá áturáng wa iháng wáik tángga árat tu kámuk hánám pitángga hánghánáng tángga Judia ále kálu me Samaria ále kálu kut, aposel yá re ku Jerusalem káin áturáng.

Stiwen utkámut tauráng wawu Sol yá kápángga ku álo kámá táeráng ingga kápuk.³ Wáina kápángga Sol yá ku hulátingga Jesu yan tombong iháng lem tae salíngnik ingga it kinan áráng hak tángga ámna náráwa wa raták hánám hárárang iháng uying kung kalabus itná kinan tingting tángga átuk.

Filip pá me pingnga álosim wa Samaria káin yánuk

⁴ Kulá ámna náráwa pitángga kuráng watá kung it rehára átang Táwi yan me pingnga álosim wa mengga yánangga átkiuráng. ⁵ Filip pá ku kungga Samaria ále káin hangga it káman hára Jesu wawu ámna náráwa son iháhá ingga yánán du ⁶ ámna náráwa táup tawi yá yon watán me narángga ket tárák rina tánggiuk wa kangga ku me rina yánanggiuk wa kándang kárámatingga narángga átkiuráng. ⁷ Filip málám ámna náráwa táup pon iruk wáik ká ep ihená wa yásut yámán iruk wáik watá ohok pálak ámna náráwa yápmangga kunggiuráng. Iná kámá wu kurat yáni kámurená watá álo hálet kámá wu hárám yáni wáik hálená watá álo há lenggiuráng. ⁸ Wáina tunggafengga átuk hálendu it waháranan ámna náráwa watá heronge maming tawi hánám tángga átang.

Saimon dá Ánutu yan háláng wa sup pá yuyuwáya miuk

⁹ Kulá ámna káman sárummá pálak it wahára átnándak wawu kutná wu Saimon, watá huphuráp pon átang me tárák kolem hulá hulá tángga nawu kutna pálak naháiniráng ingga tán wa kangga Samaria ámna náráwa yá nangngá yáni hanggiuk. ¹⁰ Wáina hálendu ámna náráwa yáilá me ámna náráwa hánámá watá kámuk hánám watán me narát álo kámá hálen du ing menggiuráng, “Ámna náwu Ánutu ina, wata kutná ku Ulihálángngá Pálak.” ¹¹ Rám hásák kon yáni yot átang káwak kán nanará hára ket tárák hulá hulá wa tángga átkun kangga nangngá yáni hanggiuk, wata ku ámna náráwa kámuk ká watán me naránggiuráng. ¹² Ámna náráwa watá yon Filip pá Ánutu yan átkuku watán pingnga álosim watoyt Jesu Son Iháhá wata mengga yánangga kun narángga wawu pálikup hánám ing mengga ku umi kuhuráng. ¹³ Kulá Saimon málám enendu pálikup hánám ingga narángga umi kuhuk. Wáina tángga ku Filip isutang káman yándi átningga Filip pá tárák hulá hulá tawi wa tán kangga nangnganá han átninggiuk.

¹⁴ Kulá aposel Jerusalem káin átang watá Samaria ále káin du ámna náráwa yá Ánutu yan me narángga káto tánggoeráng ingga met naruráng hára wu Pita káling Jon suring yámát watán káin kumálák. ¹⁵⁻¹⁶ Yándi wu watán káin kungga káumálák ku Jesu ya naráng háting mángga umi kuhuráng enendu Iruk Káungá watá ma áwáng ep ihená árán, wata ku Iruk Káungá watá ep ihih ingga sáponga táng yámumálák. ¹⁷ Wáina tángga ku Pita káling Jon dá ket yándi yá yáin yáni hára usághang tin du wahára ku Iruk Káungá watá Samaria ámna náráwa watán káin áwuk.

¹⁸ Kulá Saimon málám kápuk ku aposel yarár watá ket yándi yá ámna náráwa yáin yáni hára usághang tin Iruk Káungá watá watan káin áwán kápángga, málám sup pá Iruk Káungá yuyuwáya ing yánuk, ¹⁹ “Sándá háláng wa nák namán du no ketna yá wáinanyon tae Iruk Káungá wa hányon tainéráng.”

²⁰ Wáina yáánán Pita yá inuk, “Saimon, supya wawu kayot káráp pán pingnga hálezinek! Ánutu yá málambán pahán isutang gu wáina yámángngáta wawu ko ku sup pá álo yunggem ingga narelák? Wáina kámá ma árak. ²¹ Táwi rahálá hára pahála kinan du kandák átak. Wáina wata ku nándá Ánutu yan yáup tánggoemán wata kinan kák ku ma áralák. ²² Wata ku kandákkwa sangga ku pahála hurik tángga ku Táwi ya sáponga táng mátá ku nanará kandák pahála káin átak wa yawon yaminek hám. ²³ No wáina kanet wawu náuta no kahet tu nándá ket yáup tánggoemán wa käng naránggoelák, hang mukmuropa watá keháng kik hárórán átalák.”

²⁴ Wáina inán du Saimon dá miuk, “Sándá nák ka Táwi yan káin sáponga tán du rina memálák watá nákkán káin ma tunggafeindak,” ingga yánuk.

²⁵ Kulá yándi wu Táwi yan me wa mengga Jesu yá rina tán káumálák wa ámna náráwa yánangga ku it wa sangga kungga Táwi yan me pingnga álosim wa it máro yon Samaria kinan yánang yánang Jerusalem ba kumálák.

Filip pot káwak Itiopia nan ámna káman

²⁶ Kulá Táwi yan angelo yá Filip inuk, “Kák ku tárutang ámuta kálu kungga ku kálu Jerusalem hára átang kungga it Gasa káin kung hená wa isutang kuinelák,” wáina ingga inuk. Kálu wawu ále komkomá páliná muná átak wakálu. ²⁷ Wáina inán du Filip pu wakálu kunggatang gu Itiopia káwak káinnan ámna káman káuk. Ámna wawu Kuin kutná Kandasi yan kapman watán ámna yáilá waháranan. Kuin watán sup pinná tángngáta, iná ámna wawu tungkulá ránená. Watá Jerusalem káin miti ya hangga ku ²⁸ son itná ya kukuya ku karis ná ketnán putung átang gu profet Aisaia yan papia wa sángsáing kungga átkiuk. ²⁹ Wáina kungga árán du Iruk Káungá yá Filip inuk, “Kungga karis wata tangtang kungga álá.”

³⁰ Wáina inán du Filip málám hururung karis wata tangtang kungga naruk ku ámna wawu profet Aisaia yan papia wa sángsáing árán. Wáina narángga ku Filip pá inuk, “Kák ka wa sángsáinggoelák wata hulá wa kámá wáina ingga narelák me?”

³¹ Wáina inán ámna watá miuk, “Rina narinet? Káman dá nanáng tolin du álo naránggem.” Wáina mengga ku Filip inán áráng málám bot putung átumálák.

³² Ámna wawu Táwi yan me ing uyená wa sáingga átkiuk:
“Watá me kámá ma miuk, ináku yolopmá átang
 sipsip utkámút tátáya táingga koená yá ina,
 me sipsip nanggená rommá mamaráya táingga koená yá ina átkoek.

³³ Ámna táng me hára tiuráng watá márapmá suwik ingga
 kusák pilengga táng hang tit reprepmá táwi hánám naruk.
Wawu nágánangge muná hálendu ámna náráwa yá
 nágánangge wata me pingnga yánánáyan tárák ku muná.

Watán átkuku wa káting rákit tát tu
 watá káwak ketnán ma árak.”*

³⁴ Kulá ámna watá me wa sáingga sangga ku Filip inuk, “Ko nanáng, profet tá ku niya miuk, málámba miuk me ámna nukngá ya miuk?”³⁵ Wáina inán du Filip pá hulátingga miti papia ámna watá sángiuk wata hulá kálak inángga ku Jesu yan me pingnga álosim wa inuk.

³⁶⁻³⁷ Kulá yándi wu kálú wa kungga átang gu umi káman hára kung hengga ku ámna watá miuk, “Kang, umi ku wa átak. Náutá kálú sung namán du no umi ma kuhánggem?”[†] ³⁸ Wáina mengga ku karis engotang kuku wa inán karis watá tareng kátin Filip pá ámna watoyt yayará yándi hangga kung umi kinan hangga ku Filip pá ámna wa umi kuháng muk.³⁹ Wáina kuháng mágga sangga ku yándi wu umi sangga kep káiñ áwumálák waháranyon Táwi yan Iruk ká Filip táingga kun pikpilin du ámna watá ma káuk. Iná ámna wawu heronge pálak kálú wa isutang itná ya kuk.⁴⁰ Iná Filip pá káuk ku málám bu it táwi Asotus wakáin átuk. Kulá it wahára wahára átningga Jesu yan me pingnga álosim wa ámna náráwa yánángga kuk. Wáina tángtáng kungga it yáilá Sisaria káiñ kung hiuk.

9

Sol yá pahán hurik táuk

¹ Kulá rám wahára wu Sol yá Jesu yan tombong wa iháng lem táingga ráháng kátkámut tátáya mengga átuk. Málám kung pris yáiñ yáni² wa inuk, “Juda yan miti itná yan ámna yáilá kámá yá háláng nanamáya papia álo uyingga namánggim me? Ko álo ingga metá ku táng kung it yáilá Damaskas káiñ ámna náráwa Jesu yan tombong wa kápángga ket ihánggatang Jerusalem káiñ kuiñet,” ingga inuk. Wáina inán álo ingga inángga ku papia uyingga imuk.³ Sol málám Damaskas tangtang kung hálingga átnárán du waháranyon alek kálú yamá maming táwi watá málám hára manggatuk.⁴ Wáina tán Sol málám táng hang káwak káiñ kátingga ku me káman ing mengtán naruk, “Sol, Sol, náuta ku nák neháng wáik tánggoelák?”

⁵ Wáina narángga ku Sol yá inuk, “Ámna hulá, kák ku ni?” ingga inán du miuk, “Nák ku Jesu, ni ko táng wáik tánggoelák wa.⁶ Kulá kula wu tárutang it yáilá kinan kutá ku rina táinelák wawu ámna káman dá wakáin kaninek,” ingga inuk.

⁷ Iná ámna Sol yot kungga áturáng wawu wahára hárámutang nágánangginga áturáng. Me wu há naruráng enendu watá niyá metáek ingga wu ma káuráng.⁸ Kulá Sol málám tárutang rahálá háliuk enendu náut kámá kámá ma káuk. Wáina hálendu ketná hára táingga ku Damaskas káiñ kuráng.⁹ Kung wakáin du rám kaláhu wu rahálá ma hálená wáina re átuk. Rám wahára sungi me umi kámá ma náuk.

¹⁰ Kulá Damaskas káiñ du naráng hákhatík ámna káman átuk wata kutná ku Ananaias. Ámna watá átnárán du Táwi yá ára hára ina áwáng “Ananaias!” ingga mantáng mán du “Táwi, átak,” ingga inuk.

¹¹ Wáina inán du Táwi yá inuk, “Tárutang kungga kálú kutná Kálú Kándáng wakáin Judas yan it káiñ ámna káman it yáilá Tasus nan kutná Sol wa káiñán áwet ingga yániléak. Ámna wawu sáponga táingga átak.¹² Sol wu rahálá kunángngá enendu ára hára ina káek ku ámna kutná Ananaias watá áwáng ketná yá yáilá káiñ uság hang tin du rahálá yá kándáng hálenggárán káek.”

¹³ Wáina inán Ananaias yá miuk, “Táwi, nák ku kákkán ámna náráwa káungá hánám wa Jerusalem káiñ rina iháng wáik tánggoek wata ámna watán pingnga wu há met naránggoet.¹⁴ Iná nákáin áwuk wawu pris tátáwi watá wáina álo táinelák ingga inát tu ámna náráwa kaya naráng háting kamená me sáponga táng kamángngátaráng wa ket iháháya áwuk.”

* 8:33: Aisaia 53.7-8 † 8:36-37: Nanará ámna kámá yá ku ing narángngátaráng, me náta kátu wu tombong nahára átak. Me wawu ing, ‘Filip pá ing inuk, ‘Pahála yot Jesu pálipuk ingga naráng háting melák hálendu álo umi kuhinelák.’ Wáina inán du topmá ing miuk, ‘Nák ku Jesu Son Iháhá wawu Ánutu Nanggená ingga naráng hátek.’ ”

¹⁵ Wáina men du Táwi yá Ananaias inuk, “Kung! Ámna wawu kula wu nákkán yáup ámna háháleya táng tunggap há tátet. Ámna watá wu kungga ámna náráwa ále kámá káinnan me king máro átaráng me Israel ámna náráwa yan káiin kungga nangán me pingnga wa yánangga átkuinék. ¹⁶ Naya kutna meng tárut tángga kungga márapmá rina suwinek me láwit rina narinek wawu na ininet.”

¹⁷ Wáina inán Ananaias málám kungga it kinan árángga kungga ketná yá Sol yáilá káiin uság hang tingga ku ing inuk, “Nukna Sol, Táwi Jesu ni nákán áwángga átnará tunggafeng kamuk watá suring namán áwet wawu ko rahála kándang háháleya, me Iruk Káungá watá áwáng kák hárä ep táwi hánám kekeháya.” ¹⁸ Wáina inán waháraryon du náut kámá purungngá ina watá sohingga Sol rahálá sangga han du rahálá kándang häliuk. Wáina tángga ku tárurán du Ananaias yá umi kuháng muk. ¹⁹ Wáina tán du sunginá kámá nangga ku hälángngá tiuk.

Sol yá Damaskas me Jerusalem káiin yáup tákú

Sol yá rám kámá ku Jesu yan ámna náráwa Damaskas káinnan watoyot wakáiin átaráng. ²⁰ Rám waháraryon Juda yan miti itná káiin kung hanghang tángga ku Jesu wawu Ánutu Nanggená ingga yánangga kuk. ²¹ Iná Sol yan me naruráng watá ku hárámutang gu ing miuráng, “Ámna nátá hánám bu ámna náráwa Jesu ya naráng hárting mená me sáponga táng mángngátaráng wa iháng lem tángngátk. Jerusalem káiin wáina tángngátk watá ku inggálu ku son nákán wa ket ihángga ku pris tátawi yáni watán káiin ihángga kukuya áwuk,” wáina ingga miuráng. ²² Kulá Sol yá me metátayan hälángngá watá táwi hánám wáina hälen Juda ámna náráwa it yáilá Damaskas káiin átaráng wa kándang hánám wája wawu Ánutu yá ámna náráwa son iháháya táng tunggap tákú ingga yánuk. Wáina yánán du Juda yá watán me wa narángga hárámutang watán me káting hang titiya me kámá ma miuráng.

²³ Kulá rám máro yon watá há kun átang wata torong káiin du Juda yá urum tángga Sol utkámut tátáya me hárotang ²⁴ káen me yáungán it yáilá kumbiná yan kálu munganganá wa erek kandingga átaráng, enendu Sol málám wáina tángga átaráng ingga há naruk. ²⁵ Rám káman yáungán du Jesu yan ámna náráwa yá engotang it yáilá kumbiná wata ketnán árángga kungga ku inát yák wáina tán hárä wata kinan putung árán páup puttingga wahára tángga átang yolopon sat kumbi kep kálu hangga kuk.

²⁶ Wata torong káiin du Jerusalem káiin kungga Jesu yan ámna náráwa watoyot sengsáráp tátáya tán kangga watá erek pitáng muráng, náuta watán nanará káiin du ámna wa pálipuk Jesu ya naráng hárting mánggoek me rina ingga naruráng. ²⁷ Iná Banabas yá ku engotang gu aposel yan káiin kuk. Málám kung wakáin du Sol wawu Damaskas káluná káiin Táwi yá wáina tunggafeng mángga wáina wáina inuk, me Damaskas káiin ma pitáená Jesu kutná mengga Táwi yan me yánanggiuk ingga aposel yánuk. ²⁸ Wáina tán du Sol yá watoyot Jerusalem káiin átang átninggiuráng. Rám wahára wu Sol yá ma pitáená Táwi yan me pingnga álosim wa ámna náráwa yánangga átninggiuk. ²⁹ Wáina tángga átkun kangga Juda kámá Grík me narená watá Sol yot me metángga wata menmenná táuráng. Wáina tángga ku watá kálu rekálu kungga Sol wa utkámut táníng ingga táuráng. ³⁰ Wáina tát tu nuknukná yá wáina ingga há narángga ku engotang hangga it yáilá Sisara káiin kungga ku suringmát it yáilá Tasus káiin kuk.

³¹ Kulá Juda ále kinan, Galili ále kinan me Samaria ále kinan Jesu yan ámna náráwa wa ma iháng wáik tát kándang álo átaráng. Táwi tárang káiin árat tu Iruk Káungá watá pahán yáni táng káto tán ámna náráwa táup hánám watá áwáng Jesu yan tombong hárä sengsáráp tángtáng tánggiuráng.

Pita yá Ainias tán álo häliuk

³² Kulá Pita wu miti yáup tángga itná itná átningga ku kung Táwi yan ámna náráwa it Lida káiin wa kápín ingga wakáin häuk. ³³ Wakáin du ámna káman kutná Ainias wa káuk wawu kuratná kámurená kome hárä re yara 8 wata kinan pándák re átnándak. ³⁴ Wáina kangga ku Pita yá inuk, “Ainias, rám kula wu Jesu ámna náráwa son iháhá watá keháng tolindék. Tárutang komeka táng tolindék.” Wáina inán wahára re Ainias yá tárutuk. ³⁵ Kulá it Lida nan me ále pahálá Saron nan ámna náráwa kámuk watá Ainias yá álo hälen kangga ku pahán yáni hurik tángga Táwi ya naráng hárting muráng.

Pita yá Tabita son táng tárut tákú

³⁶ Kulá it Jopa káiin du disaepel náráwa káman kutná Tabita watá átkiuk. Kut Tabita wawu Grík me kálu ku Dokas. Rám rám ket tárák álosim tángga ukuro árená wa häláng yámangga átnándak. ³⁷ Rám Pita yá it Lida káiin átuk wahára wu Tabita yá ilalák tángga kámurán du tambun wa umi kuháng mángga táng it pahálá torong káiin ting sat átuk. ³⁸ It Lida wawu it Jopa tangtang gon wáina hälendu Jesu yan ámna náráwa yá Pita wawu it Lida káiin átak ingga met narángga ku ámna yará suring yámát kungga Pita inumálák, “Ámna hulá, ko it Jopa káiin sopmuná hánám áwáwáya naremán.”

³⁹ Wáina inán du Pita yá watoyot kuráng ngáyá kung het tu engotang it pahálá torong káin áruráng. Kulá náráwa kawát watá kámuk áwáng Pita rupmá áwálák átang kut káywápt pálak lap hákhásák kot lap kámá yot Tabita yá yáni yot átang iháng toliuk ngá wa iháng áwáng Pita yá kápápaya engeleng táuráng.

⁴⁰ Pita málám ámna náráwa kámuk yánán kep káiñ kut tu málám tulá hárá imángga sáponga tángga ku hurik tángga náráwa kámurená watán kálú kungga ku miuk, "Tabita, tárulák." Wáina men du náráwa watá rahálá há lengga Pita kangkang gu tárunáráng putung átuk. ⁴¹ Wáina tán du Pita yá háláng imángga ketná hárá tán du tárunat hetang átuk. Wáina árán du málám náráwa kawát yot Jesu naráng hárting mená kámá yot wa mantán áwángga ku náráwa kámurená yá son hárá tárutak ingga káuráng. ⁴² Kulá pingnga watá it Jopa kinan wa erek hánám kung hálín du ámna náráwa táup hánám watá Táwi páliup ingga naráng hárting muráng. ⁴³ Iná Pita wu it Jopa káiñ rám hásák kon ámna kutná Saimon watán it hárá átkiumálák. Ámna Saimon wawu bulmakau kepmá wa yáup hulá hulá imámáyan da iháng tolingga tingngátak.

10

Angelo yá Konilius yan káiñ tunggafenga me inuk

¹ Kulá it yáilá Sisaria káiñ du ámna kámán átkiuk wawu kutná wu Konilius. Iná Konilius wawu káwak Rom wakáinnan tewe ámna 100 kutná Itali yan tewe ámna wata yán yáni.

² Ámna málám me ámna náráwa kámuk hánám watán it hárá átnándaráng wawu Ánutu yá rina átnát ta narek wa isutang Ánutu tárang káiñ rewe átnándaráng. Iná málám bu ni ukuro ámna náráwa átnándaráng wa táwi hánám háláng yámángga átnándak, me rámá rámá Ánutu yan káiñ sáponga tángga átnándak. ³ Rám kámán du yonyon kálú 3 kilok náut wáina há lengga árán du ára hárá ina kangngárán hiták hánám Ánutu yan angelo yá áwáng mantáng mágga inuk, "Konilius!"

⁴ Wáina tán Konilius málám kárek hánám kangga pingpitáng gu miuk, "Ámna hulána, rina?"

Wáina inán du angelo yá inuk, "Ánutu yá ko sáponga tángngátlálak wawu hárá narángngátak, me kutná kutná ukuro árená yámángngátlálak wawu hárá kahángngátak. Wáina tángngátlálak wawu tahaka ina titá kangga heronge naráng kamángngátak. ⁵ Kulá rám kula wu ámna kámá suring yámátá kungga it Jopa káiñ ámna kámán kutná Saimon kutná nukngá Pita wa engotang áwineráng. ⁶ Ámna wawu ámna kámán kutná Saimon yon watán it tu táp tangtang káiñ árán wahára átak. Ámna nukngá Saimon wawu bulmakau kepmá iháng yáup kámá tángngátak."

⁷ Wáina inángga kun du Konilius yá yáup nanggená yará yot tu tewe ámna kámán men áwuráng. Tewe ámna wawu Ánutu yá pahálá káiñ rina isutsut ta narek wáina isutang átnándak, me Konilius málám bot tu rámá rámá átnándamálák. ⁸ Wáina men ámna kaláhu watá áwát tu tárak wáina káet ingga erek hánám yánangga ku suring yámán it Jopa káiñ Pita kangga inángga áwáwáya kuráng.

Pita yá ára ina káuk

⁹ Wáina kuráng ngáya tembátnáya ku káe táitná há lengga árán du it Jopa hárá kung heheya tángga áturáng wahára ku Pita wu it hungnganá káiñ sáponga tátáya árangga kuk. ¹⁰ Árang sáponga tángga átang gu hárang mán sungi kámá nanaya naruk, enendu sungi emá tiyawingga áturáng. Rám wahára wu málám ára ina kámán káuk ku ¹¹ alek ká ang tán lap maming táwi ina hahala táwi wa ilungngá 4 hárá wa táng kík taeñá watá yolopon hang árán, ¹² songgo hárám yáni 4 me ále málisáñ me kunap náut watanan me iráp kahetang átninggoená watá lap wata kinan árat kápkú. ¹³ Wáina kápángga átnáráñ du me kámán dá ing inuk, "Pita, tárunat kámá ráhangga sinang."

¹⁴ Wáina inán Pita yá miuk, "Táwi, wáina wu muná hánám! Nák ku songgo ma nanaya mená me kák rahála hárá rongrongngá muná wawu ma nangngátat."

¹⁵ Pita yá wáina men me watá ing inuk, "Ko náut kámá kámán Ánutu yá rongrongngá ingga mená wa ko rongrongngá muná ma nanayan ingga ma meindalák."

¹⁶ Kulá me wanyon rám kaláhu pálak men narán du waháranoyon lap ina kutná kutná pálak watá alek káiñ son árángga kuk.

¹⁷ Wáina tángga ku Pita málám ára ina wa káuk wata hulá ya nanará yáup tángga átkiuk. Wáina tángga átnáráñ du ámna Konilius yá suring yámán kuráng watá yánang sulit Saimon dán it tu wahára átak ingga yánát hárá narángga ku kung it kumbiná kálú mungnganá hárá hetang áturáng. ¹⁸ Wahára hetang átang gu ing miuráng, "Saimon kutná nukngá Pita wa it nahára átak me?" ingga miuráng.

¹⁹ Kulá rám waháranoyon du Pita wu ára ina káuk wata emá nanará yáup tángga átnáráñ du Iruk Káungá yá inuk, "Saimon, ámna kaláhu yá kák ka sulingga áweráng. ²⁰ Wáina wata

ku tárutang hangga kápáng. Watyot kukuya narángpak ma táindalák. Wa áweráng wawu na suring yáme áweráng.”

²¹ Wáina inán Pita málám tárutang hangga ámna wa yánuk, “Nák ku ámna sándá suling mágangga áweráng wa. Náuta suling namágangga áweráng”

²² Wáina yánang sulin du ámna watá inuráng, “Nándu Konilius tewe ámna yáin yáni watá suring námán áwemán. Ámna wawu kándáng re átang Ánuto tárang káin átnándak. Juda kámuk ká ámna wawu ámna álosim ingga mengngátaráng. Ánuto yan angelo káman dá ko kung itná káin me kámá inátá nanaráya inán du wata suring námán kák ka áwemán.” ²³ Wáina inát tu Pita yá yángotang it kinan hangga yáungán du wahára watyot ruhuráng. Kulá tembátnáya ku táirutang hangga ámna kaláhu watyot kuráng. Wáina kut tu Jopa nan Jesu ya naráng háting mená watá hangga yásutang watyot káman yáni kuráng.

Pita yá Konilius yan it káiñ kuk

²⁴ Kulá tembátnáya ku Pita wu Sisaria káin kung hiuk. Konilius wu wáina áwinderáng ingga narángga ku sipmá kátu me yanuknugá yánán áwát káman átang háleng yámángga áturáng. ²⁵ Kulá Pita yá Konilius yan it kinan káin kung háuk wahára wu Konilius málám hárammá hulá hára turingga hangga ináng sákgin ingga tákú. ²⁶ Wáina tán Pita yá táng tárut tángtáng inuk, “Tárluk, ko nák ma nanáng sákgindalák, nák ku ámna nangge, ka inanyon.”

²⁷ Kulá Pita yá watyot me metángtáng kung it kinan hangga kápuk ku ámna náráwa táup hánám watá árát. ²⁸ Wáina árát kápángga ku Pita yá yánuk, “Sáni há nareráng wa. Juda nándá ámna ále kámá káinnan sányot káman háhále me kungga sásahá wawu meng rákit mená yá wáina ma tátaya káto hánám tená yá átak. Enendu Ánuto yá há naliuk wawu no ámna káman rongrongngá muná ingga ma memeyan.” ²⁹ Wáina wata ku nák ka ingga há suring yámeráng wata no rina kámá ma tát ináku há áwet. Wata ku no ing sánin, hulá náuta hánám bu nák ka pin tit no áwet?”

³⁰ Wáina yánán Konilius yá inuk, “Rám kaláhu átang áwemán wata ámang káin yonyon kálu 3 kilok inggon hálengga átuk hára nawu itna káin sáponga tángga átkiut. Kulá waháranyon hánám ámna káman kutná kutná ná hakokowak hánám tánggánená watá tungafengga rupna hárhetang átuk. ³¹ Wáina hetang átang gu nanuk, ‘Konilius, Ánuto yá ko sáponga tángngátlák wawu há narángngátk, me kutná kutná ukuro árená yámángngátlák wawu há kahángngátk.’ ³² Wáina wata ku ámna kámá suring yámáta kungga it Jopa káin ámna káman kutná Saimon kutná nukngá Pita wa engotang áwineráng. Ámna wawu ámna káman kutná Saimon yon watán it tu táp tangtang káin árán wahára átak. Ámna nukngá Saimon wawu bulmakau kepma iháng yáup kámá tángngátk.’ ³³ Wáina nanán du waháranyon du no kák ka pin se kung kamán ko wa narángga há áwátá no kák ka heronge naráng kamet. Kulá kula wu nán kámuk Ánuto rupmá hárha átamán da ku Táwi yá rina nánánáya kanuk wa nánátá narindemán.”

³⁴ Wáina inán du Pita yá ing yánuk, “Kula wu há naret, pálipuk hánám Ánuto yá tárák káman re it wakáinnan wakáinnan wa nálenngoe. ³⁵ Wakáinnan wakáinnan wawu niyá málámba tárang káin átang kálu kándáng wa isutang átnándaráng wata wu heronge naráng yámángga álo ing mengga son ihánggoek. ³⁶ Ánuto yá Israel nán me nánuk wa há narángga átaráng wawu me pingnga álosim ing miuk, Jesu ámna náráwa son iháhá wawu ámna náráwa kámuk ka Táwi yáni. Wahára kungga ku Ánuto yá nányot pahán káman hález. ³⁷ Judia ále kinan rina tunggafiu wawu sáni há nareráng wa, Galili ále hárha átang hulátiuk wawu Jon Umi Kuháng Yámáma watá umi kukuhyá mená menggiuk wata torong kálu ³⁸ Ánuto yá Jesu Nasaret nan Iruk Káungá yot háláng táwi hánám wa imángga ku málámbá watyot árán du itná itná átningga ámna náráwa háláng yámángga Satan dá iháng lem téaná wa iháng tolingga átninggiuk.

³⁹ “Kulá nán aposel wawu Juda nánin ále káin me it yáilá Jerusalem káin rina rina tán rahán nání yá há káumán wata meng isurátne kunggoek. Jesu wawu táng maripong hárakátit tu kámutuk, ⁴⁰ enendu rám kaláhu átang gu Ánuto yá son táng tárut tángga hiták tin ámna náráwa yá rahán yáni yá há káuráng. ⁴¹ Wawu kámuk hánám bá ma káuráng, ináku ámna nán uláp Ánuto yá málámbán me wa meng isusut tán náháng tunggap tákuk, nándán káin tunggafeng námuk. Kulá kámutang tárutuk wata torong káin du nándá watyot sungi me umi há náumán. ⁴² Wata ku ámna náráwa Ánuto yan me yánangga hiták ing memeya nánuk, Ánuto yá kámurená me ma kámurená watán átkuku yáni tárákngá hárha re horengga nanará wawu Jesu wa rewe táng tunggap tákuk. ⁴³ Uláp profet kámuk hánám bá Jesu ya ing miuráng, Jesu málámba kutná hárha re ku ámna niyá Ánuto ya naráng háting meráng watán mukmuro yawon yáminek.”

Ámna náráwa kámá káinnan dá Iruk Káungá táuráng

⁴⁴ Kulá Pita yá me wa yánangga átuk waháranyon Iruk Káungá watá áwáng ámna náráwa me wa narángga áturáng wa ep ihuk. ⁴⁵⁻⁴⁶ Wáina ep ihán du watá me hulá kámá kámá metángga Ánutu kutná meng tárut tángga áturáng. Wáina tát kangga Juda ámna Jesu ya naráng háting mená yá Pita yot áwuráng watá hárámuturáng, náuta Iruk Káungá watá ále kámá káinnan watán káin hányon áwáng ep ihuk wata.

Wáina kangga Pita yá ku miuk, ⁴⁷ “Ámna náráwa náwu Iruk Káungá wa Juda náni táumán wáinanyon há táeráng, wata ku ni kámá káman dá umi ma kuhindaráng ingga ma menggím.” ⁴⁸ Wáina mengga umi kuhineráng ingga yánán álo ingga inát tu Jesu Son lháhá wata kutná hárá umi kuháng yámuk. Wáina tángga sangga ku inát rám kámá wahára watoyot átuk.

11

Pita yá Jerusalem kái kungga wáina wáina tunggafiuik ingga me pingnga yánuk

¹ Kulá aposel me Jesu naráng háting mená Judia ále kinan áturáng watá ámna ále kámá káinnan watá Ánutu yan me wa hányon tauráng ingga met naruráng. ² Wáina hálendu Pita yá árángga Jerusalem kái kük hárá wu Juda ámna Jesu ya naráng háting mená watá áwáng ing me táng muráng, ³ “Pita, ko kungga ámna ále kámá káinnan watán it kinan árángga káplak me watoyot sungi náulák, wawu kandák táulák.”

⁴ Wáina inát tu Pita yá rina rina tunggafiuik wawu kándáng hánám ing yánuk, ⁵ “Nák ku it Jopa kái sápónga tángga átang ára ina hárá kangngáre ku lap táwi ina kámán ilungngá 4 hárá wa táng kík taeñé watá alek kálu hangga ku na átut wahára hárak. ⁶ Wáina han wawu náut ingga kándáng káut tu songgo hárám yáni 4 me songgo páyom me ále málisám kunap náut watanan me iráp kahetang átninggoená watá lap ina wata kinan árat káput. ⁷ Wáina kápángga átnáre ku me kámán dá ing nanuk, ‘Pita, tárutang kámá ráhángga sinang.’

⁸ “Wáina nanán no inut, ‘Táwi, wáina wu muná hánám! Nák ku songgo ma nanaya mená me kák rahála hárá rongrongngá muná watá nák pahánnna kinan ma hangngátak.’

⁹ “Wáina me ku alek kálu nan me watá ing nanuk, ‘Ko náut kámá Ánutu yá rongrongngá ingga mená wa ko rongrongngá muná ma nanayan ingga ma meindalák.’ ¹⁰ Kulá me wanyon rám kaláhu pálak men nare ku lap ina kutná kutná pálak wa son uying san alek kái áruk.

¹¹ “Kulá rám waháranyon du ámna káman dá ámna kaláhu me nananáya suring yámán Sisaria kálu áwuráng watá áwáng it nándá átumán wahára áwáng hiuráng. ¹² Iná Iruk Káungá watá ku nanuk, ‘Narángpak ma fáená ku watoyot kuineráng,’ ingga nanán du há kumán. Iná nuknuk náni ámna 6 náwu nákkot káman kungga ámna watán it kinan kumán. ¹³ Kutne ku ámna watá ing nánu, ‘No kangngáre angelo yá itna kinan kái tunggafeng namángga nanuk, ‘Me satá Jopa kái ámna kutná Saimon kutná nukngá Pita wata kuik. ¹⁴ Kulá ámna watá ku ka me kákkán it hárá ámna náráwa átaráng wa kámuk Ánutu yá son sásáhayan me táng áwáng sámínek,’ ingga nanuk.’

¹⁵ Ámna watá wáina nanán du no me emá yánangga átnáre waháranyon Iruk Káungá watá hulátingga náni ep náhuk wáinanyon ep ihuk. ¹⁶ Wáina tán du son no Táwi yá rina miuk wa naráng hátiut wawu ing, ‘Jon dá ku umi yá kuháng yámangngáat, iná sándú Iruk Káungá watá kuháng sámínek.’ ¹⁷ Wata ku uláp Táwi Jesu Son lháháya naráng háting mátne ku Ánutu yá Iruk Káungá wa nán námu wáinanyon inggálu ku wa yámanggoek. Wáina wata ku no Ánutu yan nanará wa ma káto táng mánggem. Nák ku ámna nangge rewe.”

¹⁸ Kulá Pita yá me wa yánán narángga pahán káman hálén kuk táng muráng wa sangga Ánutu ya heronge táng mángga ku ing miuráng, “Kulá Ánutu yá ále kámá káinnan wa tán watá pahán hurik tángga átkuku tátáyan kálu hárá átaráng.”

Antiok ámna náráwa kátu yá Jesu naráng háting muráng

¹⁹ Kulá Stiwen utkámut táuráng wahára ku ámna náráwa kámá Jesu naráng háting mená wa hányon iháng lem tát pitángga hárátingga ále wahára wahára kuráng. Kámá yá ku Fonisia ále kái kuráng, iná kámá yá ku ailan Saiprus kái kuráng, iná kámá yá ku it yáilá Antiok kái kuráng. Ámna náráwa wa kuráng watá ku Jesu yan me pingnga wa yánangga kuráng, enendu ámna ále kámá káinnan muná, ináku Juda nan ámna náráwa wakáin árená watán káiin re. ²⁰ Iná ámna kámá orek yáni hárá kuráng wawu Saiprus nan me it yáilá Sairini nan watá Antiok kái kungga Táwi Jesu yan me pingnga álosim wa Grik ámna náráwa hányon yánangga kuráng. ²¹ Wáina tát Táwi yan hálág watá watoyot átuk hálendu ámna náráwa táup hánám watá watán me narángga pahán hurik tángga Táwi yan tombong háliráng.

²² Wáina tángga átaráng ingga pingnga watá miti ámna náráwa Jerusalem kái áturáng wata káráman yáni kái han naruráng hárá ku Banabas suring mát Antiok káiin kuk. ²³⁻²⁴ Banabas wawu ámna álo kámá, Iruk Káungá watá wahára ep táwi hánám tángga árán naráng hákháitik

ngá yá káto hánám hálengga átuk. Málám wakái kungga káuk ku Ánutu yá pahán yámángga hálang yámángga árán kangga heronge hánám naruk. Wáina narángga ku rámá rámá Táwi isutang átkuineráng ingga kámuk pahán yáni iháng tárut tángga kuk. Wáina tángga ku ámna náráwa táup hánám watá Táwi yan tombong kinan áwáng háuráng.

²⁵ Kulá wahára átang gu Banabas málám it yáilá Tasus káin Sol ya susuliya kuk. ²⁶ Málám suling kung kang tunggap tángga ku engotang Antiok káin kumálák. Yándi wu kung wakái yara ore káman kámuk Jesu yan ámna náráwa yot átang Táwi yan me wa ámna náráwa táup hánám yánáng toliumálák. Kut Kristen wawu Antiok hárakálak ámna náráwa Jesu yan tombong wa yámuráng.

²⁷ Rám ore wahára profet kámá Jerusalem káin átang kung Antiok káin háuráng. ²⁸ Kulá profet waháranan káman da kutná wu Agabus watá hetang átang Iruk Káungá yá pahálán han ing miuk, "Káwakngá káwakngá erek hánám sungi kesák táwi hánám bá tunggafeinek," wáináng ingga miuk. Wata torong káin Rom bán king Klaudius watán rám hárakungga sungi kesák watá tunggafeiuk. ²⁹ Kulá Jesu yan ámna náráwa áturáng watá nuknuk yáni Judia ále káin áturáng wa tárák yáni hárakungga hálang yámámáya me hárotang gu ³⁰ sup iháng Sol káling Banabas yámát wata watá iháng kung Judia káin Jesu yan tombong watán ámna yáilá yámán du watá ámna náráwa yámuráng.

12

Pita yá kalabus káin árán angelo yá hálang imuk

¹ Rám ore wahára King Herot* tá Jesu yan ámna náráwa kámá ket ihángga iháng lem táuk. ² Herot tá yánán Jon tatning Jeims wawu kápik ká utkámut táuráng. ³ Kulá Herot tá wáina tán kangga Juda yá wata heronge narát kápángga ku Pita hányon ket táuk. Wáina táuk wawu rám táwi Israel yá Másáng Yisná Muná Náená† rám wahára. ⁴ Pita wu Herot tá yánán ket há tángga wata torong káin du táng kung kalabus kinan tewe ámna urum 4 watá pinná tátáya tiuk. Tewe ámna urum 4 wata kinan 4 yá urum káman káman hárakátnándaráng, kámuk ku 16. Wáina árán kungga rám táwi Angelo yá Iháng Hátíuk‡ watá salíkngin du táng áwáng rahán yáni hárakungga me hárakungga titiya naruk.

⁵ Wáina hálendu Pita wawu táng ting sat kalabus kinan átuk. Wakái árán du Jesu yan ámna náráwa yá ku rámá rámá sáponga tángga Ánutu yá Pita hálang imámáya inánggiuráng.

⁶ Kulá tembát tu Herot tá Pita táng me hárakungga tit ingga miuk. Iná yáungán du Pita wu sen yará yá táng kík táng sat árená wa pálak táng tewe ámna yarár yá orek yándi hárakungga tit tu ruhángga átuk. Iná tewe ámna kámá yá ku kálu mungnga pinná tángga átkiuráng. ⁷ Wáina átnárát waháranon hánám Táwi yan angelo yá tunggafengga yamá yá kalabus itná kinan wa man angelo watá Pita katná kálu wa kátinggakak tángga tángga mirak tángga ing inuk, "Sopmuná táurulák!" ingga inán wahára re sen ketná háraranan watá sohingga hámálák.

⁸ Wáina sohingga han du angelo watá inuk, "Lapyá káto táng kík tángga sendol ka molák," ingga inán Pita yá wáina tán du angelo yá inuk, "Lapyá hásák wa mondang gu nák nasutang áwátá kundin." ⁹⁻¹⁰ Wáina inán Pita yá angelo wa isutang káman kungga it pahálá átuk wa sangga kungga tewe ámna kinan áturáng wa iháng hárakungga kungga tewe ámna máta káin áturáng wa iháng hárakungga kungga ku kalabus itná wa sangga it yáilá kálu koénakálu mungnganda ain da taeñá wahára kung hen du kálu watá málám re yalingga kun kalabus itná wa sangga kumálák. Iná Pita yá ku angelo yá ále wa tánggiuk wawu pálpuk ingga ma naránggiuk, ináku wawu ára káet ingga naránggiuk. Kulá yándi wu orek káman isikimo sim kungga ku angelo yá waháranon pikpilingga kun du Pita wu málám re átuk.

¹¹ Kulá Pita yá málám re átang gu nanará ná yá kándáng hálendu ing naruk, "Kulá kula ku pálpuk hánám ing hárakungga kungga káman kungga it pahálá átuk wa sangga it yáilá kálu kátná kálu mungnganda ain da taeñá wahára kung hen du kálu watá málám re yalingga kun kalabus itná wa sangga kumálák. Iná Pita yá ku angelo yá ále wa tánggiuk wawu pálpuk ingga ma naránggiuk, ináku wawu ára káet ingga naránggiuk. Kulá yándi wu orek káman isikimo sim kungga ku angelo yá waháranon pikpilingga kun du Pita wu málám re átuk."

¹² Wáina narángga ku Maria Jon maming watán it káin kúk. Jon wata kutná nukngá ku Mak. It wakái du ámna náráwa táup hánám watá urum tángga sáponga tángga átnárát tu 13 málám kúk watá kung it kapme yan kumbi kálu mungnganá hárakárok károk kátin yáup náráwa kutná Roda watá kálu yalin ingga áwuk. ¹⁴ Wáina yalin ingga áwán Pita yá metán salá narángga ku málám kálu ma yalená heronge pálak son hururung kung it kinan hangga ku yánu, "Pita ku áwáng kálu mungnga káin átak!"

* **12:1:** King Herot náwu Maria yá Jesu nangge táng tiuk wahára King Herot átuk wata ená. † **12:3:** Rám wawu Ánutu yá Isip káinnan Israel ámna náráwa yángotang kun kálu hárakungga hámálák.

‡ **12:4:** Rám wawu Ánutu yá Isip káin Israel ámna náráwa son iháháya angelo yá áwáng Israel nágánangge yáni iháng hárakungga Isip nágánangge yáni ráháng kátkámut táuk wata naráng hárakungga hámálák.

¹⁵ Wáina yánán watá inuráng, "Kák ku hohelák hám." Wáina inát watá táng hángáláng tángga yánuk, "Pálipuk hánám málámbá puk áwáng átak," ingga yánán du ing miuráng, "Wawa angeloná hám."⁸

¹⁶ Wáina mengga árat Pita málám károk károk wa emá re kátingga árán kung kálu yalingga kangga ku hárámuturáng. ¹⁷ Wáina tát kápángga ku kilak átneráng ingga ket tárák táng yámángga ku Táwi yá wáina wáina tángga kalabus kinan káinnan nangotang áwek ingga yánangga ku Jeims Táwi kulaná yot yanuknuk náni wa wáina ingga yánineráng ingga yánangga sangga ku yápmanga it nukngá káin kuk.

¹⁸ Kulá hilápmá ku tewe ámna yá káuráng gu Pita wu ma árán du hárámutang narángpkat tángga ku yáni ing inán kanán tauráng, "Pita náwa rekálu koek?" ¹⁹ Kulá Herot málám Pita ku ma árak ingga met narángga ku ámna suring yámán kung Pita ya suliuráng, enendu ma káuráng. Wáina hálendu málám tewe ámna Pita pinná tauráng wa men áwát tu rina hánám tángngárát Pita yá koek ingga yánang suliuk, enendu kándáng ma inát tu sándu há kámutneráng ingga miuk. Kulá wata torong káin Herot tu Judia ále wa sangga hang it yáilá Sisaria wakáin átkiuk.

Herot tá kámutuk

²⁰ King Herot tá it táwi Tair yot Saidon wata kuk táwi táng yámángga átuk. Yáni wu ále Herot ta pinná tángga átuk wakáin sungi iháng nangngátaráng, wáina wata ku yáni kámu áwáng urum káman há lengga ku pahán káman dá tunggafeik ingga Herot kakaya áwuráng. Herot kanin ingga yáni wu Herot tán ámna hulá káman kutná Blastus watyot kálak háláng yámámáya me tát álo hálen du wata torong hárá kung king kangga ku pahán láláp tángga ku kuk táelák wa sangga ingga inuráng.

²¹ Wáina inát Herot tá rám káman me tátá ingga tiuk. Kulá rám wahára ku málám king gán kutná kutná wa tánggánenga ku king gán sia hárá putung átang me táwi yánuk. ²² Wáina yánangga árán du ámna náráwa yá ing mantángga áturáng, "Me náwu ánutu káman dán me, náwu ámna yan me muná!" ²³ Wáina mengga Herot kutná meng tárut tángga árat narángga, málám Ánutu kutná meng tárut tátáya takta narán waháryonyon hánám Táwi yan angelo yá kangga áwáng uránu du ilalák wáik ká tunggafeng mán du umbeng gá pahálá kinan sáng rákrákit tángga árat kungga kámutuk.

²⁴ Iná Táwi yan me watá ku táwi hánám há lengga kungga it kámá kámá káin kung háliuk.

²⁵ Kulá Banabas káling Sol yá Jerusalem káin yáup yándi wa fág há lengga ku son Antiok káin kumálák. Wakáin kukuya ku Jon kutná nukngá Mak wa engotang káman yáni kuráng.

13

Jesu yan tombong gá Banabas káling Sol suring yámát kumálák

¹ Jesu yan ámna náráwa it yáilá Antiok káin áturáng wata kinan profet kámá me Táwi yan me yánang tolíngngátaráng ámna kámá hárion áturáng wata kut yáni ku Banabas, Simion kutná nukngá Niga (kut Niga wata hulá ku sutná yángomá), Lusius it yáilá Sairini nan, Manain (ámna Manain wawu ámna yáilá Herot yot káman sing yámená) hang Sol. ² Kulá rám káman sungi sangga Táwi kutná meng tárut tángga átnárát tu Iruk Káungá yá ing yánuk, "Banabas káling Sol wa iháng tunggap tát no náut yáup tátáya mantáng yámut wa tátáya yándin kámá átnemálák." ³ Wáina yánuk hálendu sungi sasa tauráng me sáponga tauráng watá sálikngin du ket yáni yá yán yándi hárá usáng hang tingga iháng káto tángga ku suring yámát kumálák.

Banabas káling Sol yá Saiprus káin Táwi yan me yánumálák

⁴ Iruk Káungá yá suring yámán kungga ku it táwi Selusia wakáin kung háumálák. Kulá Selusia káin du kilang kinan árángga kun du watá iháng kung ailan Saiprus kálú kungga ⁵ it yáilá Salamis káin tin du kung Juda yan miti itná kinan hangga Ánutu yan me wa mengga yánangga kumálák. Ámna Jon kutná nukngá Mak wawu káman yáni átningga ku háláng yámángga átninggiuk.

⁶ Yándi wu wáina yángyánang kungga ku ailan numkálu it táwi Pafos káin kung hiumálák. Pafos káin kung hengga káumálák ku tombong Juda waháranan ámna sárummá pálak káman wawu profet kusák wata kutná ku Bar-Jesu. ⁷ Iná ámna wawu kawana kutná Sergius Paulus watyot átnándamálák. Sergius Paulus wawu nanará ná álo kámá hálendu Banabas káling Sol mantáng yámán málámbán káin áwumálák, náuta Ánutu yan me wa hárnanaráya naruk wata.

⁸ Ámna sárummá pálak wawu Grik me kálú kutná ku Elimas. Kulá ámna watá ku kawana watá Jesu ya naráng hárting mámá wata taktak mán du Banabas káling Sol yan yáup wa

^{§ 12:15:} Juda kátu yá ku ing narángngátaráng, Ánutu yá ámna náráwa káman káman dán angelo iháng tunggap tákuk ingga narángngátaráng.

yanyawon táng yámuk. ⁹ Wáina tán Iruk Káungá yá Sol kutná nukngá Pol wa ep tán kárek hánám Elimas kangga átang inuk, ¹⁰ “Kák ku Satan nanggená me tirik tárák álosim wata káyammá! Kák ku me kusák me ket tárák wáik watá ep táwi hánám kehángga árán átalák. Kák ku Táwi yan káinnan kálú kándáng isusut wa táng yakyawák tággoelák. Kálú wáina wa sasaya wu ma hám naránggulák? ¹¹ Wata ku ing narinelák, rám nahára wu Táwi ketná yá káyama hálengga keháng lem tán du rahála yá páyung tin káe yamá ma káená rám hásák sim átnelák.”

Wáina inán waháranyon páyung watá áwáng rahálá wa pop tán hangga kungga ámna ketnán tán átning kuku wata sulingga kuk. ¹² Iná kawana watá Táwi yan me narángga tárák wáina kangga ku nangnga ná han Jesu pálipuk ingga naráng háting muk.

Polyá distrik Pisidia káin it yáilá Antiok nukngá wakáiín Táwi yan me yánuk

¹³ Kulá Pol yá ámna málámbot kuráng watoyot kilang hárá árángga ku Papos sangga Pamfilia distrik káin it yáilá Pega wakáiín kuráng. Kung wakáiín átang gu Jon kutná nukngá Mak ká yápmangga Jerusalem ba son kuk. ¹⁴ Kulá Pol káling Banabas watá Pega wa sangga ku kungga Pisidia distrik káin it yáilá Antiok káin wa kumálák. Iná Sabat hárá wu kung Juda yan miti itná kinan hangga putung átumálák. ¹⁵ Wáina árán miti itná yan ámna yáilá watá Ánutu yan meng rákit mená me profet tán me wa ságing hálengga ku Pol káling Banabas ing yáuráng, “Nuk náni yara, sándá me kámá nánángga náháng káto tátáya naremálák hálendu álo náninemálák.”

¹⁶ Wáina yánát tu Pol yá tárutang yolop átnirág ingga ket tárák tángga yánuk, “Sán Israel ámna náráwa me kámá káinnan ni Ánutu ináng sákngingngátaráng, káramatingga nákkán me ná narineráng! ¹⁷ Tombong Israel nándán Ánutu watá táwi ilom náni ya nangán pingnga hánám átneráng ingga miuk. Watá ále káwak yáni wa sangga Isip káwak káin kung áturáng wahára wu hálang yámángga árán táwi hánám wa máriuráng. Wata torong káin málámbán hálang táwi hánám wahára kungga ku Isip káinnan yángotang áwuk. ¹⁸ Kulá ále komkomá ámálum re káin yara 40 wáina hám áturáng wahára wu Ánutu sárum imánggiuráng, enendu ma yápmangiuk. ¹⁹ Iná Kenan káwak káin du Ánutu yá Israel hálang yámán ámna náráwa tombong 7 wa ráhángga ku káwak yáni wa yáni ya pukon ihuráng. ²⁰ Ále wa tunggafiuwawu yara 450 wáina hám wata kinan.

“Wata torong hárá ku Táwi yá ámna yáilá iháng tunggap tán watá Israel pin yáni tángga árat kungga profet Samuel yan rám háliuk.

²¹ “Kulá rám wahára wu ámna náráwa yá king gá pin náni táinek ingga met tu Ánutu yá ámna Sol Kis nanggená tombong Benjamin háraran wa yámán du watá pin yáni tángga árán kungga yara 40 háliuk. ²² Kulá wata torong hárá king Sol wa yáupmá hárá isutang gu Dewit táng watán king tin watá pin yáni tángga átuk. Ánutu yá ámna wata ing yánuk, ‘No Jesi nanggená Dewit wa kangga pahánnna álosim naret. Watá ku nákkán pahán káin rina átak wa álo isutnek.’

²³ “Kulá ámna watán hun hárá kungga ku Ánutu yá Israel son iháháya hám miuk wa isutang Jesu san áwuk. ²⁴ Iná Jesu wu yáupmá ma hulátená átuk wahára wu Jon dá pahán hurik tángga umi kuhineráng ingga Israel ámna náráwa yánángga átuk. ²⁵ Kulá Jon dá yáupmá tángga áwuk watá sálíkngingya tángga átuk wahára ku ing miuk, ‘Nák ku ni’ ingga naránggoeráng? Nák ku sándá ámna háleng mangga átkoeráng wa muná, ináku ámna wawu nák sárumna káin emá áwinek. Ámna wawu kutná pálak, iná nák ku ámna hánám re, wata ku no watán sendol páupmá wa yayaliyan tárák muná.’

²⁶ “Yanuknukna, Abraham e ilommá me kámá káinnan Ánutu naráng háting mangngátaráng, sándú ing narineráng, Ánutu yan me watá ámna náráwa son iháháya miuk wawu hám san nándán káin áwuk. ²⁷ Jerusalem bán ámna náráwa me watán ámna yáilá watá ámna wa kándáng ma naráng muráng, hang profet tá me rina miuráng ga Sabat hárá ságingngátaráng wa kándáng hánám ma naruráng. Wáina hálendu kámutnek ingga miuráng, wahára kungga ku uláp profet tá me rina miuráng wata pálíná yá pálipuk hám tunggafiuw. ²⁸ Watán káin kandál kámá ma káuráng, enendu hánámá táng me hárá tingga kámutnek ingga Pailat inuráng. ²⁹ Kulá yáni wu rina rina wa erek tát sálíkngiuk wahára kungga ku Jesu hárá profet tá rina tunggafeinek ka uyená wata pálíná yá kándáng re hám tunggafiuw. Wáina táng hálengga ku maripong hárá táng sat han du táng kung tanggán káin tiuráng. ³⁰ Wáina táuráng, enendu hám kámutuk waháranan Ánutu yá son táng tárut táuk. ³¹ Wáina táng tárut tán du ámna náráwa málámbot huphuráp Galili ále sangga Jerusalem káin káman kuráng watá rám máro hánám son káuráng. Kulá rám nahára wu ámna watá ku wáina kanggiumán ingga Juda ámna náráwa yánánggoeráng.

³² “Iná nátá me pingnga álosim sánindemát wawu ing, Ánutu yá ámna náráwa son iháháyan ámna wa tawí ilom náni yámámáya uláp miuk.³³ Wáina wata ku málámbá Jesu táng tárut táuk wahára kungga ku mená uláp miuk wa tán wata páliná yá nángánangge yáni nándán káin tunggafiuk. Me nányon du Kap Papia sapta 2 hárá ing uyená,
‘Kák ku nák Nanggena,

kula wu no Nanya hálet.”*

³⁴ Ánutu yá tanggán káinnan há táng tárut táuk, wata ku son kámutang ma pálikngindák, ingga uláp Ánutu yá ing miuk,

‘Na pálipuk hánám sáháng tolingga háláng sáminet,
ingga uláp king Dewit wáina táinet ingga há inut.’†

³⁵ Kulá me nukngá káman Kap Papia káin uyená ing átak,
‘Ko ámna rongrongngá hánám nangán ingga narelák
wa satá ma pálikngindák.’‡

³⁶ “Kulá há naremán, me náwu Dewit ta ma mek. Dewit tá há átuk wahára wu Ánutu yan pahán wa isutang átuk, enendu máriya kámutuk wahára wu táng kung sisi ilommá watán tanggán káin usát tu káwak sut wawu wakái pálikngiuk.³⁷ Iná ámna Ánutu yá tanggán káinnan táng tárut táuk wata sutná wu ma pálikngiuk.

³⁸ “Wáina wata ku, yanuknukna, nátá me ing sánindemát, Jesu yá áwuk wawu mukmuro náni yanyawon da.³⁹ Ámna wahára kungga ku káman niyá Ánutu naráng háting mineráng wa ámna náráwa kándáng ingga mantáng yáminek, Moses yan meng rákit mená wahára kungga muná.⁴⁰ Wáina wata ku kándáng hánám narángga átneráng, uláp profet tá ing miuráng watá sán hárá tunggafeiwon:

⁴¹ ‘Ámna me keke nanángngátaráng sán kándáng narineráng,
no hulá kámá tae sán orek sáni hárá tunggafeinek.

Wáina tae kangga hárámutang nangnga sáni han du wáik hálengga kámutneráng.

Iná ámna káman dá no wáina táinet wata sánánggim

wawu sándu watán me wawu kusák ingga naránggalát.[§]

⁴² Pol yá wáina yánángga sangga ku Banabas yot yáni wu miti itná wa sangga kundin ingga tángngárán ámna náráwa yá ing yánuráng, “Sabat nukngá ánu hárá wu me wata kátu son náninemálák.”⁴³ Wáina yánángga miti itná sangga kungga ku tombong Juda háranan me ále kámá káinnan Juda yan miti wa isurená táup hánám watá Pol káling Banabas yásutang kut tu watá Ánutu yá pahán sámánggoek wata naráng hákhátit sáni táng wahára tingga káto hálengga átneráng ingga yánángga iháng káto táumálák.

⁴⁴ Kulá Sabat nukngá hárá wu hálá it yáilá waháranan ámna náráwa watá kámuk ingmen miti itná káin Táwi yan me wa nanaráya áwuráng.⁴⁵ Wáina áwág árát kápángga wata kalán Juda yá pahán yáni wáik hálen du Pol yan me wa táng hang tingga ku me keke miuráng.

⁴⁶ Wáina tát kápángga ku Pol káling Banabas yá ma pitáená ing yánumálák, “Ánutu yá ing nánuk, ‘Me wawu Juda kálak yáninemálák,’ wata ku wáina há táumát, enendu sándá ku me wa sárum imángga átkuku sásálíná muná tátáya takta naránggoeráng, wata ku nát tu Juda sán sápmangga hurik tángga kámá káinnan watán káin kungga Táwi yan me wa yáninemát.⁴⁷ Wáina tainemát wawu náuta Táwi málámbá ing nánuk wata,

‘No tae kák ku ámna náráwa ále kámá káinnan watán yamá ya átnelák.

Wáina árátá ku káwakngá káwakngá yan ámna náráwa yá kangga ku no son iháháyan kálu wa narineráng.’**

⁴⁸ Wáina men ámna náráwa kámá káinnan watá me wa narángga pahán yáni álosim hánám hálén Táwi yan me wata heronge hánám narángga áturáng. Wáina narángga átang gu ámna náráwa Ánutu yá átkuku sásálíná muná wa há táineráng ingga iháng tunggap táuk watá ku Táwi ya naráng háting muráng.

⁴⁹ Kulá wahára átang gu Táwi yan me watá ále ore wakái erek ingmen kung háliuk.

⁵⁰ Wáina kangga ku Juda ámna yá náráwa kut yáni árená Juda yan miti isutang háená, me it yáilá yan ámna yáilá waháranan wa pahán yáni seng tárat tát tu Pol káling Banabas iháng káyam tángga ku ále wahára yásuturáng.⁵¹ Wáina tát kápángga ku ámna náráwa yá me yá nányot átak ingga nanará wata yándi wu hárám yándi káin káwak káhumá wa káting halin han du hangga it táwi Aikoniam ba kumálák.⁵² Kulá ámna yará wawu hangga kumálák, enendu Irulk Káungá yá Antiok ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená wa ep tawí hánám ihán heronge hánám naruráng.

* ^{13:33:} Kap Papia 2.7 † ^{13:34:} Aisaia 55.3 ‡ ^{13:35:} Kap Papia 16.10 § ^{13:41:} Habakuk 1.5 ** ^{13:47:}
Aisaia 49.6

14

Pol káling Banabas yá Aikoniam káin Táwi yan me yánumálák

¹ Pol káling Banabas yá Aikoniam káin du Antiock káin táumálák wáinanyon Juda yan miti itná kinan árángga Táwi yan me kándág hánám yánán Juda me Grik ámna náráwa táup hánám watá Jesu ya naráng háting muráng.² Kámá yá wáina tát Juda kámá Jesu ya ma naráng háting muráng watá ámna náráwa kámá káinnan wata pahán yánin hat tu watá ni Jesu ya naráng háting muráng wata pahán káráp táng yámuráng.³ Pol káling Banabas wu Aikoniam káin rám hásák sim átang ma pitáená Táwi yá ámna náráwa pahán yámanggoek wata yánangga árán du Táwi málambá háláng yámán ket tárak hulá hulá táumálák. Wahára kungga ku Táwi yá ámna yará watán me wu pálipuk ingga ámna náráwa yálenggiuk.⁴ Wáina yálenggiuk, enendu it watán ámna náráwa watá ku horengga kámá yá Juda yot árat kámá yá ku aposel yará watoyot áturáng.⁵ Wáina tágga átang gu Juda yá ámna yáilá yáni yot hang ámna kámá káinnan watá aposel yará wa ket ihángga sup mangga ráháng kátkámut tánin ingga me hároturáng.⁶ Wáina tágga árat tu ámna yará wawu wáina ingga met há narángga ku sokmuná hánám it yáilá sangga kungga Likonia distrik kán it táwi yará Listra yot Debe wakáin kumálák. Wakáin du it táwi yará watoyot it nukngá wata tangtang káin átaráng⁷ wahára me pingnga álosim wa yánangga átkumálák.

Pol káling Banabas yá it táwi Listra wakáin átumálák

⁸ Kulá Listra káin du ámna káman hárammá kámurená átnándak. Ámna wawu mam kinan átang tunggafiuks ngayá wáina re átang kung áwáng kámá ma tágngáat. ⁹ Pol málám Táwi yan me mengga árán ámna watá watán me narángga átnárán Pol yá kárek ingmen káuk ku álo háhaleyán naráng hákhátič wahára árán kingga ku¹⁰ mantágga inuk, "Tárulákl!" ing inán du wahára re ámna watá hip hánám tárutang kung áwáng táuk.

¹¹ Kulá ámna náráwa káwan táwi watá Pol yá rina táuk wa kingga ku Likonia me kálu ing mantauráng, "Ánutu náni yá ámna nangge hálengga alek kálu nándán káin hámálák!" ¹² Wáina mengga ku Banabas ya ing miuráng, "Wawu ánutu yáni Sus wa hám." Iná Pol ya ing miuráng, "Ámna wawu me yan, wata ku ánutu Hermes wa hám."¹³ Ánutu Sus watán miti itná wu it táwi watán kumbi tangtang kep kálu wahára átnándak. Kulá Sus watán pris yot ámna náráwa yá ámna yará wata towet sing yámánin ingga mengga sat árán pris yá kung bulmakau ámnaná kámá yot álesak kámá ihángga it táwi watán kálu mungnga káin áwuk.

¹⁴ Wáina tát aposel yará Banabas káling Pol yá wáina táinderáng ingga narángga hárámutang lap yándi tágngánená wa ráráhangga hururing ingmen urum táwi áturáng wata orek yáni káin kunga ing mantágga yánumálák,¹⁵ "Yanuknuk, wa saniráng! Náuta ku wáina tágnggoérang?" Nát tu sáni inanyon ámna nangge re. Nát tu me pingnga álosim sánáte ku sándá kutná kutná átkuku yáni muná ále hánám wa yápmangga ku Ánutu átkukuná pálak watán káin kukuya tágngomá. Watá ku alek, káwak me táp wa men tunggafet wata kinan kutná kutná wa men tunggafiuérang.¹⁶ Uláp ámna náráwa káwakngá káwakngá átaráng wa yápmán watá yánin pahán isutang átkuráng.¹⁷ Wáina átaráng enendu málambá málám tág kilak ma san átuk. Rámá rámá wu ket tárak álosim wa sálenngoek wawu ing, ále yá tangga áwánggoek me sungi tán álosim áráng het tu sungi táup hánám átsámánggoek, wata pahán sáni yá heronge naránggoérang," wáina ingga yánumálák.¹⁸ Kulá yándi wu me wa há yánumálák, enendu yándi ya towet sing yámámáya káto hálengga árat tu olet yáni man sasaya wu yáup háláng hánám wa táumálák.

¹⁹ Kulá átang árongga ku Juda kámá it yáilá Antiock me Aikoniam nan áwuráng ngayá áwáng it táwi Listra nan ámna náráwa wa pahán yánin hat tu Pol táng káyam táuráng. Wáina tágga sup mangga Pol utang sat han há kámutak ingga narángga ku Pol táng uyingga tág kung it kumbiná kep káin tiuráng.²⁰ Wáina sat árán du ámna náráwa Jesu ya naráng háting mángga átaráng watá áwáng áwáílák hetang árat tu Pol yá tárutang kung it táwi wata kinan son kung háuk. Kulá tembátnáya ku Pol málám Banabas yot it táwi Debe ya kumálák.

Pol káling Banabas yá Jesu ya naráng háting mená wa iháng káto táumálák

²¹ Kulá Debe káin du me pingnga álosim wa yánán du ámna náráwa táup hánám watá narángga Táwi yan ámna náráwa háluráng. Wáina tát tu yándi wu son Listra, Aikoniam me Antiock ka kumálák²² ngayá kung wakáin Táwi yan ámna náráwa wa iháng káto tágga ku naráng hákhátič hárá káto átnérang ingga mengga ing yángyánang kumálák, "Ánutu yan átkuku wata kinan hayaha ku márapmá tág yon kálak sungga ku kung hainemán."²³ Pol káling Banabas yá ámna yáni hulá miti itná káman káman dán iháng tunggap tág yánumálák. Wáina tágga ku sungi sangga sáponga táumálák wahára kungga ku ámna yáni hulá wa iháng Táwi ketná hárá tiumálák. Wáina táumálák, náuta ámna yáni hulá yá Táwi ya naráng háting muráng wata.²⁴ Yándi wu wáina tágga sangga ku Pisidia distrik wa sangga Pamfilia distrik

káin kumálák²⁵ ngáyá it yáilá Pega káin Táwi yan me wa yánángga sangga ku kung it táwi Atalia káin háumálák.

²⁶ Atalia káin átang gu kilang hárá árángga Antiock ka kumálák. It waháranan dá ku huphuráp Ánutu yá pahán yámángga háláng yámán yáup tángga átkuku ya yándi iháng Ánutu ketná hárá tiuráng. Iná yándi wu yáup yándi táng hálíngga ku wakáin yon son áwumálák.

²⁷ Kulá wahára átang gu ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená wa men áwát tu Ánutu yá háláng yámán rina táumálák, me málámba naráng hákhatik kán kálu sareng yámán ámna náráwa kámá káinnan watá álo isusut wata yánumálák. ²⁸ Wáina tángga ku it wahára rám hásák kon watoyt átumálák.

15

Urum táwi Jerusalem káin tunggafiu

¹ Ámna kámá Judia kálu hangga it yáilá Antiock wata kinan Táwi yan ámna náráwa ing yánáng tolingga kuráng, "Sándá Moses yan kálu wa isutang kep sáni marinérang wawu álo kámá, iná ma marindárang wawu Ánutu yá sán son ma sáhindák." ² Wáina yánángga kut Pol kálíng Banabas yá wa kan kándáng ma hálén wata menmen ná táwi tauráng. Wáina tát tu Táwi yan ámna náráwa yá Pol kálíng Banabas iháng tunggap tát it márumá Táwi yan pingnga áturáng waháranan kámá yot Jerusalem káin aposel yot miti itná yan ámna yáilá kápángga me wa táng totoliya árángga kuráng. ³ Táwi yan ámna náráwa yá ámna yará wa suring yámát Fonisia ále kálu kungga Samaria ále kálu kungkung gu kálu ya Táwi yan ámna náráwa wakáin Ánutu yá ále kámá káinnan pahán yáni iháng hurik táuk ingga yánángga kun narát álosim hánám háliuk. ⁴ Kungga Jerusalem káin kung hiuráng wahára wu Táwi yan ámna náráwa me aposel me ámna yáilá wakáin áturáng watá heronge me yánángga yángot kung tiuráng. Kulá wahára átang gu Pol kálíng Banabas yá Ánutu yá háláng yámán tárák rina rina tángngátamálák wa wáina ingga pingnga yánumálák.

⁵ Wáina yánán narángga ku Táwi yan ámna kámá tombong Farisi háraran watá tárutang miuráng, "Ále kámá káinnan dá Táwi yan tombong háráleya ku kep yáni marángga ku áwáng nán kinan hangga ku Moses yan meng rákit mená átaráng wa kámuk hánám isutneráng."

⁶ Iná aposel yot ámna yáilá yá ku urum tángga me retá ku kándáng ingga wa táng totoliya tauráng. ⁷ Ámna urum bá me hásák metángga inán kanán táng hálíngga sangga wu Pita yá tárutang yánu, "Yanuknukna, sáni háraréng wa, huphuráp Ánutu yá tombong nán háraran yáup káman tátáyan neháng tunggap tángga nanuk wawu ing, 'Kák milunya káinnan du nákkán me pingnga álosim wa ále kámá káinnan dá narángga ku nák ka naráng háting naminérang,' ingga nanuk. ⁸ Ánutu wawu ámna náráwa kámuk ka pahán yáni wa kangngáat, wata ku málám ále kámá káinnan da pahán yáni wa kálgíngga ku Iruk Káungá wa yámuk, wawu nán námuw wáinanyon. Tárák watá ku ing hiták hánám náliuk, Táwi yá wata pahálá heronge naráng yámángga ku málámbán pingnga háráleya ihuk. ⁹ Málám nán me wa orek náni hárá tárák nukngá kámá ma táuk, ináku tárák wáina re táuk. Yáni málámba naráng háting muráng wata tángga ku pahán yáni yawolán málámba rahálá hárá rongrongngá háliuráng. ¹⁰ Wáina wata ku kula wu rina tángga ku kandák ingga hárangngáng gu Ánutu yá tárák rina tán kanin ingga tánggoeráng? Máraptá táwi uláp táwi ilom náni áturáng watá ma susuwáyan me náni hányma ma susuwáyan wa táng Táwi yan ámna náráwa hit yáni hárá ma suwáng yáminderáng. ¹¹ Wáina tátáyan du ma hánám árak! Náni ing háraremán wa, Táwi náni Jesu yá pahán námuw wata tángga ku Ánutu yá son náhuk, wáinanyon ámna náráwa ále kámá káinnan wa son ihuk."

¹² Pita yá wáina men du Banabas kálíng Pol yá Ánutu yá háláng yámán tárák rina rina ále kámá káinnan da orek yáni káin táumálák wata urum wa yánumálák. Ámna kaláhu watá me wa yánángga áturáng wahára wu ámna náráwa áturáng watá me yáni ma me táená nág hánám átang narángga áturáng. ¹³ Kulá watá meng hálín du Jeims Táwi kulaná yá yánu, "Yanuknukna, kárámatingga narániráng. ¹⁴ Ánutu yá hulátingga ále kámá káinnan ámna náráwa kámá urák yáni narángga ihán málámbán pingnga hárangngáng ngáya Saimon dá hárán nareráng. ¹⁵ Hang profet kámuk kán me wu wáinanyon uyéná. Profet waháranan káman dá ku ing yuiuk,

¹⁶ 'Dewit ráulu wawu sel it tá ina táwatang háréná.

Máriya son áwinet wahára wu

sel it wa son táng tárut tángga táng tolinet.

Kámuk hánám wáík hálengga táwatang hárük

wa son tárákgá wáinanyon hánám táng tolinet.

¹⁷ Wáina tae ku ámna náráwa ále kámá káinnan átaráng,

nini no nangán ingga iháng tunggap táut,
watá ku naya suling namineráng.

Me náwu Táwi yan me. Málámbáyon du ále wa tán tunggafenggoeráng.*
18 Uláp hánám bon wáina tunggafeinek ingga há men ámna náráwa yá naruráng.
Inggá profet tá wáina miuk.

19 "Wata ku nákkán nanará ku ing, nándá tátne ále kámá káiinnan dá hurik tángga Ánuntu yan káiin áwángga átaráng watán kálu yá susuwá ná ma háléindak. 20 Iná nándá ku me uyingga satne watán káiin kun du ing yániinemán, sungi songgo ántu kusáka towet sing mená ma náindaráng, márámamák hárma kuindaráng, hang songgo san yáni hárma iháng kátkámut téná wata yánum yáni me songgo yánumá hárma sip pá há áráin kangkang wa ma náindaráng. 21 Kálu wáina isutneráng wawu uláp hánám átang áwángga it wakáin wakáin Moses yan meng rákit me há mengga narángngátaráng wata, me inggálu rámá rámá Sabat hárma miti itná átaráng wata kinan há ságingga naránggoeráng wata."

Papia sat ále kámá káiinnan dá Jesu yan tombong háliuráng watán káiin kuk

22 Kulá aposel yá ámna yáilá yot ámna náráwa Jesu yan tombong háliuráng watyot yáni háraran ámna yará iháng tunggap tát tu watá Pol káling Banabas yot Antiok káiin kuráng. Ámna yará iháng tunggap táuráng wawu Judas kutná nukngá Barsabas watyot Sailas. Ámna yará wawu ámna yáilá áturáng waháranan.

23 Papia ku ing uyiuráng:

Nán aposel me ámna yáilá yanuknuk sáni watá papia ná uyingga satne yanuknuk náni ále kámá káiinnan Antiok kinan me Siria provins yot Sílisia provins káiin átaráng sándán káiin koek.

Káe álo, yanuknuk náni.

24 Pingnga ing narumán, Juda nán háraran ámna kámá yá kung me sánuráng watá sán nanará sáni táng yakyawák táuk. Wáina táuráng wawu nándá wáina táineráng ingga ma yánumán. 25 Pingnga wa narángga ku nándá pahán káman hálendu ámna yará ná iháng tunggap tángga ku suring yámátné nuk náni yará álosim Banabas káling Pol yot sándán káiin koeráng. 26 Banabas káling Pol wawu kátkámut ta ma pitáená Táwi náni Jesu ámna náráwa son iháhá wata kutná meng tárut tátaya átnienggátmálák. 27 Wáina wata ku nándá Judas káling Sailas suring yámátné kung yándi ya milun yándi hárma hánám me rina uyemán wa pálipuk ingga sáninemálák. 28 Iruk Káungá watá nándán káiin áráin du nándá me ing hárrotamán, wawu nándá márapmá táwi wa táng sán ketnán ma tindámán, ináku kálu ing wa rewe isutneráng. 29 Sungi songgo ántu kusáka towet sing mená ma náindaráng, songgo yánumá hárma sip pá há áráin kangkang wa ma náindaráng, songgo san yáni hárma iháng kátkámut téná wata yánum yáni wa ma náindaráng, hang márámamák hárma ma kuindaráng. Kálu wáina wa kápángga iháng hárteráng watá ku álosim.

Nándán me ku wa rewe. Kándág gon átneráng.

30 Kulá yáni wu ámna wa suring yámátné kung Antiok káiin hangga ámna náráwa Jesu yan tombong wa iháng urum tángga ku papia wa yámuráng. 31 Yámátné ámna náráwa yá papia wa ságingga naruráng wawu yáni iháng káto tátayan mená hálendu heronge hánám wa táuráng. 32 Judas káling Sailas yándi wu profet hálendu me álosim kámá yanuknuk yándi wa yánangga iháng káto támálák. 33-34 Wahára rám kámá átang sangga ku pahán láláp me watyot yanuknuk yándi watá son suring yámátné rendá suring yámátné áwumálák wakáin yon kumálák.† 35 Iná Pol káling Banabas wu Antiok káiin átang gu ámna táup pot Ánuntu yan me ámna náráwa yánang tolingga me pingnga álosim wa yánangga áturáng.

Pahán káman dá Pol káling Banabas orek yándi hárma átuk

36 Rám kámá átang sangga ku Pol yá Banabas ing inuk, "Náti wu son kungga yanuknuk náti it rehára rehára Ánuntu yan me yánangga átkumát wa rina átaráng ingga kápángga átkundin."

37 Wáina inán Banabas yá ku Jon kutná nukngá Mak wa tángga watyot káman yáni kukuya narángga ku miuk, 38 enendu Pol yá wa narán kándág ma hálíuk, náuta huphuráp Mak kot káman kungga Pamilia distrik káiin kung hiuráng wahára wu Mak ká yáup káman tángga átkunin ingga ma narená ámna yará wa yápmangga hánámá ná hálén há káuk wata. 39 Wáina hálendu yándi wu wata menmen ná tángga sangga ku horengga Banabas yá Mak kot kilang tángga ailan Saiprus ya kumálák, 40 iná Pol yá ku Sailas táng tunggap tángga málámbot káman kukuya tán du Táwi yan ámna náráwa watá yánuráng, "Táwi yan pahán láláp watá sányot átnék," ingga yánuráng. 41 Yándi wu kungga Pol yá Siria me Sílisia provins káiin Jesu yan tombong hálengga áturáng wa iháng káto tángga átkuk.

* 15:17: Amos 9.11-12 † 15:33-34: Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, lain 34 hárma me nukngá káman átak, wawu ing, "Iná Sailas yá ku Antiok káiin há átnet ing mengga ku wakáin há átuk".

16

Timoti yá Pol káling Sailas yot kuráng

¹ Pol málám it yáilá Debe káin kung átang sangga ku kungga it táwi Listra káin kuk. Disaepel káman kutná Timoti wawu Listra wakáin átnándak. Maming gu Juda náráwa Jesu ya háyon naráng hating mángngátak, iná naning gu tombong Grik háraran. ² Ámna náráwa Táwi yan pingnga hálengga árená Listra nan me Aikoniam nan watá Timoti wawu ámna álosim meng tolinc mángngátaráng. ³ Pol yá Timoti yot kukuya narángga ku Timoti kipmá maruk, náuta Juda ámna náráwa ále wakáin átaráng wawu há nareráng Timoti naning wawu Grik nan ingga. Wáina maráng mángga átang sangga ku káman yáni átkuráng. ⁴ Kulá yáni wu it wahára kungkung tágga átkuráng wahára wu aposel me ámna yáilá yá Jerusalem káin Táwi yan ámna náráwa yá me rina isusut ta hárroturáng wa yánangga átkuráng. ⁵ Wáina tágga átkut tu Jesu yan pingnga átúráng wata naráng hákhatik yáni yá káto hálén du rámá rámá ámna náráwa yá áwáng waháranon sengsáráp tit tu tombong hásák hálengga átuk.

Pol yá hárá ina Masedonia ámna káuk

⁶ Pol, Sailas, me Timoti watá kungga ále Frigia yot Galesia wata kinan átkuráng, náuta Iruk Káungá watá Esia provins wata kinan Táwi yan me wa ma yánánáya káto táng yámuk. ⁷ Yáni wu kungga distrik Misia yan tawon hárá kung hengga ku kung Bitinia provins kinan kung hanin ingga táuráng, enendu Jesu yan Iruk watá káto táng yámuk. ⁸ Wáina hálendu Misia kálu kungga it táwi Troas káin kung háruráng. ⁹ Kulá yáungán du Pol yá ára hárá ina káuk ku Masedonia provins ámna káman dá hetang átang ukuro kálu Pol ing inuk, “Táp táng hatingga Masedonia káin ná áwángga ku nán háláng námang.” ¹⁰ Pol yá ára ina wa kan du nándá Ánutu yá málámbán me pingnga álosim wa Masedonia káin yánánáya mantáng námek ingga narángga ku sopmuná ingmen wakáin kukuya tiyawiumán.*

Lidia yá Jesu yan tombong hálíuk

¹¹ Wáina tiyawing hálengga ku kilang kinan árángga kutne ku kilang gá náhángga Troas sangga ailan Samotres káin kándáng hánám kuk ngáya ku tembátnáya ku it táwi Neapolis káin náháng kung nápmáuk. ¹² Kulá waháranan dá ku Filipai káin kung hiumán, it yáilá wawu huphuráp pon Rom ámna náráwa yá áwáng wahára átkuráng. Iná it yáilá Filipai wawu Masedonia provins yan distrik káman wata kinan du it yáilá táwi hánám. It yáilá wahára rám móro yon átumán.

¹³ Kulá Sabat hárá wu kome kámá kangga sáponga tátáya it yáilá yan kumbi kálu munnganá táwi hárá kungga kep káin hangga umi kurat káman káin kumán. Umi káin wa kungga ku náráwa kámá umi kurat táktó káin urum árat kápángga ku watoyot putung átang meme tágga átang gu wakáin Táwi yan me pingnga álosim wa yánumán. ¹⁴ Me wa yánangga árátne ku wa kárámatingga átúráng waháranan náráwa káman kutná Lidia wawu káman yáni átang me wa narángga átkiuk. Náráwa Lidia wawu it táwi Taiataira nan. Málám lap sipmá† yá sup yáupmá tángngátak. Iná málám bu Ánutu ináng sákngingga átnándak. Rám wahára Táwi yá pahálá yan kálu yalin málám Pol yá me yánuwá wa narángga pahálá hurik tákuk. ¹⁵ Málám me niyá málámbot itná kinan átnándaráng watá káumuk umi kuhángga ku nándá itná káin kukuya nánuñ, “Sándá nák ka pálipuk Táwi ya naráng hating mek ingga narángga ku áwát nákkot nákkán it káin átnemán,” wáina men nándá álo kuinemán ingga inumán.

Pol káling Sailas iháng kalabus kinan tiuráng

¹⁶ Rám káman nándá sáponga tátáyan komená káin son kungga átang gu yáup náráwa káman kálu hárá káumán. Náráwa wawu iruk káman dá tán máriya kutná rina tunggafeinek wa meng tunggap tángngátak. Ámna ren wa pinná tángngátaráng watá náráwa watá yáup wáina tán du wahára kungga sup táwi hánám ihángngátaráng. ¹⁷ Náráwa watá Pol yot nán násutang kunggatang gu ing mantángga kuk, “Ámna náwu Ánutu Árená Hánám watán yáup nangge, watá ku kálu rekálu Ánutu yá son sáhánggim wata menggoeráng.” ¹⁸ Kulá náráwa watá rám móro hánám Wáina re tángngárán du Pol yá taktak mán hurik tágga ku iruk wa inuk, “Jesu ámna náráwa son iháhá wata kutná hárá ing kanin, ko náráwa wa sangga kung!” Wáina inán rám waháranon iruk watá náráwa wa sangga kuk.

¹⁹ Wáina kangga náráwa wata márumá hálengga átang yáup náráwa watá yáup tán sup ihángga átnándaráng watá muná hálén kangga ku Pol káling Sailas ket ihángga iháng uyingga átang maket komená káin ²⁰ me nanará ámna yan káin kungga ku ing yánuráng, “Ámna

* **16:10:** Nanará ámna yá ku ing narángngátaráng, rám Pol yá Troas káin kung hiuk wahára wu Luk ku wakáin há átnárá. Wáina hálendu Pol yá Masedonia káin kukuya tán du Luk ká káman yáni kukuya tiyawiráng, wata ku Luk ká tiyawiumán ingga wáina uyiuuk. † **16:14:** Lap kalaná wawu pálipuk ku ‘purple’, enendu Nukna me kálu kala watanan muná, wata ku ‘sipmá’ ingga uyuená.

yará náwu Juda nan watá áwáng nándán it yáilá náta kinan márapmá hulá hulá wa tán tunggafenggoek.²¹ Hang ámna náráwa kámá iháng uying kung kálú kámá Rom ámna náráwa nándá ma tátáya mená wahára tinggoemálák.”

²² Wáina met ámna náráwa áwáng wahára urum táuráng watá me kusák wa mengga iháng wata ketnán yon tit tu me nanará ámna yá ámna kámá yánát sut yándi tánggánená wa yaling yámangga ku honggem bá táup hánám ráhuráng.²³ Wáina ráhát tu me nanará ámna yá yánát iháng kalabus kinan tiuráng. Wáina tingga ku me káto hánam kalabus wa pinná tátá ing inuráng, “Ámna yará wa kándág hánám pín yándi tainelák.”²⁴ Me nanará ámna yá me wáina inát tu kalabus pinná tátá watá iháng it pahálá kinan hánám káin wa tingga ku hárám yándi wa iháng palang got tingga káto hárotuk.

²⁵ Wáina átang gu Pol káling Sailas yándi wu kap sáponga tán Ánutu yan káin kungga árán kungga yáung táiitná hánám hálengga átuk. Wáina tángga árán du ámna kalabus kinan ting sat árená watá wa narángga átkiuráng.²⁶ Wáina narángga átnárát tu kánggáning maming táwi hánám bá tángga kalabus itná tátáya hulátingga sup hálánggá ya tená wa muwalán it kálu mungganáng yá hung yalingga kut kalabus wata kinan ámna sen dá káto iháng hárorená sen watá sohiuráng.²⁷ Waháranyon kalabus itná wa pinná tátá málám ruhángga átang tárutang káuk ku it kálu mungganáng yá ang re tángga árat tu ámna wakáinnan du erek hangga kung háleráng ingga narángga ku kápik táng málámbon topmeng kámut tain ingga táuk.²⁸ Wáina tán kangga Pol yá mantáuk, “Ko kayon sutyá ma utnándlá! Nán kámu há átamán!”

²⁹ Kalabus it wa pinná tátá málám kup tángga áwániráng ingga ámna kámá mantángga yánangga ku sopmuná ingmen it pahálá Pol káling Sailas yá átumálák wakáin pitángga yángyáng pálik kung hárám yándi hulá hárá turingga háuk.³⁰ Wáina tángga ku kalabus it pinná tátá málám ámna yará wa yángotang kalabus itná sangga kep káin hangga ku yánu, “Ámna hulá yará, rina tae ku Ánutu yá son nehinek?”

³¹ Wáina yánán du watá inumálák, “Táwi Jesu wa naráng hárting mätá ku Ánutu yá son kehinek, ka me tombongga itya káin átaráng watoyt kámuksáhinek.”³² Wáina inángga ku Táwi yan me wa inumálák, me tombongngá itná káin átnándaráng watá áwát wa hányon yánumálák.³³ Yáungán wahára re ku yángot kung putun yándi wa yawon yámang hálín du Pol káling Sailas yá málám me tombongngá wa kámuksáhinek.³⁴ Wáina tángga ku kalabus pinná tátá watá yángotang kungga itná kinan hangga sungi singga yámuk. Málám me tombongngá yot kámuksáhinek Ánutu ya naráng hárting muráng wata ingga heronge hánám tángga áturáng.

³⁵ Hilápmá yon du me nanará ámna yá lap yáni hártefná suring yámát áwáng kalabus pinná tátá wa inuráng, “Me nanará ámna yá ing meráng, ‘Ámna yará wa yaling yámátá hárá yándi kundimálák,’” ingga inát tu³⁶ watá Pol inuk, “Me nanará ámna yá ing meráng, ‘Sailas yot sán du álo hárá sándi kundimálák,’ ing meráng wata ku pahán láláp hárá kundimálák.”

³⁷ Wáina yánán du Pol yá lap yáni hártefná wa ing yánu, “Nát tu Rom ámna,[‡] náuta ku ámna me nanará yá hulá wa kándág ma káená ku rahán hárá wa náráhángga náháng kung kalabus kinan tiráng? Kulá kula ku kilak kon nápmat kukuya meráng me? Wa muná hánám! Yáni yon áwángga ku nángotang kep káin hárineráng.”

³⁸ Wáina yánán lap yáni hártefná watá son kung me nanará ámna yánát watá Pol káling Sailas wawu Rom nan ingga naruráng hárá wu pitáuráng.³⁹ Wáina tángga ku me nanará ámna yáni wu kung ukuro me yánangga ku yolopon yángot hang kep káin du it yáilá wa sangga kukuya yánuráng.⁴⁰ Kulá Pol káling Sailas yándi wu kalabus wa sangga hangga ku Lídia yan it káin kung nuknuk yándi Táwi yan ámna náráwa wa kápangga me yánangga iháng káto tángga ku hangga hárá yándi kumálák.

17

Pol káling Sailas yá Tesalonaika kám átumálák

¹ Pol káling Sailas yándi wu kumálák wáta kungga it táwi Amfipolis wahára kung hiumálák ngáyá son sangga kungga it táwi Apolonia káin kung hiumálák ngáyá wa sangga ku son it yáilá Tesalonaika káin kung hiumálák, wakáin du Juda yan miti itná káman átnándak.² Kulá wahára ku Pol yá málámbó tángngáatak wáina ku kung Sabat kaláhu wawu Juda yot miti itná wata kinan hangga Ánutu yan me wa wáina wáina ingga yánangga inán kanán táuráng.

³ Málám Ánutu yan me wata hulá wa yánangga ku miuk, “Ánutu yá ámna náráwa son iháháya miuk ámna wawu márapmá sungga kungga kámutang son tátárut ta mená wa isutang wáina hárá yánu. Iná Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwa son iháháya miuk ngáya me pingganá sanánggoet wa,” ingga yánu.⁴ Wáina yánán du Juda áturáng waháranan kámá yá wa narangga

[‡] **16:37:** Pol yá nát tu Rom ámna ing miuk wawu hulá ing wata tángga, Rom ámna hánámá hánámá ma ráráháya me káto mená wata ingga miuk.

pahán yáni hurik táingga Pol káling Sailas hára sengsáráp táuráng. Kulá rám waháranyon Grik nan ámna náráwa táup táwi yon Ánutu ya naráng háting mená* watyot náráwa kut yáni árená wáinanyon dá áwáng sengsáráp táuráng.

⁵ Iná Juda yáni wu kápuráng gu ámna náráwa táup hánám watá áwáng sengsáráp tát kápangga ku pahán suksuk narángga ámna wáik maket komená káiñ átnándaráng watyot ámna náráwa kámá yet urum táingga yáni kat táup hálendu pahán yáni seng tátárat táingga kungga kun tátáya menman táingga áturáng. Yáni wu Jeson dán it káiñ kung Pol káling Sailas kápangga iháng áwáng ámna urum táwi wa yámánin ingga kung it wata kálu mungnganá káting márák táuráng. ⁶ Yáni wu wáina táingga ma kápangga ku Jeson yet Jesu yan tombong ámna nukngá wa ket ihángga háting hirat kungkung tángtáng it yáilá watán ámna hulá hulá yan káiñ kuráng. Kung hengga ku ing mantáuráng, “Ámna yará wawu itná itná káiñ márapmá hulá hulá táwi tángngátamálák watá rám ore nahára ku áwáng it náni yáilá náta kinan átkoemálák. ⁷ Hulátingga áwáng hen du Jeson dá yángot kung itná kinan tiuk. Ámna tombong watá ku Sisa[†] yan meng rákit mená wa yalingga ku king nukngá átak wata kutná ku Jesu ingga menggoeráng.” ⁸ Wáina yánát it yáilá watán ámna hulá hulá me ámna náráwa urum watá kámuk me wa naruráng hára wu hárámutang menman táingga kuráng. ⁹ Yáni wu wáina táingga ku Jeson yet nuknukngá ihángga áwuráng wa yánát sup tit tu yápmat kuráng.

Pol káling Sailas yá Beria káiñ átumálák

¹⁰ Kulá it tý yongin du ámna Táwi yan pingnga áturáng watá Pol káling Sailas suring yámát it táwi Beria káiñ kumálák. Wakáin kung hengga ku yándi wu Juda yan miti itná káiñ kumálák. ¹¹ Beria káiñ Juda ámna náráwa wawu álo kámá hánám wáina hálendu ket tárák yáni wawu Tesalonaika ámna náráwa iháng hátek, wáina hálendu Pol yan me wa pahán yáni yet kikiná hánám narángga rámá rámá wu Pol yá menggiuk wa pálipuk me rina ingga kakaya Ánutu yan me papia kinan káiñ sángingga naránggiuráng. ¹² Kulá rám ore wahára ku Juda ámna náráwa táup hánám, hang Grik náráwa kut yáni pálak táup pon, me Grik ámna táup pon watá Jesu ya naráng háting muráng.

¹³ Juda ámna Tesalonaika káiñ átnándaráng watá Pol ku Beria káiñ Ánutu yan me yánáng tolinggoek ingga met naruráng hára wu wakáin hányon kung ámna náráwa pahán yáni iháng yakyawák tát tu Pol ya kük naráng mangga áturáng. ¹⁴ Wáina tát tu Jesu yan tombong wakáin watá Pol suring mât it káman táp tangtang káiñ kilang táingga kukuya ámna kámá yet kuráng, iná Sailas káling Timoti yá ku Beria káiñ há átumálák. ¹⁵ Ámna kámá Pol engotang kuráng watá ku engot kung kilang káman hára árángga kungga it yáilá Atens káiñ kung hiuráng. Kung hengga sangga son kuinán tát tu Pol yá Sailas káling Timoti yá sopmuná hánám áwinemálák ingga yánán du Beria káiñ son kuráng.

Polyá Atens káiñ átuk

¹⁶ Pol málám Atens káiñ háleng yámángga átuk wahára wu pahálá yá táup hánám wáik hálíuk, náuta it yáilá wata kinan du ánutu kusák iháng toléná watá táup hánám árat wata.

¹⁷ Wáina hálendu málám kung Juda yan miti itná káiñ Juda me Grik Ánutu ya naráng háting mená wa Táwi yan me wá wáina ingga yánángga inán kanán tánggiuráng, me rámá rámá kung maket káiñ áwánggiuráng wa wáinanyon yánángga inán kanán tánggiuráng.

¹⁸ Nanará ámna urum yará kut yándi Epikurian me Stoik watá áwáng Pol yet menmen táingga ku waháranan kámá yá ing miuráng, “Mená lamlam me téená náwu rina mein ingga me tánggoek?” wáina met waháranan kámá yá ku ing miuráng, “It kámá yan ánutu watán kálu hám átang menggoek,” wáina ingga miuráng wawu náuta Pol yá Jesu yan me pingnga álosim watyot Jesu yá kámutang tárutuk ngáya yánángga átninggiuk wata. ¹⁹ Kulá yáni wu Pol engotang kaunsol yan urum kutná Areopagus hára kungga ku ing ináng suliuráng, “Me hurápmá mengga nánang tolinggoelák wata hulá wa álo nánanggim me rina?

²⁰ Kák ku me hurápmá kámá nán káráman náni káiñ metá naránggoemán, wata ku me wata hulá ya kándáng nánatá naránin,” ingga wáina ináng suliuráng. ²¹ Ámna náráwa Atens it márúmá me it kámá káinnan áwáng wahára árená watá hánámá yáni átang me hurápmá rina narángngátaráng wata re meme táingga átnándaráng.

²² Wáina met narángga Pol málám Areopagus káiñ urum táingga áturáng hára wa tárutang miuk, “Atens ámna, no sáhet tu kálu hulá hulá kálu tirik tárák sáni wu ánutu kámá kámá yánáng sákgngi wata tárákngá yá sándán káiñ táwi hánám árán kanggoet. ²³ No átningga kutná kutná yánáng sákgngingngátaráng wahára kándáng kápangga áwánggoet wahára wu tingnaknak káman árán no kolem káman wahára uyená káut tu ing, ‘Tingnaknak náwu ánutu

* **17:4:** Grik ámna náráwa kámá Ánutu ya re naráng háting mangngátaráng, iná Jesu wu ma naráng måráng. Wáina wata ku Pol yá Jesu yan pingnga yánán narángga pahán hurik táingga Jesu ya naráng háting muráng. ^{† 17:7:} Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

ma naráng mángmán watán tingnaknak,' wáina uyená wa ságingga káut. Kulá kula ku no Ánutu ma naráng mená hánámá ináng sákngingngátaráng watán me hiták hánám ing sánindet.

²⁴ Ánutu ni alek me káwak me kutná kutná wata ketnán iháng tunggap táuk wawu alek me káwak kán Táwi. Wáina wata ku ánutu yan it káungá ku ámna yá ket tá taeñá hárma ma átnándak.
²⁵ Iná wawu náut kámá káman da kesák tán ámna ket tá háláng imámáyan muná, náuta ámna náráwa átkuku me iruk uiyí me kutná kutná átaráng wawu málámbayón námángngátak.
26 Hulátingga ku ámna káman dá re áráñ waháranan du Táwi yá tán ámna náráwa tombong kámuk hánám watá tunggafiuiráng. Málámbayón iháng káwak wakáin wakáin erek ting hálingga ku rám wahára ku háláng yáni tin tártueráng me háláng yáni han háineráng ingga rám wa ting yámángga ku ále ore wahára wahára átneráng ingga tawon ting yámámá táuk.
²⁷ Ánutu yá wáina táuk wawu ámna náráwa kámá yá málámba suling kung kang tunggap tátyá táineráng me kálan suling kung tánggagaya táineráng, enendu málám bu nán káman káman nápmang kung mulangán káman ma árák. ²⁸ Ma átnát háraran watá pálipuk há átag iháng kongkong tángga átkoemán watá hulá ku málám re.' Sánin nanará ámna kámá yá ing há miuráng wáina, 'Nándu málám háraran tunggafen.'

²⁹ "Kulá nándu Ánutu háranan tunggafená wata ku nándá málám wawu gol, silva me sup ina ingga ma narindamán, me málám wawu ámna nangge yá náut kámá utniná yáin nanará isutang táng tolená ina ingga ma narindamán.³⁰ Uláp pu ámna yá Ánutu wáina átak ingga ma naráng mená átang gu ket tárák rina rina tánggiuráng wata mená ma tánggiuk. Iná inggalú wawu itná itná kái ámna náráwa átarárag watá pahan hurik há hánám taineráng ingga menggoek.³¹ Málambá rám káman há táng tunggap táuk wahára ku ámna há táng tunggap táuk watá kálu kándáng wahára re ámna náráwa kámuk hánám iháng horeinek. Ánutu málambá ámna wa há kámukut háranan táng táirut tán nándá kangga ku Ánutu yá ámna wawu yáup wa tátáya imuk ingga nanaráya wáina táuk."

³² Wáina yánán me kámurená háranan dá tárutuk wa naruráng hárá wu kámá yá ináng hikhilek tát kámá yá ku me wata hulá rám nukngá son metá narinemán ingga inuráng.
³³ Wáina inát tu Pol yá kaunsol wa yápmangga hangga háná kuk. ³⁴ Urum wahára ku ámna náráwa kámá yá Pol yá me miuk wa narángga Pol hárá sengsáráp tángga Jesu ya naráng háting muráng. Ámna káman kutná ku Dionisius ámna wawu kaunsol urum waháranan, hang náráwa káman kutná Damaris watyot ámna náráwa kámá hányon watá Jesu yan tombong háliuráng.

18

Polyá Korin kán átuk

¹ Máriya ku Pol yá Atens sangga it yáilá Korin káiñ kuk. ² Pol málám wakáiñ kung Juda ámna káman kutná Akuila watoyot áwáná kutná Prisila wa kápuk. Ámna watán it hulá ku Pontus provins wakáiñnan. Huphuráp sim Rom bán king Klaudius yá Juda sán kámuk hánám it yáilá Rom sangga há sáni kung hálineráng ingga yáñuk, wata ku Akuila káling Prisila yá káwak Itali sangga áwáng Korin hárá átnándamalák. ³ Kulá Pol wu it tátáyan sel rákákáre wawu há narek. Ámna náráwa yará wawu wáinanyon wáina hálendu Pol yá kung watoyot átang yáup wa tángga átnándaráng. ⁴ Rámá rámá Sabat hárá wu Juda yan miti itná káiñ kung Juda me Grik pahán yáni seng táirut tán du Jesu ya naráng háting mámáya ingga Táwi yan me yánáng tolínggiuk.

⁵ Kulá Sailas káling Timoti yá Masedonia provins káiñ átang áwán du Pol yá son rámá rámá Táwi yan me wa ámna náráwa yánángga átkiuk. Málám Juda wa ing yánánggiuk, "Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya suring mán áwuk." ⁶ Wáina yánángga árán Juda yá watán me wa nanaráya táng takftak tágga táng káyam tágga ináng kekkek tat tu málám lapmá káiñ sinsin wa irung hiraran han du ing yánuk, "Iná sándá muná kuineráng wawu sáni hára re átak, wata káu yá nák ma nehdíñak. Rám kula hulátingga ku sápmangga kungga ámna náráwa tombong káma káinnan watán káiñ kuinet."

⁷ Wáina yánángga ku Pol málám miti itná wa sangga ámma káman kutná Titius Jastus watán it tá miti itná tangtang árán du wahára kuk. Ámma wawu Ánutu ináng sáknginggátk. ⁸ Ámma káman kutná Krispus wawu Juda yan miti itná watán ámma yállá. Málám me itná káin ámma náráwa árená watoyot Táwi ya naráng háting muráng. Hang Korin nan táup pá yon Pol yan me narángéga Táwi ya naráng háting mangága umi kuhuráng.

⁹Rám káman du yáugán ára hára ina Táwi yá Pol ing inuk, "Ma pitáindalák. Táwi yan me há re mengga kungga átnelák, me ma nángnáyangga átnándalák. ¹⁰Nák ku kákkot átat. Káman dá áwáng kák keháne lem ma táindák. náuta nákkán ámna náráwa táup hánám watá it váníá.

nahára átaráng.”¹¹ Wáina inán du Pol málám wahára yara káman yap 6 wáina átang Ánuto yan me wa yánang tolingga átuk.

¹² Kulá ámna kutná Galio watá Akaia provins watán kawana hálengga átuk hárá wu Juda yá káman hálengga Pol táng káyam tángga ku táng kung me hárá titiya kawana Galio yan káiñ kuráng.¹³ Kung wakáin du ing miuráng, “Ámna nátá ku meng rákit me yá rina mek wa sangga ku Ánuto ya tárák kámá kálú inán sákgngiyya ámna náráwa yánanggoek.”

¹⁴ Wáina met Pol yá me mein ingga tákú waháranyon du Galio yá Juda yánuk, “Juda sándá ámna nátá Rom bán me pálak hitík tán me márapmá táwi kámá tán wata met hálén wawu no sándán me narinet.¹⁵ Iná ámna ná engotang áweráng wawu ing wata, Juda sánin me, hang kut kámá sánin miti kinan mená, hang sánin meng rákit me wata menená ná watoyot tángngátaráng, wata ku no yáilá átang sándán me ná ma narinadat. Sání re átang gu wa táng tolineráng.”¹⁶ Wáina yánangga ku me nanará komená sangga há sání kuniráng ingga yánangga yásutnárán,¹⁷ waháranyon Korin ámna yá ámna kutná Sostenes Juda yan miti itná yan ámna hulá wa me nanará kapme hárá káto tángga uturáng. Wáina tát kápuk enendu Galio yá wata urákngá kámá ma narená yolopmá yon átang kápangga átuk.

Prisila, Akuila hang Apolos

¹⁸ Pol málám rám táwi sim bon Korin káiñ átang sangga ku Táwi yan ámna náráwa wakáin wa yápmangga kuk. Kulá Siria provins ya kukuya tángga ku Prisila káling Akuila yot kung it táwi Senkria káiñ kilang hárá árángga kunin ingga kuráng. Kung wahára átang gu Pol yá Ánuto yan káiñ me káto káman miuk ngáya wata ingga yáilá rommá san átnándak wa maruk. Wáina tát tu kilang hárá árángga ku kuk.¹⁹ Kulá it yáilá Efesus káiñ kung hengga ku Prisila káling Akuila yápmangga málám re kung Juda yan miti itná kinan hangga Táwi yan me yánangga inán kanán táuráng.²⁰ Wáina tán du watá nányot rám kimo átang kuinelák ingga inuráng, enendu Pol yá muná ingga yánuk. ²¹ Málám kuin ingga ku yánuk, “Ánuto yá álo ingga men hálendu kungga son áwinet.” Wáina yánangga ku kilang hárá árángga Efesus sangga kuk.²² Málám it yáilá Sisaria káiñ kung hengga ku árángga Jerusalem káiñ kung Táwi yan ámna náráwa wakáin wa pahán láláp mená yánangga sangga ku Antiok káiñ kung hauk.

²³ Pol yá kung Antiok káiñ rám hásák sim átang sangga ku ále Galesia yot Frigia kinan it wahára wahára kungkung tángga Táwi yan ámna náráwa wa ihág káto tángga kuk.

²⁴ Rám ore waháranyon Juda ámna káman kutná Apolos wawu itná hulá ku it yáilá Aleksandria waháranan watá ku Efesus káiñ kuk. Ámna wawu nanaráná álosim hang Ánuto yan me wa kándáng hánám narek.²⁵ Ámna wawu Táwi yan kálú wa kándáng hánám inán tolená, iná ámna wawu kámá yánang totoliya kikiná narángga ku Jesu yá rina tákú wa rewe kándáng hánám yánangngátk, enendu Jon dá umi yá kuháng yámuk wa rewe narek.*²⁶ Apolos málám ma pitáená kung Juda yan miti itná káiñ wáina ingga yánanggiuk. Rám káman Prisila káling Akuila yá wáina men narángga ku mantáng mán it yándi káiñ kun Ánuto yan kálú ku wáina ingga kátu kánkánan ma narak wa kándáng hánám inán toliumálák.

²⁷ Kulá Apolos yá Akaia provins káiñ kuin ingga tákú hárá wu Táwi yan ámna náráwa watá táng káto tángga Táwi yan ámna náráwa Akaia káiñ árená wata kolem ing uying yámuráng, “Ámna wa heronge mená inánngga kándáng pinná taineráng.” Apolos málám wakáin kuk watá kung ámna náráwa Ánuto yá urák yáni narángga háláng yámán málámba naráng hating muráng wa táwi hánám háláng yámanggiuk.²⁸ Málám hahatingga átang rahán hárá Juda yá me kandák rina menggiuráng wa káting hang tingting tánggiuk. Ánuto yan me papia káiñ uyená wa yánang tolin me watá pálipuk hánám ámna náráwa son iháhá wawu Jesu ingga hiták yálenggiuk.

19

Polyá Efesus káiñ átuk

¹ Apolos yá Korin káiñ átuk hárá wu Pol yá ále yáilá kálú hárám kálú re átninggan kungga it yáilá Efesus káiñ kung hiuk. Málám Efesus káiñ kungga wakáin ámna Ánuto yan pingnga háléná wa kápangga ku² ing yánang suliuk, “Rám sándá Jesu ya naráng hating muráng wahára Iruk Káungá kámá táuráng me muná?”

Wáina yánang sulin watá inuráng, “Muná, nándu Iruk Káungá wáina átak ingga ma narángngátamán.”

³ Wáina inát tu Pol yá yánuk, “Iná umi wu rina kuhuráng?” ingga yánán du watá inuráng, “Jon dá umi kukuháya miuk wáina kuháng námuráng.”

* ^{18:25:} Jon dá umi kuháng yámuk wata hulá ku pahán hurik táená wata tárákngá, iná Jesu yá umi kuháng yámámáya miuk wata hulá ku málámba naráng hating mená wata tárákngá. Wawu tárák káman re muná. Kámá kámá.

⁴ Wáina inát tu Pol yá yánuk, “Jon dá umi kukuháya miuk wawu pahán hurik tátáyan da kukuhá. Ináku ámna náráwa yá ámna nukngá Jon torong káin áwinek wata naráng háting mámáya yánuk wawu Jesu.” ⁵ Pol yá wáina yánán narángga ku Táwi Jesu kutná hárá umi kuhuráng. ⁶ Kulá Pol yá ketná yá yání hárá usáng hang tingga sáponga táuk waháranyon Iruk Káungá watá áwáng ep ihán du me hulá hulá me tángga ku profet me miuráng. ⁷ Ámna wata sale yáni ku 12 hám wáina.

⁸ Kulá yap kaláhu wata kinan du Pol yá wakáin ma pitáená káto hálengga átang Juda yan miti itná kinan hangga me pingnga álosim wa yánangga átkiu. Ánutu yan átkuku wawu wáina ingga yánangga inán kanán tángga Táwi yan me hulá ku wáina wáina ingga pahán yáni seng tárut tánggiuk. ⁹ Iná kámá yá ku pahán yáni káto hánám hálendu pálipuk ingga ma naránggiuráng, ináku rahán táwi hárá ku Táwi isutsut tán kálu wata wu kandák ingga menggiuráng. Wáina tát tu Pol yá wa yápmangga ni ámna náráwa Táwi ya naráng háting mená wa rewe ihángga me rina wa mengga inán kanán tángga nanaráya wu rámá rámá ámna káman kutná Tiranus watán it káman nanará yánang totoliyan wakáin kunggiuráng. ¹⁰ Yara yará wata kinan du wáina re tángga kungga árat tu Juda me Grik ámna náráwa Esia provins kinan árená watá kámuk hánám Táwi yan me wa naráng háluráng.

¹¹ Ánutu yá Pol háláng imán tárak hulá kámá kámá tátáwi hánám wáina tánggiuk. ¹² Ámna náráwa yá lap me angkesip yáni iháng kung Pol sutná hárá tánggangga ku wa iháng kung ilalák mara uság yámát tu ilalák yáni yá álo hálenggiuk me iruk wáik ká ep ihángga árená watá yápmangga kunggiuráng.

¹³ Kulá Juda kámá yá ku sup yáupmá ya iruk wáik yásutang átninggiuráng. Tárak tángga kakaya Táwi Jesu kutná hárá mengga wahára ámna náráwa yan káin iruk wáik yásusut ta tángga ku ing menggiuráng, “Jesu Pol yá menggoek wata kutná hárá, no ing kanin, áwáng kep káin hang.” ¹⁴ Kulá Juda yan pris táwi yáni káman kutná Skewa wata nángánangge ámnaná 7 watá ku kálu wainanyon isutkiuráng. ¹⁵ Rám káman wáina tángngárát tu iruk wáik káman dág ing yánuk, “Jesu wawu hárá naráng met, me Pol wawu hárá naráng met, iná sán du ren?” ¹⁶ Wáina yánangga ku ámna iruk wáik ká ep taeñá watá yáni ya ketnán hirin hitangga árangga kámá hárá kungkung tángga háláng yáni tángga hangga táup hánám ráhán du muláng re sip hanghaling it wa sangga hururung re há yáni kuráng.

¹⁷ Kulá pingnga wa Juda me Grik Efesus hárá árená watá naruráng hárá wu pikpiták táwi hánám tángga ku Táwi Jesu kutná wa meng tárut tángga áturáng. ¹⁸ Ámna náráwa táup hánám Jesu ya naráng háting muráng watá áwángga ku átkuku náni kandák ku wáina wáina ingga hiták hánám meng tunggap tauráng. ¹⁹ Ámna náráwa sárum yáni pálak táup sim bá yon kutná kutná ya yambo yáni taeñá, me tará hulá hulá taeñá, me yáikuram kandák kálu taeñá wata mená papia hárá uyéná wa iháng áwáng rahán hárá káráp siuráng. Iná papia wata yumnak yáni wu sup taulá silva * 50,000 dá yuyuwáyan tárak wáina. ²⁰ Kálu wa tauráng wahára kungga ku Táwi yan me watá hálángngá pálak hánám ámna náráwa yan káin kung hilák tángga kulk ngáyá emá re kunggatuk.

²¹ Wáina tunggafen kangga sangga ku Pol málám Masedonia yot Akaia provins kálu kungga Jerusalem káin kukuya naruk. Wáina narángga ku Jerusalem káin kungga sangga ku it yáilá Rom káin hányon kuinet ingga naruk. ²² Málám háláng imámá ámna yará Timoti káling Erastus suring yámán watá kálak Masedonia káin kun du málám bu Esia provins káin rám hásák sim átuk.

Efesus káin kük táwi tángga timtáum táwi hánám bá tunggafiu

²³ Rám ore wahára ku ámna kámá yá Táwi isutsut tán kálu wata ingga kámkáyam tángga wata mená táwi hánám tauráng. ²⁴ Ámna káman kutná Demitrius wawu sup yáupmá ku silva yá kutná kutná iháng tolingngáta. Wata kinan yon yáupmá tángngáta wawu ánutu náráwa kutná Atemis watán miti itná wata tárakngá wá ina isikikimo silva yá iháng tolingngáta. Ámna kámá yá wainanyon iháng tolit tu Demitrius yá kálu ná iháng toling yámán yuwát tu sup táwi hánám ihánggiuráng. ²⁵ Kulá Demitrius málám ámna wáina iháng tolinggiuráng watoyot ámna kámá wainanyon Atemis yan kutná kutná wata tárakngá iháng tolinggiuráng wa men áwát tu yánuk, “Ámna nuknukna, ing háraréng wa, yáup wa tángngátamán wata supmá álo kámá hánám wa uyingngátamán.” ²⁶ Enendu ámna Pol watá ámna náráwa táup hánám wa iháng uyin kun du ing yánanggoek, ánutu ámna ket yáni yá iháng toléná wawu kusák ingga yánangga iháng yakyawák tánggoek, Efesus kinan re muná ináku Esia provins kinan kámuk. ²⁷ Wata wáina tán du nándá sup yáupmá tátá wata kutná yá hahaná hálezion, me ánutu náráwa kutná árená hánám Atemis watán miti itná wa kat ále hánám hálezion. Ámna náráwa

* **19:19:** Sup silva taulá káman da hálángngá wu ámna káman dá káe káman hárá yáup tángga sup rina ihángim wáina.

Esia provins re muná ináku káwak ketnán kámuk watá Atemis ináng sákngingngátaráng, enendu Pol yan me watá tán du Atemis kutná watá ále hánám háléinek."

²⁸ Me wa wáina yánán narágga ku ámna watá pahán suksuk hánám narágga "Efesus yan ánutu Atemis wawu kutná árená hánám!" ingga mangmantáng kuráng. ²⁹ Wahára re it yáilá hárá árená watá kámuk káman hálengga menman táwi tángga kung Pol nuknuukngá ámna yará Masedonia nan Gaius káling Aristakus wa ket ihángga iháng uyinggatang urum koméná káiñ kuráng. ³⁰ Wáina tát Pol málám urum wakáin kuin ingga tángngárán Jesu yan tombong háranañ dá oletná mat tu há átuk. ³¹ Provins watán ámna yáilá kámá Pol yanuknuukngá hálendu watá urum koméná káiñ wa ma hánám áwindalák ingga me hányon sat kung muk.

³² Ámna náráwa urum táwi watá narágga yakyawák tángga kámá yá kámá kámá menman tángga kunggiuráng. Táup hánám watá ku náuta kung átamán ingga ma narág rákit táuráng. ³³ Juda yá ku kuk wata hulá ku wáina wáina ingga yánán ingga ámna káman kutná Aleksenda wa seng isurát kung máta ya átuk. Wáina árán du ámna kámá urum kinan áturáng watá wáina wáina meng ingga inánggaturáng, enendu watá yolop árát no me mein ingga ket tárák táng yámuk. ³⁴ Enendu ámna wawu Juda ingga há kangga ku wata watán me ma naruráng, ináku milun káman hálén sonson ing mantángga re árát kungga aua yará háliuk, "Efesus yan ánutu Atemis wawu kutná árená hánám!"

³⁵ Wáina tángga árát it yáilá watán kolem uyiyi ámna watá áwáng yolop átniráng ingga yánán ingga ku ing yánuk, "Efesus ámna, káwakngá káwakngá kámuk hánám bá ing há nareráng, ánutu náráwa kutná árená hánám Atemis watán it káungá wawu Efesus ámna náráwa nánda re pinná tángngátamán ingga há nareráng, hang sup káungá alek kálu hákuk watyot pinná tángngátamán ingga hányon nareráng. ³⁶ Wata ku káman dá me náta kusál ingga ma menggim. Sánda yolop átniráng. Rina kámá sopmuná ma táindaráng. ³⁷ Sánda ámna yará ná ihángga áweráng wawu watá náutu kámá kámá mití itná kinan kánnan manek ma ihángga áwángngátamálák me nándán ánutu náráwa Atemis wata rina kámá ma mengga áwángngátamálák. ³⁸ Iná Demitrius yot yáup káman yáni tángngátaráng watá ámna kámá yan káiñ me yá átak hálén wawu me nanará ámna rahán yáni hárá átang gu wahára me yáni wa met me nanará wata horengga narinéráng. ³⁹ Iná sándán káiñ me nukngá kámá átak hálendu máriya urum táwi tángga ku urum hárá me wa táng tolineráng. ⁴⁰ Wáina wata ku ing narinemán, iná kapman dán ámna yáilá yá kula nándá rina táemán wa nareráng, hám ináku márapmá táwi táng tunggap tárérang ingga náháng me hárá tinggalát. Hulá kámá muná hánámá hánám wa táemán, wata nánang sulit tu rina menggatnem?" ⁴¹ Ámna watá me wa wáina yánán hálengga sangga ku yánán há yáni kuráng.

20

Polyá Masedonia provins yot káwak Grik káiñ kuk

¹ Ámna náráwa yá ohok menman tángga áturáng watá sálikngin du Pol yá me san Jesu yan tombong ingga áturáng wata kun áwáng árát tu me yánán ingga iháng káto tángga sangga ku Masedonia provins káiñ kuindet ingga yánán ingga ku kuk. ² Málám Masedonia kinan átingga me yánán ingga iháng káto tángtáng kuk. Wáina táng hálengga ku Masedonia sangga káwak Grik káiñ kung hiuk. ³ Káwak Grik káiñ kung yap kaláhu átang sangga ku kilang hárá árangga Siria provins káiñ kuin ingga naruk wahára ku Juda yá utkámut tátaya me hárrotang átaráng ingga met narángga sangga ku málám son Masedonia kálu kukuya narág hátiuk. ⁴ Ámna 7 watá Pol yot kuráng wata kut yáni ku na, Pirus nanggená Sopata wawu it táwi Beria nan, Aristakus káling Sekundus wawu it yáilá Tesalonaika nan, Gaius it yáilá Debe nan, Tílikus káling Trofimus Esia provins nan hang Timoti watá watyot kuráng. ⁵ Watyot kungga ku ámna watá kálak kuráng ngáyá kung it táwi Troas káiñ háleng námángga átkiuráng. ⁶ Iná nándu rám táwi Másáng Yisná Muná Náená wa it yáilá Filipai káiñ kangga sangga ku kilang hárá kungga árátne rám 5 hálén Troas káiñ kung hengga ku kápángga rám 7 wahára átumán.

Polyá Yutikus yá há kámurán táng tárut táuk

⁷ Kulá sonda ore hulátitiná hárá ku Táwi sip yánumá nanaya urum táumán. Wahára ku Pol yá me emá re nánangga árán kungga yáung tátiná hálíuk, náuta tembát tu há kuinet ingga wata wáina táuk. ⁸ Kulá it pahálá torong hánám káiñ nándá átumán wahára wu lam táup hánám watá rang hálengga áturáng. ⁹ Wahára wu nangge máto káman kutná Yutikus wawu windua hárá putung átang gu Pol yá rám hásák me emá re nánangga árán du kárámatingga átang rapmung gá sán du hundup hánám há ruhuk. Wáina ruhángga átang gu sohing hang káwak káiñ kálin hangga tángga káumáñ du há kámurená, náuta it pahálá yará wata torong káiñ kaláhuná káiñ átang hákuk wata. ¹⁰ Wáina hálendu Pol málám hákuk watá hang ámna máto wata torong hárá pándák hangga poláng mángga átang gu ámna náráwa yánuk, "Ma pitáindaráng, ma kámurak, há átak." ¹¹ Ingga wáina yánán du son árángga it kinan kungga Táwi

yan sip yánumá natne ku Pol yá me nánangga árán kungga it tá háin du yápmangga kuk. ¹² Iná ámna náráwa yá ku ámna máto wawu son tárutang há árán pahán yáni álosim nangnaráng engotang it yáni ya kuráng.

Polyá Efesus yan miti itná yan ámna yáilá me pukon yánangga yápmáuk

¹³ Kulá Pol málámbá háram kálu it táwi Asos káin kukuya narángga ku sándá kálak kilang hárá kungga it wakáin kuineráng ngáyá ku wakáin átang nák ka háleng namángga átnéráng ingga nánuk. Pol yá nánuk wáina há kungga sangga ku háleng mánga áratne ¹⁴ Pol yá áwáng hen Asos káin kankan tángga kámuk náni kilang hárá árängga it táwi Mitilini káin kumán. ¹⁵ Tembátnáya ku wahára átang kungga ailan Kios wata tangtang kálu kumán. Wata tembátnáya ku kungga ailan Samos wata tangtang kálu kumán, iná wata tembátnáya ku kungga it táwi Miletus káin kumán. ¹⁶ Pol málám Esia provins káin áre rám bá ma sálíkngindak, ináku sopmuná kungga rám táwi Iruk ká Háuk wawu Jerusalem káin káinet ingga nangnaráng átkuk, wata ku it yáilá Efesus táng hártingga kukuya naruk.

¹⁷ Wáina narángga ku Miletus káin átang gu Pol yá áwángga málám kakaya me san Efesus miti itná yan ámna yáilá yan káin kung yámuk. ¹⁸ Ámna yáilá watá Pol yan káin áwáng het tu ing yánuuk, "Esia provins kinan hulátingga hánám áwáng hiut waháranoy átang áwángga sápmáut hárá, no sányot átang tárák rina tángga átut wawu sáni há nareráng wa. ¹⁹ Rám máro hánám Juda yá neháng hang tingga nutkámut tátáya me hárótnándaráng. Wáina tát no pahán márapmá táwi hánám tángga kut káyawát tángngátat, enendu naya kutná tángga hangga Táwi yan yáup tángga átningngátat. ²⁰ Ing há nareráng wa, no sán háláng sásámáya ma pitáená Táwi yan me menggiut, rahán hárá me it sáni kinan káman káman sánangga kunggiut. ²¹ No hiták Juda me Grik ámna náráwa ing yánuut, pahán hurik tángga Ánutu yan káin kungga ku Táwi náni Jesu naráng hárting mineráng.

²² "Iná rám ore nahára wu Iruk ká neháng tiyap táek, wata ku Jerusalem káin há kuinet. Wakáin koe nák sutná hárá rina tungafeinek wawu ma narát. ²³ Ing rewe ku há naret, it yáilá kámuk wakáin kung hengngátat hárá wu Iruk Káungá yá kalabus me márapmá táwi watá háleng kamángga átak ingga nanángngáatak. ²⁴ Enendu na ku ing naránggoet, nangán átnát wata nare hánámá hálenggoek, ináku Táwi Jesu yá yáup rina namuk wa tángga koe kungga tárakngá hárá sálíknginek. Yáup rina namuk wawu me pingnga álosim wa ing yánanggoet, Ánutu yá ukuro naráng hámángngátat ingga yánanggoet wa.

²⁵ "Kulá no ing há naret, huphuráp no orek sáni hárá átang Ánutu yan átkuku wata mená sánanggiut, enendu máriya ku sándá son inamna ma nahindáráng. ²⁶⁻²⁷ Wáina wata ku hiták ing sánin, no Ánutu yan hulá wa kátu táng kilak tingga ma sánut, wata ku orek sáni hárá ámna káman dá Ánutu ya ma naráng hárting mindák hálén wawu wata hulá ku nák ma háléindák. ²⁸ Sándá ku sáni me Ánutu yan ámna náráwa kámuk wata kándáng háleng rákit tángga átnéráng. Ámna náráwa wawu Nanggená sípmá yá há iháng yuwángga ihuk. Iná Iruk Káungá yá ku sipsip wa piń yáni tátáya sán há sáháng tunggap tákuk. ²⁹ Ing há naret, no sápmangga kuinet wahára wu ámna yá ang páyom wáik ina watá áwáng Ánutu yan sipsip sán wa sáháng wáik táineráng. ³⁰ Sánin tombong waháranan dá yon tárutang gu me kusák wa mengga Ánutu yan ámna náráwa wa iháng uyin yásutang kuineráng. ³¹ Wata ku kándáng háleng rákit tángga átnéráng. Yara kaláhu wata kinan rámá rámá káen me yáungán rahánnna uminá kinan re átang sánang rákit tángga átut wata naráng hártingeráng.

³² "Kulá sáháng Ánutu ketná hárá te ku málámbán me yá ukuro naráng sáminek ingga mek watá ku piń sáni táinek. Me watá yon du sáháng káto tángga Ánutu yá náut málámbán ámna náráwa yámámáya tiyawingga san átak wa sán hárion sáminek. ³³ No ámna káman dán hárá silva me gol me lap kámá ma kápáng narut. ³⁴ Sáni ing há nareráng wa, no naya ketna nátá yon du na háláng imánggiut me niyá nákkot átkiuráng wa háláng yámánggiut. ³⁵ No rina rina tánggiut wawu sándá ing tángguineráng ingga wata sálenggiut, sándá yáup háláng wáinanyon há tángga ku ámna náráwa ukuro háláng yáni muná wa háláng yámámáya tángguineráng. Táwi Jesu yan me ing wa naráng hártingeráng, 'Ámna niyá kutná kutná yáminek watán heronge yá ámna niyá kutná kutná ihinek watán heronge wa táng hártek.'

³⁶ Pol málám me wa yánangga sangga ku ámna yáilá watoyot tun yáni hárá imánggatang sáponga tauráng. ³⁷ Sáponga tát sálin du kámuk yáni kutkáyawát tángga poláng mágga tánggatang kang kumiuráng. ³⁸ Táup hánám ukuro tauráng wawu inamna son ma káindáráng ingga yánuuk wata. Wáina tángga ku kámuk ingmen engot kung kilang káin sáuráng.

¹ Kulá ámna yáilá wa yápmangga kilang kinan árángga kutne ku kilang gá it wa sangga kungga ailan Kos káiñ kándáng hánám kuk. Iná tembátnaya ku ailan Rodes káiñ kumán náyá wata tembátnaya ku kungga it táwi Patara káiñ kumán.² Wahára káumán du kilang káman dá ále Ponisia káiñ kukuña tán kangga ku son kilang wahára árángga ku kumán.³ Kulá ailan Saiprus wawu ket kandák kálú árán kangkang kungga ku Siria provins káiñ it táwi Tair wahára kung hengga it watán kutná kutná kilang watá ihán kumán wa hirarán hahaya tán du kilang sangga kep káiñ háumán.⁴ It wahára hangga kung Ánutu yan ámna náráwa wa táng suling kung kápángga watoyot rám 7 átumán. Kulá wahára ku Iruk ká pahán yáni han du Jerusalem káiñ ma kuindalák ingga Pol inángga son son tauráng,⁵ enendu kilang gá son kuinán tán du kilang gá átuk káiñ wa kukuña tátne ku Ánutu yan ámna watá áwá nangge yáni yot kámuk nángotang it wa sangga sán káiñ kung tun náni hárá imángga átang sáponga fáumán.⁶ Wáina tángga sangga ku ket yáni tángga nándá kilang kinan kutne ku watá son it yáni ya kuráng.

⁷ Kulá Tair sangga kungga ku it táwi Tolemes káiñ hangga ku Ánutu yan ámna náráwa wakáin kápángga watoyot rám káman átumán.⁸ Tembátnaya ku Tolemes sangga kungga ku it yáilá Sisaria káiñ ámna káman kutná Filip watán it káiñ átumán. Ámna wawu Táwi yan me wa yánangga átningngáatak, me málám wawu huphuráp ámna⁷ aposel yáiháng tunggap tát náráwa kawát háláng yáyámáya yáup yámuráng waháranan.⁹ Ámna wata yáuriwa máto 4 watá wu profet me mengngátaráng.

¹⁰ Nándá wahára rám kámá hárátne ku profet káman kutná Agabus watá Judia ále kálú áwáng hauk.¹¹ Kulá ámna watá nándán káiñ áwuk watá áwáng Pol yan let wa táng málámba ketná hárammá wa hárötang gu ing miuk, "Iruk Káungá yá ingmek, tárák ná tátet wáinanyon du Juda ámna Jerusalem káiñ átaráng watá let náta márumá wa hárötang táng ámna kámá káinnan da ket yáni hárá tineráng."

¹² Wáina men narángga ku nán me ámna náráwa wahára átumán watá Jerusalem káiñ ma árindalák ingga inángga son son támán.¹³ Wáina inátnie ku Pol yá ing nánu, "Sándu náuta ku kutang nák pahánnna táng hang tiktik tánggoeráng!" Nák ku Táwi Jesu kutná meng tárut tánggoet wata ket háramma álo hárötneráng, me Jerusalem káiñ nutkámut tátaya hálendu álo wáina taineráng. Nák ku kátkámut ta háría wingga átkoet."¹⁴ Wáina nánán du nándá káumán du nándá watán pahán káiñ átuk wa táng yakyawák tátáyan tárák muná hálendu ing miúmán, "Táwi yá rina tunggafefeya narek wáina álo tunggafeinek."

¹⁵⁻¹⁶ Wata torong káiñ du náni tiyawingga ku Táwi yan tombong kámá Sisaria nan watoyot kámuk náni árángga kungga Jerusalem káiñ kumán. Wakáin kutne ku nángot kung ámna káman Saiprus nan kutná Nason watán it káiñ nápmáuráng. Nason wawu huphuráp pon hánám Táwi yan tombong hálíuk.

Polyá Jerusalem káiñ átuk

¹⁷ Kulá rám nándá Jerusalem káiñ kung hiumán wahára wu Táwi yan tombong watá heronge pálak áwángga náhuráng.¹⁸ Kulá tembátnaya ku Jeims Táwi kulaná wa kakaya Pol yot kutne ku miti yan ámna yáilá watá kámuk ingmen wakáin áwát tu átumán.¹⁹ Kung átang gu Pol yá heronge me yánangga ku málámba ketná hárá Ánutu yá ket tárák rina ámna náráwa kámá káinnan watán káiñ ták wata pingganá kándáng hánám wáina yánu.

²⁰ Pingga wa yánán naruráng hárá wu yáni wu Ánutu kutná meng tárut tángga ku Pol inuráng, "Kang, nuk náni, Juda ámna náráwa Jesu ya naráng hárting mená táp hánám táwi watá Moses yan meng rákit mená wawu táwi hánám ingga narángga isutkoeráng.²¹ Ámna náráwa kátu yá yánát tu kák ka ing menggoeráng, 'Pol yá Juda ámna kámá káinnan da orek yáni káiñ átaráng wa Moses yan me wa ma isutnándaráng, me nángánange sáni kep yáni ma marindaráng, me táwi ilom náni yan kálú wa ma isutnándaráng ingga yánanggoek,' ingga wáina menggoeráng.²² Kulá wáina áwelák ingga háría narinderáng, wata ku rina tainemán?²³ Ko naráng, nanará káman nándá naremán wáina isutnelák wawu ing, Jesu yan tombong waháranan ámna 4 yá Ánutu yan káiñ me káto háría miuráng.²⁴ Ámna 4 nátyot kungga ku watá Ánutu rahálá háría rongrongngá háríleya Moses yan meng rákit mená isutang rina taineráng, ko ku wáinanyon tainelák. Watán towet sisiyan kutná kutná wa yuwáng yámáta ku watá yáni yáni rommá wa komkomá hárineráng. Wáina tátá kámá yá kahángga ku me kák ka rina mená wawu kusák ingga narineráng, iná kaya ku meng rákit me wa isutnándalák ingga narineráng.²⁵ Iná ámna náráwa kámá káinnan Jesu ya naráng hárting mená watán káiñ du me kak mená wa isutang papia ing háría uyingga satne kung yámuk, sungi songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, songgo yánumá háría sip pá hárán kangkang wa ma náindaráng, songgo san yáni háría iháng kátkámut taeñá wata yánum yáni wa ma náindaráng, hang máramamák háría ma kuindaráng."

²⁶ Wáina inát tu tembátnaya ku Pol yá ámna watoyot kungga ku rina táingga rongrongngá háháleya mená wáina túraráng. Wáina táingga sangga ku málám Táwi yan it káungá hánám kapmená káiin kungga ku rám bu rina hárá rongrongngá háháleyan watá sálíkngin du watán towet sisi wa ihángga áwinemán ingga pris yánuk.

Pol ket túraráng

²⁷ Kulá rám 7 watá sálín ingga táingga átuk wahára ku Juda ámna kámá Esia provins káinnan watá Pol ku it káungá kapmená káiin wa kanga ku ámna náráwa kátu wata pahán yánin hat Pol ya kuk táng mát tu Esia ámna watá kung ket táingga ku ²⁸ ing mantáuráng, “Israel ámna, áwáng háláng námániráng. Ámna náwu ále rehára rehára átningga ámna náráwa ing yánang tolingngátak, nándán ámna náráwa, nándán meng rákit mená me nándán it káungá wawu wáik hánám ingga yánangngátak. Kulá kámá ku ing ták, Grik yángot áwáng it káungá ná táng konep fáuk.” ²⁹ Wáina miuráng wawu ing wata, rám kámán Trofimus Efesus nan watá it yáilá Jerusalem wata kinan Pol yot seng sulingga átningga kápuráng hálendu Pol yá it káungá kapmená káiin engotang kuk hám ingga wata narángga miuráng.

³⁰ Me yá wáina kun narángga ámna náráwa yá hárámutang nangnga yáni han wakáinnan wakáinnan áwáng áturáng wata áwáng Pol káto táingga táng uyingga tánggatang it káungá yan kumbi kep káiin hangga ku kálu mungnganá wa sokmná hánám káto táng háluráng. ³¹ Yáni wu táng kung utkámut táníng ingga táingga árat tu Jerusalem ámna wu kun tátáya menman táingga átaráng ingga me watá Rom bán tewe ámna yáin yáni táwi watán káiin kuk. ³² Kun narángga málám sopmuna íngmen málámba tárang hárá átnándak tewe ámna urum kámá ya yáin yáni watoyot tewe ámna ihángga urum áturáng káiin wa hat kápangga ku ámna urum táwi watá Pol utang áturáng wa sáuráng.

³³ Tewe ámna yáin yáni táwi watá áwuk ngáya áwáng Pol ket táingga tewe ámna yánán sen yará yá hároutárg. Wáina tát tu málám “Ámna náwu ni, me kandák ku rina ták?” ingga yánang suliuk, ³⁴ Wáina yánang sulingga árán du ámna kámá yá mantángga kámá kámá íngináng táingga táng kulkulák tát tu hulá resim hánám ingga ku kándáng ma naruk. Wáina hálendu málám Pol engotang yáin átnátk káiin kuku tewe ámna yánuk. ³⁵ Wáina yánán Pol engotang tirak hulá hárá kung hengngárát ámna náráwa yá utkámut tátáya táup hánám tát kápangga ku tewe ámna yá árong Pol wa táng hip táingga árángga kuráng. ³⁶ Wáina táingga kut ámna náráwa urum táwi yásutang kuráng watá “Utkámut táníráng! Utkámut táníráng!” ingga sonson mantángga áturáng.

Polyá urum táwi wa yánuk

³⁷ Kulá tewe ámna yá Pol táingga kung it yáni kinan hanin ingga tát tu Pol yá tewe ámna yáin yáni táwi wa inuk, “No me káman álo kanánggem me?” ingga inán du watá inuk, “E! Kák ku Grik me hárá me tángngátlák.” ³⁸ Nák ka kák ku Isip ámna huphuráp sim kapman yot erawángga ámna kápik ká erawaná 4,000 wa ihángga ále komkomá ámna muná káiin kuk wa ingga naránggoet,” ingga inuk.

³⁹ Wáina inán Pol yá inuk, “Nák ku wa muná. Nák ku Juda ámna it yáilá Tasus Silisia provins nan. Nákkán it yáilá wawu kutná pálak. Ko álo nepmatá no me kámá ámna náráwa álo yánanggem me?”

⁴⁰ Wáina inán tewe ámna yáin yáni watá álo ingga inán du Pol málám tirak hárá hetang átang ketná yá urum táwi áturáng wa yolop átniráng ingga tárák tán kangga yolop íngmen árat tu Hibru me kálu yánuk.

22

¹ “Yanuknukna me nan ilomna, no naya áráng hákhatík naya ing sánin, no kandák kámá ma tátú,” ingga wáina yánán ² urum táwi áturáng watá naruráng gu Hibru me kálu yánán narángga ku yolop hánám áturáng.

³ Wáina árat tu Pol yá yánuk, “Nák ku Juda ámna, it yáilá Tasus Silisia provins káiin wa tunggafiu, enendu it yáilá nahára átang tiháut. Nák ku tiksa Gamaliel watá táwi ilom náni yan meng rákit me kándáng hánám wa nanáng toktolik tán du no Táwi yan me wa táng káto tán ingga tánggiut, nahára átaráng sán hárággiut wáina. ⁴ Nák ku Jesu isutnárát wa iháng wáik tángga átningga. Ámna me náráwa hányon iháng sen dá hárótang kalabus kinan tinggiut, me ihángga iháng ráháng kátkámut tánggiut. ⁵ Pris yáin yáni me ámna Juda yan kaunsol urum hárá átnándaráng watá no rina tánggiut wawu háreráng, watá wáina ingga álo sánanggalát. Yáni nák háláng nanamáya ku nuknuk yáni it yáilá Damaskas káiin átaráng watán papia uyingga namuráng. Kulá papia wa táingga kung yáme wakáin Jesu yan ámna náráwa átaráng wa ket hárám yáni hárótang iháng áwáng Jerusalem káiin yáup káto tátáya Damaskas ya kut.

⁶ “Kungga átnáre káe táitná hám wáina kálu ku Damaskas tangtang yamá káman siceretrá pálak alek kálu máuk watá mangga rang hálengga neháng támotuk. ⁷ Wáina tán káwak kái táng hang káte ku me káman dá ing nanuk, ‘Sol! Sol! Náuta ku nák neháng lem tánggoelák?’

⁸ “Inggá nanán narángga ku no ing inut, ‘Ámna hulá, kák ku ni?’

“Wáina ine ku watá nanuk, ‘Nák ku Jesu Nasaret nan, ko neháng lem tánggoelák wa,’ ingga wáina nanuk. ⁹ Nuknukna káman átumán watá yamá wawu há káuráng, enendu me yá áwuk wawu ma naruráng.

¹⁰ “Wáina nanán du no ing inut, ‘Táwi, no rina táinet ta narelák?’ wáina ine ku watá nanuk, ‘Tárutang it yáilá Damaskas káin kutá ku ámna káman dá ko yáup rina táinelák ka naret wawu watá wakáin kaninek,’ ingga nanuk. ¹¹ Kulá yamá watá hálangngá wu rina kámá hánám wa man no náut kámá kákápáyan du muná hálendu wahára átang gu nuknukna káman kumán watá ketnan tát tu kungga it yáilá káiin kung hiúmán.

¹² “Kung hetne ku ámna káman kutná Ananaias watá nanaháya áwuk. Ámna wawu Ánutu tárang káiin hánám átang meng rákit mená wa kándang hánám isutnándak. Juda Damaskas hárwa wa árená watá ámna wawu álo kámá ingga mengngátaráng. ¹³ Ámna watá áwáng nák rupna tangtang hetang átang gu ing nanuk, ‘Nukna Sol, rahála yá álo háleik,’ ingga men du wahára re rahána yá álo hálén hálengga ámna wá káut.

¹⁴ “Wáina káe ku nanuk, ‘Táwi ilom náni yan Ánutu watá málámba pahálá káiin rina átak wa kakaleya keháng tunggap táuk, me Ámna Kándang wa kangga málámbá milunná yá rina kaninek wa nanaráya keháng tunggap táuk. ¹⁵ Ko ku wa hálang imángga rina káelák me narelák wa meng tunggap tángga ámna náráwa táup táwi yáinélák. ¹⁶ Kulá náuta hálenggoelák? Tárutang Táwi kutná mengga umi kuhatá ku mukmuropa yawonek,’ ingga Ananaias yá nanuk.

¹⁷ “Wáina nanán du rina tátáya nanuk wáina tángga son Jerusalem káiin kung Táwi yan it káungá hánám kinan káiin sáponga tángga átang gu ára hárwa ina kangngáre ¹⁸ Táwi yá ing nanuk, ‘Jerusalem nan ámna náráwa yá ko nákká rina yáinélák wawu ma narindáráng, wata ku sopmuñá ingmen it yáilá ná sangga kung.’

¹⁹ “Wáina nanán du no inut, ‘Táwi, ámna náráwa wu no Juda yan miti itná átaráng wahára kámá hárwa kungkung tángga ámna náráwa kákka naráng hártingga árená wa ráhángga iháng kung kalabus káiin tingting tánggiut wawu há nareráng. ²⁰ Hang Stiwen wawu kangán me wa meng tunggap tángga yánanggá átkungngátkat wata ingga utkámut táuráng rám wahára wu nák ku hányon átang wawu álo kámá táeráng ingga kápángga átang lap yáni hákhsák wata piñ yáin tángga átut wawu hányon nareráng’

²¹ “Wáina ine ku Táwi yá nanuk, ‘Kung, kák ku suring kame mulangán hánám ámna náráwa ále kámá káiinnan watán káiin wa kuinelák.’”

Polyá nák ku Rom ámna ingga tewe ámna yánuk

²² Juda ámna náráwa urum táwi watá kárámatingga árát kungga Pol yá ámna ále kámá káiinnan da miuk hárwa wawu pahán káráp tángga san yáni táng hip tángga hahatingga ing mantáuráng, ‘Utkámut táníráng! Ámna wáináná watá átnát tán tárák munál’

²³ Wáina mantángga lap yáni hákhsák wa yalingga hirarát kun ámálum ihángga hirarát alek kálu árán²⁴ kangga ku tewe ámna yáni táwi watá tewe ámna yánán Pol tángga yánin it káiin kuráng. Tewe ámna yáni yá hulá ku náuta ingga pahán káráp tángga Pol ya ohok menman táng meráng ingga nanaráya tewe ámna yánán lahot mágga ku wáina wata ingga nánik ingga ináng susuliya yánuk. ²⁵ Pol lahot mámáya ket hárammá hárötang kándang ting sat árán du tewe ámna yáni yáni káman dá Pol rupmá tangtang hetang árán Pol yá wa inuk, ‘Rom ámna káman ma ináng sulingga hulá ma narená hánámá lahot mámá watán meng rákit mená kámá átak me?’

²⁶ Wáina inán du tewe ámna yáni yáni watá wa narángga ku son yáin yáni watán káiin kung wáina mek ingga inángga ku inuk, ‘Ámna wawu Rom ámna, wata ku rina táng minelák?’

²⁷ Wáina inán du tewe ámna yáni yáni táwi yá málámbáyon Pol yan káiin kungga inuk, ‘Nanáng, kák ka plípuk Rom ámna me?’ ing inán du Pol yá inuk, ‘O, nák ku Rom ámna.’

²⁸ Wáina inán du tewe ámna yáni yáni táwi watá inuk, ‘No Rom ámna hákheleya ku supna táwi hánám wa sáut,’ ing inán du Pol yá inuk, ‘Iná nák ku mamma yá Rom ámna hánám wa neháng tiuk.’

²⁹ Wáina men narángga waháranyon du tewe ámna kámá lahot mámáya narángga áturáng watá yolopon sáuráng. Kulá tewe ámna yáni yáni táwi Pol Rom ámna wa táng sen dá hárrotuk wawu Rom bán meng rákit mená wa hitik táuk wáina hálendu Pol yá nák ku Rom ámna ing men narángga ku hárámutang pitáuk.

Polyá Juda yan kaunsol wa me yánuk

³⁰ Kulá tembátnaya ku tewe ámna yáin yáni málám hulá náuta ku Juda yá Pol táng káyam tárang ingga hulá wa kakaya ku Juda yan ámna hulá hulá me pris tátáwi yáni wa men áwát tu Pol engot kung orek yáni hárá tiuk.

23

¹ Pol yá ámna hulá hulá wa kárek hánám kápángga átang yánuk, "Yanuknukna, nák ku Ánutu rahálá hárá yáup rina tátáya namená wawu há tángga áwángga átkoet wata pahánnna álosim hánám hález. Navu kandák kámá ma tát ingga naret." ² Wáina men pris yáin yáni Ananaias yá ámna niyá Pol rupmá tangtang áturáng wa milunná káting pálák tátáya yánuk. ³ Wáina yánán Pol yá inuk, "Ánutu yá kák kutnek! Kák ku kumbi wáik pen haknga yá kuháng mená wáina, kák pahála kinan kái du wáinanyon wáik hálengga árená wa ámna náráwa yá ma kangngátaráng. Kák ku meng rákit me wa isutang gu nák neháng me hárá titiya áwáng putung átalák, iná kawu meng rákit me wa táng hártingga ku nák nutnut ta yánelák."

⁴ Wáina inán ámna rupmá tangtang áturáng watá Pol inuráng, "Ko Ánutu yan yáup ámna pris yáin yáni wata mátan taelák watá kandák hález."

⁵ Wáina inát tu Pol yá yánuk, "Yanuknukna, nák ku pris yáin yáni ingga ma narát. No kandák tátet, náuta Táwi yan me ing uyená átak, 'Ámna hulá ka káman da me kandák ma meindalák.*'

⁶ Wáina mengga ku Pol málám ámna hulá hulá áwáng áturáng wawu wáina ingga há kápuw wawu kámá wu Sadyusi iná kámá wu Farisi ingga há kápángga ku wa ing yánuk, "Yanuknuk, nák ku Farisi, hang nanna wu Farisi yon. Nák ku kámutang tátárut wata naráng hártingngátat. Hulá wata hánám bu neháng me hárá teráng." ⁷ Kulá me wa men narángga ku Farisi yá Sadyusi yot orek yáni hárá menmen tángga urum káman áturáng watá horet yará háluiuk. ⁸ Sadyusi yá ku hárá kámurená yá son tátárut wawu wáina ma árak ingga narángngátaráng, hang angelo me iruk hulá hulá kámá ma áraráng ingga narángngátaráng. Iná Farisi yá ku kámuw wáina há átaráng ingga narángngátaráng.

⁹ Kulá menmen dá tawi hánám wa tunggafen du lo yan tiksa kámá wu tombong Farisi wata kinan áturáng watá tárutang me hahatiná kálu ing miuráng, "Ámna nátán kái kandák kámá ma áráan kamán. Me menggoek wawu kámá angelo yá me iruk ká inát meng kuiwon." ¹⁰ Wáina mengga menmen tángga hálá erawinán tát kápángga tewe ámna yáin yáni táwi málám Pol unuyin tát rákitang kámuriwon ingga pikpito hánám narángga ku tewe ámna yánán hahatingga hang orek yáni hárá Pol tángga engotang yáin it kái kuráng.

¹¹ Kulá rám waháranyon yáungán du Táwi yá áwáng Pol tangtang átang gu inuk, "Ma pitáindalák, káto yon hálezinelák. Nákkán me Jerusalem kái yánulák, wáinanyon Rom káiin yáninelák."

Juda ámna yá Pol utkámut tátáya me hárroturáng

¹² Kulá tembátnaya hilápmá ku Juda ámna kámá yá kilak urum tángga Pol utkámut tátáya me hárroturáng. Urum yáni hárá wu Ánutu rahálá hárá me káto hánám ing miuráng, "Kula wu pálipuk hánám Pol wawu utkámut tainemán. Wáina ma tiená átamán hárá wu sungi me umi ma náená hánámá átnemán." ¹³ Ámna urum me wa hárroturáng wawu sale yáni wu 40 torong káiin náut wáina. ¹⁴ Yáni wu pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá yáni yan káiin kung ing yánuráng, "Nándu Ánutu rahálá hárá me káto hánám há memán, náut kámá káman ma náená átang kungga Pol utkámut tainemán." ¹⁵ Wáina wata ku sányot kaunsol ingga átaráng watá tewe ámna yáin yáni táwi wa ingirungngit tu Pol engotang áwát málámbán hulá wa kádang men kanin ingga inát tu wáina táinek. Nándu tiyawingga hálengga átnemán da ku sándán káiin ma áwindák waháranyon há utkámut tainemán."

¹⁶ Wáina mengga árat tu Pol táripmá yá me wa met narángga ku sopmuná ingmen tewe ámna yan it káiin kung me wáina hárrotaráng ingga Pol inuk.

¹⁷ Wáina inán Pol yá tewe ámna yáin yáni káman men áwán du inuk, "Nangge móto ná engotang yáni sáni yan káiin kutá watán me tángga átak wa ininek," ingga wáina inán du ¹⁸ ámna watá engotang kung tewe ámna yáin yáni táwi wa inuk, "Pol kalabus kinan átak watá men koe ku nangge móto ná engotang kákkan káiin áwáwáya nanán du engotang áwet, náuta kákkan me kámá watá tángga átak."

¹⁹ Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi watá nangge móto wa ketná hárá tángga tákto kálu hangga ku ináng suliuk, "Kulá me ku rina naninán áwelák?"

²⁰ Wáina inán du nangge móto watá inuk, "Juda ámna yá pahán káman hálendu ko tembát Pol engotang kaunsol rahán yáni hárá kutá ku málámbán hulá wa kádang yáninek ka meráng." ²¹ Wáina áwáng kanineráng, enendu wawu kanggarungngineráng, wata ku ma engotang kuindalák. Ámna sale yáni 40 torong káiin náut wáina watá kilak átang hálengga

* 23:5: Son Iháhá 22.28

átneráng. Yáni wu Ánutu rahálá hárá me káto ing meráng, sungi me umi ma náená átang kungga Pol utkámut táineráng. Wáina tátáya há tiyawingga átang gu ko álo wáina táinet ingga minelák wata hálengga átaráng.”

²² Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi watá nangge máto wa oletná mangga ku ing inuk, “Kungga ámna káman me ná ámna wa wáina inet ingga ma yánindalák.” Wáina inángga ku suring mán háná kuk.

Tewe ámna yá Pol tángga Sisaria káin kuráng

²³ Wáina inán kun du tewe ámna yáin yáni yará yánu, “Sándu tewe ámna 200, tewe ámna hos ketnán árená 70, hang yokyok ihená 200 wa ihángga yáungán 9 kilok hárá Sisaria káin kuineráng. ²⁴ Pol yan hos tiyawing mángga márapmá yá táiwon da ku kándáng gon pinná tángga engotang kawana Feliks yan káin kuineráng.”

²⁵ Wáina yánangga ku papia káman ing uyiuk:

²⁶ Nák ku Klodius Lisias no papia ná ámna hulá kawana táwi Feliks kákkán da uyet. Káe álosim.

²⁷ Juda ámna yá ámna ná ket tángga táng utkámut tát kápángga ku Rom ámna ingga há kangga ku nangán tewe ámna yáne kung káyam ket yáni hárana yámáng hutang tángga áwuráng. ²⁸ Hulá wu náuta utnut ta tánggoeráng ingga engotang kaunsol yáni yan káin háut. ²⁹ Rám wahára káut tu yánin meng rákit mená wahára kungga wata ingga mengga utnut ta tángga áturáng, iná hulá káman wa utkámut tátáyan me táng kalabus hárá titiyan du muná. ³⁰ Kulá son du utkámut tátáya me kilak hárrotang árát tu káman dá kilak áwáng nanán narángga ku sopmuńa ingmen tewe ámna yáne kákkán káin engotang áweráng. Ámna niyá wata rina menggoeráng wawu hányon suring yáme kákkán káin áwineráng.

³¹ Wáina uyingga yámán du tewe ámna yá yáin yáni watán milun isutang yáungán wahára ku Pol engotang kungga it táwi Antipatris káin kung hiuráng. ³² Kulá tembátnáya ku ámna hos ketnán árená watá engotang Sisaria káin kut tu kátu watá ku son hurik tángga Jerusalem káin it yáni ya áwuráng. ³³ Iná ámna hos ketnán putung árená watá Sisaria káin kung hengga ku Pol engot kung kawana Feliks ya sangga ku papia wa táng imuráng. ³⁴ Wáina imát tu kawana yá papia wa sángginga ku Pol ináng suliuk, “Kák ku ren provins nan?” ingga inán du Pol yá inuk, “Nák ku Sílisia provins káinnan.” ³⁵ Wáina inán du watá inuk, “Kákkán márapmá wawu máriya rendá kákkán kálu me rina tángga átaráng watá nahára áwáng het tu wáina káinet,” wáina inángga ku Pol táng it álosim hánám Herot tá táuk wata kinan tingga tewe ámna yánán pinná tángga áturáng.

24

Juda yan ámna yáilá yá Pol táng me hárá tiuráng

¹ Rám 5 átang sangga ku pris yáin yáni Ananaías watá ámna yáilá kámá yot lo yan hulá nanará kutná Tertulus watoyot kámuk Sisaria káin Pol táng kawana rahálá hárá me hárá titiya áwáng háruráng. ² Kulá kawana Feliks yá Pol ya men áwán du Tertulus yá Feliks rahálá hárá Pol táng me hárá titiya ing miuk, “Feliks kák ku ámna álosim hánám. Nán Juda ámna náráwa wawu kák tárang káin átang rám hásák kun erawák ma táená álo kámá hánám átang áwánggoemán, me kákkán nanará álosim wa isutang kálu kandák kámá kak rina árená wa sangga kálu kándáng wa rewe isutkoemán. ³ Ále rekáiñ rekáiñ watá kálu rina rina me nanará kákkán káinnan kunggoek wa kawga pahán álosim hánám wa naránggoemán. ⁴ Kulá nándá kákkán rám ma táng uyindámán, ináku ko nán pahán námángga nándán me hâtetná kimo ná narinelák wawu ing, ⁵ nándá káemán du ámna nátá tán márapmá hulá hulá yá tunggafenggoek. Itná itná káin Juda ámna náráwa átaráng wata orek yáni káin ámna nátá tán kük tángga menman tángga kun erawák tángngátaráng. Ámna wawu Juda nán nápmangga tombong káman kutná Nasaret ing menggoeráng wata táwi yáni ya átkoek. ⁶⁻⁸ Hang Táwi yan it káungá hánám wa hányon táng konep tátáya tán kawga ku wata ket táumán.* Wata ku ko kayon ináng sulitá málámbá milunná hárá men kawga ku nándá me rina memán wawu pálipuk ingga káinelák.”

⁹ Kulá wáina men Juda yáni wu kámuk hánám me wawu pálipuk ingga Tertulus háláng imángga miuráng.

* **24:6-8:** Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, me kátu kámá tombong ore nahára hányon átak wawu ing, “Wáina wata ku nándá Juda nánin meng rákit mená wahára yárengga átang me hárá táng tinggoemán, enendu tewe ámna kámuk ka yáin yáni Lisias yá tewe ámna ná yot áwáng náháng hárting hirarát kun nán ket náni hárana táng uyingga kuráng. Wáina tángga ku Lisias yá ing miuk, ni ámna yá ámna ná táng me hárá titiya ku kákkán káin tángga áwát ko me horengga narinelák.”

¹⁰ Watá met sálín du Pol yá me metátáya Feliks yá ket tárák hárá inán du Pol yá ing miuk, "Há naret, kák ku yara táup pon ále nátán ámna náráwa yan me horengga nanará ámna átnándalák, wata ku no pahánnna yá álo kámá nangnaráng nangán kálú áráng hákhátik naya ku ing meindet. ¹¹ No Ánuto ináng sákngin ingga Jerusalem káiń árut náya áwáng rám nahára átat wawu rám kula ku 13 hálengga átak. Ko ámna kámá yánhang sulingga káulák ináku wata pálipuk ingga kanát naránggim. ¹² Rám Jerusalem káiń átut wahára wu no it káungá káiń wa ámna káman yot menmen kámá ma tángga áre nahuráng, me it yáilá wata kinan me Juda yan miti itná kinan wakáin ámna iháng urum tángga pahán yánin haha kámá ma tángga áre nahuráng. ¹³ Iná me ná mengga nák neháng me hárá teráng wawu kusák rewe. Watá me yáni wawu pálipuk ingga mengga kálú kámá kák kakaleyán wawu muná. ¹⁴ Me meráng wahára káman wawu pálipuk, no Jesu yan kálú wa isutnándat, wawu miti kusák ing meráng wa. Wata kinan yon nák ku táwi ilom náni yan Ánuto wa ináng sákngingngáitat. Hang meng rákit me yá rina mek me profet tá rina uyená kámuk hánám pálipuk ingga narángga isutnándat. ¹⁵ Iná nák ku pahánnna káiń du Juda ámna nahára átaráng nátán káiń átak wáinanyon átak, wawu máriya Ánuto yá ámna há kámurená wa iháng tárut táinek, ámna kándáng me ámna mukmuro táená wa kámuk. ¹⁶ Kulá wáina wata ku na rina tángga ku rámá rámá Ánuto rahálá hárá pahánnna watá kándáng re árik me ámna náráwa rahán yáni hárá ket tárákna yá kándáng re árik ingga yáupmá háláng tángngáitat.

¹⁷ "Yara táup simbon it kámá káiń átningga sangga ku nangán tombong hárá ukuro mara wa sup yámámáya me taha titiya Jerusalem káiń áwut. ¹⁸ Kulá wáina táin ingga Táwi yan it káungá hánám káiń kung áre nahuráng. Rám wahára wu Táwi rahálá hárá rongrongngá há átut. Wahára no ámna urum kámá yot átang márapmá kámá ma táumán. ¹⁹ Enendu Juda kámá Esia provins káiń árená watá áwáng nahángga kuk táng namángga me táng namuráng. Wáina wata ku ámna Esia nan watá neháng me hárá titiya narángga hálendu yáni yon áwáng kák rahála hárá hulá rina wa kándáng kanineráng. ²⁰ Iná muná hálendu Juda yan kaunsol ámna nahára átaráng watá kaunsol rahán yáni hárá me kandák rina me nahuráng wa yáni meineráng. ²¹ No me káman ing mengga orek yáni hárá hetang átang mantae narángga nák ka heronge ma naráng namuráng wata hám, 'Nák ku ing naráng hátingngáitat, kámurená wawu son tárutneráng. Hulá wata ku neháng áwáng me hárá ná ting sat átat,' kaunsol rahán yáni hárá wáina mantaut," Pol yá me pukon Feliks wáina inuk.

²² Feliks yá Jesu isusut tán kálú me rina rina naráng háting mángngátaráng wawu kándáng hánám há narek. Kulá Pol yá me meng häliuk rám wahára wu Feliks yá Juda ámna ing yánuk, "Sándá kung yolop átnárát, rám tewe ámna yáni yáni táwi Lisias watá áwáng han du wáina sándán me ná táng tolinet." ²³ Wáina yánangga ku tewe ámna yáni yáni káman inán Pol táng it kinan tingga pinná tángga ku kimo san along sim árán nuknuungá yá náut kámá káma háláng iminán du álo háláng imineráng ingga inuk.

²⁴ Rám kámá átang sangga ku Feliks málám áwáná Drusila Juda náráwa watoyt Pol ya pin tin áwáng Jesu ámna náráwa son iháhá wata naráng háting mámá wata men narumálák. ²⁵ Kulá Pol yá me mengga Ánuto rahálá hárá kándáng átnát, me ámna náráwa yá yánin átkuku wa kándáng pinná tátá, hang Ánuto yá máriya me hárá ámna náráwa iháng tinek wata men naruk hárá wu Feliks yá pitángga ku Pol inuk, "Kula yan me ku wa rewe. Há ka kung máriya no rám nukngá tingga ku son pin te áwinelák." ²⁶ Rám wahára wu Feliks málám bu Pol yá sup kámá namán sáe along kuinek ingga narángga ku rám máro yon Pol ya pin san kun áwán du meme yándi tángga átkiumálák.

²⁷ Kulá yara yará yá sálíngin du ámna káman kutná Posius Festus watá Feliks yan kome tángga kawana häliuk. Iná Pol wawu Feliks yá Juda ámna iháng heronge tátáya ku san kalabus kinan há átkiuuk.

25

Polyá Festus rahálá hárá átuk

¹ Festus yá Judia ále káiń áwáng it yáilá Sisaria hárá rám kaláhu átang sangga ku Jerusalem káiń árángga kuk. ² Kulá wakáin du pris tátawí yáni me Juda yan ámna hulá hulá watá áwáng me hulá hulá inángga Pol táng me hárá titi wata inuráng. ³ Wáina inángga ku son ing hányon inuráng, "Ko nán náháng heronge tátáya ku tewe ámna yánatá Pol engotang Jerusalem káiń áwineráng. Ko wáina wu há hánám táinelák ingga naremán," ingga inuráng. Wáina inuráng wawu náuta ámna kámá yánatá kálú káiń kandingga átang Pol utkámut tátáya me hároturáng wata. ⁴ Wáina inát tu Festus yá ing yánuk, "Pol wawu Sisaria káiń kalabus kinan átnándak, iná nawu nahára rám hátetná kimo átang gu wakáin há kuinet. ⁵ Wáina wata ku ámna hulá hulá sán háraran kámá yá áwát nákkot kungga ku kandák kámá táuk hálendu sándá táng wakáin me hárá tineráng."

⁶ Wáina yánángga ku Festus málám Jerusalem káiń rám 8 me 10 hám wáina átang sangga ku son Sisaria káiń háuk. Kulá tembátnáya ku me nanará komená hára kung átang Pol ya yánán tewe ámna yá engotang watán káiń áwuráng. ⁷ Pol engotang áwát tu Juda ámna Jerusalem kálú áwáng háuráng yáni wu áwáng áwálák tángga hetang átang gu kandák ku wáina wáina ták ingga táwi hánám miuráng, enendu me yáni wata páliná yá kándáng álo ma háliuk.

⁸ Wáina tát tu Pol yá málámba áráng hákhákit ngá tángga ku Festus ing inuk, "Nák ku kandák kámá ma tátu. Juda yan meng rákit mená, me Táwi yan it káungá yan meng rákit mená, me Sisa yan meng rákit mená kámá ma yaliut."

⁹ Wáina inuk, enendu Festus málám Juda ámna wa pahán álosim yámámáya narángga ku Pol ing inuk, "Álo Jerusalem káiń árángga me ná wakáin no kangga táng totoliya narelák me rina?"

¹⁰ Wáina inán Pol yá inuk, "Muná, náwu Rom bán me nanará itná hára hetang átat. Nák ku Rom ámna, wáina wata ku nákkán me nahára nanará wawu álo. Ka kándáng hánám há naráng namelák wa, Juda ya kandák kámá ma táng yámángngat. ¹¹ Pálipuk no kandák kámá rina tátu hálen wawu álo neháng kung kátkámut tán kálú hára tñ kámutnet. Iná Juda yá nák ka rina rina meráng wawu kusák re, wata ku káman dá nák neháng ket yáni hára titi wawu muná. Nák ku Sisa málámba hánám nákkán me ná narinek ka naret."

¹² Wáina inán Festus málám ámna niyá nanará imángngátaráng watyot me metáng hálingga ku inuk, "Ko Sisa yá kákkán me nanaráya melák, wata ku Sisa yan káiń kuinelák!"

Festus yá Polya King Agripa inuk

¹³ Rám kámá átang sangga ku King Agripa yot yitná Benaisi watá Sisaria káiń Festus kangga pahán káman átang yáup tángga átnát wata áwumálák. ¹⁴ Yándi wu Festus yot rám máro yon wakáin átumálák hálendu Pol ya wáina wáina ingga King Agripa inuk, "Feliks yá uláp pon ámna káman táng kalabus káiń tiuk wawu inggálu há re átak. ¹⁵ Kulá no Jerusalem káiń kut hára wu pris tátawí yáni me Juda yan ámna hulá hulá yáni yá no watán me narángga táng me hára tingga márapmá kámá imámáya nanuráng.

¹⁶ "Wáina nanát tu no ing yánut, 'Rom bán kálú ku wáina muná. Ámna káman dá me hára átang wawu ámna niyá táng me hára tineráng watyot kot hára káman átneráng. Wáina átang rám kámá imátné me rina watán kálú meineráng wata topmá men narinemán.' ¹⁷ Kulá rám ámna watá nákkán áwuráng wahára ku no ma táng husiut, ináku tembátnáya ku me nanará komená hára átang yáne ámna wa engotang áwuráng. ¹⁸ Wáina engotang áwát Juda ámna yá tárutnáráng me miuráng wawu náut kámá káman táwi táená no naret wáina wata kámá ma miuráng. ¹⁹ Ináku watá miuráng wawu yáni miti wa isusut wata honhorená yot tu ámna káman há kámutuk kutná Jesu wawu Pol yá son tárutuk ingga mengngátag wata. ²⁰ Wáina hálendu no me wata hulá kándáng narin ingga tátu, enendu naráng yakyawák tángga ku kándáng ma naráng rákit tátu, wáina hálendu ing inut, 'Álo Jerusalem káiń árángga me ná wakáin no kangga táng totoliya narelák me rina?' ²¹ Wáina ine ku Pol yá muná nák ku Sisa yáku nákkán me narinek ingga men du inut, 'Wáina hálendu kalabus kinan átnará suring kame yáin náni Sisa yan káiń kuinelák,' ingga inut."

²² Festus yá wáina inán du Agripa yá inuk, "No ámna watán me nanaráya naret," ing inán du Festus yá inuk, "Álo tembát tu ko watán me narinek."

²³ Wáina hálendu tembátnáya ku Agripa kálíng Benaisi yándi wu kutná kutná álosim wa tánggánengga áwán ámna náráwa yá heronge táng yámát tu tewe ámna yáin yáni táwi yot it yáilá watán ámna yáilá watyot kung urum tátáyan it pahálá kinan háuráng. Wáina hat tu Festus yá tewe ámna yánán Pol engotang áwuráng. ²⁴ Pol engotang áwát tu Festus yá ing yánu, "King Agripa yot ámna ni nányot átaráng, sándá ámna ná káeráng wawu Juda kámuk hánám watá Jerusalem káiń me nákkán kandák wáina wáina tánggoek ingga mengga menman táwi tángga 'ma átnándák ináku há kámutne' ingga mantángga áturáng. ²⁵ Enendu no káut wawu náut kámá kandák táwi káman ták ngáya wata ingga utkámut tátáyan tárák ku muná. Málámbá ku nák ku Sisa yá nákkán me narinek ingga miuk, wata ku no Rom káiń kuinek ingga miut. ²⁶ No me rina uyingga ku hulá wata ingga mengga suring me yáin náni Sisa yan káiń kuinek wawu kándáng ma narát. Wáina wata ku no King Agripa kák rahála hára me ámna wa átaráng sán rahán sání hára ámna ná táng áwáng tet, wawu watá rina men narángga ku sándá háláng namát me wata hulá no kándáng narángga ku wáina kolem uyingga se yáin náni yan káiń kuinek. ²⁷ Kalabus kinan nan ámna káman suring me ámna yáilá náni yan káiń kukuya hulá wáina ta me hára tiuráng ingga ma uyindát wawu watá kándáng ma hálezindák."

¹ Festus yá wáina men du Agripa yá Pol inuk, "Ko kangán kálú me metátáyan du along átak," ingga inán du Pol yá ketná hip tágga ku málámbán kálú ing miuk, ² "King Agripa, Juda yá nákka rina miuráng wata hulá ya no ing kanin. Álo kámá ku ko nákkán me ná narindelák, ³ náuta kák ku Juda yan kálú wa erek hánám narelák, me náuta menmenná tángngátamán wa erek kon narelák. Kulá wáina wata ku ko yolop átang nákkán me ná narinelák.

⁴ "Uláp nangge kimo hára nangán káwak káiñ me Jerusalem káiñ rina átang áwut, wawu Juda wu erek hánám naráng nameráng. ⁵ Rám hásák hánám há naráng namángga áwuráng. Yáni kakanáya narángga hálendu álo ing kanánggalát, nál ku uláppon átang gu tombong Farisi wata kinan átang me káto rina rina mengga tená wa isutang átkiut. ⁶ Iná me hára ná átat náwu Ánutu yá táwi ilom náni me rina yánuk wata naráng hátingga átnándat, wata ingga tágga ku me hára ná átat ná. ⁷ Israel tombong 12 wawu káen me yáungán Ánutu wu pahán yot ináng sákingginga átang gu me rina yánuk wata páliná yá tunggafen kanin ingga hálengga átnándaráng. King, nák ku wáinanyon wata naráng hátingga hálengga átnándat wata ingga ku Juda ámna yá neháng me hára ná tiuráng. ⁸ Hulá náuta ku sán háraran kámá yá Ánutu yá kámurená háraran iháng tárut tángngátak wawu pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?

⁹ "Nák ku uláp pon Jesu Nasaret nan kutná wa táng hang titiya yáupmá táwi hánám tain ingga naránggiut. ¹⁰ Wáina narángga ku Jerusalem káiñ wáina há tánggiut. Wáina tágga ku pris tátáwi yáni yá hálang wa namát wa tágga átang gu Táwi yan ámna náráwa táwi hánám wa iháng kalabus kinan tinggiut. Iná Juda yan ámna yáilá yá watá kámutneráng ingga menggiuráng wawu nák ku wáina hányon menggiut. ¹¹ Hang rám táuppon miti itná táup táwi káiñ yon hangga ket ihángga iháng lem tánggiut. No wáina tae Táwi kutná wa sangga wa me wáik inániráng ingga yáupmá táwi hánám tánggiut. Táwi yan ámna náráwa wata kuk táwi hánám wa naráng yámanggiut hálendu it mulangán káiñ suling kung kápangga iháng lem tánggiut.

¹² "Rám ore waháranyon du pris tátáwi yáni watá wáina táinelák ingga hálang wa namát tu Damaskas káiñ kuin ingga kut. ¹³ King, kái táitná náut wáina hálengga árán du kunggatang kangngáre alek kálú nan yamá hak hánám káiñ yamá ina muná wa táng hátek watá na me tombongna nákkot kumán wa nháhng támotuk. ¹⁴ Wáina tán du nán kámuk hánám iháng hang káwak hára kátingga áratne me káman Hibru me kálú ing mengtán narut, 'Sol, Sol, náuta ku nák neháng lem tánggoelák?' Ko Ánutu táng lem tátet ingga kayon ka táng lem tánggoelák.'

¹⁵ "Wáina mengtán narángga ku no inut, 'Ámna hulá, kák ku ni?' ingga me ku Táwi yá nanuk, 'Nák ku Jesu, ku neháng lem tánggoelák wa. ¹⁶ Kulá tárutang hetang áálak. No kákkán káiñ tunggafet wawu kák keháng tunggap tác ko yáup nangge hálezinelák wata, me ko ku náutá kákán káiñ tunggafelek wa, me náut kaleinet wa wáina ingga yáninelák wata. ¹⁷ Rám kangán tombong me ále kámá káinnan watá kutkámut táníng ingga táineráng wahára ku no hálang kame álo átkuinélák. No suring kame Juda me ále kámá káinnan watán káiñ kuinélák, ¹⁸ wawu kung rahán yáni yawondang páyung hára árená wa iháng hurik tátá yamá káiñ kuineráng, me Satan dán hálang tárang káiñ átaráng watá Ánutu yan hálang tárang káiñ kuineráng. Wáina wata ku Ánutu yá mukmuo yáni yawon yámán du nákká naráng háting namángga rongrongngá háléná waháranyon sengsáráp tángga Ánutu yan ámna náráwa hálezinelák,' wáina ingga Táwi yá nanuk.

¹⁹ "King Agripa, nák ku alek kálú ára hára ina wa men narut watán milun ma yaliut, 20 ináku hulátingga ku Damaskas káiñ Táwi yan me yánangga ku Jerusalem ámna náráwa, Judia ále yan ámna náráwa, me ámna náráwa ále kámá káinnan watán káiñ hányon kungga Táwi yan me yánangga kut. Pahán hurik tángga Ánutu yan káiñ kuineráng ingga yánangga ku pahán hurik táineráng wata páliná ku ket tárak sáni hára hiták tunggafeinek ingga yánanggiut. ²¹ Kulá Juda yá it káungá kapmená káiñ ket nehángga ku nutkámut táníng ingga táuráng wawu hulá ku wa met wata. ²² Wáina táuráng enendu Ánutu yá hálang namán átang áwángga kula ná átang gu ámna hulá me ámna hánámá sán me wa sánet. No me sánet wawu Moses me profet tárina tunggafeinek ingga miuráng wanyon sánet, ²³ wawu ámna Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk watá ku márapmá sungga ku kámurená háraran tátárut wawu watá kálak son tárutang gu Ánutu yan yamá wata málámbán tombong Juda me ámna ále kámá káinnan wa yánangga kuk."

²⁴ Pol yá me emá mengga átnárán du Festus yá me hahatiná kálú ing inuk, "Pol, kák ku hohoná. Kák ku nanará táwi táulák watá tán du wa hohelák."

²⁵ Wáina inán du Pol yá ing inuk, "Festus ámna álo kámá, nák ma hohit. No me rina menggoet wawu pálipuk hulá pálak menggoet. ²⁶ King Agripa wawu no me wa menggoet wawu wáina ingga há naráng hálezek, wata ku no wa kándáng inánáya ma pitát. Ing há naret, no me wa met wawu king gu há narek ngá met, náuta wa táuráng wawu rahán táwi hára

táuráng.”²⁷ Wáina Festus inángga ku king ing inuk, “King Agripa, kák ku profet tán me wawa pálipuk ingga narelák me rina? Há naret, kák ku pálipuk ingga narelák.”

²⁸ Wáina inán du king gá inuk, “Rám hâtetná kimo nahára ko me nanátá no nare álo hálen Jesu yan tombong álo hálenggem ingga ma narindalák.”

²⁹ Wáina inán du Pol yá topmá ing inuk, “Rám hâtetná me hásák, no Ánutu ya sáponga táng mángngátat wawu watá tán kák me ni nákkán me ná narángga átaráng watá nák inanyon hálezineráng, enendu sen náta nan dá ket sáni hártonirot wata takta naret.”

³⁰ Kulá Pol yá wáina men du King Agripa, kawana Festus, Benaisi me ámna wahára kámuk áturáng watá tárutung³¹ it pahálá wa sangga kungga ku yáni meme ing táuráng, “Pálipuk hánám ámna nátá kandák káman tákuk ka táng kalabus kinan titiyan tárak me táng utkámut tátáyan tárak kámá ma hález.”

³² Iná Agripa yá ku Festus inuk, “Ámna náwu Sisa yá watán me nanaráya ma miuk ináku satá along háná kunggim.”

27

Pol tángga kilang hárá Rom ba kuráng

¹ Kulá Pol pinná tángga áturáng watá nándá káwak Itali káiñ kukuya me hárrotang sat árán du Pol yot kalabuñ kinan nan ámna kámá yot iháng tewe ámna urum káman da táwi yáni kutná Julius watá yángotang kukuya ketná hárá tiuráng. Ámna wawu Sisa yan tewe ámna tombong háraran. ² Kulá kilang káman it táwi Adramitium wakáinnan dá áwán wahára árángga kungga ku Esia provins wata kinan táp tangtang it táwi átaráng wahára hanghang tángga kukuya ku hulátingga kumán. Ámna káman kutná Aristakus wawu Masedonia provins nan it yáilá Tesalónika káiñ átnándak watá nányot kumán. ³ Tembátnáya ku it táwi Saidon káiñ kung hengga ku Julius yá Pol háláng imámáya narángga ku Pol san kungga nuknuknágá kápán náuta kesák tákuk wa háláng imámáya kuk. ⁴ Kulá wahára átang gu Saidon sangga kungga kálu kukuya kumán wawu iruk ká hásingga kálu maráng námán du ailan Saiprus numkálu kumán. ⁵ Táp taitná hág tángga kungga ku Silisia provins yot Pamfilia distrik kán táp isutung kungga Lisia provins káiñ it yáilá Maira káiñ kung hiumán. ⁶ Kung wakáin du tewe ámna yáin yáni watá káuk ku it yáilá Aleksandria yan kilang káman dá Itali kukuya tán kängga ku kilang wahára árángga ku Itali ya kumán. ⁷ Kulá wahára átang gu iruk ká táwi hánám náhángga árán du rám máro yon tumtumá hánám kumán. Wáina kungga yáup háláng hánám tángga it Nidus tangtang kálu kumán, enendu iruk ká táwi hánám tán wakálu ma kukuyan hálendu son hurik tángga ailan Krit kálu kungga wu Salmone kuro ták táng hártingga kungga ailan Krit numkálu kumán. ⁸ Wáina kungga ku Krit tán táp hulá wa isutang kumán wawu háláng háláng hánám wáina kungga ku ále ore káman kutná Pasis Álo Kámá wahára kung hiumán. Ále wawu it Lasea wata tangtang káiñ.

⁹ Rám máro hánám watá há kun du Juda yá rám sungi sangngátaráng wawu há táng hárhiuráng. Táp pá wáik hálengga árán kálu kukuyan watá pikpito háliuk hálendu Pol yá yánuñ, ¹⁰ “Ámna náut, no káet tu kálu ná áwemán wawu kungga márapmá táwi hánám hárá kukuyan tárak hálengga átak. Náni me kutná kutná me kilang kot kámuk yakyawinemán dán tárak.” ¹¹ Pol yá wáina yánuñ, enendu tewe ámna yáin yáni watá ku Pol yan me wa ma narená ku kilang gán kepten me kilang márumá watán nanará isutuk. ¹² Pasis wa áturáng wawu iruk rámá hárá átnát tán tárak muná wáina hálendu táup hánám watá ku pasis wa sangga ku kung it táwi Finiks yan pasis káiñ árátne iruk rámá watá sálíngkig ingga miuráng. Finiks yan pasis wawu ailan Krit káiñ átnándak, káié yá haha irang kálu along álo kukuyan me káié yá haha ámang kálu along wáinanyon kukuyan.

Iruk ká hásingga táp pá wáik hánám háliuk

¹³ Kulá ámata kálu nan iruk isikimo yá hásiuñ wahára wu watá nángorán rehára kukuya miumán wakáin álo kuinémán ing mengga sangga ku anka uying sat árán du Krit tán táp hulá isutang kumán. ¹⁴ Kungga átumán enendu rám isikimo emá kungga átnáne iruk maming hánám táwi watá ailan torong kálu hásingga háuk. Iruk wawu ántu yan iruk ing mengngátaráng. ¹⁵ Iruk watá áwáng kilang wa táwi hánám tán du kilang pinná tátá watá kilang wa táng hurik tátáya tát men du sat iruk watá kilang wa hásingga tángga kuk. ¹⁶ Wáina tán du ailan isikimo kutná Kauda wata susuya kung árátne iruk ká hálángngá han du bot isikimo uying satne árán páup pá káto hárrotumán. ¹⁷ Kulá wáina tángga ku kilang wa káto hárrot táng sat átnát ta páup maming tátáwi hirarát kilang tárgang kálu kut tu iháng kík táruráng. Iruk ká iháng kung táp káiñ ále ore káman kutná Sitis wawu sán dá táp kinan yamán dá ina átaráng wata ketnán tiwon ingga pikpito naruráng, wáina hálendu lap kilang káiñ putená wa uying hirarát hat, hang palang maming tátáwi anka ina puttingga sat táp kinan han du kilang gá ku

tumtumá kuk. Wáina táingga ku sat tu iruk ká kilang wa táingga kuk.¹⁸ Tembátháya ku iruk me táp watá táwi hánám wa táingga náháng sunggulinán tání kangga ku kilang pinná tátá yá wu yumnak tátáyan kutná kutná kilang kinan nan wa táng hirarát táp kinan háuráng.¹⁹ Wáina táingga árán rám kaláhu hálengga árán du kilang pinná tátá watá kutná kutná kilang tání kándang kuku wa táng hirarát táp kinan háuráng.²⁰ Wáina táingga rám máro hánám wa káe me hitung kámá ma kápumán, hang táp me iruk táwi táingga átuk wáina hálendu kungga kep káin kukuyan nanará wa nápmangga kun du muná kuku wahára pahán tingga itumán.

²¹ Kulá ámna yá sungi ma náená rám hásák árat tu Pol yá orek yáni hárá tárutang gu yánuuk, "Sándá nákkán milun isutang ailan Krit káin há átumán ináku rám wáik ing ma kanggatnem me kutná kutná tái nátá ing ma yakyawinggalát.²² Enendu pahán sáni ma háindak, náuta orek náni hárá káman dá ma yakyawindák, ináku kilang gá re ku wáina márikngingga háinek.²³ Kuip yáungán Ánutu ni nák nangot koek me no naráng háting mánggoet watán angelo yá áwáng kondonna hárá árán kangngáre²⁴ ing nanák, 'Pol, ma pitáindalák. Há átang kungga Sisa rahálá hárá ku há átnelák. Ánutu yá kák pahán kamek wata táingga ku ámna kilang hárá átaráng waháranan káman du ma yakyawindák.'²⁵ Wáina nanák wata ku pahán sáni ma háindak. No ing hánám hár naret, Ánutu yá rina nanák wawu wáina há táinek.²⁶ Wáina táinek enendu kilang wawu kung rehára kámá ailan hárá kátingga wáik hálezinek."

Kilang gá márikngiuk

²⁷ Kulá yáung 14 wahára ku Mediterenian táp wakálu iruk ká náhán kungga átumán. Yáung táitná náut wáina kálu kilang pinná tátá yá "kámá káwak tangtang hám áwemán," ingga mengga ku²⁸ yáni wu náut kámá márapmá páup páputená wa táp kinan sat han táp hásákngá wa káuráng gu 40 mita kangga son isikimo sim kungga son sat han káuráng gu 30 mita.²⁹ Yáni wu kungga sup ketnán áráninggom ingga pitáingga ku anka 4 hirarát sárummá kálu han du álo árátne kungga it tá háríng ingga wata sáponga táingga áturáng.³⁰ Kilang pinná tátá yá bot isikimo hárá árángga kilang sangga kunin ingga ku bot isikimo páupmá yalit táp káin han du kusák pilengga kilang kuro káin anka hiratne hangga átaráng ingga táingga áturáng.³¹ Wáina tát kápangga Pol yá tewe ámna yáin yáni yot tewe ámna wa yánuuk, "Ámna nátá kilang káin ma átnándáráng wawu sándu yakyawineráng."³² Wáina ingga yánán du watá páup bot putená wa marágng rákrákit tát tu bot watá hánámá kuk.

³³ Kulá káe yá áráng heinán táingga átuk kálu ku sungi kámá nanaya Pol yá me káto ing yánuuk, "Rám hásák hánám átnemán me kámumtumemán ingga pahán sáni ságen sungi ma náená árat rám 14 hálengga átak.³⁴ Wata ku sungi náineráng watá ku háláng sáminek. Ing narineráng, sándu rina kámá ma táindáráng. Sán kámuk ku álo rewe átneráng."³⁵ Wáina yánángga ku másáng táng rahán yáni hárá sáponga táingga ulángga náuk.³⁶ Wáina tání kangga kámuk hánám pahán yáni álosim hálén nárángga ku sungi yáni iháng náuráng.³⁷ Kilang kinan átumán wata sale náni kámuk ku 276.³⁸ Yáni wu sungi tárák yáni hárá álo nangga ku wit bek kilang kinan árená wa tárurátkat kinan hat tu kilang gá tiyawingga áruk.

³⁹ Kulá it tá háiuuk hárá hálengga káwak ku enanggon árán há káuráng, enendu wahára áwemán ingga ma naruráng. Ále wahára áwemán ingga ma narená pasis káman sán dá re álo kámá árán kangga ku kung wahára álo hám hanggatnem ingga ku kilang wa raták tátne wahára kuik ingga naruráng.⁴⁰ Wáina nangnaráng gu anka páup yáni wa marángga ku yápmat táp kinan hat tu waháranyon kilang táng hukhurik tátá yangngá káin átnándamálák wata páup yándi yalingga sel kuro tangtang árená wa uytí árán iruk ká wahára hásingga árán du sán káin hanin ingga kuráng.⁴¹ Enendu kilang kuro watá kung táp kinan sán ketnán árángga káto hálengga árán táp punggilá yá áwáng kilang yangngá wa káting mákmárák tángtáng táingga átuk.⁴² Wáina táingga árán kangga ku tewe ámna yá ku kalabus kinan nan ámna wa ráháng kátkámut tátáya me táuráng, náuta táp kinan hangga pipiya táingga há yáni kunirot ingga wata.⁴³ Tewe ámna yá nanará wáina tiuráng, enendu tewe ámna yáin yáni watá Pol yan átkuku wa ma táng hártek tátáya naruk, wáina wata ku watá kalabus kinan árená wa ma ráháng kátkámut táindaráng ingga yánuuk. Niyá pipiya álo tátáyan watá kálak kilang sangga hitangga pipiya táingga sán káin kuniráng ingga yánuuk.⁴⁴ Iná káut yá ku palang me kilang márikngéna kátu hárá táingga átang gu sán káin kuniráng ingga yánuuk. Wáina yánán du watán me isutang kámuk hánám sán káin há kumán. Orek náni hárá káman kámá ma yakyawiuk.

Polyá ailan Malta káin átuk

¹ Kung sán káin álo re hangga káumán du ailan wawu Malta. ² Iná ailan waháranan watá náhángga áwáng rina kámá ma táuráng ináku heronge náháng mengga ku ále yá tangga átang kotkoringga átuk hálendu káráp sing námuráng. ³ Pol yá kung káráp kámá kámondang iháng

áwáng singngárán kunap wáik káman káráp kinan átuk watá káráp yamá yá kan áwáng Pol ketná hárá ságga tuhángga átuk. ⁴ Wáina kangga ámna náráwa ailan waháranan dá yáni meme táuráng, “Ámna náwu ámna ráháng kátkámut tágngátak hám, wata ku márapmá táwi wata kinan hanggoek. Táp káin márapmá kinan hákuk, enendu ma kámurak, kulá hang márapmá nukngá yá ku tápi tangtang káiin son táek. Ánutu náni kutná Topmá Tátá* watá ámna nátá ma hám átnát ta narek.” ⁵⁻⁶ Wáina mengmeng átang káuráng gu Pol yá kunap wa káting san kung káráp rangga árená wata kinan hákuk. Kulá ámna náráwa yá ku Pol ketná yá tilháinek me kámutang tágng hágk kátkinek ingga rám hásák kangga átúráng, enendu rina kámá kámá Pol sutná hárá ma tunggafiu. Wáina ma tunggafen kangga ku nanará wa sangga son ámna náwu ánuatu káman ing miuráng.

⁷ Kulá it kapme táwi káman enanggon wahára átuk wata márumá ku ámna káman kutná Puplius. Ámna wawu ailan watán ámna hulá táwi. Ámna watá heronge mená nánangga nángot kung itná káiin tingga pin náni kándágán tán watoyot rám kaláhu átumán. ⁸ Iná ámna wata naning gu ilalák tágga kámun taptáráp sippot sippot tágga sutná yá ángárángin átuk. Wáina árán Pol málám kung wa kangga sáponga tágng mágga sangga ku ketná yá yáilá hárá usáng hang tin álo háliuk. ⁹ Wáina álo hálek ingga met narángga ku ilalák mara ailan wahára árená watá kámuk Pol yan káiin áwángga álo hágħaleng táuráng. ¹⁰ Wáina hálendu kut náni meng toling nánngámáng kándágán hánám wa náháng tolingga árát kungga nándá kukuya táumán wahára wu kutná kutná náuta kesák táumán wa háláng námuráng.

Rom káiin kung hiumán

¹¹ Ailan wahára yap kaláhu átumán. Kulá it yáilá Aleksandria yan kilang káman ailan wahára iruk rámá watá sálin kuin ingga háleng mágga átuk. Iruk rámá watá hárá salikngin du kilang wahára kumán. Kilang wata kuro káiin du ánutu kusák yará wawu punpuran Kasto káling Poluks wata utni yándi yá átumálák. ¹² Kungga ku it táwi Sirakyus wakáin kung rám kaláhu wahára átumán. ¹³ Kulá waháranan dá ku kungga it táwi Regium káiin kung hiumán. Iná tembátnáya kú káwak ámuta yan iruk watá táritang háláng námán du Regium sangga kungga rám nukngá hárá wu it táwi Puteoli wakáin kung hiumán. ¹⁴ It wakáin du Jesu yan tombong kámá wakáin kápátné ku watá sonda orek kámá nányot átneráng ingga nánangga nángorát kumán. Kulá waháranan dá ku hárám kálú kungga it yáilá Rom ba kumán. ¹⁵ Kulá Jesu yan tombong Rom káiin átúráng watá wáina áwángga átkoeráng ingga met narúráng hárá wu kálú pana nánaháya áwuráng. Wáina áwát nándu kungga Apius yan maket wahára kámá kápángga ku son kungga it kutná Lombu It Kaláhu wahára kámá kápumán. Wa kápángga ku Pol yá Ánutu heronge tágng mágga ku pahálá kinan háláng táuk. ¹⁶ Kulá Rom káiin kung hiumán hárá wu tewe ámna yáin yáni yá álo ingga men Pol wu it hánámá káman sangmát tu tewe ámna káman tágng tin wata piñná átuk.

Polyá Rom káiin Táwi yan me yánanggiuk

¹⁷ Kung Rom káiin rám kaláhu átang sangga ku Pol yá Juda wakáin árená wata yáin yáni watá áwineráng ingga men áwát tu yáni, “Yanuknukna, no ámna náráwa náni Juda ya rina kámá ma tátu, me tawi ilom náni yan kálú wa kámá ma hitik tátu, enendu Jerusalem káiin ket nehángga neháng Rom ket yáni hárá tiuráng. ¹⁸ Wáina fát Rom bá nákkán me wa narángga káuráng gu no rina kámá káman tátu náya kátkámut tán tárák ku muná. Wáina hálendu nepmat along kukuya táuráng, ¹⁹ enendu Juda yá no along kuku wata taktak yámán du wáina ma tátá ingga Rom yáuráng, wata ku no Sisa yá nákkán me narinék ingga miut. No wáina miut wawu náuta no nare hárá átnát tán káluná muná. Wáina miut wawu no tombongna Juda wa ihág Rom rahán yáni hárá me hárá titiya muná. ²⁰ Wáina hálendu me wa sásánáya ku piñ te áweráng. Ánutu yá ámna náráwaná son iháhá watá áwinek ingga Israel nán uláp nánu. No me wa pálipuk ingga naráng hártingngáttat wáina hálendu sen dá ná káto nehángga átak ná.”

²¹ Wáina yánán du Juda átúráng watá inuráng, “Nándu papia kámá Judia kálú nan kák ka wáina ingga kámá ma sat áwán káumán, hang nuknuk náni kámá wakálu áwuráng watá kák ka me kandák kámá ma met narumán. ²² Ináku inggálu ku ámna náráwa itná itná watá miti mirak tunggafen wata wawu wáik ingga menggoeráng, wata ku ko rina hánám wa kándágán metá narinémán.”

²³ Wáina inángga ku rám káman tingga wahára áwinemán ingga miuráng. Rám wahára ku ámna táup hánám watá it Pol yá átuk wakáin hilápmá kálú áwáng árát kungga yonyon tiuk. Wahára wu málám Ánutu yan átkuku wata wáina ingga hiták hánám yánangga ku Moses yan meng rákit me, me profet tán me wa kámá mengga ku me wahára kungga kándágán narángga Jesu ya naráng hárting mániráng ingga kándágán hánám yánang toktolik táuk. ²⁴ Wáina yánán

* **28:4:** Ailan Malta wahára wu ánutu yáni taurup waháranan káman du kutná ku Topmá Tátá.

du kámá yá ku Pol yá rina miuk wawu pálipuk ingga naruráng, iná kámá yá ku pálipuk ingga ma naruráng.²⁵ Wa nangnaráng tángga ku kunin ingga tángngárát tu Pol yá ing miuk, "Iruk Káungá watá profet Aisaia wata milunná hárá táwi ilom náni wa me pálipuk hánám yánuk, wawu ing,

²⁶ Ko kungga ámna náráwa wa ing yánang,

"Sándu narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma narindáráng,
me rahán sáni hálengga átneráng enendu páliná wu ma káindáráng," wáina ingga yánang.

²⁷ Ámna náráwa wata pahán yáni wu há káto háliuk,

iná káráman yáni yá me nanará ya takta yámán

yáni yon rahán yáni ruháng táringga átaráng.

Wáina táuráng, náuta rahán yáni yá kangga

káráman yáni yá narángga

wata hulá wáina ingga pahán yáni káin narángga ku

pahán yáni hurik tát no iháng totoliya takta naruráng wata."[†]

Aisaia yá ku me wáina miuk.

²⁸⁻²⁹ "Kulá wata ku sándá ing narineráng, Ánutu yá ámna náráwa son iháháya miuk watán me wawu san ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin há kuk wa watá ku narineráng."[‡]

³⁰ Kulá Pol málám bu yara yará it káman hárá átkiuk. Átang gu it wahára átnát ta it wata mårumá sup kámá imánggiuk. Káman niyá kakaya áwánggiuk wawu iháng heronge tánggiuk.

³¹ Táwi yan me yánang tolinggiuk wahára wu náut kámá káman dá káto táng mámáyan du muná. Málám ma pitáená Ánutu yan átkuku wata yánangga ku Táwi Jesu Son Iháhá wawu wáina wáina ingga yánang tolinggiuk.

[†] **28:27:** Aisaia 6.9-10 [‡] **28:28-29:** Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, me kátu kámá tombong ore nahára hányon átak wawu ing, "Pol yá wáina meng hálin du Juda ámna yá sangga kuráng. Sangga kungga orek yáni hárá menmen táwi tángga honhoren dá tunggafiuk."

Pol yá Galesia yan papia uying yámuk

¹ Nák ku aposel Pol. Ámna káman dá aposel yáup ná tátaya ma suring namuk, me ámna káman dá aposel yáup wa táinelák ingga ma neháng tunggap táuk. Jesu Son Iháhá me Nan Ánutu ni Jesu há kámurená háraran táng tárut táuk watá yáup ná namumálák. ² Yanuknukna nayot átamán nándá papia ná satne Jesu yan tombong Galesia provins káiñ átarang sándán da áwek.

³ Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán du pahán láláp pá sányot átnek. ⁴ Jesu yá Nan náni Ánutu yan pahán isutang nándán mukmuro yanyawon da málámbán átkuku wa sáuk. Wáina tángga káwak nátán mukmuro hulá hulá táwi hánám wata kinan nan son náhuk. ⁵ Wáina wata ku rámá rámá Ánutu kutná meng tárut tángga átkuinemán. Wa pálipuk.

Me pingnga álosim wawu káman dá re hánám átak

⁶ Nák ku pahánná kinan yon táwi hánám hárámutut náyá wáina re átang áwánggoet, náuta sándu Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga yáup rina táuk wahára kungga ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa haháleya mantáng sámuk, enendu sándá sopmuná hánám wa sangga me pingnga hulá kámá wa isutkoeráng. ⁷ Wáina tánggoeráng enendu me pingnga álosim wawu káman dá re hánám átak, nukngá kámá ma árak. Ámna kámá yá nanará sáni wa táng yakyawák tángga ku me hulá kámá wa iháng áwáng Jesu Son Iháhá yan me pingnga álosim wa táng hukhurik tát kámá kámá kunggoek. ⁸ Iná nán háraran ámna káman me alek káinnan angelo káman me ámna nukngá kámá yá áwáng me pingnga álosim nándá uláp sánumán wa sangga me nukngá kámá sáninemán hálendu ámna niyá kálu wáina táinek wawu káráp lánggop sásáliná muná watán pingnga hálezinek! ⁹ Me há miúmán wa son meinández. Káman niyá áwáng me pingnga álosim sándá uláp táuráng wa sangga me nukngá kámá sáninek hálen ámna wawu káráp lánggop sásáliná muná watán pingnga hálezinek!

¹⁰ Kulá no me wa met wawu ámna yá naráng namát álosim haháleya, me Ánutu yá naráng namán álosim haháleya me? Me hánámá ámna pahán yáni táng heronge tátaya re hám tánggoet? Muná. Uláp pu met wáina tánggiut, iná inggálu pálipuk no hánámá ámna pahán yáni táng heronge tátaya re tánggoet hálen wawu nák ku Jesu Son Iháhá watán yáup nangge muná.

Polyá aposel háliuk watán pingnga

¹¹ Yanuknukna, no pálipuk hánám ing sánin, no Jesu yan me pingnga uláp sánut wawu ámna nangge yá ma táng tunggap táená. ¹² No me pingnga álosim wa ámna káman dán hárma taut, me káman dá ma nanang tolíuk. Ináku Jesu Son Iháhá málámbá ku me pingnga álosim wa meng tunggap tán hiták hálen no wa taut.

¹³ Uláp no Juda yan miti hárá kálu ket tárák rina isutkiuráng wa isutang átang Jesu yan ámna náráwa wa iháng wáik tánggiut wawu sáni pingngana há nareráng wa. No Jesu yan tombong iháng lem hánám tángga ku wa iháng wáik tae pukon muná kukuya tánggiut. ¹⁴ No táwi ilomna yan kálu wa isusut wata táup hánám káto hálenggiut. Juda yan miti káluná isusut wawu no ámna tunggafefe náni káman nákkán tombong Juda nan áturáng wa iháng hátingga kándáng hánám isutkiut.

¹⁵ Wáina tánggiut enendu uláp mam kinan átut waháryonyon Ánutu yá há neháng tunggap tángga ku málámbá pahán namángga mantáng namángga neháng málámbán pingnga ya tiuk. Málámbán pahán isutang ¹⁶ Nanggená wa wáina ingga hiták naliuk wawu náuta, no Jesu yan me pingnga álosim wa ámna náráwa ále kámá káinnan wa yánángga átkukuya. Kulá Ánutu yá wa naliuk wahára wu Jesu ya naráng mámáya no kung ámna kámá ma yánáng suliut, ¹⁷ hang no Jerusalem káin kung ámna aposel kut watá kálak tát no taut wa yánáng sulingga nanaráya manyon kut. Ináku waháryonyon kung ále Arebia káin átang gu máriya ku son it yáilá Damaskas káin kut.

¹⁸ Kulá Jesu ya naráng háting mángga áre yara kaláhu hálendu Jerusalem káin Pita kangga kámá yá kámá ya narángmán narángmán tátaya wata kut. Kung wakáin watoy rám 15 átumát. ¹⁹ Enendu rám wa átut wahára aposel kátu wa ma káput, Táwi Jesu kulaná Jeims wa rewe ku káut. ²⁰ Ánutu rahálá hárá no ing sánin, no me pingnga wa uying sámángga átat wawu pálipuk hánám, ma sángsárunginggut. ²¹ Kulá wata torong káin du provins Siria yot Silisia káin kut. ²² Iná Jesu Son Iháhá yan ámna náráwa Judia ále hárá it wakáin wakáin áturáng watá ku nák kurák mátapna wáina ingga ma rewe káená áturáng. ²³ Ináku pingngana rewe ku ing naránggiuráng, "Huphuráp pu ámna watá náháng wáik tángga Jesu yan me

pingnga álosim wa táng wáik tánggiuk, enendu inggálu ku wanyon meng isutang átninggoek.”
 24 Ánutu yá nák neháng rina tákwa narángga ku wata Ánutu kutná meng tárut tánggiuráng.

2

Aposelyá Polyot pahán káman háliuráng

¹ Yara 14 átang sangga ku Banabas yot nát tá Jerusalem káiñ son árángga kukuya no Taitus ine nátyot káman kumán. ² Kulá Táwi málámbá wakáin kuinelák ingga há nanán du kut watá kung Jerusalem káiñ átang gu Jesu yan ámna náráwa yáin yáni wa rewe ku me pingnga álosim ámna ále kámá káinnan yánangngátat wata yánut. Yáup rina tánggoet me uláp tánggiut watá hánámá háleiwon ingga ku wata yánut. ³ Rám wahára wu Taitus yot káman átumát. Wawu Grik ámna, enendu Juda yan kálu isutang kípmá mamaráya kámá ma miuráng. ⁴ Kip mamará mená watá tunggafiu wawu ámna kámá Jesu yan tombong ingga kusák pilengga átningngátaráng watá náháng hang titiya nanará yáni káiñ kilak árán wa pálak áwáng nándán urum wata kinan áturáng. Kálu kándáng Jesu Son Iháhá yá námuk wawu meng rákit me yan kumbi kinan árená waháranan náháng along tiuk wa ámna watá son tát kung watán kumbi kinan átnát ta naruráng. ⁵ Wáina miuráng enendu nándá watán me kátu kimo káman wahára miuráng waháranan nárgga ma hánám táumán. Wáina táumán wawu nándá ku me pingnga álosim watán me páliná watá wáina re sányot átnát wata.

⁶ Ámna kámá wu miti yáup watán ámna yáilá ya átaráng, enendu nákkán nanará káiñ wawu ámna kut yáni pálak me ámna hánámá watá kutná tawi ma hálek. Ánutu yá ámna nangge sut me kut ihená ma kangngáatak, ináku pahán yáni kinan kangngáatak. Ámna yáilá ingga wahára áturáng watá no me pingnga álosim yánangga átningngátat wata yáne watá rina kámá kámá wata ketnán ma miuráng. ⁷ Watá káuráng gu Ánutu yá yáup nák namuk wawu no Jesu yan me pingnga wa ámna náráwa ále kámá káinnan yánánáyan, hang káuráng gu Pita wu yáup wáinanyon imuk wawu Juda ámna náráwa wa me pingnga álosim yánánáyan. ⁸ Pálipuk, Ánutu yá háláng wa Pita imán Juda ámna náráwa orek yáni káiñ aposel yáup tánggoek, wáinanyon du nák háláng namán no ámna náráwa ále kámá káinnan orek yáni káiñ aposel yáup tánggoet. ⁹ Kulá Jeims, Pita me Jon wawu ámna náráwa yá kápát miti yan ámna yáilá hálengngáatak watá nák nahángga ku Ánutu yá pahán imágga ku yáup wa imán tánggoek ingga narángga Banabas yot ket nátin tángga nuk nánínggá nuhuráng. Wáina náhát watyot pahán káman hálengga ku nát tá ále kámá káinnan watán káiñ yáup téte ku yáni wu Juda yan káiñ yáup táineráng ingga me hárotumán. ¹⁰ Me káman re náuráng wawu ámna náráwa ukuro árená wa háláng yámángga átningguinemálák ingga náuráng. Yáup wáina wawu uláp há tángga áwánggiut náyá emá re há tángga átkuiné wata heronge naránggoet.

Pol yá Pita yan kandák wa hiták meng tunggap tákwa

¹¹ Pita yá it yáilá Antiok káiñ áwáng átang gu kálu kandák hiták hánám tán kangga rahán tawi hárá me táng mut. ¹² Pita yá kandák tákwa pingnganá ku ing, huphuráp pu ámna ále kámá káinnan Jesu yan tombong hálengga árená watyot káman átang sungi nanggiuráng. Máriya ku Jeims yá ámna kámá suring yámuk watá Antiok káiñ áwáng árát tu Pita yá wa kápángga pitáng yámángga ku ámna ále kámá káinnan watyot sungi káman nana wata pahán yará tángga árongga átang yápmang kung Juda ámna yot rewe átuk. Wa pitáng yámuk wawu Juda ámna Jesu ya naráng háting mená kátu yá ku ámna Jesu yan tombong hálénan wawu kámuñ hánám kíp yáhi hámara hálezinek ingga mengngátaráng wata. ¹³ Kulá Pita yá ket tárá kandák wáina tán kangga Juda kámá Antiok káiñ árená watá wa isutang wáinanyon tánggiuráng. Wáina tángga árát tu Banabas wawu watán ket tárá kandák watá hányon uying san kung wata kinan háuk.

¹⁴ Wáina tángga árát no kápút wawu me pingnga álosim watán me páliná hánám wa kándáng má isurat tu rahán yáni hárá Pita ing inut, “Kák ku Juda ámna, enendu ko ket tárák tánggoelák wawu ále kámá káinnan dá ina tánggoelák, Juda ámna yá ina ma tánggulák. Wáina há tánggoelák ngáyá ku náauta ále kámá káinnan yánátá watá Juda yan kálu wa isusut ta káto hálengoelák?

¹⁵ “Juda nán wawu tombong Juda waháranan hánám tunggafená, wata ku Moses yan meng rákit me rina wa há naremán. Nándu ále kámá káinnan meng rákit mená wa ma narená waháranan muná. ¹⁶ Enendu ing narinemán, ámna niyá Moses yan meng rákit me wa rewe isutnek wata Ánutu yá ámna kándáng ingga ma meindák, ináku niyá Jesu Son Iháhá wata naráng háting minek wa rewe ku Ánutu yá ámna kándáng ingga náninek, meng rákit me káluná wahára muná. Ámna káman dá meng rákit me wa kándáng hánám isurán Ánutu yá ámna kándáng ingga ma meindák.

¹⁷ "Nándá Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámá káluná wahára árátne ku Ánutu rahálá hárá kándang háliuk. Nándú naráng hákhátič kálú isutang átkoemán iná meng rákit me yan kálú wa ma isutkumán, wata ku Juda ámna yá sándu kandák tánggoeráng ingga mengngátaráng. Wáina mengngátaráng, wata ku Jesu málámbá ku kálú kandák taeñá wa táng káto tánggoek ingga ku álo hám menggatnem? Wawu muná hánám, wáina ma meindamán. ¹⁸ Iná meng rákit me isusut wa rayon hám yawondang gu máriya son táng tárun tainet wawu kandák hám tainet. ¹⁹ Uláp nák ku meng rákit me wata tárang káin átkiut, iná inggálu ku meng rákit me káluná wa hám sangga ku Ánutu yan átnát álosim wata kinan káin átang málámbá tárang káin átkoet. ²⁰ Maripong hárá Jesu Son Iháhá yot hám kámutang átkuku mirak wa hám taut. Enendu átkuku wawu nákkán muná, ináku Jesu yan átkuku álosim wawu nák kinan átak, wáina hálendu no káwak ketnán ket tárák rina tánggoet wawu Ánutu Nanggená ya naráng háting mámá kálú wahára. Watá nák ka kikiná hánám narángga káwak sutná wa nák háláng namámáyá sáuk. ²¹ Ánutu yá nák pahán namánggoek wa káe wu ále hánám ma hálezindak. Iná no meng rákit me wa isutang Ánutu rahálá hárá álo ámna kándang hálezinet hálén wawu Jesu Son Iháhá wawu hánámá kámutuk ina hálezinek."

3

Naráng hákhátič káluná me meng rákit me isusut káluná

¹ Galesia sándu ámna náráwa hohoná! Nándá Jesu Son Iháhá wawu maripong hárá kátiuráng ingga hám sánatne naruráng. Niýá sán nanará sáni táng yakyawák tánggoek? ² No me káman re ing sánang sulin, sánda Iruk Káungá wawa kálú rekálu táuráng? Sándá Iruk Káungá wa táuráng wawu Moses yan meng rákit me wa isutang átang me, me pingnga álosim wa narángga ku Jesu ya naráng háting mágga ku wa táuráng? ³ Sándú hám hólinggoeráng! Hulátingga Táwi yan ámna náráwa háluráng wawu Iruk Káungá watán háláng hárá átninggiuráng, enendu inggálu ku son ámna yan háláng hárá átkukuya tánggoeráng me? ⁴ Wawu rina, uláp márapmá táwi hánám suwánggiuráng wawu hánámá suwánggiuráng hám? No naret wawu watá hánámá ma hálaleyá. ⁵ Ánutu yá Iruk Káungá wa sámangga ku orek sáni káin ket tárák hulá hulá tán tunggafenggoek wawu rina ta ku wáina tánggoek? Ánutu yá wáina tánggoek wawu sándá meng rákit me wa isutang árát tu wata tánggoek, me sándá me pingnga álosim wa narángga naráng hákhátič hárá árát tu wata tánggoek?

⁶ Kulá sándá Abraham ba narániráng. Ánutu yan papia káin me ing uyená yá átak, "Abraham bá ku Ánutu pálipuk ingga naráng háting muk, wáina wata ku Ánutu yá ámna kándang ingga miuk."^{*} ⁷ Wáina wata ku ing narineráng, niýá me pingnga álosim wa narángga naráng hákhátič hárá káto hálengga átkuineráng wawu Abraham nángánange páliná hánám. ⁸ Ánutu yá uláppon ing hám naruk, ámna náráwa ále kámá káinnan dá me pingnga álosim wa narángga naráng hákhátič hárá árát tu no ámna náráwa kándang ingga meinet ingga naruk. Wáina hálendu uláppon me pingnga álosim wa Abraham hám inuk, wawu málámbán papia káin ing mek, "Kák hárá kungga ku Ánutu yan sambe yá ámna náráwa kámuk kán káin tunggafengga kuinek."[†] ⁹ Abraham wawu naráng hákhátič hárá átuk hálendu Ánutu yá kuram táng muk, wáinanyon du ámna náráwa niýá naráng hákhátič hárá átneráng wawu Ánutu yá kuram táng yáminek.

¹⁰ Iná ámna náráwa kámá yá meng rákit me wa isutang átang Ánutu rahálá hárá kándang átningoemán ingga narángngátaráng, enendu wawu muná. Ináku yáni wu mukmuro pálak hálezineráng, náuta Ánutu yan me papia káin ing átak, "Ámna niýá meng rákit me papia káin átak wa kámuk hánám ma isutang átkungngátaráng wawu mukmuro yáni pálak, wata ku Ánutu yá márapmá yáminek."[‡] ¹¹ Kulá Ánutu yan papia káin me ing átak, "Ámna niýá naráng hákhátič hárá átnek wawu Ánutu yá ámna kándang ingga men átkuku álosim wata kinan átneráng."[§] Wáina wata ku me yá ku hiták ing nálek, káman dá meng rákit me wa isurán wata ingga Ánutu yá ámna kándang ingga meme wawu káluná muná. ¹² Meng rákit me isusut watá naráng hákhátič watoyot imág ronrosin tángga ma áramálák. Ánutu yan me yá papia káin du ing mek, "Ámna niýá meng rákit me wa isutang átkuinek wawu meng rákit me watá átkukuná wa pinná tán átkuinek."^{**} ¹³ Ánutu yan papia yá ing mek, "Ámna ní táng káráp hárá tuháng sat átnek wawu ámna mukmuro pálak, wata ku watá márapmá ihinek."^{††} Rám Jesu Son Iháhá watá maripong hárá kámutuk wawu nándán kome tángga ku kut "ámna mukmuro pálak" wa tángga kámutuk, wahára kungga ku meng rákit me isutang ámna mukmuro pálak

* 3:6: Hulátitiná 15.6 † 3:8: Hulátitiná 12.3, 18.18, 22.18 ‡ 3:10: Meng Rákit 27.26 § 3:11: Habakuk 2.4

** 3:12: Pris 18.5 †† 3:13: Meng Rákit 21.23

háhále wata kinan átkutne son náhuk. ¹⁴ Ánutu yá Abraham kuram táng mágga ku ámna náráwa kámuk kán kái sambe yá tunggafengga kuinek ingga inuk. Wáina hálendu Jesu Son Iháhá watá yáup tóuk wahára kuram wa tiuk wata páliná yá ámna náráwa ále kámá káinnan watán káiunga. Wáina wata ku nándu naráng hákhátik náni wahára kungga ku uláp Ánutu yá miuk wa isutang Iruk Káungá yá ep náhuk.

Ánutu yan meng rákit me watá Ánutu yá me káto wáina táinet ingga miuk wa ma hánám yawonándál

¹⁵ Yanuknukna, no ámna nangge nánin átkuku hárá tárák káman ing tin, ámna kámá yá me rina hárrotang tinggalát wawu nukngá kámá yá me rina hárrotgalát wa sengsáráp tángga me nukngá ma tinggalát me, me rina menggalát wa ma yawongalát. Ámna yá me káto wáina táinemán ingga mengga isutnándaráng wáinanyon du Ánutu yá Abraham inuk wa. ¹⁶ Uláp Ánutu yá me káto wáina táinet ingga miuk wawu Abraham enot tán. Táwi yan me ná uyéná watá "e ilomya" ingga ma mek me ámna náráwa tóup táwi hánám wata ma mek. Ináku "eka"** ingga mek wawu káman re, Jesu Son Iháhá wata mek. ¹⁷ Nákkán me wata hulá wu ing, Ánutu yá Abraham bot pahán káman mená wa hárrotumálák wahára átang yara 430 wata torong káin du meng rákit mená wa Moses ketná hárá tiuk. Kulá meng rákit mená máriya tunggafiuk watá pahán káman mená uláp tiuk wa yawondang me káto wáina táinet ingga há miuk wa tán ále hánámá ma háliuk. ¹⁸ Kulá nándá meng rákit me wa isutang wahára kungga ku Ánutu yá kuram táng nánámáya miuk wa álo ihinemán hálén wawu me káto wáina táinet ingga miuk wahára kungga muná. Ináku ing há naremán, Ánutu yá me káto wáina táinet ingga Abraham inuk wahára kungga ku kuram wa imámáya pahán imángga inuk.

¹⁹ Kulá wáina wawu náuta ku meng rákit me watá átak? Wawu ing, ámna náráwa yá mukmuro náni wawu táwi hánám ingga kangga kándáng naráng rákit tátyá Ánutu yá meng rákit me wa Moses imuk. Wáina imuk wawu Abraham me káto wáina táinet ingga inuk wata torong káin. Meng rákit me watá árán kungga ku Nanggená yá tunggafen du meng rákit me watá sálikngíne ka naruk. Uláp kuram Abraham imámáya me káto wáina táinet ingga inuk wata páliná ku Nanggená yá tunggafiuk wa. Kulá Ánutu yá meng rákit mená wa angelo yámán watá táng Moses ámna ore háraran wa imát tu watá táng Israel yámuk. ²⁰ Ámna káman dá málám re yáup tain ingga wawu málám yáup wa táng ámna ore háraran wa ma imánggim. Iná Ánutu wawu málám káman re watá ku kuram wa Abraham imámáya me káto wáina táinet ingga miuk.

²¹ Wáina wata ku meng rákit me watá Ánutu yá kuram nánámáya me káto wáina táinet ingga miuk wa táng káyam tákem hám? Wáina muná. Iná Táwi yá meng rákit me wa hulá kámá námán watá átkuku álo námámáyan hálén wawu niyá meng rákit me wa isutgim wata ámna kándáng ingga álo memeyan. Enendu wáina kámá ma árak. ²² Iná Ánutu yan me papia káiin uyéná watá ku ing mek, ámna náráwa kámuk hánám káwak ketná átaráng wawu mukmuro yan kumbi kinan átaráng, wáina hálendu niyá Jesu Son Iháhá wata naráng háting minek watá ku Ánutu yá átkuku sásáliná muná wa yámámáya me káto wáina táinet ingga miuk wa isutang yáminek.

²³ Uláp Jesu ya naráng háting mámá wata káluná watá ma tunggafená átuk wahára wu meng rákit me watán kumbi kinan átkiumán. Wáina áratne áwángga ku Jesu ya naráng háting mámá wata káluná yá hiták háliuk. ²⁴ Meng rákit me watá ku hánámá pin náni tángga átang áwángga ku Jesu Son Iháhá watán rám káiin áwán du nándá me pingnga álosim wata naráng hátitne ku Ánutu yá ámna náráwa kándáng ingga nánu. ²⁵ Kulá rám nahára wu naráng hákhátik watá há áwuk, wata ku meng rákit me watá pin náni tán ma átningumán.

Naráng hákhátik watá tán du Ánutu nágánangge háliumán

²⁶ Sándu Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámá kálu wahára kungga ku kámuk Ánutu nágánangge háliuráng, ²⁷ me umi kuhangga ku Jesu Son Iháhá watoyot tántápin tángga kutná wa táng sut sáni tánggániuráng. ²⁸ Kulá Jesu yan tombong hárá ku Juda nan me Grik nan, yáup nangge hánámá me yáup nangge muná along árená, me ámna me náráwa watá rina kámá ma hález. Jesu Son Iháhá watoyot tántápin tánggoeráng, wata ku sán kámuk ku káman re átaráng. ²⁹ Wáina wata ku sándu Jesu Son Iháhá watán tombong átaráng hálén wawu sándu Abraham nágánangge yá re átaráng. Wata ku Ánutu yá náut Abraham imámáya me káto wáina táinet ingga mengga inuk wawu sándu hányon iheráng.

4

Jesu yan yáup hárá kungga ku yáup nangge hánámá nándá Ánuntu nángánangge háliumán

¹ Waháranyon du ing, ámna káman da nanggená káman átgim watá ku máriya naning gán kutná kutná wa ihánggim. Kutná kutná wawu nangge watán pingnga ingga há átgim, enendu nangge wawu isikimo wáina hálendu kutná kutná wa ma pin yáni tátayan tárak, wata ku yáup nangge yá inanyon átgim. ² Nangge málám bu naning gá ámna nini yá málám me kutná kutná wa pin yáni tátaya iháng tunggap tánggim wata tárang káin árán kungga naning gá rám naránggim wahára ku wáina. ³ Nándu wáinanyon, nangge kíkimo nanará náni muná yá ina átang káwak nátán kálu hulá hulá átaráng me iruk wáik hulá hulá watán yáup nangge hálengga átkiumán. ⁴ Wáina átkiumán enendu Ánuntu yá rám tiuk wahára hánám bu Nanggená suring mán áwuk. Áwuk wawu ing, náráwa yá wa tángga táng tin ámna nangge hálengga Juda yan meng rákit me wata tárang káin yon átuk. ⁵ Wáina áwuk watá ku ámna náráwa nándá meng rákit me wata tárang káin átumán waháranan son náhán Ánuntu nángánangge háliumán. ⁶ Nándu Ánuntu nángánangge átkoemán, wata tángga ku Nanggená yan Iruk wa suring mán pahán náni kinan háuk. Wáina hang átang gu pahán yot ing mantángga san kunggoek, "Aba^{*}, Nan." ⁷ Wáina wata ku sándu son yáup nangge hánámá ma áraráng, ináku Ánuntu yá tán sándu málámba nángánangge háliuráng, wata ku málámbá náut álosim tiywiku wawu sándán.

Polyá Galesia ya narángpak tákuk

⁸ Uláp pu sándu Ánuntu ma naráng mená áturáng wáina hálendu ánutu kusák watán yáup nangge hálengga átkiuráng. ⁹ Iná inggálu wu Ánuntu há naráng meráng - son ing mein, Ánuntu yá há naráng sámek. Wáina enendu rina tángga ku son hurik tángga káwak nátán kálu hulá hulá me iruk wáik háláng yáni muná watán káin kungga ku son watán yáup nangge háleinán tánggoeráng? ¹⁰ Rámá rámá wu miti ya hahayan rám táwi, yap mirak kán rám táwi me yara mirak kán rám táwi wahára rina isusut ta mená wa há isutnemán ingga naránggoeráng. ¹¹ No sándán ket tárak wata narángga ku pitánggoet, náuta no yáup rina sán orek sáni káin tátut watá hánámá yakyawiwon wata.

¹² Yanuknukna, no pahánná yot ing sánin, nawu uláp meng rákit me isusut wa sangga sán inanyon háliut, wáinanyon inggálu ku sándá nák inanyon háleinéráng. Sándá nákka kandák kámá ma táng namuráng. ¹³ Sáni há naréráng wa, sutna ilalák pálak wata ku hulátingga hánám kung sándán káin me pingnga álosim wa mengga kut. ¹⁴ Rám wahára wu sutna ilalák pálak kut hálendu no sándá sárum namángga nákká taktak sáminek ingga narut, enendu wáina ma táuráng. Ináku sándá nák ku Ánuntu yan angelo me Jesu Son Iháhá táng tolinggaalat ina nák neháng tolíuráng. ¹⁵ Rám wahára wu heronge hánám tággá nák pahán namuráng, enendu inggálu ku heronge wawu rekálu kuk? Pálikup ing sánin, rám wahára wu nák háláng namámáya álo kámá hánám táuráng. Rám wahára sándá rahán sáni holengga namámáya wu álo yon holengga namánggalat. ¹⁶ Kulá inggálu ku rina? No me páliná wa sánánggoet wata ku sándá nák káyamna hálenggoeráng me?

¹⁷ Ámna wawu hahatingga pahán sáni haha tángga ku sán sáhát watán tombong háláhle wata tánggoeráng, iná watán káin du sán háláng sámámáyan nanará kámá ma átyámák. Watán nanará káin wawu sán sáháng horet sándá nák nepmanga ku yáni yot káman hálengga átnát wata tánggoeráng. ¹⁸ Ámna káman dá nanará álosim sánáng tolin narángga ku wa álo isutneráng. Rámá rámá wu wáina tággá átkuineráng, no sányot átnet wahára rewe muná. ¹⁹ Yanángánanggena, no láwit naránggoet wawu nangge yá tunggafeinát tát mam yáni yá láwit naránggátaráng wáinanyon narángga áre kungga Jesu Son Iháhá yan átkuku watá sándán pahán kinan táwi hánám háleiné. ²⁰ Ukuro hánám bu no rám nahára sányot ma árat wata. Iná na sányot há átang ináku me wa tángga hangga káluná hárá mengga sánánggem. No sándá narángpak hánám tángngátat, enendu no mulangán káin átnándat hálendu rina háláng sámánggem wawu ma narát.

Sara kálíng Hagar yan me tárakngá

²¹ Kulá sán niyá Juda yan meng rákit me wata tárang káin átnát ta naréráng watá nanániráng, sánda meng rákit me wa má hám naráráng? ²² Táwi yan me wu ing uyená yá átak, Abraham wawu nanggená ámnaná yará. Káman wawu yáup náráwa hánámá yan, hang káman wawu áwáná hánám along átuk watán. ²³ Nanggená yáup náráwa hánámá watán wawu kálu rehára nangge yá tunggafenggátaráng wa isutang tunggafiuk, iná áwáná hánám along átuk wata nanggená wawu Ánuntu yá me káto wáina táinet ingga Abraham inuk wa isutang gu watá tunggafiuk.

* **4:6:** Aba wawu Aramek me kálu ku "nan".

²⁴ Kulá pingnga wata kinan du me tárakngá yá áatak wawu ing, náráwa yará watá ku pahán káman me yará Ánutu yá káman Abraham imuk, káman Moses imuk wata tárakngá. Hagar yá ku ále yáilá Sainai káin pahán káman me imuk wata tárakngá. Pahán káman me wawu ing, ámna náráwa yá rámá rámá meng rákit me wa kámuk hánám isutang átningga ku meng rákit me watán yáup nangge hálengga átkuineráng.²⁵ Hagar watá ku ále Arebia káin ále yáilá Sainai watytot Jerusalem nahára áatak wata tárakngá. Jerusalem wawu hánámá yáup náráwa, iná yanángánanggená wawu yáup nangge rewe.²⁶ Iná Jerusalem kámá irawa káin áatak wawu mam náni. Wawu meng rákit me watán yáup náráwa muná, áwáná hánám Sara ina.²⁷ Táwi yan me háräa ing uyená,

"Náráwa kátoná kái niyá nangge ma iháng tingngátalák, heronge táinelák.

Náráwa kák niyá nangge iháng tingga láwit narená wa ma narulák, kák ku pahán álosim narángga hahatingga yon mantáinelák.

Náuta náráwa kátoná yá nangge iháng tinek wawu náráwa nánáun yáni pálak ká nangge iháng tingngátaráng wa iháng hátingga táup hánám iháng tinek."[†]

²⁸ Kulá yanuknukna sándu Aisak inanyon Táwi yá me káto wáina táinet ingga mengga Abraham inuk wata nángánangge.²⁹ Rám wahára nangge Ismael wawu kálu rehára nangge yá tunggafengngátaráng wa isutang tunggafiuk watá ku nangge Aisak Iruk Káungá yan hálang háräa tunggafiuk wa táng lem tánggiuk. Rám nahára wu tárak wáinanyon.³⁰ Wáina átkoek enendu Ánutu yan me yá rina mek? "Yáup náráwa hánámá wata nangge not wa yásurátá kundimálák, náuta máriya yáup náráwa wata nanggená yá áwáná hánám along átuk wata nanggená watytot naning gán kutná kutná wa ma horengga ihindámálák."[‡]³¹ Wáina wata ku, yanuknukna, nándu yáup náráwa wata nángánangge muná, ináku áwáná hánám along átuk wata nángánangge.

5

Jesu Son Iháhá wahára kungga ku meng rákit me wata tárang káin ma áramán

¹ Jesu Son Iháhá watá náháng along tiuk wáina hálendu meng rákit me wata tárang káin ma áramán. Wáina wata ku káto hálengga átang gu sáni táng kung son meng rákit me yan yáup nangge hágále wakáin ma tindráang.

² Narániráng! Nák ku Pol no ing sánindet, kep sáni marángga ku Ánutu rahálá háräa rongrongngá hálezinemán ingga nareráng hálén, wawu Jesu Son Iháhá watán yáup watá sán hálang sásámyan wawu káluná muná hánám.³ Sán ámna nini yá nándu Ánutu yot pahán káman hálezinemán ingga sáni álo ing met kep sáni marinéráng, wawu son hiták ing sánindet, wáina háräa táineráng, wata ku meng rákit me rina átak wa kámuk hánám kándang isutneráng.⁴ Iná sándá meng rákit me wa isurátné ku Ánutu yá ámna kándang ingga náhinek ingga narángga átninggoeráng hálendu wawu Jesu Son Iháhá háraran horengga Ánutu yá pahán námuk wa sangga kunggoeráng.⁵ Iná nándu Iruk Káungá yá hálang námán Ánutu yá náut álosim námámáya miuk wata hálengga átkoemán. Náut álosim wata hálengga átkoemán wawu málámbá ámna náráwa kándang hánám ingga náninek wa, náuta nándu Jesu Son Iháhá ya naráng háting mánggoemán wata.⁶ Káman dá Jesu Son Iháhá watytot átak hálén wawu kepma marená me kepma ma marená watá ále hánám hález. Iná káman dá Jesu ya naráng háting mámá kálú wahára káto átnek watá ku páliná hánám hález. Naráng hákhatik watá ku kámá ya kikiná nanará wa tán ámna watán átuku kái tunggafeinek.

⁷ Hulátingga ku kálú kándang wahára re háräa kungga átúráng, enendu niyá hánám bu pana hangga kálú sung sámán du me páliná wa ma isutkuráng?⁸ Kálú kándang sasayan me karo wawu Ánutu niyá mantáng sámángga átkoek watán káiinnan muná.⁹ Ing narineráng, yis isikimo watá támásáng watá kámuk tihangngáatak wáinanyon du me kusák isikimo watá ámna náráwa táup táwi iháng wáik tángngáatak.¹⁰ Nák nanarána kái du ing hánám narángga átat, Táwi yá álo hálang sáminek ingga naret wawu ing, sándu ámna kámá yan me ma isutnándáráng, ináku nákkán me ná rewe isutneráng. Iná ámna káman ni, kutná táwi me ámna hánámá, watá sán sáhág yakyawák tángga átninggoek wa, wawu málámbá kandák wa tánggoek wata watán márapmá táwi suwinek.¹¹ Yanuknukna, plípuk no Táwi yot pahán káman hákhaléa kep marinéráng ingga yánángga átninggoet hálén wawu náuta ku Juda yá emá re nák neháng lem tángga átkoeráng? Iná no watán nanará wata álo ingga mengga Juda yan meng rákit me isutnemán ingga sánánggem wawu Juda yá wata neháng lem ma tánggalát, me Jesu yá maripong háräa kámutuk wata me wáik ma menggalát.¹² Ámna niyá nanará sáni táng yakyawák tánggoeráng wawu káto hálengga kep mamará kálú wa isusut ta sánánggoeráng, wáina hálendu álo kámá wawu yáni wu yani ya kep yáni wa marángga ku ponggon yáni wa hányon ránineráng!

[†] 4:27: Aisaia 54.1 [‡] 4:30: Hulátitiná 21.10

¹³ Yanuknukna, pálipuk sándá along átneráng ingga ku Ánutu yá mantáng sámuk. Enendu sándá along átamán ingga kung pahán kakngá isusut kálu wahára hanirot, ináku sán káman káman wawu Táwi yan ámna náráwa wa kikiná kápángga watán yáup nangge hálengga átkuineráng. ¹⁴ Meng rákit me isusut wata mená wu wahára erek áthálek wawu ing, “Kaya kikiná rina narángngátalák wáinanyon nangge nuknukka ya kikiná narinelák.”* ¹⁵ Iná sándá kuk támgmán támgmán tágga orek sáni hára kámkáyam átkoeráng hálendu wawu ing naráng rákit táineráng, wáina táená wata kámuk naráng hákhátit sáni yá sohingga hangga wáik háléiwon.

Iruk Káungá yan kálu me pahán kakngá yan kálu

¹⁶ Wáina wata ku no ing sánin, sándó Iruk Káungá watán kálu wahára átkuineráng, watá ku pahán kakngá yan kikiná wa ma isutang átkuindárang. ¹⁷ Há naremán wa, pahán kakngá watá Iruk Káungá wa táng han tin ingga tán, Iruk Káungá watá pahán kakngá wa táng han tinán yon tán du yándi honhoren átnándamálak, wáina wata ku rina tátaya narineráng enendu ma táindaráng. ¹⁸ Iná Iruk Káungá watá sán sángorán átninggoeráng hálén wawu sándú meng rákit me wata tárang káin ma áraráng.

¹⁹ Kulá pahán kakngá yan ket tárák wawu hiták ing átak, málamamák, ket tárák reprepma, put ang gán ket tárák, ²⁰ ánutu kusák ináng sákngingi, Iruk wáik kán nanará isusut, kámkáyam tátá, menmen tátá, kámá yan kutná kutná kápáng naknarák, pahán káráp tágga kuk tátá, ka rewé háláng káman átnát tán nanará, honhoren tátaya nanará, kámá yá kámá táng han titiyan nanará, ²¹ álo kámá árát kápángga pahán káráp táng yámáma, umi káto nat ip raráhá, umi sinak táená kinan ket tárák kandák tátá, me ále ket tárák wáina wa. Uláp há sánut enendu son wanyon ing sánindet, ámna niyá ket tárák wáina tángga átkuinék wawu kungga Ánutu yan átkuku wata kinan ma háindák.

²² Iná Iruk Káungá yá ámna káman da pahálá kinan árán du átkukuná káin páliná ing tunggafen káineráng, kámá ya narán kikiná hálhé, pahán heronge, pahán láláp, pahán káráp sopmúná ma tátá, kámá háláng yámáma, ket tárák álosim tátá, rámá rámá kándáng re árán kangga meng toling mángngátarang, ²³ hangga yolopon átkuku, hang átkukuná kándáng pinná tátá. Meng rákit me káman dá ket tárák wáina wa ma táng han tindák. ²⁴ Ámna náráwa ni Jesu Son Iháhá watán pingnga watá pahán kakngá watyot watán kikiná wa iháng maripong hára kátit há kámumtuk. ²⁵ Iruk Káungá watá átkuku páliná námuk, wata ku nánda satne Iruk Káungá watá nángorán átkuinemán. ²⁶ Nánda náni ya kut náni ma tángga árindamán, kámá ya pahán yáñin hatne watá kuk ma táindaráng, me kámá yan kutná kutná wa ma kápáng narindamán.

6

Náut sungi itná hinelák wawu páliná watanan yon ihenelák

¹ Yanuknukna, nuk sáni káman dá kandák tán wáina táek ingga narángga hálendu sán ni Iruk Káungá yá sángorán átaráng sándá yolopon kungga inángga kut tu watá kandák rina táuk wa táng tolínék. Wáina tángtággu sáni wu kándáng gon háleng rákit tágga átkuineráng, sáni kung ingirunggingi wáina háranyon hanirot. ² Kámá háláng imán imán tágga márapmá sáni wa suwineráng. Kálu wáina isutneráng watá ku Jesu Son Iháhá yan kálu rina átak wa tát kándáng háléinek. ³ Kulá ámna káman du kutná muná, enendu málámbá nauw kutna árená ingga narángga átninggim, wawu nanaráná watá málám ingirunggingim. ⁴ Ámna náráwa káman káman dá málámbán átkukuná rina wa kangga narán álo hálendu wata herongená tainek. Watá málámbán átkuku watyot táng kámá yan átkuku yot tingga ma káindak, ⁵ náuta álo kámá ku ámna káman káman dá málámbán átkuku wata narángga pinná tángga átkuinék.

⁶ Ámna káman niyá Ánutu yan me wa sánáng tolín du sándá kutná kutná sání álosim wa kátu horengga iháng niyá sánáng tolínek wa imineráng.

⁷ Ámna káman dá málámbón ingirungginga no Ánutu álo ingirunginet ingga nariwon. Wáina kámá ma tátayan. Náut sungi itná hinék wawu máriya wu páliná watanan yon ihenék. ⁸ Niyá pahán kakngá ya heronge naráng mángga watán ket tárák wáik tainek wawu pahán kakngá watá páliná wáik táng tunggap táng mán máriya wáik hálengga muná kuinek. Iná niyá Iruk Káungá ya heronge naráng mángga watán ket tárák álosim wa tainek wawu Iruk Káungá watá páliná álosim táng tunggap táng mán máriya átkuku sásaliná muná wa tainek. ⁹ Wáina wata ku ket tárák álosim wa tángga kungga átang háláng haha ma táindaráng. Nánda ket tárák álosim wa tátaya háláng haha ma táindámán hálendu Ánutu yá rám tiuk wahára wu páliná álosim wa ihenemán. ¹⁰ Wáina wata ku rám rina hára ket tárák álosim wa kámá ya táng yámámayan hálén kangga ku wahára tainemán. Ámna náráwa kámuk ka ket tárák álosim táng

* **5:14:** Pris 19.18

yáminemán, iná ámna náráwa Táwi ya naráng háting mágga átaráng wawu hun káman ina átamán, wáina wata ku wa kálak hánám bu wáina táng yáminemán.

Polyá Jesu yan maripong ga heronge naruk

¹¹ Me kátu kímo náwu no nayon uyingga átat. Ná kaniráng, no kolem maming táwi kálu mena ná uyingga átat.

¹² Ámna niyá kep sáni marinérang ingga táup sánanggoeráng wawu wáina tángga ku Juda ámna ya rahán yáni hára kut náni árená hálengga átnin ingga wata wáina tánggoeráng. Jesu Son Iháhá yan maripong wata naráng háting mággoeráng ing mengga náháng wáik tánírot ingga narángga ku wáina tánggoeráng wa. ¹³ Ámna kámá kep yáni há maruráng watá meng rákit me yáni wa kándang ma isutnándaráng. Enendu sándá kep sáni marinérang ingga sánangga ku sán sut sáni hára rina táineráng wata ingga kut táwi ihineráng wata tánggoeráng. ¹⁴ Iná no ku naya kutna me ni kámá káman dá kutná ma táng hip táindát, ináku Táwi náni Jesu Son Iháhá yá maripong hára kámutuk, wata tángga ku no wata kutná wa rewe táng hip táinet. Jesu yá maripong hára yáup táuk watá ku káwak nátán kálu rina rina watá nák nanarána káin há sálíngék hálek, me no nawu maripong hára há kámutut ina hálek, wata ku káwak kán kálu rina rina wa ma isutnándát. ¹⁵ Kep mamará me muná wawu rina kámá ma hálek. Iná Anutu málámbá tán nándu ámna náráwa mirak háliumán watá ku kutná táwi hálek. ¹⁶ Anutu yá málámbán ukuro me pahán láláp wa san niyá me wa narángga isutang átaráng watyot átnek, ámna náráwa wa, wawu Anutu yan ámna náráwa hánám bu wa.

¹⁷ Ámna yá nuturáng ga sutna káin párángna yá há átaráng, kámá yá párángna wa kangga nák ku Jesu yan yáup ámna pálíná ingga nareráng. Wáina wata ku rám nahára átang kuinek hára ámna káman dá nák pahán márapmá son ma namindak.

¹⁸ Yanuknukna, Táwi náni Jesu Son Iháhá yá pahán sámangga iruk sáni káman káman watyot átnek. Wa pálipuk.

Pol yá Efesus yan papia uying yámuk

¹ Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu yá málámbán pahán isutang gu nák neháng tunggap tángga aposel yáup tátáya tiuk. Kulá no me ná uyingga se Ánutu yan ámna náráwa Efesus it yáilá káin Jesu Son Iháhá ya naráng hating mángga isutang átkoeráng sándan káin koek.

² Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán pahán láláp watá sányot átnek.

Jesu hárá kungga ku Ánutu yá alek kán kutná kutná álosim wa námánggoek

³ Ánutu kutná meng tárut táníñ, málám wawu Táwi náni Jesu Son Iháhá watán Ánutu, me wata Naning. Jesu Son Iháhá wahára kungga ku alek kán kutná kutná álosim wa iruk náni káman káman háláng imámáya námánggoek. ⁴Káwak ná ma táng tunggap taeñá átang málámbá Jesu hárá kungga rahálá hárá rongronggá átang me muná kándáng re átnát wata náháng tunggap tán málámbán pingnga háliumán. ⁵ Uláppon nánda kikiná narángga ku Jesu Son Iháhá watá náhályá yáup táníñ wahára kungga ku málámbá nágánangge hálaleyá náháng tunggap ták. Ánutu yá málámbán pahán isutang wáina ták. ⁶ Málámbá nanggená wata kikiná narángngáatak. Nanggená wahára kungga ku pahálá nán námuk wawu táwi hánám. Wáina ták wata nándá málámbá kutná meng tárut tángga átkuinémán. ⁷ Ánutu yá pahán námuk wawu táwi hánám, wáina hálendu maripong hárá Jesu sipmá yá háuk wahára kungga ku náháng yuwángga mukmuo náni yawonduk. ⁸ Wáina tángga pahálá káinnan náut nán náminán naruk wawu táwi hánám kulin háuk waháran du nanarár tiuk wawu uláp káwak ámna nándá ma kakaya táng kilak ting san átuk, enendu rám nahára ku nanaráná álosim wa há nálen kangga átamán, wawu Jesu Son Iháhá wahára. ¹⁰ Watán nanará wu rám málámbá narángga átak wahára wu kutná kutná alek káin me káwak káin wa lháng ámna yáilá káman wata tárang káin tinet ingga naruk, wawu Jesu Son Iháhá wa.

¹¹ Ánutu yá málámbán pahán isutang gu rina rina wa tán tunggafengngátaráng, wáinanyon du Juda nán náháng tunggap tán málámbán ámna náráwa háliumán. Wáina ták wawu uláp hánám wáina táinet ingga há naruk wa isutang ták. ¹² Wáina náháng tunggap ták wawu Juda nándá kálal hánám bu Jesu Son Iháhá wata naráng hating mángga isutnemán, wata ku Ánutu yan yamá me hálángngá ták wata narángga kutná meng tárut tángga átkuinémán. ¹³ Kulá ámna náráwa kámá káinnan sándu me páliná wa há naruráng wawu Ánutu yá son há sáhuk watán me pingnga álosim wa. Wata ku sándu Jesu Son Iháhá ya naráng hating mángga watoyt hányon tápingga átkoeráng. Kulá Ánutu yá ku uláp me káto miuk wa isutang gu Iruk Káungá wa sámuk wata sánggit ta árán du málámbán ámna náráwa hánám bá átaráng ingga naránggoeráng. ¹⁴ Nándu Iruk Káungá wa há táumán wata ku ing há naremán wa, máriya ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa wa náut álosim yámámáya miuk wawu hányon ihenemán. Jesu yá son áwángga náháng yuwán málámbot átnemán wahára ku kutná kutná wa ihenemán. Wáina ták wata ku nándu wata yamá me hálángngá ták wata narángga kutná meng tárut tángguinemán.

Ánutu yá nanará Efesus yámik ingga Polyá sáponga ták

¹⁵ No sándán pingnga ku ing met narut, sándu Táwi Jesu wata naráng hating mángga Ánutu yan ámna náráwa wa kámuk hánám pahán yámángga kikiná naráng yámánggoeráng.

¹⁶ Wáina wata ku rámá rámá no sáponga tánggoet wahára sánda narángga ku Ánutu heronge mená inángga sáponga tánggoet. ¹⁷ No rámá rámá sáponga hárá Táwi náni Jesu Son Iháhá watán Ánutu, Nan náni yamá pálak wa inánggoet wawu Iruk kán nanará álosim sámán du sándá málámbán me wata hulá wa kándáng narineráng, wahára ku málámbá kándáng naráng mineráng. ¹⁸ No sáponga tánggoet wawu málámbá pahán sáni watán kálu yalin yamá man du sán náut álosim sásámáya mantáng sámánggoek wata naráng yámineráng, wawu alek kán kutná kutná ihályá háleng yámángga átaráng wa. No sáponga tánggoet wawu sándá kutná kutná álosim Ánutu yá ámna náráwaná sándán tiyawiuk wata naráng yámineráng wata.

¹⁹ Hang no sáponga tánggoet wawu Ánutu yan háláng watá ku ámna náráwa niyá wata naráng hating memán wa táwi hánám wa háláng námángga átkoek wata naráng yámineráng wata. Ánutu yan háláng táwi watá kutná kutná kámuk kán háláng wa iháng hatingga átak. Watán háláng táwi nándán káin yáup tánggoek, ²⁰ watá yon uláp Jesu Son Iháhá hárá yáup tán Jesu yá há kámutuk háraran son hálángngá ták wata táng tárut tángga táng áráng alek káin ketná álák kálu tiuk. ²¹ Wáina tán irawa káin hánám árán du iruk káto káto háláng yáni pálak, ámna yáilá

yáni, kapman kámuk, me kutná kutná háláng yáni pálak wata Jesu Son Iháhá wata tárang káiin re átaráng. Ámna me iruk kut yáni pálak inggálu átaráng me máriya átneráng watá málámba tárang káiin re átkuineráng.²² Ánutu yá kutná kutná wa iháng Jesu Son Iháhá wata tárang káiin tingga málám tág tin wata yáni átak, wata ku kálu wahára kungga ku miti yan ámna náráwa wata yáni yáni átak.²³ Táwi yan ámna náráwa wawu Jesu Son Iháhá wata sutná, iná Jesu yan átkuku wata ku kutná kutná kámuk wata kinan tuwat hánám átnándak, hang málámbán ámna náráwa wata kinan wáinanyon átnándak.

2

Ámna náráwa nándu há kámurená enendu Ánutu yá tán Jesu yot há tárumán

¹ Uláp sándu mukmuro hulá hulá wa tángga átang gu iruk sáni wawu há kámurán áturáng.² Rám wahára wu káwak nátán kálu kandák hulá hulá wata kinan átang alek tátná hárá iruk wáik yáni yáni watán nanará isutang átkuráng. Iruk wáik watá emá re háng hálángngá hánám ámna kámá niyá Ánutu yan milun yayali tángngátaráng watán pahán kinan káiin yáup tángga átkoek.³ Uláp pu nán kámuk tombong wahára átang pahán wáik kakngá watán kikiná wa isutang átninggiúmán. Átang gu pahán náni kakngá watoy tu nánin nanará watán milun sungga átkumán. Wa átkumán wáina re átang ináku Ánutu yá wáina átang yumnakngá wáik rina iháháya tiyawíuk wa ihánggatnem.⁴⁻⁵ Mukmuro náni watá náháng lem tán há kámutang átumán, enendu málámbá nánda kikiná hánám narángga urák náni táwi naruk hálendu náháng tártu tán Jesu Son Iháhá watoy tártutang átninggoemán. Málámbá pahán táwi hánám námángga ku wáina tángga son náhuk.⁶ Ánutu yá Jesu Son Iháhá watoy náháng tártut tángga ku náháng alek káiin átang kutná kutná piñ yáni tátáyan kome wahára Jesu yot tin átninggoemán.⁷ Ánutu yá wáina táuk wawu inggálu me máriya málámbá pahán námuk wa hitál fág tunggap táin ingga táuk. Pahán rina námánggoek wawu táwi hánám kutná kutná kátu wa iháng hatingga hánám námánggoek wahára kungga ku náháng álolo tán Jesu Son Iháhá watoy ronrosin átkoemán.⁸ Ánutu yá pahán sámámáya naruk wa isutang gu son sáhuk. Sándá náut kámá káman táuráng ga wata ingga tángga Ánutu yá ma sáhuk. Ináku Jesu ya naráng hatinggá mámá kálu wahára re Ánutu yá hánámá ná hánám wáina táuk.⁹ Wáina táuk wawu sándá náut kámá yáup káman táng mát wata yumnakngá ya muná, wata ku káman dá málámbá kutná tángga árángga kukuyan du muná.¹⁰ Jesu Son Iháhá wahára kungga ku Ánutu yá tán ámna náráwa mirak háliumán. Wáina hálengga átang gu yáup álosim nándá tátáya uláppon há tiyawing námuk wa tángga átkukuya.

Jesu Son Iháhá watá kámkáyam tángga tombong yará wa tán káman háliumán

¹¹ Kep yáni marená watá sándu kep sáni ma marená wata ku sándu Ánutu yan tombong wata kinan ma áraráng ing sánángngátaráng. Wáina wawu ámna nangge yá re ket tá káwak sut hárá tángngátaráng. Ing narineráng, uláp wawu sándu kámá káinnan tunggafená hálendu¹² Jesu Son Iháhá watán tombong hárá ma áturáng, ináku mulangán áturáng. Hang Israel ámna háháleyan káluná muná, me pahán káman átnát mená Ánutu yá hárrotuk, me Israel iháng álolo tátáyan me káto wáina táinet ingga mená wata kinan ma áturáng. Sándu káwak ketnán Ánutu yá náut kámá álosim káman sásámáya miuk ka wata ma hálengga áturáng, me Ánutu ya ma naráng mená áturáng.¹³ Uláp pu mulangán hánám káiin áturáng, enendu inggálu ku Jesu Son Iháhá wata sipmá watá sáháng áwáng málámbot tin du Ánutu tangtang hánám wáina átaráng.

¹⁴ Jesu Son Iháhá málámbá pahán láláp wa táng hang Juda me ále kámá káinnan orek náni hárá tin du pahán káman háliumán. Uláp pu kumbi ina watá Juda me kámá káinnan wa náháng horen kámkáyam tángga átumán. Iná inggálu ku Jesu Son Iháhá watá kumbi ina wa yalingga ku kámkáyam tángga tombong yara átumán waháranan son náhán káman re háliumán.¹⁵ Jesu yá kámutuk wahára kungga ku Moses yan meng rákit me wa yawondang gu tombong yará wa tán tombong káman re mirak háliuk. Wáina táuk wahára kungga ku Juda me ále kámá káinnan wa náhán pahán káman háliumán.¹⁶ Jesu yá tombong yará árená wa tán tombong káman re hálengga Ánutu nuknukngá háliuráng wawu málámbá maripong hárá kámutuk wahára. Wáina táuk watá ku kámá yot kámkáyam tátá wa tán sálíkngiuk.¹⁷ Jesu yá káwak káiin hangga me pingnga álosim wa mengga ing miuk, "Pahán káman dá orek sáni hárá átné." Sán ámna kámá káinnan Ánutu tangtang ma áturáng sányot Juda nán Ánutu tangtang átumán wa me pingnga álosim ná nánuk.¹⁸ Jesu Son Iháhá wahára kungga ku Iruk Káungá káman watá rewe kámuk Juda me kámá káinnan wa háláng námán Nan náni wata rupmá káiin kumán.

¹⁹ Wáina wata ku sándu áwená ina muná, ináku sándu Ánutu yan ámna náráwa watoyot tombong káman re átaráng. Sándu Ánutu yan ámna náráwa pánipálíná hánám átaráng.²⁰ Sándu it Ánutu yá tánggim ina. Málámbá nán aposel yot profet náháng kumammá ya mangga ku Jesu Son Iháhá málám bu táng kumam káto ya ore hárá man watá it hálángngá ya átang it káto tángga átgim wáina.²¹ It kuratná watá kámuk hánám Jesu hárá sengsáráp tángga átang it wa tát Táwi yan it káungá káto hánám maming táwi hálengga átkoek.²² Sándu Jesu hárá hányon sengsáráp tángga átaráng, wata ku Ánutu yá kámuk sáhán málámbán it táwi hánám ina hálengga árát tu málámbán Iruk Káungá watá it wata kinan átkuinék.

3

Polyan yáup pu ále kámá káinnan wa Táwi yan me yánáná

¹ Hulá wata ku nák Pol no Ánutu yan káiin sáponga tánggoet wawu sán háláng sásámáya. Me pingnga álosim wa ále kámá káinnan sándán káiin mengga kunggoet wawu Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata tángga ku neháng kalabus kinan tit átat.

² No ku ing naret, sándá rareráng wawu Ánutu yá pahán namángga ku nák neháng tunggap tángga ále kámá káinnan sándán káiin me pingnga álosim wa meng tunggap tángga kukuya yáup namuk.³ Iná Ánutu yá yáup wáina táinet ingga naruk wata mená wawu uláp pu kilak átuk, enendu Ánutu málámbá nák há naliuk, wa no kátu isikimo rewe ná uyet.⁴ Wáina wata ku sándá me wa sángingga ku ing káineráng, nák ku me kilakngá Jesu Son Iháhá watán kálu wawu kándáng hánám há naret.⁵ Uláp rám káman Ánutu yá mená ná táng hiták kámá ma tiuk. Iná rám nahára wu Ánutu yá Iruk Káungá yan háláng hárá me wa táng aposel yot profet ná káungá nándán káiin hiták tiuk.⁶ Kulá me wawu ing, me pingnga álosim wahára kungga ku sán kámá káinnan me nán Israel watá tombong káman hálengga sut káman háliumán. Wata ku nán kámuk ká kutná kutná álosim Ánutu yá náminek ka miuk wa Jesu Son Iháhá wahára kungga ihinemán.

⁷ Ánutu yá tán du no me pingnga álosim wa meng tunggap tátáyan yáup nangge háliut. Málámbá pahán namángga málámbán háláng wa namán no wahára kungga ku yáup wa tánggoet.⁸ Nák ku ámna wáik Ánutu yan ámna náráwa wata márín yáni káiin átat, enendu málámbá pahán namángga yáup táwi ná namuk, wawu no ámna náráwa ále kámá káinnan watán káiin Jesu yan me páliná wa yánánáya. Me páliná watá ing mek, Jesu Son Iháhá watán kutná kutná álosim wawu kut yáni táwi árená hánám, wáina hálendu ámna náráwa nándá sángingga ma naráng háháliyan.⁹ Ánutu niyá kutná kutná iháng tunggap táuk watá uláp pon ámna náráwa yan káiin rina tátáya nanarátiuk wa táng kilak tiuk. Iná inggálu ku yáup ná nák namángga málámbá nanará rina táng kilak tiuk wa no meng tunggap tángga ku Ánutu yá wáina tángngátkak ingga yánáná wata yáup wa namuk.¹⁰ Ánutu yá yáup wa namuk wawu miti ámna náráwa hárá wa kungga ku angelo yot iruk wáik watá wawu Ánutu yan nanará hulá hulá álosim ingga kakaya.¹¹ Alek káwak ká ma tunggaféná árán yon nanaráná káiin wáina táinet ingga nanará háríuk, wáina hálendu áwángga Táwi nání Jesu Son Iháhá watá yáup táuk wahára ku tán hiták háliuk.¹² Wáina hálendu nándá Jesu ya naráng háting mánggoemán wahára ku nándá Ánutu kondolá hárá kungkungná kunggoemán.¹³ Wáina wata ku ing sánin, no sán háláng sásámáya láwit rina narángga átat wata sándá nák ka narángpak tángga háláng haha ma táindaráng. No wáina tángga átat watá háláng sámán Ánutu yot átkoeráng, wata ku sándá heronge narineráng.

Efesus yá káto hálengga átnát ta Pol yá sáponga táng yámuk

¹⁴ Nan Ánutu yá rina rina tánggoek wata hárá sánet wata naráng hátingga ku kondolá hárá átang tunna hárá imángga turingga hanggoet.¹⁵ Alek káiin angelo me káwak káiin ámna náráwa átaráng watán tunggafe fe yáni hulá wawu Ánutu rewe.¹⁶ Nák ku ing sáponga tánggoet, Nan dá kutná kutná álolosim táwi hánám wa sásámáya tiyawiuk, wata ku málámbán Iruk Káungá wa pahán sáni kinan molán tuwatang gu sáháng káto tán átnéráng.¹⁷ Wáina árát tu Jesu Son Iháhá wata naráng háting mánggoeráng wahára kungga ku watá pahán sáni káiin kome táinek. Son ing sáponga tánggoet, nangge nuk ka kíkiná nanará watá átkuku sáni káiin káto hánám átnek, wawu káráp pá ráhulá san káwak kinan kun káto átnándak wáinanyon átnéráng.¹⁸ Átang gu Ánutu yá málámbán ámna náráwa yot sán kámuk nanará sámán du nanará watá háláng sámán Jesu Son Iháhá yá nánda narán kíkiná háliuk wata hulá ing wa narineráng, wawu hahala hánám, hásák hánám, irawa káiin hánám, me kinan hánám koek wáina.¹⁹ No sáponga ing tánggoet, ámna káman dá Jesu Son Iháhá watá nánda kíkiná wáina naruk ingga ma nanaráyan, enendu sándá ku há naráng mineráng. Wáina wata ku kutná kutná álosim Ánutu yan káiin átak watá sándán káiin hányon átnek.

20 Ánutu yan háláng watá pahán náni kinan yáup tángngátak. Háláng wawu nándán nanará wa táng hátek. Nándá rina tátaya narángga inángngátamán watán háláng watá Ánutu yan háláng wa ma táng háhátiyan. 21 Wáina wata ku ámna náráwa yá Jesu Son Iháhá watyot málámbán ámna náráwa wa kápángga wata Ánutu kutná mengga meng tárut tángga átnemán, inggálu me rámá rámá, wa pálipuk.

4

Nándu Jesu Son Iháhá wata sutná ina

1 Nák ku Táwi yan yáup tángngátat wata ku kalabus kinan átat. No me káto mengga ing sánin, Ánutu yá sándá kálu kándáng wahára re átkuku wata mantág sámuk, wata ku sándu málámbá rina átkuku narek wahára re átkuineráng. 2 Rámá rámá sándu kámá ya tárang káin átang pahán láláp hárá re ket tárák sáni ku yolopon hárá wa yáleineráng. Pahán káráp sopmuná ma táng yámindaráng, ináku kíkiná naráng yámángga ku márapmá rina sámineráng wa sungga átnéráng. 3 Pahán káman átnát wawu Iruk Káungá watá námuk, wata ku rina tángga ku kálu wáina wa tángga pahán láláp wata kinan urum káman hálengga átnin ingga wata yáupmá háláng hánám táníneráng. 4 Kulá Jesu ya naráng háting mená nándu sut káman dá re ina átang Iruk Káungá káman wa rewe támán. Kálu wáinanyon du nán kámuk wawu náut kámá káman re Ánutu yá námámáya miuk wata hálengga átnát ta mantág námuk. 5 Nán kámuk wawu Táwi náni káman re, naráng hákháti káluná káman re, hang umi ku tárák káman re kuhumán. 6 Ánutu káman re átak, wawu nán kámuk ka Nan náni. Táwi yan ámna náráwa kámuk ka yáin náni átang, nán kámuk ka kinan átang, nán kámuk hárá kungga yáup tángngátak.

7 Iná Jesu Son Iháhá watá málámbán pahán isutang gu Iruk kán yáup hulá hulá wa horengga yáup tátayan háláng watyot nán káman káman námán tánggoemán. 8 Wáina wata ku Ánutu yan me yá ingmek:

“Irawa káin árángga kun du ámna ket ihená watá sárummá ya isutang árángga kut tu málámbá ámna náráwa yan kutná alósim tiyawiuk wa yámuk.”*

9 “Irawa káin árángga kuk,” me wata hulá wawu rina? Wata hulá wawu ing, hulátingga wu ámu káin káwak kinan háuk. 10 Ámna watá hulátingga ámu káin háuk ngáya ku árángga alek kinan irawa káin hánám kungga ku málámbán háláng watá rekáin rekáin wa kámuk hánám átnát wata. 11 Watá yon du kámá profet yáup tátaya yámángga, kámá aposel yáup tátaya yámángga, kámá evenselis yáup tátaya yámángga, kámá pasto yáup tátaya yámángga ku kámá wu Táwi yan me pingnga alósim wa yánang totolonyang yáup wa yámuk. 12 Jesu yá yáup wa yámuk wawu watá Ánutu yan ámna náráwa wa háláng yámát tu watá yáup alósim wa álo tángga ku ámna náráwa Jesu Son Iháhá wata sutná ina watá káto hálengga kándáng átnel wata. 13 Yáup wawu wáina re árán kungga nán kámuk ká Ánutu Nanggená wata naráng háting mángga málámba kándáng hánám naráng minemán. Wahára kungga ku pahán káman hálengga árátne ku naráng hákháti káin yá káto hálen Jesu Son Iháhá watán káin ket tárák rina rina átaráng watá nándán káin hányon átnéráng. 14 Nándá wáina átang gu nangge kíkimo yá ina ma átnandámán. Iná wáina átnemán wahára wu ámna me karo táng námángga nángnárunging yan me meineráng watá náháng wáik tainek. Wáina watá ku táp punggilá me iruk ká bot tángga wakálu wakálu tán ále rehára kukuya kunggim watá wakáin ma kunggim wáinanyon du nándá ma kuindámán. 15 Wáina ma átnandámán, ináku me pálipuk wahára re átang kámá ya kíkiná nanará kálu wahára átnemán. Wáina átang gu naráng hákháti náni watá tihangga táwi hálen Jesu Son Iháhá watán ket tárák wahára re rina rina wa tángga átnemán. Jesu wawu káwak sut káman da yáilá tiuk wáina, málámbán ámna náráwa nánda yáin náni, 16 iná nán kámuk wawu wata sutná ina. Káwak sut tán kurat me ulin watá áwáng gu sut wahára seng kunkun tángga ku káto átnandárang. Wáinanyon du nán Táwi yan ámna náráwa yá nuk náni kámá kíkiná kápángga háláng imán imán tángga káto átnandámán. Sut kátu káman káman watá yáin yáup wa kándáng táníneráng wahára wu sut kámuk watá káto átnéráng.

Táwi yan ámna náráwa watá átkuku mirak hárá átkuineráng

17 No Táwi kutná hárá me káto mengga ing sánindet, sándá Ánutu ma naráng mená yá ina átninggoeráng wawu sáineráng. Nanará yáni káin rina narángga átninggoeráng watá kámá ma háláng yámindák. 18 Pahán yáni wu káto hánám, wáina hálendu Ánutu ya ma naráng måráng. Wáina wata ku nanará yáni wawu páyung árán Ánutu yan átkuku wata kinan ma áraráng. 19 Watá rina rina tángngátaráng wata reprepmá ma narángngátaráng. Yáni wu ket tárák wáik hánám wa tángga wata kinan hánám hangga átninggoeráng. Rámá rámá wáina re tátaya narát táwi hánám hálengngátak.

* 4:8: Kap Papia 68.18

²⁰ Iná sándu Jesu Son Iháhá wata há naráng muráng wawu wáina tátáya ma hánám táuráng. ²¹ Pálipuk sán wawu Jesu ya naráng muráng wahára wu Jesu yan me páliná wa re isutang há sánang toliuráng. ²² Uláp pahán kakngá isutang átninggiuráng wawu me kusák hára kungga náut kámá wáik wa tátáya pahán tátárut tát watá sáháng lem tánggiuk, enendu ing sánang toliuráng, pahán kakngá isusut wa sangga átang gu ²³ sat Ánutu yá nanará sáni wa tán mirak hálezinek. ²⁴ Ánutu yá tán sándá ámna náráwa mirak málám inanyon rongrongngá hánám hálengga kández hánám re átneráng.

²⁵ Wáina wata ku sáni káman dá me kusák wahára ma átkuindaráng, iná nuknuk sáni yáninárdu me pálipuk rewe yánineráng, náuta náni wu sut káman da kátu rewe. ²⁶ Pahán káráp tángga hálendu kandák ma táindaráng. Pahán káráp emá re tángga átnarát káe yá kung ma háindak. ²⁷ Wáina hára Satan da tirak hing mát áwáng sángorán kandák tánírot. ²⁸ Niýá manek tángngáatak hálendu son ma táindak, ináku ketná yá hánám yáup álosim táinek ka ku niýá kesák táinek wawu waháranan iháng háláng yáminek.

²⁹ Pahán táng wáik tátáyan me káman dá sán milun sáni kálu ma áwáng háindak, ináku pahán táng káto tátáyan me watá re ku wáina áwáng háinek. Rám wa átneráng hára me álosim rina memeyan wa rewe mengguineráng watá ku niýá me wa narineráng wa hálang yáminek. ³⁰ Rina kámá tát Ánutu yan Iruk Káungá watá pahán márap táwon. Ánutu yá Iruk Káungá wa sámuk wawu sán hára sággit tingga sándu nákkán ingga mengga son sáhán along átneráng ingga ku wáina táuk. ³¹ Pahán suksuk, kuk nanará, pahán káráp, menmen, mengmán mengmán, me ket tárák kandák hulá hulá tátá wa erek sang hálineráng. ³² Ámna náráwa ya urál yáni narángga ket tárák álosim wa táng yámángga átneráng. Wáina átang gu kátu yáni sáineráng, Ánutu yá Jesu Son Iháhá watán yáup wahára kungga ku kátu sáni sáuk wáinanyon.

5

Yamá hára átkuinemán

¹ Ánutu yá málámba nángánangge sánda kikiná táwi hánám naráng sámánggoek, wata ku watá ket tárák rina tángngáatak wáinanyon táníneráng. ² Kámá ya kikiná naráng yámámá kálu wahára átninguineráng, Jesu Son Iháhá watá nánda kikiná narángga átkukuná wa nán hálang námámáya sáuk wáinanyon. Átkukuná wa táng Ánutu ya taha munganganá kikiná ting muk wáinanyon.

³ Sándu márámamák ma táindaráng, ket tárák reprepmá ma táindaráng, hang há árán nukngá ya mekmek ma táng kuindaráng. Ket tárák kátu kimo káman wáina kálu tát wata ingga meng sámánirot. Ánutu yan ámna náráwa sándá kálu wáina ma táng kuindaráng. ⁴ Sándá me wáik, me kandák me, me kakarák wáik wáina ma táindaráng. Ket tárák wáik wáina wawu nándá ma táng kuindamán, iná nándá wu heronge me rewe Ánutu inángga átkuinemán. ⁵ Sándu kández ing narineráng, niýá márámamák táinek, ket tárák reprepmá táinek, me há árán nukngá ya mekmek táinek wawu ánutu kusák ináng sákgená wáinanyon. Wáina pálak watá Ánutu yot Jesu Son Iháhá átkuku wata kinan kung hahayan tárák ku muná.

⁶ Kández háleng rákit táníneráng, ámna yan me kandák watá sángsárungingga sáháng uyin kung mukmuro wa tánírot. Ánutu yá milun yayali ámna wata pahán káráp táng yámángngáatak wawu ket tárák wáina tángngátaráng wata hánám. ⁷ Wáina wata ku ámna wáinana watyot nuknuk ma átnándaráng. ⁸ Uláp pu páyung kinan áturáng, enendu inggálu ku Táwi yá sáháng yamá hára ting san átaráng, wata ku inggálu wawu yamá yan ámna náráwa yá ina átkuinérang. ⁹ Sándu yamá hára átkut wata wata páliná álosim ing táng tunggap táinek, ket tárák álosim, kández re átkuku, hang me páliná isutang átkuku. ¹⁰ Táwi Ánutu yá rina átkukuya kikiná narek wa naráng rákit táníneráng. ¹¹ Sándá ámna niýá páyung gán ket tárák tángga átkut watyot nuk ma táindaráng, ináku sándá ku ket tárák wáina wawu kandák ingga meng tunggap tát ámna náráwa yá káineráng. Ket tárák wáina watá páliná álosim ma tindák. ¹² Milun yayali ámna watá ket tárák kilak tángngátaráng wa mengga nanarán tátáyan wawu reprepmá. ¹³ Iná yamá watá ku ket tárák rina rina wa iháng hiták tin du ámna náráwa yá wawu wáik ingga kápángngátaráng. ¹⁴ Yamá watá tán náut kámá káman dá hiták átang wawu watá hányon yamá mangga átnándak, wata ku me ing átak:

"Ni ámna kák ruhángga átalák, kák ku miráingga fárutnelák."

Tanggán káinnan dá tárrurátá ku

Jesu Son Iháhá wata yamá yá kák hára yamá máinek."

¹⁵ Wáina wata ku átkuku sáni káin kández hánám wa átkuinérang. Hohoná yá ina ma átkuindaráng, ináku nanará sáni pálak ká ina átkuinérang. ¹⁶ Sándá rám nahára átkuinérang wawu Ánutu yan káinnan ket tárák álosim wa kández táníneráng, náuta rám náwu wáik hára

átamán, wata ku kándáng hánám átneráng, rám watá hánámá sálíkngiwon. ¹⁷ Hohoná yan tárál wa ma taeñá ku Táwi yan pahán káin rina átak wa kándáng naráng rákit táineráng. ¹⁸ Umi káto táup nangga ma hohindaráng, kálu wáina watá sángorán ket tárák kandák wahára kunirot. Ináku sat Iruk Káungá watá ep káto sáhinek. ¹⁹ Kámá ya kap mantág yámineráng wawu Kap Papia káimnan, me miti kap waháranan, me Iruk Káungá yá pahán sáni káin kap rina sánang tolínek waháranan mantág yámineráng. Táwi yan káin kap milun sáni hárá me pahán sáni kinan mantágga átkuineráng. ²⁰ Rámá rámá Táwi náni Jesu Son Iháhá wata kutná hárá rina rina tunggafeng sámangngáatak wata Ánutu heronge mená inineráng.

Ámna náráwa ket tántán há taeñá watán me yángorá

²¹ Jesu Son Iháhá wawu Táwi náni ingga narángga ku náni tángga hangga nuknuk náni wata tárang káin átkuinemán.

²² Náráwa sándu, náñáun sáni ya tárang káin átneráng, Táwi ya tárang káin átnándaráng wáinanyon, ²³ náuta ámna yá ku áwáná ya yáilá átak, wawu Jesu Son Iháhá watá miti ámna náráwaná wata yáiñ yáni ya átak wáinanyon. Miti ámna náráwa wawu Jesu sutná kátu, ni Jesu málámbá son ihuk wa. ²⁴ Miti ámna náráwa yá Jesu Son Iháhá wata tárang káin átaráng wáinanyon du náráwa sándá rámá rámá náñáun sáni ya tárang yáni káin átneráng.

²⁵ Ámna sándu áwáwá sáni ya kikiná hánám narineráng, Jesu Son Iháhá watá miti ámna náráwaná ya kikiná hánám narángga átkukuná wa háláng yámámáya sáuk wáinanyon. ²⁶ Wa tán rongronggá hálaleyá wu umi yot málámbán me watá ku miti ámna náráwaná wa iháng yawolán málámba rahálá hárá rongronggá háliráng. ²⁷ Wáina taeñá ku rahánná hárá álosim hánám konep muná sinsín muná me kandák muná rong hánám átniráng ingga narángga wáina ták. ²⁸ Wáina wata ku ámna sándá áwáwá sáni wa kikiná hánám kápineráng, sáni ya sut sáni ya kikiná nereráng wáinanyon. Ámna niyá áwáná ya kikiná narek wawu málámba kikiná narek. ²⁹ Ing há naremán, káman dá málámba sutná táng káyam ma tánggim, ináku sungi sing mángga ku piñná kándáng tánggim, Jesu Son Iháhá watá miti ámna náráwaná wata tángngáatak wáinanyon, ³⁰ náuta nándu Jesu Son Iháhá wata sutná kátu. ³¹ Ánutu yan me yá ing mek, "Hulá náta ku ámna yá naning mamung yápmingga áwáná yot káman hálengga yará watá sut káman hálezinemálák."* ³² Me kilakngá náwu hulá tawi hánám, enendu no naret wawu Jesu Son Iháhá watyot miti ámna náráwaná málámbán hárá háléná wata mek. ³³ Iná me nátá wu ámna káman káman watá sáni ya kikiná nereráng wáinanyon áwáwá sáni ya kikiná narineráng ga mek. Hang náráwa sándá náñáun sáni ya kekendik táng yámineráng ga mek.

6

Nan mam me nangge yan me yángorá

¹ Nangge sándu Táwi yan pingnga yá átaráng, wata ku nan mam sáni yan milun susuwá hárá átneráng. Kálu wáina táineráng watá ku kándáng hálék. ² Táwi yan me yá ing mek, "Nan mamya tárgan káin átnelák," ingga meng rákit me hárá hulátek watá wáina mek wawu málámbán me káto wáina tunggafeinek ingga miuk watá wata kinan átak. ³ Me káto wawu ing, "Wáina átnelák wawu káwak ketnán átkuku ka yá kándáng re árán rám hásák átang átkuinelák."*

⁴ Nangge nanan yáni sándu nángánangge sáni wa iháng wáik tát watá sánda pahán káráp ma táindaráng. Ináku piñ yáni kándáng tángga ku iháng tolingga Táwi yan me kálu yánang tolingguineráng.

Yáup nangge hánámá yot ámna hulá yáni yan me yángorá

⁵ Sán niyá yáup nangge hánámá ingga átaráng, sándu ámna hulá sáni ingga niyá átaráng wata tárang yáni káin átang pahán sáni yot watán milun suwineráng. Rahán yáni hárá kandák tánínggom ingga ku Jesu Son Iháháya tárang káin rina átnándaráng wáinanyon átneráng. ⁶ Sándá ámna hulá sáni ingga átaráng yáni sáhángga árat watá álo kámá náhániráng ingga rahán yáni hárá re yáup hánghálánggá ma táindaráng, ináku nándu Jesu Son Iháhá watán yáup nangge ingga narángga ku pahán sáni Ánutu yan nanará wa isusut wata yáup táineráng. ⁷ Ámna yan yáup táemán ingga ma narindaráng, ináku Táwi yan yáup táemán ingga nangnaráng gu pahán heronge hárá re átang yáup táineráng. ⁸ Sándu ing narineráng, ámna káman dá yáup álosim tainek wawu Táwi yá yumnakngá álosim iminek, yáup nangge hánámá me yáup nangge muná along árená wawu tárakngá káman wáina re yáminek.

⁹ Kulá ámna hulá yáni ingga átaráng, sándu yáup nangge me rina yánet wa, sándá wata wáinanyon táng yámineráng. Yáup ma tát tu sárahinet ingga yánangga iháng piták ma táindaráng, náuta wa me sándán Táwi wu alek káin átak. Málámbá re ku ámna náráwa kámuk kán átkuku hárá wáina wáina ingga kápangga ku tárák káman re horeinek.

* 5:31: Hulátitiná 2.24 * 6:3: Meng Rákit 5.16

Táwi yan ámna náráwa sándu tewe ámna yá ina átneráng

¹⁰ Pukon da ku ing sánindet, sándá ku Táwi yot tántápin tángga árát tu málámbán háláng táwi watá sányot árán wahára kungga ku káto hálengga átkuineráng.¹¹ Káto átang Ánutu yá tewe ámna yan kutná kutná sut tátámot tán káto káto námínek wa tánggánengga átang gu Satan dá kilak átang rina rina nángnárunginingga tainek wa iháng hótinemán.¹² Nándu ámna náráwa yot ma erawánggumán, ináku iruk káto káto, me kutná kutná háláng yáni pálak rám nahára káwak ketnán páyung wa pinná tárang watoyot, hang ále tátiná ánu hára iruk wáik átarang watoyot erawánggoemán.¹³ Wáina wata ku Ánutu yá tewe ámna yan kutná kutná sut tátámot tán rina sámangga átkoek wa kámuk ihánggáneineráng. Wa ihánggánengga ku rám wáik hárá wu iruk wáik kot erawáwá hárá káto hálengga átneráng, me erawáwá watá sáliknginek enendu emá re káto hálengga átneráng.¹⁴ Sándá káto hálengga átnán wawu me páliná wa táng let sáni ina pánáp sáni hárá táng kik tángga, kálu kándáng átkuku wa táng siot káto ina muyip sáni pop taineráng.¹⁵ Me pingnga álosim watá ing mek, Ánutu yá ámna náráwa yot pahán káman hálenggoeráng. Sándá wata naráng hátinggoeráng wawu erawáwáyan tiyawingga ku su mongoeráng ina hálek.¹⁶ Wata kátu yon du naráng hákhátik hárá átkuku wa taineráng watá ku palang kátu yá ina árán du Satan dá sáut lánggop pálak wa mulán áwineráng watá wahára kátingga háineráng.¹⁷ Ánutu yá son hárá náhukingga narát tu watá at káto yá ina átsáminek. Iná Ánutu málámbán me watá ku Iruk Káungá yan kápik ká ina átsáminek.¹⁸ Hang Iruk Káungá watán háláng hárá ku sáponga tángguineráng. Rámá rámá sáponga tángga háláng námángingga Ánutu inángguineráng. Wáina tángga ku háleng rákit tángga átang Ánutu inát tu málámbán ámna náráwa wa háláng yámangga átnek. Kálu wáina wa ma sáindaráng.

Me pukon yánuk

²¹ Tíkikus yá ku no átkoet me rina rina tángga átkoet wata pingnganá sáninek. Málám wawu nuk náni Táwi yan yáup ámna álosim, no málámba kíkiná naráng mánggoet.²² No wa suring me sándán káin áwángga ku nándá rina átkoemán wata sánán narineráng, hang waháranyon du sáni sáháng káto tainek.

²³ Nan Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá yanuknukna sán pahán láláp sámangga sáháng káto tán du sándá naráng hákhátik hárá káto átang kámá ya narát kíkiná hálengguinek.²⁴ Ámna náráwa niyá Táwi náni Jesu Son Iháhá wata kíkiná táwi hánám narángga ma sangguráng wawu Ánutu yá pahán sáminek.

Pol yá Filipai yan papia uying yámuk

¹ Nák ku Pol, Timoti yot nát tu Jesu Son Iháhá watán yáup nangge. Kulá na Pol no papia ná uye ku sate Jesu Son Iháhá watán ámna náráwa it yáilá Filipai káin átaráng sándán káin áwek. Hang wata kinan ámna ni miti ámna náráwa pín yáni tátáyan, me ámna náráwa ni miti ámna náráwa háláng yámámáyan watán káin hányon áwek.

² Nan náni Ánuto yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán du pahán láláp pá sányot átnek.

Pol yá Filipai ya narángga Sáponga táng yámágga ku wata heronge me Ánuto inánggiuk

³ Nák ku Pol no rám kámá sánda naráng hátinggoet wahára wu heronge me Ánutuna inánggoet. ⁴ No Ánuto yá sán kámuk háláng sásámáya sáponga tángga inánggoet wahára wu pahánná álosim hánám nangnaráng inánggoet. ⁵ Hulátingga sándá Jesu yan tombong háluráng wahára átang inggálu áwángga átkoeráng wahára sándá nák háláng namángga me pingnga álosim wa ámna náráwa yánanggoeráng wata no álosim hánám naráng sámanggoet. ⁶ No ing hánám há naret, Ánuto málámbáyon iruk sáni kinan káin yáup álosim tátáya huláting sámuk wawu málámbá wáina re tángga árán kungga Jesu Son Iháhá watán rám háléinek wahára wu yáup wa pukon tán salíkginek.

⁷ Sándú pahánná kinan hánám átaráng, wata ku no sánda álosim hánám naránggoet wawu kándang hálek. No kalabus kinan átkoet me, káyam bá me páliná táng hang titiya tát áráng hákhátik tángga me pingnga álosim wawu pálipuk hánám ingga ámna náráwa yánanggoet wahára wu Ánuto yá nák pahán namuk, wáinanyon du sán kámuk pahán sámuk. Pahán wa námuw wahára kungga ku málámbán yáup wa tánggoemán. ⁸ Ánuto málámbá ing wawu pálipuk ingga narángga átak, Jesu Son Iháhá yá sánda kíkiná naránggoek wáinanyon du no sánda kíkiná narángga ku pahánná káin sán sásáháya táwi hánám naránggoet.

⁹ Rámá rámá no sáponga tánggoet wawu Ánuto ya kíkiná nanará káluná me nukngá ya kíkiná nanará káluná watá sándán átkuku káin emá rewé táwi hánám hálengga kungga átkuinék, hang iruk kán kálu nanará sáni yá táwi hálén kándang gu wáina kandák ku wáina ingga naráng rákit tángga átkuineráng. ¹⁰ Wáina wata ku ket tárák kámuk wa sándá kándang kápang rákit tángga ku resim bu álosim hánám wa ihángguineráng. Wáina wata ku Jesu Son Iháhá watá son áwinek rám wahára wu Ánuto rahálá hárá kandák ká sán hárá ma átnándák ináku rongronggá hánám átneráng. ¹¹ Wáina átang Jesu Son Iháhá yan háláng wahára kungga ku ket tárák álosim bán páliná watá sándán káin tuwatang átnek. Iná ámna náráwa yá ku wa kangga ku Ánuto kutná meng tárut táineráng. Sáponga ku wáina kálu táng sámangga áwánggoet.

Pol yá kalabus kinan átuk watá ku me pingnga álosim wa táng káto táuk

¹² Yanuknukna, sándá ing narineráng, nák hárá rina tunggafiuw watá Táwi yan me pingnga álosim watán kálu wa ma suwuk, ináku watá háláng imán du me pingnga álosim watá káto hálengga átkoek. ¹³ Wáina wata ku tewe ámna kámuk Rom bán ámna yáilá Sisa yan it pinná tátá me ámna náráwa táwi yon watá no Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata ku ámna kámá yá neháng kalabus kinan tiuráng ingga hárarérang. ¹⁴ Táwi yan ámna náráwa táup táwi hánám bá yon du no kalabus kinan átkoet wata pingngana naránggoeráng. Kulá nák pingngana watá ku pahán yáni táng káto tán Táwi yan káin naráng hákhátik tátá watá káto hálengga átkoek. Wáina tángga ku pikpito ma narená hánghálánggingga átang Ánuto yan me wa meng tunggap tángga kunggoeráng.

¹⁵⁻¹⁶ Ámna kámá yá ku nanará álosim wahára átang nák háláng namámáya narángga ku Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa meng tunggap tángga kunggoeráng. Ámna wawu ing hárarérang, no kalabus kinan átkoet wawu me pingnga álosim wa táng káto tátáya, wáina hálendu nák ka kíkiná hánám naráng namángga ku Táwi yan me wa mengga átninggoeráng.

Iná ámna kámá yá ku no yáup tánggoet wata kalán nán yon du nákká pahán kandák naráng namángga ku neháng hang tingga yáni ya kut yáni táng hip tátáya, wata ku Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa meng tunggap tángga kunggoeráng. ¹⁷ Ámna wawu yáni rina átnát wata narángga wata ingga ku wáina tánggoeráng, hang wawu nanará kándang watá wavyot árán ma táng kuráng. Máraptá suwánggoet wawu kalabus kinan átkoet wa, son du márapmá nukngá nák ketcnán tinin ingga wata wáina tánggoeráng. ¹⁸ Wáina tánggoeráng enendu káman niyan káin nanará álosim watá átmán Jesu Son Iháhá yan me menggoek, me nanará kandák watá átmán Jesu Son Iháhá yan me menggoek wawu álo kámá re. Ámna kámuk wáina tánggoeráng wawu Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa mengga kunggoeráng. Wáina tát tu no heronge hánám naránggoet.

Polyá kámumnet me há átnet wawu álo rewe ingga naruk

¹⁹ Nák ku heronge hárá rewe átnet, náuta sándá sáponga tángga nák háláng nanamáya Ánutu inánggoeráng, me Jesu Son Iháhá watán Irulk watá neháng káto tánggoek wata. Ná ku ing hárá naret, márapmá rina tá nehángga átkoek, enendu kálu yará wa met wahára kungga ku Ánutu yá háláng namángga káyam ket yáni háraranan son nehinek. ²⁰ Wáina wata ku no pahánna yot hánám ing naret, no hánghálángngingga átang gu náut kámá kandák káman ma táindat. Kandák káman tángga ku Ánutu rahálá hárá reprepma naringgom. Inggálu me máriya wawu pikpito ma narená káto re átang ket tárak álosim ráma ráma tánggátat wa rewe tángga átnet. Kámumnet me átnet wawu rina rina tánggoet watá ku Jesu Son Iháhá wata kutná meng tárut táinek. ²¹ Iná nákkán nanará káin wawu ing, no ma kámurená átnet wata hulá wawu Jesu Son Iháhá wata kutná meng tárut tángga átnet, iná há kámumnet wawu álosim hánám, náuta Jesu yot átnemát. ²² Iná no ma kámurená átnet wawu yáup tángga áre yáupna wata páliná yá álo kámá ságga átnek. Kámumnet me há átnet wawu álosim re, enendu resim bu álosim hánám? Wawu ma narát. ²³ Yayará wawu álosim rewe. No kung Jesu Son Iháhá watoyot átnet wawu álosim hánám ingga naret. Kámumtang kung Jesu yot átnet watá ku káwak káin átnát wa táng hátek. ²⁴ Wáina enendu káwak káin há átang sán háláng sáminet wawu kutná táwi hánám. ²⁵ No me wawu pálipuk ingga narángga átkoek, wata ku no ing hárá naret, no káwak ketnán há átang yáup tángga háláng sáme naráng hákhatik sáni yá káto hálén heronge átneráng. ²⁶ Wáina tae ku rám no son sásáháya sándán káin áwinet wahára ku sándá nák nahángku ku Jesu Son Iháhá wata heronge táwi hánám táng mágga ku kutná meng tárut táineráng.

Ánutu yá Filipai iháng toliuk ngáyá ku márapmá susuwáyan káluná wa hányon mengga ting yámuk

²⁷ Kutná táwi hánám wawu átkuku sáni yá kándág re árán Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa rewe isutang átkuineráng wa. Wáina árat tu no áwángga sáhinet, me pingnga sáni re narinet wahára ku no ing hárá narinet, sándu káto hálengga pahán káman me nanará káman hárá re átang gu hánghálángngingga ámna náráwa yan naráng hákhatik káin me pingnga álosim wa táng káto táng yámineráng. ²⁸ Niyá yáup wata ingga sáháng káyam tát tu ma pitáindaráng. Wáina tát sáhánggu ku káyam bá ku ing narineráng, nándu Ánutu yá náháng lem hárá tainék, iná sándu málámbá háláng sámangga son sáhinek ingga sáhánggu ku wáina narineráng. Ánutu málámbá ku wáina hánám táinek. ²⁹ Ánutu yá Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámáyan káluná wa táng tolinc sámuk waháranyon du Táwi ya naráng háting mággoeráng wata ku wa isutang gu márapmá susuwáyan káluná wa hányon mengga ting sámuk. ³⁰ Sándá márapmá rina suwánggoeráng wawu no sáni yot wakáin átang suwánggiut wáinanyon, hang rám nahára kalabus kinan átang suwángga átkoet wáinanyon.

2

Pahán káman átang gu ámna náráwa iháng álolo táinemán

¹ Sándá Jesu Son Iháhá watoyot tántápin tángga átkoeráng, wata ku málámbá pahán sáni táng tárut tángga átkoek. Me Jesu yá sánda kíkiná hánám naránggoek, wata ku sándá pahán láláp tángga átkoeráng. Me sándá Irulk Káugá watoyot pahán káman átkoeráng. Hang Ánutu yá sánda urák sáni narángga sáháng álolo tánggoek. ² Sáni wáina átang gu nanará káman re káma ya kíkiná narángmán narángmán tátá watá orek sáni hárá árán pahán káman re átneráng. Iná sándá wáina átneráng hálén wawu nák pahánna yá álosim hánám hálén. ³ Rina rina táineráng wahára wu sáni ya re narát árená hálén kut sáni táng hip ma táindaráng, ináku sáni ya narát hánén hálén kámá kápát kut yáni táwi ina háleneráng. ⁴ Sán káman káman dá sánin pahán káin rina átak wata re ma narindaráng, ináku ámna náráwa nukngá yan pahán káin rina átak wa háláng yámánin ingga narineráng.

Jesu Son Iháhá yá málám tángga han Ánutu yá táng áráng tiuk

⁵ Pahán nanará sáni wu Jesu Son Iháhá watá pahán nanará rina tingga átkoek wáinanyon tingga átkuineráng. Kulá pahán du ing tingga átkoek:

⁶ Málám bu Ánutu yon, enendu watá Ánutu yan uliháláng nák hárá átak wa káto tángga árin ingga ma naruk.

⁷ Ináku málámbán kut táwi wa wáina san árán málám tán ále hánám hálíuk.

⁸ Ámna nangge hánám hálengga yáup nangge hánámá kutná muná ina hálíuk.

⁸ Ámna nangge hánám wáina hálengga ku málám tángga hangga Ánutu yan nanará isutang kámumtuk. Wa kámumtuk wawu hulá kámá hánám, wawu maripong hárá kámumtuk wa.

⁹ Hulá wata hánám bu Ánutu yá Jesu táng hip táng áráng tin árená hánám árán, kut káman imuk wawu álo kámá hánám, kut watá ku kut kátu wa erek hánám iháng hátek.

- 10 Ánutu yá wáina tán du alek káiinnan, me káwak káiinnan, me káwak tárang káiinnan
watá kámuk hánám turingga hangga tun yáni hárá imángga Jesu kutná meng tárut táingga
wata tárang káiin re átneráng,
11 hang milun kámuk ká ing meng tunggap táineráng,
“Jesu Son Iháhá wawu Táwi” ingga meineráng. Wáina meineráng wawu Nan Ánutu
kutná meng tárut táineráng.

Nándá ku ámna náráwa orek yáni hárá alek káiin hitung gá ina Yamá mangga átkuinemán

12 Wáina hálendu, yanuknukna pánpálíná, sándá ku rámá rámá Ánutu yan milun
isutnánadaráng, wáinanyon du inggálu wáina re isutang átkuinéráng. No sányot áre wahára re
ma isut kuindaráng, ináku sányot átneet me ma átnándát wawu sándá ku kándáng re átang
átkuinéráng. Ánutu yá son sáhángga ku sándá málámba rahálá hárá rongrongngá hánám
háháleya ku wata yáupmá táingga átkoek, wata ku wata narángga sáni táingga hangga Ánutu
tárang káiin átang gu mukmuro táninggom ingga wata pikpito narángga hánghálángngingga
átang ket tárák álosim wa rewe táingga átkuinéráng. 13 Ánutu málámbá pahán sáni kínan káiin
yáup táingga áráán pahán sáni tárurán du sándá rina tátáya narek wawu málámbá háláng sámán
wa tánggoeráng.

14 Sándá rina rina táineráng wata mená yon táwi táingga menmenná pálak ma táng
kuindaráng. 15-16 Wáina táingga ku Ánutu nángánangge yá ina átang ámna náráwa rahán
yáni hárá kandák ma árená rongrongngá kándáng re átneráng. Me átkukuná pálak wa
táingga átang ámna náráwa yámámáya tángguineráng, hang ámna náráwa niyá kálu kándáng wa
sangga kandák hánám átaráng wata orek yáni hárá alek káiin hitung gá Yamá mangga
átnándaráng sándá wáinanyon átkuinéráng. Wáina átneráng watá ku Jesu Son Iháhá watá son
áwinék rám wahára wu no sándá ket tárák álosim tánggoeráng wata heronge narángga meng
toling sámángga ku ing narinet, no yáup táwi rina tánggiut watá hánámá ma háluiuk ingga
narinet. 17 No Táwi yan yáup tánggoet wata ámna kámá yá nák nutkámut tátáya tánggoeráng.
Sándá Jesu ya naráng háting mánggoeráng, wawu átkuku sáni wa taha sáni ina Ánutu yan alta
káiin tinggoeráng. Iná nák há nutkámut tát hálendu nák sipna watá ku taha titiya wáin kulená
wa ina hálendu sándá átkuku sáni táng taha ina tinggoeráng wata ketnán kukuliyán wáina
háleinek. Wáina tunggafeinek enendu nák ku heronge rewe átang átkuiné, hang no sányot
heronge táingga átang átkuiné. 18 Kulá wáinanyon du sándá heronge rewe táineráng, hang
sándá nákkot heronge táingga átkuinemán.

Polyá Timoti suring mán Filipai káiin kukuya miuk

19 Táwi Jesu yá narán álo hálen wawu Timoti suring me sándán káiin kungga rám rina
hárá nákkán káiin son áwinék wahára ku sándán me pingnga nanán narángga ku no heronge
narinet. 20 Ámna nukngá kámá wa ina nákkot nahára kámá ma árak, iná ámna málám náwu
nákkot pahán káman hálen sán háláng sásámáya pahán yot yáup tánggoemát. 21 Ámna nukngá
kámá wu yáni pahán káiin rina átak wata rewe narát árená hálendu Jesu Son Iháhá yan
yáup wa meng isurát kuku wata na narángguráng. 22 Iná Timoti yan ket tárák álosim wawu
sáni kangga ku yáup ámna álosim ingga sáni hárá kangngátaráng wa. Sáni hárá nereráng wa,
watá háláng namán du me pingnga álosim wata yáupmá tánggoemát wawu nangge káman dá
naning háláng imángngáatak tárák wáinanyon. 23 Wáina wata ku no sopmuná ingmen suring
me sándán káiin áwánggim, enendu hulátingga hánám bu nák hárá rina tunggafen káiin ingga
wata hálet. 24 Iná nák ku ing hánám hárá narángga átak, Táwi yá kálu táng toling namán du
máriya sim bu hánony áwángga sáhinet.

Polyá Epafrotitus suring mán Filipai káiin kukuya miuk

25 Kulá hang nanará káman du ing naret, Epafrotitus kálak hárá suring me sándán káiin
son áwinék. Ámna wawu nák nukna me yáup nákkot káman tángngátamát, hang ámna wawu
tewe ámna yá hánghálángngingga erawángngátaráng tárák wáinanyon du miti yáup tánggoek.
Ámna wawu sáni suring mát áwáng sánin me nanuk. No náut ta kesák tát wahára háláng
namámáya suring mát áwuk. 26 Ámna málám wawu sán sásáháya táup táingga átak, hang
ing hánony naruk, málámbá ilalák tákum wawu sándu hárá naruráng, enendu málám bu álo
háliuk me muná wawu sándu ma nararáng, wata ku pahán márap táwi hárá átak. Wáina
hálendu, no suring me sándán káiin kuinek. 27 Wawu pálipuk, ilalák márapmá hánám táingga
hála kámutuk, enendu Ánutu yá urákgá narángga ku ilalákngá wa tán álo háliuk. Ánutu
yá wata re urákgá ma naruk, ináku nák ka urákna hánony naruk, wawu márapmá táwi
nukngá yá nákkot átnát ta ma naruk. 28 Wáina wata ku no hárá hánám suring me áwán du
sándá kat álo áráán kangga heronge narineráng, me no sánda ingga narángpak ma táindát.
29 Rám Epafrotitus yá sándán káiin áwáng hinek wahára wu sándá ku wa Táwi kutná hárá álo

kámá áwelák ingga inángga heronge táwi hánám táng mineráng. Sándá ámna wáinaná wawu kut yáni táng hip tágguineráng.³⁰ Jesu Son Iháhá watán yáup pa ingga átkukuná hálá sáuk. Málámbán átkuku wata narán táwi ma háliuk, ináku nák háláng nanamá wata narán táwi háliuk. Sándá háláng nanamáyan wawu káluná muná, wáina wata ku Epafroutus yá sándán kome tángga nák háláng namánggiuk.

3

Niyá Jesu ya naráng háting minek wawu ámna náráwa kándáng hánám

¹ Yanuknukna, me nukngá ing sánin, Táwi ya heronge hánám naráng mineráng.

No me ing son uying sámámáya takta ma narát, náuta me nátá ku háláng sámán álo kámá átneráng.

² Ámna kámá ang páyom bá ina ket tárak wáik tángga átninggoeráng ga ku sándá háleng rákit kándáng tángga átkuineráng. Ámna wáinaná watá ku ámna ing yánang tolinggoeráng, "Sándá átkuku sásáliná muná wa táníng ingga wawu kip sáni wa mamará hálezinek." Me wáina yánangga átninggoeráng, enendu me wawu kusák hánám.³ Iná nándu Ánutu yan ámna náráwa pánppáliná hánám. Nándu Iruk Káungá watán háláng hárá Ánutu ináng sáknginggoemán. Nándu Jesu Son Iháhá watán yáup hárá re ku Ánutu yá son náhuk wata heronge hánám narángga Jesu kutná meng tárut tánggoemán, wáina wata ku, ing há naremán, ámna yá yáni ya sut yáni hárá tárak hulá hulá rina tángngátaráng watá kámá ma háláng yámindák.

⁴ Iná sut tán kutná kutná watá álo háláng nánámáyan iná wawu nák ku álo kámá hánám wáina átgem. Ámna kámá yá sut tán kutná kutná hárá háláng yáni tin átaráng wáina no átang iná wawu no erek hánám iháng hátinggem.⁵ Nák ku tunggafengga rám 8 áre ku kepna maruráng. Iná nák ku Israel ámna náráwa waháranan, me tombong Benjamin waháranan, me nanna me mamma wawu tombong Hibru hánám wata ku nawu Hibru hánám bon. Nák ku tombong Farisi hálendu Moses yan meng rákit me wa kándáng hánám isutnándat.⁶ Uláp pu no Jesu yan ámna náráwa wawu Ánutu káyammá ingga naránggiut, wata ku Ánutu kutná meng tárut táníngga ku wa iháng lem táup hánám tánggiut. Iná ámna náráwa yá meng rákit me wahára ting kung nákkán átkuku wa káineráng wawu nákkán kandák kámá ma káindáráng.

⁷ No uláp pu ále hulá hulá wáina tae Ánutu yá wa kápángga ku neháng áloló táinek ingga wáina tánggiut, enendu inggalu ku Jesu Son Iháhá wata naráng háting mánggoet, wata ku sut hárá hulá hulá wáina tátá wawu nare ále hánám hálenggoek.⁸ Wata kátu háranyon du ing, no naret tu Táwah Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámmá wawu kutná táwi hánám, wata ku kutná kutná kámuk hánám wawu kápe ku ále hánám hálenggoeráng. Nák ku Jesu ya naráng háting mángga ku kutná kutná kámuk wawu erek hánám há sang hálilut. No wa kápe ku susut ina hálét Jesu Son Iháhá wa rewe káto tángga⁹ watyot ronrosin átkuinemát. No meng rákit me watán kálu wa isutnet wata re ámna kándáng ma háléindát. Ináku ámna kándáng háléleyan káluná wawu Jesu Son Iháhá ya naráng háting mámmá wa rewe. Jesu ya naráng háting mátné ku Ánutu yá ámna náráwa kándáng ingga náninek.¹⁰ No Jesu Son Iháhá wata kándáng hánám naráng minán naret. Jesu yá há kámurán Ánutu yan háláng watá son táng tárut táuk. Ánutu yan háláng watá nákkot átket wata naret. Rám na márapmá suwánggoet wahára ku naráng kung Jesu yá márapmá hárónyon suwuk wa narángga ku watá neháng káto tánggoek, hang no ku Jesu yan yáup wa háláng imámáya kátkámut ta tiyawinet, tárak wáinanyon du Jesu yá nák háláng namámáya kámutuk.¹¹ No me wa mengga háet wata páliná yá há tunggafeineráng ga naret, náuta máriya ku Ánutu yá kátkámut háraranan son há neháng táirut táinek ingga naret wata.

Polyá tawon tená hárá kung heheya hururung kungngáatak

¹² Jesu Son Iháhá watán ket tárak ká átek wáinanyon hánám nákkán ket tárak watá kung wahára hánám ma árak, wata ku nawu kándáng álo átat ingga ma menggem, ináku rámá rámá wu yáup háláng hánám tángga Jesu inanyon háléleya yáupmá tánggoet. Jesu yá no málám inanyon átnát ta narángga málámbán pingnga ya há nehuk.¹³ Yanuknukna, nawu ket tárak wáina hánám há tángga átat ingga ma narát, iná no nanará káman naránggoet, wawu uláp rina tánggiut wata ma naránggut, ináku yáup háláng tángga ku máriya rina tunggafeinek wa tátá wata nanará tinggoet.¹⁴ Nák ku yumnak álosim wa táníng ingga tawon tená wahára kung heheya hururung hánám kungga átkoet. Yumnak wawu ing, Jesu Son Iháhá watá yáup táuk wahára kungga ku no áráng alek káin Ánutu málámbot álo kámá átnát ta wata ingga mantáng namuk.

¹⁵ Kulá sán niyá naráng háléháti hárá hárá káto hálengga átaráng hálendu sándá ku nanará álosim no wa met wawu pálipuk ingga narángga ku wa isutneráng. Iná nanará sáni yá kámá

átak hálen wawu Ánutu málámbá ku nanará sáni wa táng tolingga táng kándáng ting sáminek.
 16 Iná kutná tawi hánám wawu ing, nándu Ánutu yá nanará páliná há námán kangga táumán wa káto tángga átang wa isutnemán.

17 Yanuknukna, sándá ku nákkán ket tárák rina wa há káuráng, wata ku kung nuknuk sáni hára sengsáráp tángga ku nákkán ket tárák watá isutkoeráng wáiñanyon sándá ku hányon isutneráng. Sándá ku ámna náráwa niyá nándán ket tárák wa kangga wáiñanyon isutkoeráng wa kápángga ku wáiñanyon isutkuineráng. 18 Wawu náuta, ámna táup pá yon Jesu Son Iháhá watan maripong wata káyammá hálengga átaráng wata. Me náwu rám máro hánám há sánangga áwut, wanyon du kula ku rahána uminá kinan átang wa son sánet. 19 Ámna wawu sut tán kikiná wa rewe isutkoeráng, wata ku sut tán kikiná watá ámnu yáni hálenggoek. Kákaw kán kutná kutná wata re narát árená hálén kákaw kán tirik tárák reprepma átaráng wa isusut ta reprepma ma narángguráng, ináku wa tátáya heronge hánám narángga wáina tánggoeráng. Ámna wáiñaná wawu Ánutu yá iháng lem tán muná kuineráng. 20 Iná náni wu it náni hulá wu alek, wata ku Táwi Jesu Son Iháhá watale kálú hangga ku son náhinek wata pahán yot hánám háleng mángga átamán. 21 Málámbán háláng hárá kutná kutná kámuk hánám wa tán málámba tárang káin árat tu háláng watá yon du kákaw sut náni nátá márapmá suwánggoeráng wa tán kokolingga hulá kámá hálengga ku málámba sutná yá átak ina álosim hánám háléineráng.

4

Heronge hárá pahán káman átang nanará álosim wa tángga átnemán

1 Wáina wata ku, yanuknukna, sándá ku wáina re átang gu Táwi hárá káto yáreng kátingga átkuineráng. Nák ku sánda kikiná hánám narángga ku sán son sásáhaya álo kámá hánám naránggoet. No yáup háláng rina táut wata páliná wu sán, wata ku no sánda heronge hánám narág sámangoet.

2 Yuodia káling Sintike, no ing há tainémálák ka naret, sándá ku menmen ma taeánu ku pahán káman átkuinémálák, náuta sán yayará wu Táwi yan yáup náráwa. 3 Iná yáup náti káman hánám tángga árená kák ku ing kaniindet, ko ku náráwa yará wa háláng yámátá ku watá pahán káman átkuinémálák. Náráwa yará watá nákkot káman átang yáup háláng tángga Jesu yan me pingngá álosim wa ámna náráwa yánangga átkumán. Náráwa yará wa, me Klemen yot tu ámna náráwa nukngá kámá átaráng watyot kámuk náni káman átang gu me pingngá álosim wa yánangga átkumán. Ánutu yá átku yan papia hárá kut yáni há uying san átaráng.

4 Rámá rámá Táwi ya heronge naráng mineráng. Son me wanyon ing meindet, heronge naráng mineráng! 5 Sándá ámna náráwa kámuk iháng pahán láláp táng yámát tu pahán láláp sáni wa hiták káineráng. Táwi yá áwáwáyan rám wawu hátewingga átak. 6 Náut kámá káman da narángpak ma táindaráng, ináku rámá rámá náut ta narángga ku sáponga tángga Ánutu heronge me inángga ku háláng sásámáya inángguineráng. 7 Wáina tángga ku pahán láláp Ánutu yá námánggoek watá pahán nanará sáni kándáng pinná tángga átniek. Ánutu yá pahán láláp námánggoek wawu Jesu Son Iháhá wata naráng hárting mánggoemán wata. Ánutu yan pahán láláp wawu álosim hánám, ámna nangge yá wata hulá wa nanaráyan tárák ku muná hánám.

8 Yanuknukna, me nukngá kámá ing sánin, rámá rámá ku ing narángga átkuinémán, me pálipuk re isusut, kámá iháng totoli, kálú kándáng isusut, rongrongngá re átkuku, náut kámá álosim ba kikiná nanará, kámá yá álosim rina tát kákápá, álo kámá rewe átnát, me álosim tátne kámá yá wa kangga Ánutu kutná meng tárut tátá, wa hánám narángga wahára re átang átkuinémán. 9 Wáina átang gu no me rina sánang tole táuráng me nákkán hárá rina naruráng me nákkán hárá rina káuráng wa iháng tárák hárá tit tu Ánutu pahán láláp márumbá watá sányot átniek.

Polyá Filipai yá taha yáni sat málámbán káin kuk wata heronge naruk

10 Kulá rám hásák sim átang áwuráng wahára sándá ma háláng namuráng. Iná rám nahára nákkán háláng namámáya son naráng hárít no Táwi ya heronge tawi hánám naráng mánggoet. Pálipuk uláp pu háláng nanamáya naránggiuráng, enendu háláng nanamáyan káluná wawu muná. 11 No wáina sánet wawu no kutná kutná ya kesál tángga átang wata ingga ma sánát. Nák ku átnátna káin náutá rina tunggafenggáat wawu álo rewe ingga naránggáat. 12 Kesál átnát rámá me kutná kutná pálak átnát rámá wawu nákkán káin há tunggafeng namuk. Rina rina nákkán káin tunggafeinek wawu álo rewe ingga há narinet. Sungi na pálak me sungi na muná, hang kutná kutná na pálak me kutná kutná na muná átnet wawu álo rewe ingga narinet. 13 Jesu Son Iháhá wata neháng káto tánggoek, wata ku watán háláng hárá ku no kálú rina rina watá nákkán káin tunggafeinek wawu álo rewe átnet ingga naret.

¹⁴ Enendu no sándá háláng namángga márapmá rina sungga átkoet wa táng láláp tauráng wata heronge naráng sámet. ¹⁵ Kulá Filipai ámna náráwa sáni ing há narreráng, Jesu yan me pingnga álosim watá hulátingga sándán káin áwuk wahára átang árongga no Masedonia provins wa sáut wahára wu sándá re ku sup pán kálu nák háláng namuráng, Jesu yan ámna náráwa urum kámá yá ku muná. ¹⁶ Hang it yáilá Tesalonaika wakáin átang kesák tángga átkiut wahára wu sándá rám máro sim bon nák háláng namámáya sup hirarát nákkán káin áwánggiuk. ¹⁷ Sándá sup nukngá wáinanyon háláng nanamáya narineráng ingga narángga wata ma sánat, ináku ket tárák álosim wáina wa tángga re árát tu Ánutu yá sáháng álolo táng sáminek ingga naret. ¹⁸ Kulá sup táwi Epafrotitus imát ihángga áwuk wawu há namuk, iná sup wa sat áwuk watá ku nákkán kesák rina wa erek hánám táng tolin du álo rewe átat. Iná sup wa sat áwuk watá ku Ánutu ya towet sing mát mungnganá kikiná hásin álosim narángngátak wáina. ¹⁹ Ánutuna wawu kutná kutná kámuk hánám wata márumb yáni. Wáina wata ku málámbá náuta kesák tángga átkoeráng wa sáhángga ku Jesu Son Iháhá yan yáup wahára kungga ku wa sámangguinek. ²⁰ Nan náni Ánutu wawu rámá rámá sásáliná muná kutná meng tárut tángga átkuinémán. Wa pálipuk.

Pol yá káe álo ná meng san Filipai yan káin kuk

²¹ Sándá nákkán káe álo* táng kung Jesu Son Iháhá watán ámna náráwa kámuk yánineráng. Hang nuknukna nákkot átaráng watá káe álo yáni hányon meng sat sándán káin áwek. ²² Jesu yan ámna náráwa it yáilá nahára átaráng watá káe álo yáni meng sat sándán káin áwek, me Jesu naráng mená Rom bán ámna yáilá Sisa watán it kínan yáup tángga átkoeráng watá káe álo yáni pahán yot hánám meng sat sándán káin áwek.

²³ Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámangga iruk sáni yot átnek. Wa pálipuk.

* **4:21:** Me “káe álo” náwu Pol yá papia ná káen uyiuk ingga ma miuk, ináku Pol yá heronge me mengga uyiuk. Pol yá papia ná uyiuk wawu hilápmá me yonyon me rina kálu uyiuk wawu ma narámán.

Pol yá Kolosi yan papia uying yámuk

¹ Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu yá málámbán pahán isutang gu no aposel yáup tátaya neháng tunggap táuk. Nuk náni Timoti ku nákkot átamát.

² No papia ná uye ku sate nuknuk náti sán it yáilá Kolosi hára átaráng sándán káin áwek. Sándu rongrongngá hánám átang Jesu Son Iháhá wata naráng háting mágga ku naráng hákhátit sáni ma sáená káto hánám tángga átkoeráng.

Nan náni Ánutu yá pahán sámán pahán láláp pá sányot átnek.

Kolosi yá Jesu ya pálipuk hánám naráng háting mágga átkoeráng

³ Nát tá sáponga tánggoemát wahára wu rámá rámá sánda narángga Táwi náni Jesu Son Iháhá wata Naning Ánutu wa heronge me inánggoemát. ⁴ Sándá Jesu Son Iháhá wata naráng háting mágngátaráng, me Jesu yan ámna náráwa wata kikiná naráng yámángngátaráng wata ingga met narángga ku wáina tánggoemát. ⁵⁻⁶ Rám me páliná, me pingnga álosim, watá sándán káin áwuk wahára ku Ánutu yá alek kán kutná kutná álosim málámbán ámna náráwa yámámáya tiyawingga san átak wata sánát naruráng. Kulá inggálu sándá pálipuk há hánám tainemán ingga narángga wa tátaya há lengga átkoeráng, wata ku Jesu ya naráng háting mágga kámá ya kikiná naráng yámánggoeráng. Káwakngá káwakngá me pingnga álosim wa mengga kut narángga ámna náráwa yá wa isutang árát me páliná watá páliná álosim sángga kungga átkoek. Kulá sándu wáinanyon, hulátingga hánám Ánutu yá pahán námánggoek watán me páliná wa kándág hánám há narángga wa tauráng hára átang áwángga inggálu sán hára wáinanyon páliná sángga átkoek. ⁷ Epafras yá me pingnga álosim wa sánáng tolín du wa narángga tauráng. Epafras wawu Jesu Son Iháhá wata yáup ámna álosim, nányot yáup káman taeñá. Nándá wata kikiná hánám naráng mággoemán. Watá nán kurák mátap náni tángga sándán káin kungga Jesu yan me pingnga álosim wa sánuk. ⁸ Ámna watá ku sándu Iruk Káungá watán háláng wahára kungga Ánutu yan ámna náráwa wata kikiná narángngátaráng ingga nánu.

Ánutu yá Kolosi háláng yámámáya Polyá sáponga táuk

⁹ Wáina wata ku hulátingga sándán pingnga wa narumát wahára átang áwángga inggálu átamát wahára ku rámá rámá sáponga tángga Ánutu inánggoemát wawu sán háláng sámán du málámbá sándá rina átnat ta narek wa kándág narát tu Iruk Káungá watá nanará álosim wa sámán nanará watá sándán káin táwi tái háháleya. ¹⁰ Wáina sáponga tánggoemát wawu nát tá ing narángga wata, sándá ket tárák álosim Táwi yá sándá rina átnat ta narek wa há hánám tángga átang gu Ánutu málámba kándág naráng mágga árát nanará sání watá tái hálengga kungga árán du sándá ket tárák álosim kámuk wa tángga árát watá páliná álosim sángga árát tu málámbá wa kingga álosim naráng sáminek. ¹¹ Hang sáponga ing hányon tánggoemát, Ánutu yan háláng wawu tái hánám yamá siceretná pálak emá re átang watá háláng sámán du sándá káto átang márapmá hulá hulá wata kinan háineráng enendu heronge rewe pahán láláp hára átang márapmá wa suwángga átkuineráng. ¹² Wáina átang gu Nan náni heronge me inángguineráng. Málámbáyon tán du sándá málámbán ámna náráwa páliná háliuráng, wata ku ámna náráwa sán yamá kinan átaráng watá alek kán kutná kutná álosim sásámáyan tiyawiuk wawu álo ihineráng ingga miuk. ¹³ Páyung watán háláng wata tárang káin árátne watá pin náni tángga átkiuk, enendu Ánutu málámbá son náhángga náháng málámba Nanggená kikiná hánám naráng mágngátaík watán kumbi kinan tingga málámbá pin náni tángga átkoek. ¹⁴ Nanggená watán yáup wahára kungga ku Ánutu yá son náháng yunga nándán mukmuro wa yawonduk.

Jesu Son Iháhá watá kutná kutná kámuk hánám wa iháng hátingga áráng átak

¹⁵ Nándá Ánutu ma kakayan, enendu Nanggená wawu Ánutu málámbon, wata ku Jesu há naráng memán hálendu Ánutu há naráng memán hálek. Nanggená yáilá ku wa, wata ku kutná kutná málámbá narán tunggafuiráng wata yáin yáni ku málám wa rewe. ¹⁶ Nanggená wahára kungga ku Ánutu yá kutná kutná kámuk hánám wa iháng tunggap táuk. Alek káin me káwak káin, rahán dákakayan me ma kakayan, angelo me iruk hulá átaráng me kutná kutná uliháláng yáni pálak átaráng wawu Ánutu yá Nanggená wahára kungga ku Nanggená málám watán da iháng tunggap táuk. ¹⁷ Nanggená wawu há árán torong káin du ále kutná kutná watá tunggafuiráng, hang watá tán kutná kutná kámuk hánám watá kándág re átkoeráng. ¹⁸ Nanggená málám bu miti ámna náráwa wata yáin yáni, hang miti ámna náráwa wawu wata sutná. Watá yon du miti ámna náráwa watán átkuku wata hulá, me kámurená háraraná dákakayan me ma kakayan, angelo me iruk hulá átaráng me kutná kutná kámuk hánám wa iháng tunggap táuk.

kámuk hánám ba yáin yáni háliuk.¹⁹ Ánutu málámbán káiñ nanará me háláng me átkuku rina átaráng watá erek hánám Nanggená wahára átnéráng ingga miuk, wata ku Ánutu málám bu Nanggená wahára átak.²⁰ Jesu yá yáup táuk wahára kungga ku Ánutu yá alek káiñ me káwak káiñ kutná kutná kámuk hánám átaráng watá málámbot pahán káman háháleyan káluná wa sariuk. Kálu wawu ing, Jesu yá maripong hárá kámurán sipmá yá sungguliuk wahára kungga ku Ánutu yot pahán káman hálumán.

²¹ Uláp pu sándu Ánutu yot sansan átang gu nanará kandák me ket tárák wáik wa tánggiuráng wahára kungga ku wata káyammá átkiuráng.²² Wáina átkiuráng, enendu inggálu ku Jesu Son Iháhá watá málámbán káwak sut wa táng kung kátkámut kálu hárá tiuk wahára kungga ku Ánutu yá tán du sándá málámbot pahán káman háráliuráng. Wáina tán du rahálá hárá rongrongngá káungá hánám árat sán sáháng áwáng kondolá hárá tin du ni kámá káman dá me hárá sáháng titiyan tárák kámá muná.²³ Kulá sándu naráng hákhátilk wa kála tángga kándáng átkuineráng. Ánutu yan me pingnga álosim watá ku nanará káman ing nánáng toliuk, nándá ku Ánutu yá alek kán kutná kutná álosim wa náminek ingga hálengga átnemán. Náut kámá káman dá sángsárungingga sáháng uyingga kun nanará wa sanirot. Me pingnga álosim wawu káwak ketnán ámna náráwa kámuk hánám átaráng watán káiñ meng isurát kuk, hang nák Pol nák ku me pingnga álosim watán yáup ámna hányon háliut.

Polyá Jesu yan ámna náráwa háláng yámámáya yáup tánggiu

²⁴ Nák ku sán háláng sásámáya márapmá suwánggoet wata heronge narángga átat. Jesu Son Iháhá watá márapmá me láwit rina rina no susuwáyan da mengga tiuk wawu málámbá márapmá rina suwuk wainanyon no kámuk hánám ma suwut, wata ku yáup emá re tángga átang kungga sutna hárá márapmá rina wa erek hánám sung hálinet. No wáina tánggoet wawu miti ámna náráwa wa háláng yámámáya tánggoet, wawu Jesu málámbá sutná wa.²⁵ Ánutu málámbá neháng tunggap tán du no Jesu yan ámna náráwa háláng yámámáyan yáup ámna háliut. Nákkán yáup wawu Ánutu yan me erek hánám sánang tolinggoet wa.²⁶ Málámbán me náwu Ánutu málámbá uláp pon táng kilak ting sam rám hásák hánám átang áwuk, wáina hálendu ámna náráwa yá ma narená átkiuráng. Iná inggálu wawu Ánutu málámbayon Jesu yan ámna náráwa rahán yáni hárá me wa táng hiták tiuk.²⁷ Ánutu yá málámbán pahán isutang gu me kilak átuk wa táng hiták tiuk. Me wawu álosim hánám watá ámna náráwa káwakngá káwakngá átamán wa kámuk hánám álo háláng náminek. Me wawu ing, Jesu Son Iháhá wawu pahán sáni kinan káiñ átak, wata ku watá sángot kung alek káiñ kutná kutná álosim tiyawing sámuk wa sáminek ka wata hálengga átkoeráng.

²⁸ Nándu pahán náni káiñ ing naránggoemán, ámna náráwa yá Jesu Son Iháhá wata naráng hákhátilk hárá káto hánám hálengga árat tu nándá yángot kung Ánutu rahálá hárá tinemán. Wáina naránggoemán, wata ku nándá me pingnga álosim wa meng tunggap tángga ámna náráwa káman káman yánanggoemán. Wáina tángga ku ámna náráwa kámuk hánám rina kákáma ma tátáya mená yánanggo nanará álosim Ánutu yá námená wa isutang yánang tolinggoemán.²⁹ Wáina wata ku no hánghálánggingga átang yáup wa tánggoet. Jesu Son Iháhá yá málámbán háláng táwi wa namánggoek wahára kungga ku wáina tánggoet.

2

Naráng hákhátilk hárá káto átang gu me kusák wa káting hang tinemán

¹ No sándá ing narineráng ga naret, no sán me ámna náráwa it táwi Laodisia káiñ átaráng wa, me ámna náráwa kátu nák kurák mátapna ma nárráng wa háláng sásámáya hánám hálánggingga átang yáup wa tánggoet.² Yáup wa tánggoet wawu sán pahán sáni táng káto tátáya, me pahán sáni seng tárut tae Ánutu yan ámna náráwa kikiná kápangga pahán káman átnát wata. Sándá no me wa met wáina átang gu Ánutu yan me pingnga álosim wa kándáng hánám naráng rákit tángga wahára kungga ku iruk kán kálu kutná kutná álosim hulá hulá átaráng wa ihineráng. Wáina tángga ku Ánutu yan me kilakngá wata hulá wawu Jesu Son Iháhá wa ingga narineráng.³ Jesu Son Iháhá watá rewe ku álo háláng námán nanará álosim tángga Ánutu yan me maming tái álosim hánám wa kándáng hánám naráng rákit tinemán.⁴ Ámna kámá yá sángsárungingga me karó táng sámánirot ingga no me ná sánet.⁵ Nák ku sányot ma árat, enendu iruk kálu ku sányot hárá átat, hang sándá ket tárák álosim tángga naráng hákhátilk sáni Jesu Son Iháhá hárá káto hálengga átaráng wa met narángga heronge naráng sámánggoet.

Jesu Son Iháhá yot tántápin tángga átang gu átkuku páliná wa tinemán

⁶ Wáina wata ku Jesu Son Iháhá wawu sáni Táwi náni ingga hárá táuráng, wata ku watoyot emá re átkuineráng.⁷ Káráp pá káwak uminá pálak hárá ráhulá kun áráng hengga átnándak

wáinanyon du sándá Jesu hárá káto hálengga átneráng. Me pingnga álosim sánuráng wahára káto yárengga árát tu naráng hákhátik sáni watá káto hálengga árán du Ánutu heronge me tawi hánám inángguineráng.

⁸ Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng! Ámna kámá yá miti yan kálu nanará kusák me, me hánámá hánámá wa sánát tu sándá watán nanará wa ma isutnándaráng. Ámna wáinanyon du wawu Jesu Son Iháhá watán nanará ma isutnándaráng, ináku ámna nangge yan nanará yet káwak kán nanará wa isutnándaráng.

⁹ Jesu Son Iháhá wawu ámna nangge hánám háliuk, ngáyá ku Ánutu málámbon. Ánutu málámbán káin nanará me háláng me átkuku rina átaráng watá wahára erek hánám átháleráng. ¹⁰ Angelo me iruk hulá hulá átaráng me kutná kutná uliháláng yáni pálak átaráng wata yáin yáni ku málám wa rewe, iná sándu watoyot tántápín há táuráng, wata ku Ánutu yá átkuku wa sámán du átkuku álosim watá sányot tawi hánám wa átang kuinek. ¹¹ Sándu Jesu yot ronrosin átang gu kep mamaará watán hulá kándáng hánám nareráng. Wawu ámna yá ket yáni yá sándan káwak sut mamaará hálengngáat wáina muná, ináku Jesu Son Iháhá watán yáup wahára kungga ku pahán kakngá wa yalingga táng san kuk hálek. Kep mamaará wata hulá hánám bu wa. ¹² Jesu kutná hárá umi kuhuráng rám wahára wu Jesu tanggán káin usuráng wáinanyon sándu Ánutu yá tanggán káin sáháng usuk ina hálek. Wáina tán du Ánutu yá kátkámut kálu wahára Jesu son táng tárut táuk wáinanyon du sándá watán háláng wata naráng hátinggoeráng wahára kungga ku Ánutu yá Jesu yot son sáháng tárut táuk ina hálek.

¹³ Uláp pu sándu mukmuro hulá hulá wa tángga pahán kakngá wa isutang átkiuráng rám wahára wu há kámurená yá ina átkiuráng, enendu Ánutu málámbá tán sándu átkuku mirak wa tángga Jesu Son Iháhá watoyot ronrosin átkoeráng. Ánutu yá mukmuro náni kámuk hánám wa yawonduk. ¹⁴ Meng rákit me watá náháng me hárá tingga mukmuro náni wa iháng hiták tin du nándá watán háláng wata tárgang káin átkiumán, enendu Ánutu yá me retá náháng me hárá titi wa yawondang gu meng rákit me watán háláng wa táng hang tingga táng Jesu yot maripong hárá kátiuk. ¹⁵ Jesu yá maripong hárá kámutuk wahára kungga ku Ánutu yá iruk hulá hulá me kutná kutná háláng yáni pálak watán háláng wa rahán tawi hárá iháng hang tingga tae ále hánám háleráng ingga táng hiták yáliuk.

Jesu yot hárá kámutumán wata ku meng rákit me watá ma háláng námindák

¹⁶ Wáina wata ku ámna kámá yá umi sungi nanayan meng rákit me, me miti yan kálu rám tawi kákápáyan meng rákit me, hang yap mirak kán rám me Sabat tán rám watán meng rákit me wa sándá ma isutkuráng ingga meng sámát watán me wa ma narindaráng. ¹⁷ Ále meng rákit me wa meme hálek wawu yongnga rewe. Uláp Ánutu yá meng rákit me wa málámbán ámna náráwa yámuk wawu Jesu Son Iháhá yá máriya áwinek ingga wata tárákngá ya ku wa yámuk. Wata ku meng rákit me wata hulá hánám bu Jesu Son Iháhá málám. ¹⁸ Iná ámna kámá yá kusák hárá kungga yáni tángga hangga angelo yánang sákngingoeráng. Wáina tángga ku sándá wáinanyon há táníráng ingga wata sánanggoeráng. Sándá ámna wáinanyon wa yápmat watá sángot kung ket tárák wáik wa tángga átang yumnak álosim Ánutu yá sásámáya tiyawing san átak wa ma ihánirot. Ámna wáinanyon du wawu ára rina kangngátaráng wahára yárengga átang gu náni wu kut náni pálak ingga narángngátaráng. Iruk Káungá watán nanará wa ma isurená náni wu nanará náni pálak ingga narángngátaráng, enendu nanará yáni wawu ále hánámá rewe.

¹⁹ Wáina átang gu yáin náni Táwi Jesu wahára ma rosená átkungngátaráng. Káwak sut káman da yáilá yá átang gu sutná kátu wa háláng yámangga árán du ulin watá tán du sut seng kunkun taeóna wa iháng káto tángga átnandaráng. Wáinanyon du yáin náni Jesu watá málámbán ámna náráwa wa háláng yámangga árán du málámbot káman hánám átkoeráng. Wáina átang gu Ánutu yan háláng hárá Jesu sutná watá tihangga kungga átkoek.

²⁰ Sándu Jesu Son Iháhá watoyot há kámurutáng, wata ku káwak kán nanará wata tárgang káin ma átnandaráng. Rina ta ku káwak ámna yá ina átninggoeráng? Rina ta ku me wáina isutneráng ingga meng rákit me kámá ing tená wa isutkoeráng, ²¹ "Ma ihindalák, ma náindalák, ma ihánggápindalák"? ²² Meng rákit me wáina wáta ku káwak ketnán kutná kutná ku sopmuná wáik háleineráng wata rewe mek. Meng rákit me wáina wawu ámna yá re narát tungfagen du wáina isusut ta nánená, wata ku sándá wa ma isutnándaráng. ²³ Meng rákit me wáina wawu ing, miti yan kálu meng rákit mená hulá hulá, me kusák hárá kungga yáni tángga haha, hang káwak sut hárá kálú rina rina kandák tae Ánutu yá nahangga álosim naráng námk ingga tátá. Kámá yá ku me wáina wawu pálipuk nanará álosim ingga narángngá átkoeráng, enendu me wáina watá háláng námán pahán kakngá yá ket tárák wáik tain ingga naránggoek wata hálángngá tángga hahayan tárák ku muná.

3*Jesu Son Iháhá watoyot kámurená háraran son táirutumán*

¹ Ánutu yá Jesu Son Iháhá watoyot kámurená háraran son sáháng tárut táuk, wata ku alek kán kutná kutná álosim wata pahán kinan hánám kikiná narángguineráng. Alek kán irawa wawu Jesu Son Iháhá watá Ánutu ketná álák kálú putung átkoek. ² Rámá rámá nanará sáni wu alek kán kutná kutná rina átaráng wata re nanará sáni kinan kán narángga átkuineráng. Iná sándá ku káwak kán kutná kutná rina rina átaráng wata ma narángga átkuindaráng. ³ Sándán pahán kakngá wawu há kámurán du átkuku sáni wawu Jesu Son Iháhá watoyot kilak árán Ánutu hárá tápingga átkoeráng. ⁴ Jesu Son Iháhá wawu átkuku sáni wata hulá, wata ku rám Jesu yá hiták hálezinek wahára ku sándu watoyot yamá hálángngá pálak wahára hányon hiták hálezineráng.

Nándu ámna náráwa mirak háliumán

⁵ Wáina wata ku káwak kán ket tárák rina sányot átak wa erek yápmang hálineráng. Ket tárák ing wata met, málámbáyón, ket tárák reprepmá, pahán dá tárurán ket tárák kandák tátá, me há árán nukngá ya mekmek. Há árán nukngá ya mekmek wawu ánutu kusák ináng sáknegená wainanyon. ⁶ Ket tárák kandák wáina taeñá wawu Ánutu yan milun yalingngátaráng, wata ku málámbán pahán káráp wata ihinek. ⁷ Sándu uláp Jesu ya ma naráng háting muráng wahára wu ket tárák kandák wáina wa há tánggiuráng.

⁸ Iná rám nahára ku ket tárák ing wa erek sang hálineráng, kuk tángmán tángmán, pahán káráp, ket tárák kandák kámá yáyále, mengmán mengmán me, me wáií meme. ⁹ Me kusák nangge nuk sáni ya ma mengguindaráng, náuta sándu pahán kakngá isusut wawu há sáuráng. ¹⁰ Iná sándu ámna náráwa mirak há hálengga átninggoeráng. Ánutu málámbáyón tán mirak hálengga átkut rámá rámá málámbá kándang naráng mámá wa sámán átninggoeráng, hang málámbá tán málám inanyon hálengga átninggoeráng. ¹¹ Kulá nán ámna náráwa mirak háliumán wawu tárák káman re átninggoeráng. Tombong Grik me tombong Juda háraran, kep marená me ma marená me, me kámá kámá káinnan, me káwak kámá kámá káinnan, me yáup nangge hánámá tirik tárák kán me yáup nangge muná along árená, wáina wawu kutná táwi ingga ma narindamán. Ináku kutná táwi hánám wawu Jesu Son Iháhá wa rewe, iná málám wawu nán kámuk ka kinan átak.

Kámá ya kikiná nanará kálú wahára átnemán

¹² Ánutu yá sándu nangán pingnga ingga sáháng há kankalingga ku sánda kikiná hánám naráng sámánggoek. Wáina wata ku sándu ket tárák ing wa tángga átnemán, kámá ya urák yáni narángga kándang iháng totoli, sáni tángga haha, pahán yámámá, sopmuná pahán káráp ma tátá. ¹³ Sánda nangge nuk sáni káman dá ket tárák káman tán wa kangga takta narángga hálén wata pahán káráp ma táng mindaráng, iná sánda ku wata pahán láláp táng mineráng. Hang sánda kandák káman táng sámán hálén wawu watán kátu wa sáineráng. Táwi yá sándán kátu wa sáuk, wata ku sándá wainanyon nangge nuk sáni yan kátu wa sáineráng. ¹⁴ Kámá kikiná kápineráng, wata ku ket tárák álosim kátu átaráng wa erek iháng hátingga ku wa iháng kátu tán háláng yáni pálak átaráng.

¹⁵ Sándu sut káman dá re ina átkoeráng, hang pahán káman átnát ta Ánutu yá mantág sámuk, wata ku sat Jesu Son Iháhá watá pahán láláp sámánggoek watá ku pahán sáni pinná tángga átnek. Rámá rámá Ánutu heronge me inángga átkuineráng. ¹⁶ Jesu Son Iháhá watán me wa táng pahán sáni káin káto ting sat árán nangge nuk sáni wa rina kákámá ma tátaya mená wa yánangga ku nanará álosim watá sányot árán wa yánang tolit tu watá ket tárák álosim wa rewe tángga átkuineráng. Pahán sáni káin Ánutu heronge me inángga ku Kap Papia káinnan, me miti kap waháranan, me Iruk Káungá yá pahán sáni káin kap rina sáminek wa mantág kuineráng. ¹⁷ Me rina mengguineráng, me yáup rina tángguineráng, me ket tárák kámuk rina tángguineráng wawu Táwi Jesu kutná hárá rewe tángguineráng, hang Jesu kutná háranyon du Nan náni Ánutu heronge me inángguineráng.

Ámna náráwa yot tu nángánangge yáni watán me yángorá

¹⁸ Náráwa sándu, nánáun sáni ya tárang káin átkuineráng, náuta kálú wáina watá ku Táwi rahálá hárá kándang hálezek.

¹⁹ Ámna sándu, áwáwá sáni wa kikiná kápangga ku pahán yáni táng wáií ma táindaráng.

²⁰ Nangge sándu, nan mam sáni tárang káin átang rina rina met milun yáni suwángga átkuineráng, náuta Táwi wawu ket tárák wáina wata heronge narek.

²¹ Iná nanan yáni sándu, nángánangge sáni yá rina kákámá tát táup hánám ma yánang seindaráng. Wáina tát pahán káráp tángga pahán yáni yá han ket tárák álosim ma tánggatnem ingga naránirot.

Yáup nangge hánámá yot tu ámna hulá yáni watán me yángorá

²² Yáup nangge hánámá sándu, ámna hulá sáni tárang káiñ átang rina rina met milun yáni suwángga átneráng. Yáni sáhángga árát wahára re ku yáup álosim tátne ku ámna hulá náni yá náhángga álosim naráng námániráng ingga ma narindaráng, ináku rámá rámá wu yáup kándáng táníñ ingga narángga yáup tángga átkuineráng. Jesu wawu Táwi náni ingga narángga ku sáni tángga hangga pahán yot hánám yáup táng yámángga átkuineráng. ²³ Yáup rina rina wawu pahán yot hánám tángga átkuineráng. Yáup wa tángga átkuineráng wawu kat ámna háláng yámámayan ina ma háléindak, ináku Táwi háláng imámáyan ina háléinek. ²⁴ Máríya Táwi yá wata yumnakngá sáminek wawu sáni há narérang. Yumnak wawu alek kán kutná kutná álosim málámbán ámna náráwa watán da há tiyawingga ting san átaráng. Sándu Táwi Jesu Son Iháhá watán yáup nangge átang málámbán yáup wa tángga átkoeráng. ²⁵ Iná ámna niyá kandák táinek watá ku kandángá wata yumnakngá táinek. Ánutu yá ámna náráwa yan me horengga narinek wawu tárák káman rewe.

4

¹ Sán niyá yáup nangge hánámá yan ámna hulá ya átaráng, sándá ket tárák álosim me kálu kándáng wa rewe yáup nangge sáni ya táng yámineráng. Náuta sáni íng há narérang. Ámna Hulá náni alek káiñ hányon átak.

Sáponga tángga kálu kándáng re isutang átkuinémán

² Sáponga tángga átkuku yan kálu wa káto tángga átkuineráng, me kándáng narát kátin du sáponga tángga Ánutu heronge me inángguineráng. ³ Ánutu yá nán háláng námángga kálu yalin nánda Jesu Son Iháhá watán me wa meng tunggap tátá wata hányon sáponga tángguineráng. Me wawu uláp pu kilak átkiu, iná inggálu ku hiták hálengga átkoek. Ámna kámá yá me wa nanará wata taktak yámán du nák neháng kalabus kinan ting sat átkoet. ⁴ Sándá ku sáponga hárá háláng namát tu no Jesu yan me wa kándáng meng tunggap tángguinet, Ánutu yá no rina táinet ta narek wáina. ⁵ Sándá ámna náráwa Jesu ya ma naráng háting mená watyot átneráng wahára wu nanará álosim wa tángga kálu kándáng wa re isutkuineráng. Rámá rámá Jesu Son Iháhá watán ket tárák álosim wa yáyále wata tiyawingga átninguineráng. Kándáng hánám átneráng, rám watá hánámá sálikgiwon. ⁶ Ámna yá sungi hárá táp tit tu sungi yá kikiningngátkat wáinanyon du sándá rámá rámá ámna náráwa me yánánáya ku watá kikiná nanaráyan wahára me tángga átninguineráng. Wáina tát tu rám me pingnga álosim wata sánang sulineráng wahára wu sándá ku kándáng álo há naráng rákit tángga ku me wata hurikngá kándáng yánineráng.

Polyá Tikikus káling Onesimus suring yámán Kolosi káiñ kumálák

⁷ Tikikus yá ku nákkán pingnga sáminek. Ámna watá ku nányot yáup káman tánggoemán wawu nánda nuk náni pánpálíná hánám. Málám wawu Táwi yan yáup ámna álo kámá. ⁸ No wa suring me áwinek wata hulá wawu nákain rina átkoemán wa sásáná wata, hang sán pahán sáni táng káto tátá wata. ⁹ Iná no Onesimus hányon suring me Tikikus yot wakáin kuinemálák. Onesimus wawu sáni hárarananyon. Málám wawu nán nuk náni pánpálíná hánám, hang wawu Táwi yan yáup ámna álo kámá. Ámna yará watá ku nákain rina tunggafenggoek wata pingganá sáinemálak.

Táwi yan yáup ámna yá káe álo yáni sat Kolosi yan káiñ kuk

¹⁰ Aristakus wawu nákkot kalabus kinan átrándamát watá káe álo* ná san sándán káiñ koek. Iná Mak wawu Banabas yang sip kátu watá káe álo ná san sándán káiñ hányon koek. Iná watá sándán káiñ hányon áwan hálén du heronge hárá kang meineráng, uláp wata ingga me há se sándán káiñ áwuk wáina. ¹¹ Hang ámna kutná Jesu kutná nukngá Jastus watá káe álo ná sándán káiñ hányon san koek. Tombong Juda háraran du ámna kaláhu watá re ku nák háláng namát Ánutu yan átkuku wata kinan rina átang átkuku wata mengga táng káto tánggoemán. Watá ku nák pahánna táng káto tánggoeráng.

¹² Epafras yá káe álo ná san sándán káiñ koek. Ámna wawu sáni hárarananyon, hang Jesu Son Iháhá watán yáup ámna. Rámá rámá hánghálángngingga átang Ánutu yá sán háláng sásámáya sáponga tánggoek. Wáina háláng sámán du sándá naráng hákhatík hárá káto hálengga átang gu Ánutu yá ket tárák álosim rina sándá tátáya narek wa kándáng hánám naráng rákit taineráng. ¹³ No pálipuk hánám ing sánin, ámna watá ku Kolosi sányot tu it táwi yará Laodisia me Hierapolis kinan Jesu ya naráng háting mená ámna náráwa sán háláng sásámáya yáupmá háláng hánám tánggoek. ¹⁴ Hang nuk náni pánpálíná hánám dokta Luk watyot tu Demas watá

* **4:10:** Me "káe álo" náwu Pol yá papia ná káen uyiuk ingga ma miuk, ináku Pol yá heronge me mengga uyiuk. Pol yá papia ná uyiuk wawu hilápmá me yonyon me rina kálu uyiuk wawu ma narámán.

káe álo yándi meng san sándán káin koek. ¹⁵ Sándá nákkán káe álo wa táng kung yanuknukna Laodisia káin átaráng wa yánineráng, hang káe álo na wa táng kung yáup náráwa Nimfa yot miti ámna náráwa niyá watán it hára urum tángngátaráng wa yánineráng.

¹⁶ Sándá papia ná há sángingga narángga sangga ku sat miti ámna náráwa Laodisia watán káin kun du watá hányon sángineráng. Iná papia no Laodisia yan da se kuk wawu sándá ku hányon sángingga narineráng.

¹⁷ Iná Akipus wawu ing inineráng, yáup rina Táwi yá imán táuk wawu pukon táng hálínek, kátu ma sáindak.

¹⁸ Nák Pol, no nayon ketna yá káe álo na ná uying sámet. Nák ku kalabus kinan re há átkoet, wata ku naráng háting namineráng. Ánutu yá pahán sámángguinek.

Pol yá hulátingga Tesalonaika yan papia ná uying yámuk

¹ Nák ku Pol yá Sailas káling Timoti yot átang no papia ná uye ku satne Jesu yan tombong it yáilá Tesalonaika hárá átaráng sándán káin koek. Ámna náráwa sándu Nan Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá wahára tápingga átkoeráng. Ánutu málámbá pahán sámán pahán láláp watá sányot átnék.

Polyá Tesalonaika yan naráng hákhátik wata heronge naruk

² Rám nándá sáponga tánggoemán wahára wu sánda narángga kut sáni mengga sáponga náni hárá tingga rámá rámá Ánutu heronge me inánggoemán. ³ Naráng hákhátik sáni yá ságorán ket tárák álosim tánggoeráng, nangge nuk sáni ya kíkiná naráng yámánggoeráng watá ságorán yáup álosim tánggoeráng, me Táwi náni Jesu Son Iháhá watá son áwinek wata háleng mangga áwánggoeráng watá ságorán naráng hákhátik hárá káto átkoeráng wata narángga nándá Nan náni Ánutu heronge me inánggoemán.

⁴⁻⁶ Yanuknuk, Ánutu yá sánda kíkiná hánám naránggoek. Me pingnga álosim nándá sándán káin tánga áwumán wahára me hánámá yá ina ma áwuk, ináku háláng got tu Iruk Káungá watyot áwuk. Iná nándu me rina sánumán wawu pálipuk hánám ingga narángga ku sán sánátné nándán naráng hákhátik wa sáni hárá káuráng. Hang nándá sányot átang sáni háláng sásámáya ket tárák rina táumán wawu sáni hárá káuráng wa. Rám Jesu yan me watá sándán káin áwuk wahára wu sándá Iruk Káungá watá tám watán heronge hárá me wa táuráng, wata ingga ku sándán káin márapmá hulá hulá watá tunggafeng sámuk, enendu sándá nándán ket tárák me Táwi yan ket tárák wanyon táuráng. Wa memán wa kápangga ku nándá naremán du sándu Ánutu yá málámbán pingnga ya hárá kankaliuk. Wáina wata ku Ánutu heronge me inánggoemán. ⁷ Sándá wáina tát met narángga ku Jesu ya naráng háting mená Masedonia me Akaia provins káin átaráng watá sándán ket tárák álosim wanyon táuráng. ⁸ Táwi yan me watá wáum manná yá ina yatná sungga kungga átuk. Iná man watá kuk wawu kungga Masedonia me Akaia kinan re ma kuk, ináku kungga it táup táwi káin kung hálín sándá Ánutu ya rina naráng háting manggoeráng wata hárá naruráng, wata ku nándá sánda wáina ingga yánánáyan tárák inuná. ⁹ Yáni yon du nándá sándán káin kutne rina tunggafiuks wata pinganganá met naránggoemán, yáni yon du sándá ánutu kusák wa yápmangga pahán hurik tángga Ánutu pálipuk átkukuná pálak watán káin kungga watán yáup nangge háliráng ingga met naránggoemán, ¹⁰ hang Nanggená kámurán son táng táirut tákuk watá alek sangga son áwinek wata hákhalék tángga átkoeráng ingga met naránggoemán. Nanggená Jesu watá son náhuk, wata ku máriya Ánutu yan pahán káráp pá tunggafeinek hárá wawu álo kámá re átnemán.

2

Polyá Tesalonaika káin miti yáup tákuk wata miuk

¹ Yanuknuk, nándá sányot átang yáup táumán watá hánámá ma háliuk ingga sáni hárá neraráng. ² Nándá sándán káin ma áwená it yáilá Filipai káin átumán wahára náháng lem tángga me keke nánuráng. Sáni hárá neraráng wáina, sándán káin áwumán hárá wu káyam bá nándán me káting hang tiklik táwi táuráng, enendu Ánutu náni watá pahán náni táng káto táng námán ma pítáená káto hálengga átang Ánutu yan me pingnga álosim wa sándán káin miumán. ³ Kulá nándá Jesu ya naráng háting mineráng ingga ámna náráwa yánángngátamán wahára me kandák kámá ma yánángngátamán, hang me kámá táng tingga wahára meng pilingga ma átningngátamán, me yángyárunggingiya ma átningngátamán. ⁴ Ánutu málámbá náhán kándáng hálén du yáup álo táineráng ingga narángga ku me pingnga álosim wa mengga kukuya yáup námuks. Nándá ku ámna náráwa yá nándán yáup wa kangga heronge naráng námámyá yáup ma tánggumán. Ináku Ánutu málámbá pahán náni wa kangga heronge naráng námáyek ka wata yáupmá tánggoemán. ⁵ Sáni hárá neraráng wáina, nándá me karo kámá ma táng sámuamán, hang nándá hárá árán nukngá ya nanará káluná wahára kungga sándán kutná wa ihánin ingga ma sángsárungiumán. Rina rina táumán wawu kándáng re ingga Ánutu yá hárá narek. ⁶ Nándá sándán káin me ámna náráwa kámá yan káin kut táwi táníng ingga wata yáupmá ma táumán.

⁷ Nándu Jesu Son Iháhá watán aposel, wata ku nán kut náni meng táirut támiráng ingga narángga iná wu sánátné álo wáina tánggalát. Enendu wáina ma táumán, ináku rám sányot átumán wahára wu nangge maming gá nanggená isikimo pinná tángga átnandak wáina ina yolop náni hánám átumán. ⁸ Nándá sánda kíkiná táwi hánám narángga ku Ánutu yan

me pingnga álosim wa sámánin ingga heronge rewe átumán. Hang sándá nán nuknuk nání hánám háliuráng, wata ku nándá kutná kutná nání kámuk hánám sán háláng sásámáya yápmanin ingga heronge rewe átumán.

⁹ Yanuknuk, nándá sányot átang Ánutu yan me pingnga álosim wa sánúmán wahára nánin átnát kálu rina átnát wata yáupmá támán wawu sáni há nareráng wa. Sándá re háláng pin nání tánírot ingga ku wata káen me yáungán yáup háláng hánám tángga átkumán.

¹⁰ Ámna náráwa Jesu ya nareráng hágting mená sányot átumán rám wahára nándá ket tárak rina támán wawu sáni há nareráng me Ánutu yá hányon narek. Nándu Ánutu rahálá hárá rongronggá átang ket tárak kándáng wa rewe támán, watá kandák kámá ma háliuk. ¹¹ Sáni há nareráng wáina, nan dá nángánngénya ya ket tárak rina tángngátak wáinanyon du nándá sán káman káman da támán, ¹² wahára ket tárak wata kinan du me sán sámáng rorosi watyot pahán sáni táng káto tátá wa sánángga átumán, hang sándá ket tárak álosim Ánutu yá rina átnát ta narek wa hánám tángga átnát ta sánángga átumán. Ánutu yá mantáng sámángga átkoek wawu málámbán ámna náráwa pánpaliná hánám hálengga málámbán yamá sireretná pálak wata kinan árat málámbá pin sáni tángga átkuinek wata ingga mantáng sámánggoek.

¹³ Sándá nán milun nání káinnan Ánutu yan me wa narángga táuráng wawu ámna yan me ina ma táuráng, ináku Ánutu yan me páliná ingga táuráng, wata nándá rámá rámá Ánutu heronge me hányon inánggoemán. Me watá ku niyá narérang hákhatík hárá átaráng sánda pahán sáni káin átang yáup tángga átkoek. ¹⁴ Yanuknuk, sándu miti ámna náráwa Judia ále káin átaráng wáinanyon háliuráng, ámna náráwa wakáin wawu Jesu Son Iháhá watyot ronrosin átaráng. Nuknuk sáni Táwi ya ma narérang hágting mená watá márapmá sámuráng wáinanyon du Judia ámna kámá yá Judia ále káinnan ámna náráwa márapmá yámuráng. ¹⁵ Juda ámna yá profet ráháng kátkámut táuráng me Táwi Jesu utkámut táuráng ngáyá hang nán hányon násurát kungngátamán. Wáina tát tu Ánutu yá takta kápangngátak. Ámna watá yon du ámna kámuk iháng káyam tánggoeráng. ¹⁶ Ánutu yá ámna náráwa ále kámá káinnan wa son ihik ingga nándá watán káin me álosim wa mengga kunin ingga tánggoemán, enendu Ánutu yá wáina ma táindak ingga Juda ámna yá nándán kálu susuwá tánggoeráng. Wáina tángga ku mukmuro yáni wa ketnán ketnán tit maming táwi hálengga árángga kunggoek, wata ku Ánutu yan pahán káráp watá watyot há átak.

Polyá Tesalonaika son kákápáya kikiná naruk

¹⁷ Yanuknuk, Juda yá kandák tát nándá sán sáp mangga kung mulangán káin rám hétetná kimo átang gu sán sásáháya kikiná naránggiúmán. Kurák mátap sáni ma kanggiúmán, enendu pahán nání wu sányot átkiuk. Nándá son áwángga sásáhá wata kikiná hánám narángga kálu ya háláng hánám sulinguíumán. ¹⁸ Nándá sándán káin kunin ingga narángga no rám máro hánám kálu ya sulinguíut, enendu Satan dá kálu sung námánggiuk. ¹⁹ Kulá rám Táwi nání Jesu yá son áwinek wahára wu náutá ku náháng káto tán du málámba rahálá hárá átang heronge tángga átnemán? Náutihángga ku kung Jesu elengga átang yáup nání kándáng támán ingga ininemán? Wawu sán. Sándá narérang hákhatík hárá káto hálengga átneráng ingga háraremán, wata ku rám wahára Jesu rahálá hárá nándá heronge tainemán. ²⁰ Pálipuk, nándu sánda heronge táwi naránggoemán. Sándá tát tu nándá pahán láláp hárá átkoemán. Hulá wata hánám bu nándá son áwángga sán sásáhá wata kikiná hánám naránggoemán.

3

Polyá Tesalonaika iháng káto tátáya Timoti suring mán kuk

¹ Nándá sándu rina átaráng ingga narángpak hánám tángga átang rám hásák ma táng uyindámán ing mengga ku nát tá Atens káin átang gu ² Timoti suring máte sándán káin kuk. Nuk nání Timoti wawu Ánutu yan yáup ámna Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa meng tunggap tátáyan ámna. Nát tá wa suring mumát wawu sán sáháng káto tángga sándán narérang hákhatík wa háláng imámá wata. ³ Márapmá rina sunggoeráng watá tán narérang hákhatík sáni yá háiwon, wata ku wáina támát. Sáni ing há nareráng wa, Ánutu yá márapmá wáina suwineráng ingga mantáng námuk. ⁴ Nándá sányot átang gu márapmá hulá hulá watá náhinek ingga háránanggiúmán. Rina sánanggiúmán wawu wa tunggafenggoek wa ingga hárangga naránggoeráng. ⁵ Hulá wata hánám bu narángpak na watá táwi hánám háliuk, hang no sándá rina átaráng ingga nanaráya ma háléindát ingga narut. Wáina wata ku no sándán narérang hákhatík wata Timoti yá men nanaráya ingga suring me sándán káin kuk. Satan dá sángsáruning nándán yáup watá páliná muná hánámá háléiwon ingga naránggiut.

Timoti yá Tesalonaika yan pingnga álosim tángga áwán Polyá heronge naruk

⁶ Iná Timoti wu sán sápmangga áwuk watá nákain áwángga sándá naráng hákhátik hárina átang kámá ya narát kíkiná hálén átninggoeráng wata me pingnga sáni álosim nánuk. Hang sándá nánida narángga pahán álosim naráng námánggoeráng, me sándá inam náni nánaháya kíkiná hánám naránggoeráng, wáinanyon du nándá inam sáni sásaháya kíkiná hánám naránggoemán ingga nánuk. ⁷ Yanuknuk, sándu naráng hákhátik hárta káto hánám átaráng ingga pingnga sáni narumán wahára wu me pingnga sáni watá ku márapmá rina suwánggoemán wata pahán náni táng káto táng námánggoek. ⁸ Sándá Táwi yot ronrosin tángga káto hánám átaráng wa narángga ku pahán náni me sut náni yá lálawingga átak. ⁹ Rám nándá sáponga tánggoemán wahára wu sánda Ánutu heronge me inánggoemán, náuta sándán pingnga wa naráng hátingga ku wata heronge táwi hánám wa naráng sámánggoemán. Heronge ná Ánutu yá námánggoek wawu táwi hánám, enendu nándá Ánutu heronge me rina inánggoemán wawu watán tárák muná isikimo rewe. ¹⁰ Káen yáungán pahán yot sáponga hárta re átkoemán wawu Ánutu yá naráng námán kungga sán sáhánin ingga wata, hang sándán káiñ naráng hákhátik kálu kesákngá kámá átak hálendu nándá wáina kungga ku táng káto tainemán wata.

¹¹ Nándá sáponga tánggoemán wawu Nan náni Ánutu yot Táwi náni Jesu watá kálu sareng námán sándán káiñ kuinemán ingga wata. ¹² Táwi Jesu málámbá tán málámbán ámma náráwa wata narát kíkiná hálé wata sándán káiñ káto hánám átnék, hang nándá sán pahán sámánggoemán wáinanyon sáni káman káman dá Ánutu yan ámma náráwa me ámma náráwa kámuk wa pahán yámineráng ga sáponga tánggoemán. ¹³ Kálu wahára ku Ánutu yá pahán sáni táng káto tán árat tu rám Táwi náni Jesu yá rongrongngá árená yot son áwineráng, wahára wu rongrongngá kándáng re Nan náni Ánutu rahálá hárta átneráng. Wa pálipuk.

4

Ket tárák álosim tát tu Ánutu yá álosim sáhinek

¹ Yanuknuk, me pukon du ing sáin, ket tárák rina tángga árat Ánutu yá álosim sáhinek ingga hár sánang toliumán wáina hánám isutang tánggoeráng. Kula rina tánggoeráng wa emá re tángga árat táwi hánám hálengga kuinek ingga wata Táwi Jesu kutná hárta sánangga sáhán káto taimán. ² Me rina rina Táwi Jesu málámbá námán sánumán wawu hár nareráng wáina.

³ Ánutu yan pahán káiñ wawu sándá málámbán ámma náráwa hánám átang kándáng hánám ing átneráng, mårámmamá ma táindaráng, ⁴ hang sáni káman káman dá sut sáni kándáng pinná tángga ku ket tárák rongrongngá ámma náráwa yá álosim ingga kangga meng tolineráng wa rewe tángga átkuineráng. ⁵ Nanará kandák ká sángorán kung Ánutu ma naráng mená yá ina mårámmamák tainiro. ⁶ Nuknuk sáni Jesu naráng mená kámá yángyárungingga kálu hitik tángga kung wata áwáwá yáni me nánáun yáni yot mårámmamák tainiro. Káman niyá kálu wáina tainek wawu Táwi yá mårapmá iminek ingga uláp hár sánang rákit taimán. ⁷ Ánutu yá kálu kandák wáina wa tátaya ma mantáng námuk, ináku Ánutu yá nándá káungá átang átkuku wata ingga mantáng námuk. ⁸ Kulá káman niyá me náta taktak minek wawu ámma yan me ya ma taktak mindák, ináku Ánutu málámbá málámbán Iruk Káungá Sámánggoek watán me wata taktak minek.

⁹ Kulá nuknuk sáni Jesu naráng háting mená wa pahán yámineráng ingga no papia kámá ma uying sámindát, náuta Ánutu yá kálu wáina isutneráng ingga wu hár sánang tolui. ¹⁰ Pálipuk hánám, sándá nuknuk sáni Jesu naráng háting mená Masedonia provins káiñ átaráng wa pahán hár yámángngátaráng, enendu, yanuknuk, sáháng káto tátne ku ket tárák wáina wa emá re tángga árat táwi hánám hálengga kuinek ingga wata sánangga sáháng káto taimán. ¹¹ Sáni yolop átang gu kámá yan yáup me mårapmá wata mårumá ma háléná ket sáni yá sánin yáup rina rina wa tát yon sáni háláng sáminek ka uláp sánumán wa rewe káto tángga isutang átneráng. ¹² Wáina tángga átang gu rámá rámá kutná kutná ya kesák tángga kámá yan háláng hárta ma átnándaráng. Wáina átneráng wahára wu ámma ni Jesu ma naráng háting mená watá sáhángga ku álosim narineráng.

Táwi Jesu yá son áwinek

¹³ Yanuknuk, ámma náráwa hár kámurená átaráng watán káiñ rina tunggafeng yáminek, wata sándá kándáng ing naráng yámineráng ga naremán. Ámma náráwa kámá yá Ánutu ya ma naráng háting mágngátaráng me tanggán káiñ tátárut wata narát kusák hálengngátkat watá nuk yáni káman dá kámurená du ukuro maming táwi tángngátaráng. Iná sándá ku watá ina ma táindaráng. ¹⁴ Jesu yá kámurená háraran son tárutuk wawu pálipuk ingga naránggoemán, wata ku Ánutu yá ni Jesu naráng háting mágngá átang kámurutáng wa iháng tárut tán Jesu yot son áwineráng wawu pálipuk ingga naránggoemán. ¹⁵ Táwi yá me rina miuk wanyon ing sáninemán, rám Táwi yá son áwinek wahára wu nán ma kámurená nándá kálak

kámurená wata máta yáreng yámángga árángga kungga Jesu ma káindámán. ¹⁶ Man káman dá hahatingga hálángngá pálak mantán angelo máta yáyáre watá mená metán Áñutu yan támun watá mantáinek, waháranyon du Táwi yá alek sangga han, niyá Jesu Son Iháhá wata naráng háting mágangga átang kámúturáng watá kálak tárutneráng. ¹⁷ Wata torong hárá ku ámna náráwa ma kámurená há átamán wawu árángga mukam kinan ámna náráwa kámútang táruerená watoyot kungga alek tátná ále páliná muná wahára Táwi yot kankan tángga ku kungga rámá rámá watoyot átkuinemán. ¹⁸ Wáina wata ku sándá me ná Jesu yan ámna náráwa nukngá átaráng wa yánangga ku iháng káto tángga átkuineráng.

5

Táwi yá áwinek wata tiyawingga átnemán

¹ Kulá, yanuknuk, nándá rám rina hárá watá wáina tunggafeinek ingga sásánáyan wawu muná. ² Sáni háráneráng wáina, Táwi yá áwáwáyan rám wawu manek mara yá yáungán áwángngátaráng wáinanyon áwinek. ³ Ámna náráwa yá ing meineráng, "Kula wu rám álosim hánám," wáina mengga átneráng wahára wu rám wáik watá watán káin tunggafenga iháng lem táinek, wawu náráwa yá kawin átang nangge iháháya láwit narángngátaráng wáina wata sopmuná hánám ámna náráwa watán káin tunggafen watá wa táng hálátiyan káluná yá ma tunggafeindák.

⁴ Iná yanuknuk sándu páyung kinan ma áraráng, wata ku rám watá tunggafen kangga káman dá manek mara kápángga hárámutgim wáina ma hárámutnándaráng. ⁵ Sándu erek yamá me haknga wata nángánangge. Nán me sán kámuk náni wu páyung me yángomá watán muná. ⁶ Wáina wata ku ámna náráwa kámá yá ruhángga átaráng wáinanyon ruhángga átninggom. Ináku náni wu rahán náni hálengga nanará náni yá ruwarán átang náni ya pin náni kándáng tángga átnemán. ⁷ Há naremán wáina, yáungán du ruháháyan rám, hang ámna umi káto nat ip röháháyan watá yáungán umi káto nat ip rahán átnandaráng. ⁸ Iná nándu haknga yan, wata ku nanará náni yá ruwarán átang Jesu ya naráng háting mámá me kámá ya kíkiná nanará wa iháng siot káto ya mondang átnemán, me Áñutu yá son náhinek wawu pálipuk ingga narángga ku wata hálengga átnat wa táng at káto ya usángga átnemán. ⁹ Áñutu yá málámbán pahán káráp wa kakaya ma náháng tunggap táuk. Watá náháng tunggap táuk wawu Táwi náni Jesu Son Iháhá watá son náhinek wata ingga náháng tunggap táuk. ¹⁰ Jesu wu nán háláng námámá wata kámutuk, wata ku kámútnemán me átnemán wawu málámbán átkuku wa tángga málámbot átnemán. ¹¹ Wáina wata ku sándá Jesu yan ámna náráwa wa pahán yáni táng káto tángga háláng yámát naráng hákhatík yáni yá káto háléinek. Wa tánggoeráng wáina re tángga átang átkuineráng.

Polyá me yángorá yánu

¹² Kulá, yanuknuk, nándá ing sánánin, ámna yáilá ingga átaráng wawu yáup háláng hánám tángga Táwi ya naráng háting mámá kálu pin sáni tángga sándán átkuku wa táng tolingga átkoeráng, wáina wata ku sándá wata kekendik táng yámángga ku meng toling yámineráng.

¹³ Sándu watá yáup rina tánggoeráng wata narángga pahán yámángga meng toling yámángga kíkiná kápineráng. Iná sáni wu pahán káman re átang átkuineráng. ¹⁴ Yanuknuk, sánda ku ámna niyá yáup tátáya taktag yámán hánámá átninggoeráng wa yánát tu ket tárák wa sangga yáup táineráng, me pitángga átninggoeráng wa pahán yáni táng káto táineráng, me naráng hákhatík yáni káto ma áraráng wa háláng yámineráng. Wáina háráneráng ingga wata pahán sáni táng tárut támemán. Yolopon átang ámna náráwa wa kámuk wáina re táng yámineráng. ¹⁵ Ámna kámá yá sáháng wáik tát hálén wawu wata topmá wáinanyon ma táindaráng. Sán háranaan káman dá wáina táinán tán du sándá ku wata topmá ma táindalák ingga inineráng. Rámá rámá wu káto hálengga átang Áñutu yan ámna náráwa me ámna náráwa kámá wa kámuk ket tárák álosim wa táng yámineráng.

¹⁶ Rámá rámá heronge rewe átang ¹⁷ sáponga tángga átkuineráng. ¹⁸ Kálu rina rina tunggafeng sámán kangga ku Áñutu heronge me inángguineráng. Ámna náráwa niyá Jesu Son Iháhá watoyot ronrosin átaráng watá wáina hánám wa tángga átneráng ga Áñutu yá narek.

¹⁹ Iruk Káungá watá rina tátáya pahán sáni táng tárut tán wawu sándá wa oletná ma táng mindaráng. Wáina táineráng wawu Iruk Káungá yá káráp sinek wa káting kámút táineráng.

²⁰ Ámna káman dá profet me sánán du sándá wata pahán kandák ma naráng mindaráng.

²¹ Ináku me rina rina sáninek wa kándáng kangga naráng rákit tángga ku me páliná rina meinek wa káto táineráng. ²² Wáina tángga wáik ku rina wa kangga táng hátineráng.

²³ Nándá Áñutu yá ing táng sámámáya naremán, Áñutu pahán láláp márumbáyon tán du sándá káungá hánám háléineráng. Wáina hálé iruk sáni yot sut sáni wa pin yándi kándáng tángga árán kungga Táwi náni Jesu Son Iháhá watá áwinek, wahára sáhán kandák kámá ma

háleindák.²⁴ Ánutu mantág sámuk watá me rina miuk wáina hánám há isutnándak, wata ku wáina táng sáminek.

²⁵ Yanuknuk, sándá Ánutu yan káin sáponga tát tu watá nán háláng náminek, ²⁶ Nuknuk sáni yot kankan tángguineráng hárá wu nuknuk sáni ya heronge táng yáminán du ket yánin tángga kápang kumeineráng. ²⁷ Ing hánám há táineráng ingga Táwi kutná hárá sánindet, papia náwu táng Ánutu yan ámna náráwa ingga átaráng wata kámuk hánám ságing yámineráng.

²⁸ Táwi náni Jesu Son Iháhá watá pahán sáminek.

Pol yá Tesalonaika yan papia nukngá ná uying yámuk

¹ Nák ku Pol yá Sailas káling Timoti yot átang no papia ná uye ku satne Jesu yan tombong it yáilá Tesalonaika hárá átaráng sándán káin áwek. Ámna náráwa sándu Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá wahára tápingga átkoeráng.

² Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán pahán láláp watá sányot átnek.

Tesalonaika yá káto hálengga átang márapmá suwángngátaráng

³ Yanuknuk, nándu rámá rámá sánda narángga Ánutu heronge me inánggoemán. Nándá wáina tánggoemán wawu álosim, náuta sándán narang hákhatík watá táwi hálengga kunggoek, hang sán káman káman kámu sáni Jesu yan tombong kápáti kikiná háhale kálu watá táwi hálengga átkoek wata. ⁴ Hulá wata hánám bu nándá it kámá káin Ánutu yan tombong gá átaráng wakáin kunggoemán wahára wu sánda meng toling sámánggoemán. Ámna náráwa yá rina sáháng wáik tángngátaráng me sándá márapmá rina suwángngátaráng, enendu sánda káto hálengga naráng hákhatík hárá átnandaráng wata ingga yánanggoemán.

Rám kálu Ánutu yá kálu kándáng hárá wa kungga me náni horengga narinek

⁵ Márapmá rina sán hárá tunggafen káto hálengga átkoeráng wata ku Ánutu yá kálu kándáng re isutang ámna náráwa kámu kán me horengga narinek ingga naremán. Sándá Ánutu yan átkuku wa táng tárut tánggoeráng, wata ku wata ingga márapmá hányon suwánggoeráng. Wáina wata ku sándu Ánutu yan átkuku wata kinan álo átnát tán tárut hánám ingga Ánutu málámbá minek. ⁶ Ánutu yá kálu kándáng táinek wawu ing, niyá márapmá sán sámánggoeráng wa wáinanyon márapmá yámángga ku ⁷ sán hárá márapmá rina tunggfenggoek wa tán sálin du sándá ku sek narineráng, iná nándu wáinanyon sek narinemán. Ánutu yá wáina táinek wawu Táwi Jesu yá káráp lánggop pot angeloná hálang yáni pálak watoyot alek sangga hiták hálezineráng rám wahára. ⁸ Rám wahára ku ámna niyá Ánutu ya ma naráng hárting mená átninggoeráng me Táwi náni Jesu yan me pingnga álosim wa ma isurená átninggoeráng wata Jesu yá iháng lem táinek. ⁹ Ámna watá márapmá suwineráng wawu ing, yáni wu Táwi yamá yot hálanggá táwi wa ma káindáráng, ináku Táwi yot átnát tán wa pukon yásurán kung mulangán átang gu rámá rámá wáik hálengga átnéráng. ¹⁰ Kulá Táwi yá áwinek wawu málámbán ámna náráwa ni málámba narang hárting mená watá kangga ku málámbán ámna náráwa iháng álolo tánggoek wata narángga málámba kutná meng tárut tángga Táwi yá rina tánggoek wa kangga nangnga yáni háinek ka watá áwinek. Iná sáni wu wáinanyon watoyot átnéráng, náuta nándá me rina sánnumán wa narángga káto hárangga isutang átninggoeráng wata.

¹¹ Nándá wáina tunggafeinek wata narángga ku Ánutu náni yá hálang sásámáya sáponga táng sámánggoemán. Sándá átkuku álosim tátáya mantáng sámuk, wata ku sáhángga álo táineráng ingga meinek wata sáponga tángga inánggoemán. Málámbá hálang sámán narang hákhatík sáni isutang álosim rina tátáya narángngátaráng wáina hárá táineráng wata ingga ku inánggoemán. ¹² Wáina inánggoemán wawu ámna náráwa nukngá yá Táwi yá sán rina sáháng álolo tánggoek wa kangga Táwi náni Jesu kutná meng tárut táineráng ga ku Táwi yá wáinanyon sán kut sáni meng tárut táinek. Ánutu náni yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga rina sánemán wa tán sándán káin tunggafeinek.

2

Milun Yayali Ámna yá tunggafeinek

¹ Kulá, yanuknuk, Táwi náni Jesu Son Iháhá watá son áwán náni watoyot urum átnemán wata sánindemán, wata ku kándág narineráng. ² Táwi yan rám bu hárangga tunggafeinek ingga kámá yá sánat naránggoeráng, enendu hárámutang wata narát ma márawindak. Iná ámna káman dá ing meinek, "Iruk Káungá yá ing nanek, rám bu hárangga tunggafeinek," me ámna káman dá wáina met narut ingga meinek, me ámna káman dá ku nándá papia uyingga kungga ku me wáina wata kinan uyiumán ingga meinek, enendu me wawu kusák rewe, wata ku sándá wa narángga sokmuná hárámutang narát ma márawindak. ³ Ámna káman dá me wáina mengga ma sángsárungindak. Rám watá hánámá ma tunggafeindák, ináku hulátingga ku ámna náráwa táup hánám watá árená tángga Ánutu sárum imineráng watoyot Milun Yayali Ámna* watá hiták hálezineráng. Iná ámna wawu Táwi yá káráp lánggop pán pingnga ingga hárangga.

* 2:3: Milun Yayali wawu Ánutu yan Meng Rákit Me Sárum Imámá wata mek.

táng tiuk, wata ku wakáin pukon muná kuinek.⁴ Ámna watá ku ámna náráwa yá ánutu kusák yánang sákningngátaráng wa, me Ánutu ni pálipuk wa, iháng káyam tángga málámba kutná táng tárut tángga rina rina menggoeráng wa iháng hang tinek. Wáina tángga ku Ánutu yan it káungá hánám kinan wa kung hang kome tángga átang gu ing meinek, "Nák ku Ánutu."

⁵ No rám sányot átut wahára wu wáina wata ku há sánanggiut, enendu kalot sámuk hám?
⁶ Sándu rám nahára náutá Milun Yayali Ámna wa kik tángga árán watá hiták ma hálengguk wawu há nareráng. Ánutu yá rám ting muk wahára ku wáina watá hiták hálezinek. ⁷ Rám nahára wu milun yayaliyan háláng watá kilak há yáup tángga árán ámna náráwa yá Ánutu yan meng rákit me wa yalinggoeráng. Wawu kilak wáina re árán kungga niyá Milun Yayali Ámna wa kik tángga átnándak wa Ánutu yá yaling mán du ⁸ Milun Yayali Ámna watá hiták hálezinek. Hiták hálengga átang árongga árán du máriya ku Táwi Jesu yá yamá táwi watoyot áwángga ku máta mulá yáre Milun Yayali Ámna táng lem tángga yamá watá yon tán du muná kuinek. ⁹ Kulá Milun Yayali Ámna yá hiták hálengga átnek wahára wu Satan dán háláng hárá ket tárák hulá kákámá hálángngá pálak hánám wáina tinek, enendu wawu kusák rewe. ¹⁰ Wáina tángga ku niyá muná kukuyan kálú hárá há átaráng wa ket tárák wáik hulá hulá wahára yángyárlungginga ihinek. Muná kukuyan kálú hárá átaráng wawu Ánutu yá me páliná wa yánangga ku son iháháya táuk, enendu watá me wa narangga átkuku álosim wa tátáya takta naruráng. ¹¹ Hulá wáina wata ku Ánutu yá nanará yáni wa táng yawák táwi hánám tán du watá me kusák wa me páliná ingga kangga isutkoeráng. ¹² Ámna niyá me páliná wata narát ále hánám hálén kálú kandák wa isusut wata heronge tánggoeráng wawu kámuk Ánutu rahálá hárá, me hárá átang kandák yáni watán márapmá ihineráng.

Ánutu yá son sáhinek ka sáhág kankaliuk

¹³ Kulá, yanuknuk, Táwi yá sánda kíkiná naránggoek. Nándá sánta narangga ku Ánutu heronge me inánggoemán. Nándá wáina tánggoemán wawu álosim, náuta málámbá hulátitíná káiñ yon son sáhinek ka há sáhág kankaliuk, hang me páliná wata narát pálipuk háliuk me Iruk Káungá watá tán rongrongngá hálenggoeráng, wahára kungga ku Ánutu yá son sáhuk. ¹⁴ Ánutu yá wáina watá sándán káiñ tunggafefeya há naruk, wáina hálendu málámbáyon nán suring námán kung me pingnga álosim wa sánumán. Wahára kungga ku Ánutu yá mantáng sámuk wawu sándá Táwi náni Jesu Son Iháhá watán yamá me háláng wata kinan átkuineráng wata. ¹⁵ Wáina wata ku, yanuknuk, káto hálengga átang Ánutu yan me rina sánang tolingngátmán wa narineráng. Me hárá mengga sánumán me papia hárá uyingga sámánggoemán wa naráng hártingga isutang átkuineráng.

¹⁶⁻¹⁷ Nan náni Ánutu yá kíkiná naráng námángga ku pahán námánggoe wahára kungga ku háláng námán rámá rámá káto átang Ánutu yá náháng álolo tinek wata hálengga átkoemán. Ánutu yot Táwi náni Jesu Son Iháhá watá pahán sáni táng káto táng sámángga háláng sámán kálú kándáng isutang me álosim re mengga átkuineráng.

3

Sándá ku Ánutu yá nán háláng námínek ka sáponga tángga inineráng

¹ Yanuknuk, me pukon du ing sánindemán, sándá sáponga tángga Ánutu inát háláng námán du nándá Táwi yan me pingnga wa meng isurátne itná itná káiñ sokmuná kungga táwi hálíneks, sán orek sáni káiñ táwi háliuk wáinanyon. ² Ámna náráwa táup hánám bu naráng hákhátiik yáni Jesu hárá ma áraráng, wata ku Ánutu yan káiñ sáponga tát tu málámbá ámna wáik hánám wata ket yáni háraranan náhinek. ³ Iná Táwi wu me rina mengngáatak wawu kándáng hánám isutnándák. Wata ku málámbá sáhág káto tángga pín sáni tángga árán ámna wáik Satan wata sán hárá rina kámá kámá ma táindák. ⁴ Táwi málámbá tán nándá kándáng hánám ing há naremán, sándá nándá rina tátáya sánanggoemán wa há tángga átkoeráng, hang máriya wu wáina re tángga átkuineráng. ⁵ Táwi málámbá pahán sáni wa táng tolingga árán du sándá Ánutu yá ámna náráwa ya narán kíkiná háléle wa ingga narineráng. Hang Jesu Son Iháhá yá káto hálengga márapmá rina suwuk sándá tárák wáinanyon suwineráng wáina sáponga táng sámánggoemán.

Kámuk ká yáup taineráng

⁶ Yanuknuk, Táwi náni Jesu Son Iháhá wata kutná hárá nándá ing sánindemán, nuknuk sáni kámá yá hánámá átang me rina sánumán wa ma isutnándáráng, wawu sándá ámna náráwa wáinanyá wa yápmangga kung mulangán átnéráng,⁷ náuta sáni há nareráng wa, nándá sáni yot átang ket tárák rina tátne náhuráng sándá ku wáinanyon tángguineráng. Nándá sányot átumán

wahára táng taktak kámá ma táumán,⁸ me sándán sungi káman hánámá ma náumán, ináku yungga yon du nanggiumán. Nándá káen me yáungán yáup háláng hánám wáina tánggiumán wawu sán márapmá sámáninggom ingga wata.⁹ Nándá wáina tánggiumán wawu sándá kutná kutná námát nándá ma iháháya muná, ináku nándu Táwi yan yáup ámna wata ku sándá há háláng námát ihátné kándáng há lenggim, enendu kálu álosim wáina átak ingga sán sáletne sándá wáinanyon isusut, wata ku wáina tánggiumán.¹⁰ Nándá sáni yot há átumán wahára me káto ing mengga sánangga átkiumán, káman dá yáup ma táindák wawu sungi ma ihángga náindák.

¹¹ Wáina sánangga átkiumán enendu inggálu wu sán háraran kámá wu yáup ma táená hánámá yáni átkoeráng ingga met naremán. Yáni wu hánámá átang kámá yan kutná kutná wata mená tángga átkoeráng.¹² Kulá Táwi Jesu Son Iháhá wata kutná hárá nándá ámna niyá hánámá átkoeráng wa me káto ing mengga sáninemán, ket tárák wáik wáina wa sangga kándáng átang yáup tángga átneráng ga ku sungi sáni kangga nangga wátá háláng sámán átneráng.¹³ Yanuknuk, iná sándá ku ket tárák álosim wa tátaya ma taktak sámindak.

¹⁴ Ámna kámá yá nándá papia hárá me ná uyingga satne áwek wa ma isurát hálendu miti ámna náráwa rahán yáni hárá ámna ku wa ingga mengga yápmang kung mulangán árát sáhangga ku yáni rina táená wata reprepma narineráng.¹⁵ Sándá nuknuk sáni wa káyam sáni ina kákápaya ma sánámán, ináku nangge nuk sáni ina kápangga ku kandák yáni wa re iháng totoliya me yáni eráng ga sánemán.

Pol yá káe álo ná yánuk

¹⁶ Táwi pahán láláp márumbá málámbá tán kutná kutná kámuk hárá rámá rámá pahán láláp hárá re átneráng. Táwi yá rámá rámá sán kámuk kot átkuinék.

¹⁷ Nák Pol no nayon ketna yá kolem ná uyingga káe álo* ing sánet. No papia uyingngátat hárá wu me tárákngá ing rewe uyéná kangngátaráng wawu no na hánám papia ná se áwek ingga káineráng wata ingga tángngátat.

¹⁸ Táwi náni Jesu Son Iháhá yá sán kámuk pahán sáminek.

* **3:17:** Me “káe álo” náwu Pol yá papia ná káen uyiuk ingga ma miuk, ináku Pol yá heronge me mengga uyiuk. Pol yá papia ná uyiuk wawu hilápmá me yonyon me rina kálu uyiuk wawu ma narámán.

Pol yá hulátingga Timoti yan papia ná uying muk

¹ Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu son nánahá watyot tu Jesu Son Iháhá watá yándi neháng tunggap tán aposel háliut. Nándá Jesu Son Iháhá yá náháng áloло tainek ingga há narángga ku wata háleng mágga átkoemán.

² Timoti, no papia ná uyingga se kákkán da áwek. Kák ku Jesu Son Iháhá wata naráng háting mánggoelák wata hánám bu kák ku nák narnggena ina átalák. Nan náni Ánutu watyot Táwi náni Jesu Son Iháhá watá urákka narángga pahán kamán pahán láláp hárá átnelák.

Ámna kámá yá me kusák kámá sánang tolinirot

³ Uláp Masedonia provins káiñ kuin ingga me rina kanut wáinanyon ing kanindet, ko it yáilá Efesus káiñ átang ámna Ánutu yan me mengga ámna náráwa me kusák watyot yáñang tolingngátaráng wa wáina ma tátaya áráng hákhátiñgá tángga átnelák. ⁴ Hang wa yáñatá ku uláp pán me pingnga hánámá hánámá tánggoeráng me táwi ilom yáni kut yáni wata ingga mengga kunggoeráng wa sáineráng. Me wáina watá tán du menmen tángga honhoren tánggoeráng. Me wáina watá Ánutu yan yáup rina tátayan wa ma hálang mindák. Ináku naráng hákhátiñká ku Ánutu yan yáup wa hálang iminek. ⁵ Me wawu hulá ing wata kanet, kámá ya kíkiná narángmán narángmán tátá watá táwi hálengga kuinek wata ingga kanet. Jesu ya pálipuk hánámá naráng háting mámá, pahán rongrongngá átnat, me náni ket tárák rina tainemán wa narátne kándáng hálale, kálu wáina watá hálang yámán du kámá kápát kíkiná hálezinek. ⁶ Ámna kámá wu ket tárák wáina wa sangga me hánámá hánámá wahára re hangga átninggoeráng. ⁷ Yáni wu Ánutu yá meng rákit mená Moses imuk watán tiksa hálaleya naránggoeráng, hang me náni wu pálipuk rewe ingga naránggoeráng. Enendu yáni wu me rina menggoeráng wata hulá wawu wáina ingga ma narángguráng.

⁸ Há naremán wáina, Ánutu yan meng rákit me wawu álo kámá re átnek, rám tiksa yá kándáng re yáñang tolineráng wahára. ⁹ Hang ing hányon naremán wáina, Ánutu yá meng rákit mená wa námuñ wawu ámna náráwa ni kándáng háláraáng wa ma iháng totoliya. Ináku wawu niyá kálu hitik taeñá, ámna yáilá yáni me nan mam yáni tárang káiñ ma árená, Ánutu sárum imená, mukmuro taeñá, Ánutu yan ket tárák álosim wa sangga káwak kán nanará isurená, nan mam yáni me ámna kámá ráháng kátkámut taeñá wa iháng totoliya. ¹⁰ Hang máláramámák taeñá, ámna yá ámna yot átninggoená, náráwa yá náráwa yot átninggoená, ámna manek ihángga iháng yáup nangge yáni ya tená, me kusák mená, me hárá átnat tán rám hárá me kusák mená, me káman niyá me páliná wa táng káyam taeñá wa iháng totoliya. ¹¹ Me páliná náwu me pingnga álosim Ánutu yá meng tunggap tángga ámna náráwa yánánaya namuk wáinanyon. Me pingnga álosim wata ku ing nánanggoek, Ánutu wawu kutná táwi hánám yamá yot hálangngá táwi wata kinan átkoek, álo kámá ku nándá kutná há meng tárut tainemán.

Ánutu yá Polya urákngá naruk wata heronge mená inuk

¹² Táwi náni Jesu Son Iháhá watá no watán yáup ná álo tainek ingga narángga neháng tunggap tángga hálang namuk wata no heronge mená inánggoet. ¹³ Pálipuk uláp pu me mukmuro Jesu inángga málámbán ámna náráwa iháng lem tángga ráhánggiut, enendu háraruk no rina rina tánggiut wawu wáina tátet ingga ma naremá me málámba ma naráng háting mená átut hárá wáina tánggiut, wata ku Jesu yá urákna narángga nákkán kátu sáuk. ¹⁴ Táwi náni Jesu Son Iháhá watá pahán táwi hánám namángga neháng tárut tán málámba naráng háting mánggoet me kámá ya naráng yáme kíkiná hálenggoek.

¹⁵ Jesu Son Iháhá watá mukmuro taeñá wa son náháháya ku káwak káiñ hárak. Me náwu pálipuk hánám wata ku ámna náráwa kámuñ hánám watá narángga káto tángga átkuineráng. Kulá uláp pu no ámna kámuñ iháng hátingga kandák táwi hánám tánggiut. ¹⁶ Wáina enendu Jesu Son Iháhá watán pahán káiñ du ámna náráwa kámuñ ká málám wawu yolopon narán kátin átang ámna náráwa ya kutná kutná táng yámángngátkat ingga naráng mineráng ga narek. Wáina hálendu náku kandák táwi hánám taeñá, enendu urákna narán du no tárák ka áre nák hárá rina tákuk wa kangga ku naráng háting mángga átkuku álosim sásáliná muná wa taineráng. ¹⁷ Kulá Ánutu wawu rámá rámá king átang ma kátkámut tán, hang ámna náráwa yá ku manyon kakayan. Málám wa re wawu Ánutu pálipuk. Wáina wata ku nándá rámá rámá kutná meng tárut tángga táng álolo tángguinemán. Wa pálipuk.

Timoti yá kálu kandák wa hahatingga táng hang tinek

¹⁸ Narnggena Timoti, no uláp profet me kák ka miuráng wata narángga ku ko rina tainelák wata me ná kanet. No wáina kane ku profet me watá keháng káto tán Ánutu yan tewe ámna

yá ina erawángga wáiK rina wa iháng hang tinelák. ¹⁹ Wáina tángtáng gu wata kinan du Jesu ya naráng háting mágga átang Ánutu rahálá hárA kándáng átat ingga narángga átnelák. Kámá yá kálu kándáng gu wáina ingga hárA kanggoeráng, enendú sárum imánggoeráng, wata ku naráng hákhatik yáni watá pukon wáiK hálenggoek, kilang gá yamán ketnán kungga wáiK hálengngátak wáina tánggoeráng. ²⁰ Ámna urum wáina taeñá orek yáni háraran yará ku Himeneus kálíng Aleksenda. Ámna yará watá ku Ánutu ya me wáiK mengngátamálák, wata ku no iháng kumbi kep káin tiut wawu Satan ketná hárA ina tiut. Wáina taeñá ku kang rákit tángga nanará álosim bá ihán du Ánutu ya me wáiK son ma mindamálák ingga wata wáina taut.

2

Sáponga tángga Ánutu inátre ku ámna náráwa kámuk háláng yáminek

¹ Kulá kutná táwi hánám sándá wa kálak tángguineráng wawu ing, ámna náráwa kámuk ka narángga ku Ánutu yan káin sáponga tángga heronge me inángga ku inát háláng yámangguinek. ² Ámna yáilá me kapman dán yáup ámna átaráng wata yot Ánutu yan káin sáponga táng yámát háláng yámán du pahán láláp pá orek sáni hárA árán sáni kámuk Ánutu yá sándá rina átang átkukuya narek wáina átang átkuineráng. ³ Sáponga wáina táineráng wawu Ánutu Son Náhuk wata rahálá hárA wu álosim hánám, watá sáponga wáina wata kíkiná hánám narek. ⁴ Málambá ámna náráwa kámuk son ihán me páliná wata hulá wa narineráng ga narek. ⁵ Ánutu wu káman dá re átak. Hang ámna ore háraran káman dá re átak, Ánutu yot ámna náráwa ya orek yáni hárA wawu Jesu Son Iháhá watá átak. ⁶ Rám Ánutu yá tiuk hárA wu, Jesu Son Iháhá watá átkukuná wa ámna náráwa kámuk son yungga iháháya sáuk. Kulá kálu wahára wu Ánutu yá ámna náráwa kámuk son ihiñ ingga náliuk. ⁷ Wáina wata ku Ánutu yá aposel neháng tunggap taur ngáya ku nákkán yáup pu málambán me wa mengga kuku wa. Pálipuk hánám sánet, kusák ma pilet. Málambá ámna náráwa ále kámá káinnan wa me páliná yánang tolingga koe Jesu Son Iháhá watá naráng hárting mámáya yáup ná namuk.

⁸ Wáina wata ku itná itná káin ámna yá átkuku yáni wa Ánutu imángga rongrongngá átang ket yáni táng hip tánggatang sáponga tángguineráng ga naret. Pahán káráp me honhoren wa sángga ku pahán káman átang sáponga re tángguineráng.

Náráwa yan ket tárák álosim

⁹ No ing wata hánym naret, náráwa yá sut yáni tánggáneinán wawu yáni ya sut yáni tángga árángga ma tánggáneindaráng, me ámna pahán yáni táng wáiK tátá káluná hárA kutná kutná ma tánggáneindaráng, hang kutná kutná tánggáneinán du káluná kándáng rina átak wahára rewe tánggáneineráng. Álo kámá náhániráng ingga sut sáni tánggánene kálu ma tánggáneindaráng. ¹⁰ Náráwa niyá Ánutu isutkoemán ingga mengngátaráng wawu yáup álosim hulá hulá wa táineráng, watá ku náráwa watán tánggánek álosim ina hálezinek.

¹¹ Miti mengguineráng hárA wu náráwa yá yolop átang yáni tángga hangga ku Ánutu yan me wa narángguineráng. ¹² No náráwa yápmáe áráng átang ámna pin yáni tángga Ánutu yan me wa ámna ma yánangngátaráng. Muná. Náráwa yá yolop átang gu me rewe narángga átkuineráng. ¹³ No wáina met wawu náuta, Ánutu yá Adam kálak táng tolingga ku máriya wu If táng toliuk, ¹⁴ hang Adam bá Satan dán me kusák wa narán pálipuk ma hálíuk, ináku náráwa yá me kusák wa narán pálipuk hálén du mukmuro náráwa hálíuk wa narángga ku wata wáina met. ¹⁵ Kulá náráwa yá ku nangge iháhá yáup wa táineráng. Wáina tángga átang gu Jesu ya naráng hárting mágga, rámá rámá rongrongngá átang, kámá ya narát kíkiná hálén, tirik tárák álosim wa tángga átkuineráng hálendu Ánutu yá son ihinek.

3

Miti yan ámna yáilá yá tirik tárák álosim wa isutneráng

¹ Me náwu pálipuk hánám. Káman niyá miti yan ámna náráwa pin yáni tátáya átnán kíkiná narángga ku yáup wawu álosim ingga narinék. ² Miti yan ámna yáilá yá kálu kándáng wa rewe isutang árán du ámna náráwa yá ámna yáilá wahára kandák kámá ma káindáráng. Áwáná káman yot re kándáng átnek, málambán átkuku wa kándáng pinná tángga átnek, kámá yá itná káin áwát pin yáni tainek, me Ánutu yan me wa ámna náráwa yánang tolinek. Wáina tán du kámá yá watán ket tárák wa kangga álo kámá ingga mengga kutná meng toling mineráng. ³ Ámna wawu umi káto yá táng hoho ma táindak, menmen ininán ma táindak, me pahán káráp tángga ámna náráwa kámá ma ráhindak, ináku pahán láláp hárA re átnek. Hang sup pa kíkiná taur ma narindak. ⁴ Málambá áwá nangge wa kándáng pin yáni tángga nángánhangge me yánán

narángga isutang málámba tárang kání re átneráng.⁵ Ámna niyá áwá nangge wa kándang ma pín yáni táindák watá Ánutu yan ámna náráwa pin yáni tátáyan yáup wa ma táindak.⁶ Ámna mirak ká áwáng Jesu yan tombong hálengga miti yan ámna náráwa pin yáni tátáyan yáup wa ma táindak. Nák ku ámna álosim ingga árená tán Ánutu yá táng me hárá Satan táng tiuk wáinanyon tiwon.⁷ Ámna miti kinan ma árená yá kat miti yan ámna yáilá káman ni kutná yá álosim re átnándak watá re ku ámna yáilá álo hálezinek. Iná kat kutná yá álosim ma átnándak wawu ámna yá wata me wáik mengga yánangga átkut tu Satan dán punggip pá táinek.

Miti ámna náráwa háláng yámámáyan ámna watá ku ket tárák álosim wa isutneráng

⁸ Kulá wáinanyon du miti ámna náráwa háláng yámámáyan yáup ámna watá yáup yáni kándang isutang árát ámna náráwa yá kápát álosim hálen meng toling yámineráng. Watá me yáni yarár pálik ma hálezindaráng. Watá umi káto táwi nangga ma hohing kuindaráng, me sup táwi hánám ihinán narángga ku kálu kandák hárá kungga kámá yan hárá sup ma ihindaráng.⁹ Yáni wu Ánutu yá málámbán me páliná táwi hánám táng hiták tiuk wa rewe káto tángga átneráng. Rám wáina táineráng wahára ku yáni wu pahán náni kinan kandák káman ma árak ingga kangga narineráng.¹⁰ Hulátingga ku átnát yáni hárá wa tárák yáni ya kápineráng, kápát álo hálen wawu sat miti ámna náráwa háláng yámámáyan yáup wa álo tángga átneráng.

¹¹ Áwáwá yáni watá wáinanyon yáup yáni kándang isutang árát ámna náráwa yá kápát álosim hálen meng toling yámineráng. Watá átkuineráng hárá kámá ya ma meng yámágga átkuindaráng. Átkuku yáni wa kándang pinná tángga árát yáup rina tátáya yámená wa álo táineráng ingga ámna náráwa yá kápát átneráng.

¹² Miti ámna náráwa háláng yámámáyan yáup ámna wawu áwáná káman watoyot rewe átang gu málámba áwá nangge wa kándang pín yáni tángga átnek.¹³ Ámna niyá yáup wáina wa kándang tángga átnek wata ku kut táwi táinek. Wáina átang gu naráng hákhatík yáni Jesu Son Iháháyan káin rina átak wa meng tunggap tátáya ma pitáindráng.

Ánutu yan me páliná wata hulá wawu kutná táwi hánám

¹⁴ No sopmuná kungga kák kahin ingga tánggoet, enendu álo kámá wu me ná uyingga kaniinet ingga uyet.¹⁵ Wáina wata ku no sopmuná ma koe hálendu papia ná kanga ku ket tárák álosim rina Ánutu yan tombong hárá átaráng sándá tángguineráng wa há narineráng. Nándú Ánutu átkukuná pálik watán tombong. Kumam káto yá it káto tángga átnándak wáinanyon du Ánutu yan tombong nándá ku me páliná wa táng káto tángga átnemán.¹⁶ Pálipuk há naremán wáina, Ánutu yan me páliná wata hulá wawu kutná táwi hánám. Me wata hulá Ánutu yá nálek wawu ing,
pálipuk ámna nangge hálíuik,

Iruk Káungá yá málámba wawu ámna náráwa son iháháyan ámna ingga yáliuk,
angelo yá káuráng,

Ánutu yá tángga alek káin irawa kung málámbot árán
kut táwi hánám tángga átak,
káwakngá káwakngá káin kungga watán me pingnga wa yánangga kuráng,
hang káwak ketnán ámna náráwa watá wata naráng hárting mángngátaráng.

4

Me hulá hulá watá ámna náráwa yan nanará iháng yakyawák tánggoek

¹ Iruk Káungá watá hiták hánám íng mek, rám bá sálikngin ingga tángga átnek wahára wu ámna kámá wu naráng hákhatík yáni wa sangga iruk wáik ámna náráwa yángyárunggingiyán wata kárámatig yámágga watán me narángga isutneráng.² Ámna kusák watá iruk wáik kán me wa ámna náráwa yánineráng. Ámna watá ku ing meineráng, "Nándán me wawu pálipuk hánám," enendu kandák yáni wawu ma kang rákit táindaráng, náuta nanará yáni álosim wawu há kámutuk wata.³ Ámna watá ámna náráwa yá ihán kehán ma tátáya me sungi kámá wa ma nanaya yánangngátaráng, Ánutu yá málámba naráng hárting mená me, me páliná wa narená watá nangga málámba heronge táng mámáya iháng toliuk wa.⁴⁻⁵ Há naremán wa, kutná kutná kámuk Ánutu yá iháng toliuk wawu álosim rewe. Ánutu málámbán me watoyot nánin sáponga watá tán du sungi kámuk hánám watá Ánutu rahálá hárá rongrongngá hálengngátaráng. Nándá kápátne wáik ma hálezindak, ináku nándá ku Ánutu heronge me inángga ku sungi wa iháng náinemán.

Timoti yá Jesu Son Iháhá watán yáup ámna álosim átnek

⁶ Ko me ná táng nuknuk náni wa yánátá ku me álosim rina naráng hárting mánggoemán me nanará álosim narángga isutkoelák watá ka keháng káto táinek. Wáina tángga ku Jesu

Son Iháhá watán yáup ámna álosim hálengga átkuinélák. ⁷ Pingnga hánámá hánámá me, me hánámá hánámá wa sárum iminelák. Me wáina wawu Ánutu yan pahán káinnan muná watá kámá ma háláng námindák. Ináku Ánutu yan tirkík tárak rina tátáyan átak wa re hainá tainelák. ⁸ Ing marinelák, sut náni tátne káto árik ingga hainá tángngátamán, enendu watá ku isikimo háláng námangngátak. Iná nándá Ánutu yan ket tárak watá nán hárá káto árik ingga wata hainá tainemán wawu watá táwi hánám háláng náminek. Watá ku átkuku káwak ketnán ná átninggoémán me máriya átkuku sásalíná muná tainemán wahára kándang hánám háláng námanggatnek. ⁹ Me náwu pálipuk hánám, wata ku ámna náráwa kámuk hánám watá narángga káto tángga átkuinérang. ¹⁰ Ánutu átkukuná pálak ámna náráwa kámuk son iháhá watá málamba naráng háting mená nán son náhuk. Nándá Ánutu ya naráng háting mángga náháng tolík ingga háleng mángga átkoémán wata ingga ku yáup háláng hánám tánggoémán. ¹¹ Ko me ná ámna náráwa yánángga ku yánáng tolítá me yá rina mek wa isutneráng.

¹² Kák ku ámna máto, wata watá kahát kák ku ámna hánámá ma háléindak. Ko ket tárak álosim wa rewe tángga átkutá Jesu yan ámna náráwa watá kák kahángga ku wáinanyon átkuinérang. Ko ket tárak álosim yáleinélák wawu meka me tainelák, tirkík tárakká rina tainelák, kámá kápátá kikiná háléinek, naráng hákháti hárá átang átkuinélák, me Ánutu rahálá hárá rongrongngá átang átkuinélák hárá wa. ¹³ Ko Ánutu yan papia wa pahála yot hánám ámna náráwa ya sánging yámangngá wata hulá wa yánángga Ánutu yá átkuku rina ta narek wa yánáng tolingga átnárát kungga no áwinet. ¹⁴ Ko Ánutu yá háláng rina kamuk watá yáup tátáya táng taktaq ma taindálák, háláng wawu miti yan ámna hulá yá ket yáni yáila hárá usáng hang tit ámna káman dá profet me kák ka miuk wahára taulák.

¹⁵ Yáupya wa pahála yot kándang pinná tángga árátá ku ámna náráwa kámuk hánám watá kahát ko yáup álosim tánggoelák wa emá re tángga árátá táwi hánám hálengga kuinek. ¹⁶ Táwi yan me yánáng tolinélák me ket tárakká rina tainelák wahára wu kándang nangnaráng átang tángga átkuinélák. Ko káto hálengga yáup álosim wáina tángga átkuinélák wata tángga Ánutu yá son kehángga ámna náráwa niyá kákán me narineráng watoyt son ihinek.

5

Ámna náráwa wawu kaya sipyá kátu hánám ina kápángguinelák

¹ Ko ámna tátáwi wa me hahatiná kálu ma metáng yáminalálák, ináku me láláp hárá nanya inángngátalák wáinanyon yánángga iháng tolinélák. Yakulukula ya ket tárak álosim táng yámangngátalák wáinanyon ámna máto wata ket tárak wanyon táng yáminélák. ² Mamya ya ket tárak álosim táng mángngátalák wáinanyon náráwa tátáwi wata ket tárak wanyon táng yáminélák. Hang málám ilomya ya ket tárak álosim táng yámangngátalák wáinanyon náráwa máto wata ket tárak wanyon táng yáminélák, wáina wawu Ánutu rahálá hárá kálu kándang álosim.

Náráwa kawát wawu niyá pin yáni tainek?

³ Náráwa kawát kámá niyá yáni re ukuro hánám árát kápángga ku wa háláng yámangnguinelák. ⁴ Iná kawát káman dá nángánange me e ilommá pálak árán du yánáng tolítá Ánutu rahálá hárá naráng hákháti isutang yáup páliná hánám taineráng wawu mam pawo yáni kawát wa pinná taineráng. Wáina tát tu uláp yáni rina pin yáni tainé wata topmá háléinek. Ánutu yá kálu wáina wata wu álosim narek. ⁵ Kawát kámá niyá yáni re ukuro átang wawu ing tángga átkungngátaráng, Ánutu yá iháng álolo táng yámámáya háleng mángga káen me yáungán wawu sáponga tángga Ánutu yá háláng yámámáya inángga átkungngátaráng. ⁶ Iná náráwa kawát káman dá sut tán kutná kutná wata re narán páliná hálén átnándak, náráwa wawu hárámurená yá ina átnándak. ⁷ Me wáina yánátá kálu kándang re isutang árát tu ámna náráwa yá ma meng yámindárang. ⁸ Ámna káman dá naning maming, málám ilommá, tat kulaná, áwáná me yanángánanggená wa ma pin yáni taindák wawu kandák táwi hánám. Ámna káman dá ket tárak wáina tainek wawu ket tárakká watá ku hiták Jesu ya ma naráng háting mángngátak hález. Watán ket tárak wawu ni Jesu ma naráng háting málám wata tárg kái átak.

⁹⁻¹⁰ Náráwa kawát kut yáni uynán du yara yáni 60 hárá átang torong kálu koek ngá, nánáun yáni yot rewe kándang árená, hang álosim rina rina tángngátaráng ngáya kámuk ká naráng yámangngátaráng wáina wa rewe uynelák. Tárak álosim wawu ing wata menggoet, nangge pin yáni taineráng, lombu pin yáni taineráng, Táwi yan ámna náráwa hárám yáni yanyawon

táineráng*, niyá márapmá hára árán háláng yámineráng me hahatingga átang kámá rina rina wa tángga nukngá háláng yámineráng wa. Wáina táená wa rewe kut yáni uyinelák.

¹¹ Kulá náráwa kawát máto wawu kut yáni papia káin ma tindalák, náuta watá náun áwán háhále watán nanará watá áwinek wahára wu Jesu Son Iháhá yan yáup rewe tángga átnemán ingga me káto mengngátaráng wa sangngátaráng wata. ¹² Wáina tángga ku me káto há mená wa yalineráng wata ingga ku me hárá átneráng. ¹³ Iná ko miti ámna náráwa yá háláng yáminán náráwa kawát máto kut yáni uyinelák wawu yáni táng taktak tángga ít wahára kungkung tángga átang kámá yá rina táineráng wa met narángga wata meng yámángga watá ma hánám memeyan wa mengga átkuineráng. ¹⁴ Wata ku no naret tu álosin wawu kawát máto ingga átaráng watá ku ámna ihángga nágánangge yáni iháng tingga ku wata pin yáni tángga átneráng, wata ku káyam bá wa kápángga ku nán Jesu yan tombong ga ma meng námindaráng. ¹⁵ No me wáina met wawu náuta, kawát máto kámá wu Táwi sangga kung Satán isutang há átninggoeráng.

¹⁶ Kulá naráng hákhatik náráwa káman niyá sippmá kátu káman náráwa kawát hálendu watá wa háláng iminek. Watá miti ámna náráwa nukngá yá yáup watoyot tátáya yáup háláng ma yámindak. Iná náráwa watá sippmá kátu wa há háláng iminek hálendu nukngá watá ku kawát niyá yáni re ukuro hánám átaráng wa álo háláng yámámáya narineráng.

Miti yan ámna yáilá wa nándá kándang hánám iháng álolo tainemán

¹⁷ Niyá miti yan ámna yáilá ingga átang miti yáup kándang tángga árat tu Táwi yan ámna náráwa watá kut yáni meng táirut tángga háláng yámineráng. Iná nini yá Ánutu yan me pingnga mengga yánang tolingga átkuineráng wawu táwi hánám háláng yámángga kut yáni meng táirut táineráng. ¹⁸ Wáina táineráng wawu náuta, Ánutu yan me ing uyená yá átak, “Bulmakau yá wit pálíná ketnán tarengga árán kepma yá sohit wit ma nanaya milunná ma hárotnándaráng.” Hang ing hányon, “Ámna niyá yáup tainek watá ku yumnakngá ihinek wawu álo kámá.” ¹⁹ Káman dá ing meinek, “Miti yan ámna yáilá nátá kandák téak,” ing men wawu watán me wa ma narindalák. Ináku ámna yará me kaláhu yá me wa rewe met wawu kárámania yá narángga me wa ting tantan tángga káinelák. ²⁰ Ámna yáilá káman dá kandák tán wawu táng rahán táwi hára me hára titá ku ámna yáilá nukngá yá wa kangga mukmuro táninggom ingga pitáineráng.

Timoti yá málámbán ket tárák wa kándang pinná tainek

²¹ Ánutu, Jesu Son Iháhá me Ánutu yan angelo málámbá há kankaliuk ngá átaráng wata rahán yáni hára ing kanindet, ko me há kanet wa kándang isutnelák. Wa isutnelák wahára wu ámna náráwa kámu ket tárák káman re yáleinelák, nuknukka me ámna kámá ket tárák kámá kámá ma yáleindalák.

²² Ko ámna káman dá miti yan ámna yáilá háleik ingga sopmuná ketya yáin yáni hára usáng hang ma tindalák, náuta watá mukmuro tán watán márapmá watá kák hányon kehiwon. Kawu Ánutu rahálá hára rongrongngá átkuinelák.

²³ Umi hánám rewe ma náindalák, ináku wáin isikimo kulingga ku hányon natá watá kawila kinan ilálakká rámá hára tunggafengfeng tángngáatak wa táng lálap tainek.

²⁴ Ámna kámá yan mukmuro wawu hiták átnándak, ko ting tantan tángga ma kápindálák enendu kandák yáni wawu wáina ingga há naráng yáminelák. Iná kámá wu kilak árín ma narená árátá kungga rám hásák hálendu hiták háleinek. ²⁵ Kulá wáinanyon du ámna kámá yá álosim rina táineráng wawu kámu ká hiták kangga narineráng. Iná kámá yá álosim rina táineráng wawu waháranyon du hiták ma háleindák, ináku kilak átang kungga máriya ku wáina hiták háleinek.

6

Yáup nangge hánámá yá ket tárák álosim re táineráng

¹ Ámna ni yáup nangge ya hánámá árená Táwi ya naráng háting mená átaráng watá wu yáni tángga hangga ku márum yáni wata tárang káin átneráng. Ket tárák álosim wáina tát kápángga ku ámna náráwa yá Ánutu kutná ma táng lem táindáráng, me nándá Táwi yan me yánená wa yanyawon ma táindáráng. ² Iná yáup nangge hánámá káman da márumá yá Táwi ya naráng háting mená hálendu yáup nangge watá wata narán nuknuk hánámá wata ku wata tárang káin ma árin ingga ma narindak. Ináku ing narinek, “Yáup ná tánggoet wawu Táwi ya naráng háting mená káman háláng imánggoet, me wa káe kikiná háleinek, wata ku kámá yá

* **5:9-10:** Pol yá me ná uyiuk wawu Jon 13.1-17 wa narángga wata uyiuk. Jon káin du Jesu yá málám tángga hangga disaepelná hárám yáni yawonduk. Me me nukngá ku ing, Pol yá me ná uyiuk wawu náráwa yá yáni tángga hangga nuknuk yáni háláng yámineráng wata.

márum yáni Táwi ya ma naráng háting mená ya yáup táng mángngátaráng wa táng hátingga yáup kándang hánám táng minet," wáina hánám narinek.

Me ná uyená náwu Táwi yan ámna náráwa wa yánang tolingga yánátá wa há hánám isutneráng.

Sup pa kikiná nanará wawu mukmuro hulá hulá wata hulá

³ Ámna kámá wu me kusák wa sánang tolinggoeráng. Me rina menggoeráng watá kung Táwi náni Jesu Son Iháhá watá rina kándang nánang toliuk watoyot káman ma hálengguk, me rina menggoeráng watá ámna náráwa hálang yámán Ánutu isusut wahára ma kungguráng. ⁴⁻⁵ Ámna wáinaná wawu yáni ya narát árená hálenggoek, enendu watá náut kámá káman wáina ingga ma narárang. Watá tárak kandák ing wata heronge narángga átkoeráng, kámá yot me hánámá hánámá wata hulá ya menmen ná tángga átninggoeráng. Wáina watá ku ámna náráwa yángot kung gu kápang naknarák, menmen, mengmán mengmán, kámá ya kep kotkot táng yámámá, me honhoren káluná wahára tinggoeráng. Ámna wáinaná watán nanará wawu kandák hánám. Kámá ya me páliná wa táng yakyawák táng yámángngátaráng, hang Ánutu yan yáup hulá hulá tángga ku kutná kutná táwi ihinemán ingga narángngátaráng.

⁶ Iná ámna káman dá Ánutu yá ket tárak rina tátaya narek wa rewe isutang átnek wahára wu kutná kutná táwi átminek me isikimo átminek wawu álo rewe ingga narinek. Ámna káman dá wáina taineck wawu Ánutu yan átkuku watá watoyot táwi hánám átnek. ⁷ Mam kinan átang tunggafiumán wahára wu náut kámá káman ma taeá áwumán, hang káwak sangga kuinemán wahára wu náut kámá káman tánggatang ma kuindámán. ⁸ Wáina wata ku sungi me sut tánggáne yá há átnámát wawu álo átnámek ingga narángguinemán. ⁹ Káman niyá sup táup ihin ingga narinek wawu ingirungging yá engot kung punggip hárá tinek. Pahán yáni watá ket tárak hohoná me wáik hulá hulá tátaya táwi hánám tákurán watá márapmá táwi hánám yámágga iháng lem taineck. ¹⁰ Sup pa kikiná nanará wawu mukmuro hulá hulá wata hulá. Ámna kámá wu sup pa kikiná hánám naruráng, wata ku watá iháng yawák tán naráng hákhátiq hárá átnát wa há sangga ku márapmá táwi sungga átaráng.

Kándang re átang kungga ku átkuku álosim wa tainelák

¹¹ Kák ku Ánutu yan ámna, ket tárak kandák wata pitáng mángga mulangán átnelák. Wáina tángga ku kálu kándang átkuku, Ánutu yan pahán isusut, naráng hákhátiq hárá átkuku, kámá kápátá kikiná hálhé, káto hálengga átang márapmá rina rina wa sungga átnát, me nangge nuk kot yolop átnát wawu yáupmá hálanggon tángga ku ihángguinelák. ¹² Tewe ámna yá hánghlángngingga átang erawángngátaráng wáinanyon du ko káto hálengga Ánutu ya naráng háting mángga milunná sungga átnelák. Ka Táwi ya naráng háting mángga ku Jesu ya naráng háting met ingga rahán táwi hárá há yánlulák rám wahára Ánutu yá átkuku sásáliná muná tátaya mantáng kamuk, wata ku átkuku wa káto tainelák. ¹³ Ánutu kutná kutná átkuku yáni yámángngáta, wata rahálá hárá me Jesu Son Iháhá watá Pontius Pilat rahálá hárá me pálipuk miuk wata rahálá hárá no me ing kane ko me wa há hánám isutnelák, ¹⁴ Táwi yan me rina narulák wa kándang re isutnelák, wata kinan kámá yá kák hárá kandák kámá ma káindaráng, ináku rongrongngá re árátá kungga Táwi náni Jesu Son Iháhá watán rám bá tunggafeinek. ¹⁵ Wa tunggafeinek wawu Ánutu yá rám narek wahára.

Ánutu wawu kutná kutná álosim kámuk hánám wata márumá, hang málámbá re ku kutná kutná kámuk wata pin yáni tángga átnándak. Málám bu king átaráng watán King, me táwi átaráng watán Táwi. ¹⁶ Málám watá re ku ma kátkámut tán, hang málám bu yamá maming táwi kinan átnándak, wata ku káman dá wata tangtang áwáwáyan tárák ku muná. Káman dá ma káuk me káman dá álo kakayan tárák ku muná. Ánutu yan ulihálang wawu sásáliná muná, wata ku kutná meng tárttángga átkuinemán. Wa pálipuk.

¹⁷ Ámna kámá niyá kutná kutná ná álo árán káwak ketnán rám nahára álosim átat ingga átaráng wa ing yániinelák, yáni ma tángga árángga kuindaráng, hang sup rina átyámek watá álo hálang náminek ingga ma narindaráng, náuta sup yáni watá rám náut hárá muná kuinek wawu ma narárang. Yánátá ku Ánutu yá re ku álo hálang náminek ingga narinérang, watá re ku heronge tátaya kutná kutná álosim táup táwi wa hálang námángngáta. ¹⁸ Yánátá ku kámá hálang yámámáya tárák álosim táup táwi yon há tángguineráng. Kutná kutná rina átyámek wa iháng niyá kesák téareráng wa ilap tángga yámineráng. ¹⁹ Wáina taineráng wawu máriya rám bá áwinek wahára watá hálang yámámáyan kutná kutná álosim hánám wa ihineráng. Wáina tángga ku átkuku álosim wa taineráng, wawu átkuku páliná hánám.

²⁰ Timoti, kák ku yáup rina Ánutu yá kamuk wa hánám tainelák. Me hánámá hánámá Ánutu yan nanará káiñ ma áraráng wa sárum yáminelák. Ámna kámá yá ku nándán nanará wu

kándáng ingga narángga meineráng, enendu watán nanará wawu Ánutu yá kandák ingga narek, wata ku ko wa yápmang kung kámá átnelák. ²¹ Ámna náráwa kámá Jesu yan tombong háliuráng, enendu nanará kandák wáina wa isutang átningga ku Jesu yan me páliná wa sáuráng.

Ánutu yá pahán sámángguinek.

Pol yá Timoti yan papia nukngá ná uying muk

¹ Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu yá málámbán pahán isutang yáup wa tátaya neháng tunggap táuk. No aposel hálengga Ánutu yá ámna náráwa niyá Jesu ya naráng háting mángga átneráng watá átkuku álosim táineráng ingga há miuk wa yánánáya ingga wáina táuk. ² Timoti kák ku nanggena ina, kák ka kikiná hánám naráng kamánggoet. No papia ná uyingga se kákkán da koek. Nan náni Ánutu watoyot Táwi náni Jesu Son Iháhá watá urákka narángga pahán kamán pahán láláp hárá átnelák.

Yáup rina tátaya Ánutu yá kamuk wa káto hálengga átang tainelák

³ Uláp pu táwi ilomna yá Ánutu ináng sáknginggiuráng, iná inggálu ku no nanarána kinan káin du kálu kándáng hárá rewe isutang átkoet ingga narángga wáinanyon Ánutu ináng sáknginggoet. Rámá rámá káen me yáungán kák ka naráng hátinggoet wahára wu Ánutu heronge me inángga málámbán káin kák ka sáponga táng kamánggoet. ⁴ No átang uláp náti sansan támát hárá rahála uminá hirarátá hákuk wata naráng hátingga son kakaháya kikiná hánám wa naránggoet. Son kahinet wahára ku pahánna yá álosim hánám háléinek. ⁵ Uláp pawoka Lois me mamya Yunis yá pahán hurík tángga Jesu yan tombong hálumálak wáinanyon ko pahán hurík tángga Jesu ya páliuk naráng háting mángga málámbán tombong hálulák wawu páliuk hánám ingga naránggoet. No naráng hálkáttika káto wata naránggoet, ⁶ wata ku no son pahála táng tárut tátet wawu uláp no ketna yá yáila hárá uság hang tiut wahára wu Ánutu yá náut háláng málámbán yáup tátaya wa kamuk. Ko wata narángga yáupmá tátá watá átkukuka káin káto átkuinék, ámna nangge yá káráp kátu kátu iháng urum tingga hásit lánggop pá rang hálengngáta wáinanyon rang háléinek. ⁷ Ánutu yá Irukngá námuw wawu Iruk watá pahán náni táng piták tátaya muná, watá ku háláng námángga náháng káto tán átkuku, me nangge nuk ka narátne kikiná hálé, me náni kálu kándáng nálen kangga átkuku náni pinná tángga isusut wata Iruk wa námuw watá ku wáina háláng námángga átkoek.

⁸ Wáina wata ku ko Táwi yan me ámna náráwa yánánáya reprepmá ma narindalák, me no kalabus kinan átkoet wata ingga iháng reprep ma tainelák. Kalabus kinan átkoet wawu Táwi yan yáup tánggoet wata. Reprepma ma narindalák, ináku Ánutu yan háláng wa tángga no uláp Táwi yan me pingnga álosim yánángga kungga márapmá rina sunggiut wáinanyon ko me pingnga álosim wa yánángga átningga márapmá sungga átninguinelák. ⁹ Ánutu yá mantang námángga son náhuk wawu rongrongngá káungá hánám átnát wata. Nándá náut kámá álosim káman tátne wata ingga wáina ma táuk, ináku málámbá pahán námángga málámbán pahán isutang wáina táuk. Uláp pon alek káwak ma iháng tunggap tainé yon átang pahán námángga ku Jesu Son Iháhá yá yáup wáina tainék ingga wu Ánutu yá há naruk. ¹⁰ Inggálu ku Jesu Son Iháhá watá káwak káin hangga son náhuk wahára kungga ku Ánutu yá pahán námuw watá hiták há hálui. Jesu yá kátkámut tán háláng wa táng wáik tángga málámbán me pingnga álosim watá átkuku sásálíná muná wa táng áwáng hiták tiuk. ¹¹ Ánutu yá nák neháng tunggap táuk wawu no yáup ing tátaya, me pingnga álosim wa ámna náráwa yánánáya, aposel háláleya, hang ámna náráwa yánáng totoliya. ¹² Ánutu yá yáup wa tátaya neháng tunggap táuk, wata ku no márapmá ná sunggoet, enendu no wata reprepmá ma narángguet, náuta ni naráng háting mánggoet wawu hárá naret, hang ino ing hárá hánám naret, málámbá yáup wa ketna hárá tiuk wa pinná tángga árán kungga Jesu Son Iháhá yan rám táwi watá tunggafeinek.

¹³ Ko ku me páliná ka rina kanut wa kándáng hánám naráng hátingga ku me wáina hánám bon du ámna náráwa yánáng tolinguinelák. Rám wáina tángguinelák wahára ku Jesu Son Iháhá naráng háting mángga kámá kápátá kikiná hálengguinek. ¹⁴ Ánutu yá me pingnga álosim wa ketya hárá tiuk wawu kándáng pinná tainelák. Me kusák watá táng yakyawák tainéw da ku káto hálengga átnelák. Iruk Káungá náni ya kinan átak watá háláng kamán du me páliná wa kándáng pinná tainelák.

¹⁵ Ing hárá narelák wa, ámna náráwa táuppon Esia provins kinan átaráng watá sárum hárámángga átaráng, wata kinan ámna yará Fikelus káling Hemokenes watá wáinanyon sárum námángga átamálak.

¹⁶ Iná Onesiforus wawu nukna pánpáliná. Rám máro áwáng nahángga háláng námánggoek, me sen dá neháng kik tainé me kalabus kinan átkoet enendu wata iháng reprep ma tággu, wata ku no Táwi yan káin sáponga tae ámna náráwa itná kinan átaráng wa, me málám iháng áloló tainék. ¹⁷ Málám Rom káin áwuk wahára wu nák ka yáup háláng hánám suling námángga átninggan nahuk. ¹⁸ No Táwi yan káin ing sáponga tánggoet, Jesu yan rám táwi tunggafeinek

rám wahára wu Ánutu yá Onesiforus urákngá narinek. No Efesus káin áre háláng namámáya yáup máro yon tánggiuk wawu ka há narelák wa.

2

Jesu yan yáup tángga átang márapmá rina áwinek wahára káto hálengga átnelák

¹ Nanggena Timoti, kák ku Jesu Son Iháhá málámbá háláng kamánggoek, wata ku káto hálengga átnelák. ² Ámna náráwa táup táwi ya rahán yáni hárá me rina yáne narulák me wanyon táng ámna náráwa niyá Táwi yan me káto tángga átaráng wa ket yáni hárá tinelák, wata ku watá wanyon táng kung ámna náráwa nukngá yánang tolineráng. ³ Jesu Son Iháháyan tewe ámna álosim bá ina átnelák. Wáina átang márapmá rina áwinek wahára nándá káto hálengga márapmá suwánggoemán wáinanyon káto hálengga átang márapmá suwinelák. ⁴ Tewe ámna káman dá yáupmá hárá átang waháryonyon yáup nukngá ma tángngátak. Ináku tawiná pahán álosim imámáya ku náut yáup imená wa rewe tángngátak. ⁵ Wáinanyon ámna káman dá hururung kuku wahára watán káluná rina tingga hururung koená wa táng hátingga kandák kunggim wawu wata yumnakngá ma ihánggim. ⁶ Yáup mara káman dá hái hinek, wata páliná watá áliknginek wawu watá kálak náinek. ⁷ No me tárakngá kanet wata narátá ku Táwi yá háláng kamán wata hulá kámuk narinelák.

⁸ Rámá rámá Jesu Son Iháhá wata naráng hátingguinelák. Ánutu yá há kámutuk háraran son táng tárut táuk, iná málám wawu king Dewit hun háraran. No me pingnga álosim yánanggoet wawu wa. ⁹ No márapmá sungga átkoet wawu me pingnga wa ámna náráwa yánang tolengngátat wata. Hulá wata hánám bu sen dá neháng kik tángga kalabus kinan manek ámna ina ting sat átkoet, iná Ánutu yan me wawu sen dá táng kik ma tátáyan. ¹⁰ Wata ku no káto hálengga átang márapmá hulá hulá suwángga átkoet, wawu no ámna náráwa Ánutu yá nakán ingga iháng tunggap táuk wa háláng yámámáya. Wáina háláng yáme ku Jesu Son Iháhá wata naráng hárting mágga áratú Jesu yá son ihán rámá rámá yamá táwi wata kinan átneráng.

¹¹ Me ná meindet náwu pálipuk hánám,

Iná nándá Jesu yot kámumán hálén wawu málámbot há átkuinémán.

¹² Iná nándá káto hálengga átang márapmá sungga átnemán wawu máriya ámna náráwa hulá hálengga watoyot kutná kutná pín yáni tátáyan kome wahára átnemán.

Iná nándá Jesu ma naráng mámán ingga meinemán wawu Jesu yá wáinanyon ma naráng sámát ingga meiniek.

¹³ Iná nándá Jesu yan me há isutnemán ingga mengga sangga wáina meinemán wa ma isutnándámán, enendu Jesu yá pahán sáminet ingga miuk wa há isutnek, náuta me wáina táinet ingga mengngátak wawu ma sangngátak.

Ánutu rahálá hárá yáup ámna álosim átnelák

¹⁴ Ko Jesu yan ámna náráwa me ná kanet ná sonson yánangguinelák. Ánutu rahálá hárá me káto yánangga ing yánielák, kámá yot me hánámá hánámá wata hulá nanaráya menmen ná ma tángguindaráng. Me wáina watá ámna káman ma háláng imindák, ináku niyá me wa narinek watán naráng hákhatík wa táng yakyawák táinek. ¹⁵ Ko hánghálángngingga átang yáupya wa tángga átkuinelák wawu Ánutu yá yáupya wa kangga yáup ámna álosim ingga kahángga árán ko málámba rahálá hárá átnát ta reprepmá ma narindálák. Wáina átang gu ko me páliná wa kándang re kámá yánang tolengguinelák. ¹⁶ Me hánámá hánámá Ánutu yan nanará káiin ma áraráng wa sárum yáminelák. Ámna náráwa niyá me kandák wáina mengngátaráng wawu yolop yolop Táwi sangga mulangán kungga kungga átang kandák yáni watá táwi hánám hálengngátak. ¹⁷ Me wáina wawu putun dá sippot sippot ámna nangge iháng wáik tátáya tángngátak wáina. Ámna wáinaná waháranan ámna yará ku Himeneus káling Filetus. ¹⁸ Ámna yará wawu me páliná isusut wa há sáumálák. Ámna náráwa yá há kámutang son tátárat wawu há sálikngiuk ingga mengga ámna náráwa kátu yan naráng hákhatík wa há iháng wáik tánggoemálák. ¹⁹ Iná Ánutu yan ámna náráwa wawu kumam káto ina ma kongkongindárang wata tát yáni hárá ku me ing uyingga tiuk, “Táwi yá ámna náráwaná wa kándang hánám há naráng yámek.” Hang ing hányon uyíuk, “Ámna náráwa niyá nándu Táwi isutnándámán ingga meineráng watá ku mukmuo rina rina wa erek sárum imineráng.”

²⁰ It maming tátáwi kámá ya kinan káiin du rápmám me rápmám ina hulá hulá yá átaráng. Kámá gol yá iháng tolená me kámá silva yá iháng tolená yá átaráng wawu yáup álosim yámámáyan. Iná kámá káráp pá hoseng tolená me kámá káwak ká iháng tolená yá átaráng wawu yáup hánámá hánámá yámámáyan. ²¹ Wáinanyon du ámna náráwa kámá yá ket tárak yáni wáik wa sang hálineráng wawu rápmám wa iháng yáup álosim imámáyan dá ina átneráng. Ámna wáinaná wawu rongrongngá hánám átneráng, wata ku Táwi yáni yá náut yáup álosim

yáminek wawu yáup tátáya há tiyawingga átneráng, wata ku yáup wa kándang hánám há táníeráng.

²² Wáina wata ku nenggimo yan kíkiná wái kahán kinan káiin tunggafengngáatka wata pitáng máng kung átang gu káto hálengga ing wa ihihán táníelák, kándang átnát, naráng hákhatik hárá átnát, kámá kápátá kíkiná hähale me pahán láláp hárá átnát wa. Wáina ihihán wawu ámna náráwa niyá Táwi rahálá hárá rongrongngá átang sáponga tágga ináng sákngingngátarang watoyet ket tárak wáina wa ihihán táníeráng. ²³ Ámna náráwa yá me páliná muná wata menmen ná tát ko ka táng kung wata kinan ma tindalák, náuta watá kangot kung honhoren tátá kálu wahára tiwon. ²⁴ Wáina narinelák, Táwi yan yáup nangge nándu káman yot honhoren ma átnándamán. Iná nándá ku ámna náráwa kámuk hánám iháng álolo tágga ku me páliná yánang totoli káluná wahára átang kámá yá náháng lem tát nándá ku pahán láláp re yáminemán. ²⁵⁻²⁶ Ámna kámá wawu Satan dá iháng málámbán kumbi kinan tin málámbán yáup kandák hulá hulá wa tágngátarang. Ámna wáinaná watá nányot kámkáyam táníeráng wawu nándá ku yolopon hárá yánang tolitne ku Ánutu yá pahán yáni kinan yáup tán álo hám pahán hurik tágga ku me páliná wawu wáina ingga naráng rákit táníeráng. Wáina tágga ku nanará álosim watá ihán Satan dán punggip háraran dá sohingga áwineráng.

3

Rám bá sásalíná kálu ámna náráwa yá mukmuro táwi táníeráng

¹ Ing narinelák, rám bá sálíkgín ingga tágga átnek wahára wu márapmá wái hánám watá tunggafeineráng, ² náuta ámna náráwa yá ing táníeráng wata, yáni ya rewe narát kíkiná hálezineráng, sup pa narát kíkiná hálezineráng, yáni ya tungtung yáni táníeráng, yáni ya narát árená hálezineráng, me kandák yánangga iháng hang tiptik táníeráng, nan mam bán milun ma isutnándárang, kámá niyá háláng yámineráng wata ma narindárang, Ánutu yan ket tárak álosim wa sangga káwak kán nanará isutneráng, ³ kámá kápát ále hánámá ina hálezineráng, kámá ya kátu sang yáyámá ma táindárang, kámá yá kámá ya wáina ták ingga kusák pileineráng, yáni átkuku wa pinná ma táindárang, ámna ángárangngá hánám átang kámá yot álo erawángga iháng wái kálu táníeráng, kálú kándang wata taktak yámineráng, ⁴ nuknuk yáni wa iháng káyam ket yáni hárá tineráng, sopmúná ingmen nanará yáni kandák wa isutneráng, sut yáni tágga árará táníeráng, káwak nátán heronge wata narát kíkiná hálezineráng, iná Ánutu ya ku kíkiná ma narindárang. ⁵ Yáni wu Ánutu ináng sákngéná yan tárak wahára átkuineráng, iná Ánutu yan háláng gá átkuku yáni wa táng totoliya wu taktak yáminek. Wáina wata ku ámna wáinaná watoyet káman hálengga ma átkuindalák.

⁶ Ámna wáinaná watá it kinan kung hanin ingga yángýárungingga kálu ya sulingga kangga kung hangngátarang. Wakain kung hangga ku náráwa me háting márák tágga nanaráyan tárak muná watán nanará wa pín yáni tágga wáina wáina táníráng ingga yánangngátarang. Iná náráwa wawu pahán yáni káiin kandák wa táwi hánám tátáya narángga mukmuro táwi hánám wa tát watá iháng usángga átnándák, ⁷ hang rámá rámá nanará mirak wa iháháya kíkiná naránggoeráng, iná Jesu yan me páliná wawu kándang ma naráng rákit tágngátarang. ⁸ Uláp ámna yará Janes káling Jambres* yá Moses táng káyam támálák wáinanyon du ámna watá me páliná wa táng káyam tággoeráng. Nanará yáni watá wái hánám árán Ánutu ya naráng háting mámáyan káluná watá kándang ma hálen du Ánutu yá sárum yámánggoek. ⁹ Wáina táníeráng enendu ámna náráwa yángýárungingga watá táwi ma hálengga kuindák, ináku ámna náráwa yá watán ket tárak wawu hohoná yan ket tárak ingga hiták káineráng, uláp Janes káling Jambres yan ket tárak wawu kandák ingga káuráng wáinanyon.

Ánutu yan me wa káto tágga átnelák

¹⁰ Iná kawu no ket tárak rina tágngátat wa kándang hánám há naráng namelák wáina, wawu ámna náráwa rina yánang tolingngáat, átnátna rina átnándat, Ánutu ya naráng háting mámá hárá káto átnándat, pahán láláp hárá átang yáup tágngátat, kámá ya nare kíkiná hálengngáat, hang káto hálengga átang márapmá suwángngáat. Iná kák ku há narelák, hulá náuta ku no wáina tágngáat. ¹¹ Ámna yá ket tárak wái rina táng namuráng me márapmá rina Antiok káiin, Aikoniam káiin me Listra káiin suwut wawu ka há narelák. Enendu Táwi yá háláng namán du márapmá rina rina nák hárá tunggafiuk wawu álo rewe átut. ¹² Pálipuk hánám, káman niyá Jesu Son Iháhá watoyet tántápin átang Ánutu yan ket tárak wa isurin ingga tainek wawu ámna kámá yá ku táng lelem táníeráng. ¹³ Iná ámna wái kátañá yot ámna kusákngá watán mukmuro watá ku táwi hánám hálengga kuinek. Watá

* **3:8:** Juda yá ing mengngátarang, Janes káling Jambres wawu Moses yan rám hárá Isip káiin Fero yan ámna yará sárum yáni pálak átkiumálák wata kut yándi. Son Iháhá 7.22 káling 9.11 wahára káineráng.

kámá yángyárungingngárát tu ámna nukngá yá yáni yángyárungineráng.¹⁴⁻¹⁵ Iná kawu me wa kanáng toliumán wawu há naráng námelák, hang kawu nangge isikimo átulák waháraryon átang hulátingga papia kái Ánutu yan me uyená wa há narángga áwángga átkoelák, wata ku kák ku me rína kanená wa pálipuk hánám ingga há narulák wa káto tángga átkuinélák. Papia watá ku ámna náráwa nanará álosim yámán du Jesu Son Iháhá wata naráng hatingmát Ánutu yá son ihánggoek.¹⁶ Ánutu yan me wawu Ánutu málámbáyon ámna yan nanará kái tin du wa uyiuráng, wata ku álo kámá háláng yámámáyan. Me watá ku me páliná wa yánang tolinggoek, ámna kandák taeñá wa me táng yámánggoek, iháng tolingga iháng kándang tinggoek, hang Ánutu yá tirik tárák álosim rina ta narek wa tátaya yánang toktolik tánggoek.¹⁷ Wáina wata ku Ánutu yan me watá málámbán ámna náráwa wa háláng yámán tiyawingga átang gu yáup álosim hulá hulá wa táineráng.

4

Timoti yá káto hálengga átang Táwi yan me wa yánangga átningguinek

¹ Jesu Son Iháhá yá son áwángga ku árená me kámurená wa me yáni narángga iháng horeinek. Rám wahára wu ámna náráwa kámuk hánám watán ámna hulá táwi hánám wáina hálengga átne. Wáina wata ku Ánutu rahálá hárá me Jesu rahálá hárá no me káto hánám ing kanin,² ko Táwi yan me wa há yánangguinelák, rám ámna náráwa yá kákkán me nanaráya heronge táineráng wahára, me táng taktaq táineráng wahára me yánaná wata tiyawingga átnelák. Ámna náráwa yánangga iháng tolingga me táng yámángga iháng káto tángguinelák. Yolop hánám átang Táwi yan me káluná kándang wahára re yánang tolingguinelák.³ Me páliná wawu inggalu yon yánangguinelák, máriya kálu wawu ámna náráwa yá me páliná wa nanaráya taktaq yámán yáni pahán kandák wa isutneráng. Yáni wu ámna máro yánát áwáng yáni me kusák rina nanaráya kikiná narángngátarang wa yánang tolit wa nanaráya heronge táineráng.⁴ Me páliná wa sárum imángga ku me pingnga kusák wa nanaráya heronge táineráng.⁵ Iná kawu rámá rámá nanaráka yá kándang re árán átkukuka kándang pinná tángga átkuinélák, márapmá yá áwinek wawu káto hálengga átkuinélák, ámna náráwa Táwi yan me pingnga álosim wa yánangguinelák, me Ánutu yá yáup rina rina tátaya kamuk wa kándang hánám tángga átkuinélák.

⁶ Wáina wu há tainelák, náuta nák ku kátkámut na rámá yá há hátewin átat. Sipna yá wáin kulit Táwi yan taha ya hangngátak wáina kulingga háinek.⁷ Erawáwá álosim wahára há erawáng háliut. Hururung kuku wahára hururung há kung háliut. Naráng hákhatík káluná wa kándang hánám há pinná taut.⁸ Kulá nák ku hururung kut wawu kung sásáliná kái há kung hiut wata watán yumnakngá wawu tiyawing namáng san átak. Yumnakngá wawu Táwi yá nák ku kut ámna kándang wa naminek. Yumnakngá wa naminek wawu Táwi yá ámna náráwa iháng káluná kándang hárá horeinek rám wahára. Wawu nák rewe muná, ináku kámá niyá málámbá hiták hálén kakaya pahán yot hánám átang háleng mágga átarang wa háyon yáminek.

Polyá ing miuk, Timoti ko nákkán kái sopmuná áwinelák

⁹ Kálú kámá há hánám kang tunggap tángga ku nákkán kái sopmuná áwinelák.¹⁰ No wáina kanet wawu náuta Demas wawu káwak kán kutná kutná wata narán kikiná hálengngátak, wata ku nák nepmangga it yáilá Tesalonaika kái há kük, iná Kresens yá ku Galesia provins káiin kun. Taitus yá ku Dalmesia provins káiin kük wata ingga ku wáina kanet.¹¹ Nákáin du Luk ká rewe ku nákkot átamát. Ko ku Mak kangga káman sándi áwinemálák, náuta wawu no miti yáup tánggoet wahára háláng nanamáyan ámna álo kámá.¹² Iná Tikikus wawu suring me Efesus káiin kük.¹³ Ko áwinelák wahára ku nákkán kolsiot hásák it táwi Troas káiin Karpus yan it kinan uláp tingga sangga áwut wa tángga áwinelák. Hang papia na watoyt ihángga áwinelák. Papia songgo kepma yá iháng tolená wa hánám bu há ihángga áwinelák.

¹⁴ Aleksenda wawu ain dá kutná kutná iháng tolingngátak ámna watá nák neháng wáik hánám ták, wata ku máriya Táwi yá topmá wáinanyon táng lem táinek.¹⁵ Ámna watá Táwi yan me wa táng hang titiya táup hánám yáilá káto hálenggiuk, wata ku ko ámna wa hányon kándang kangkang átkuinélák.

¹⁶ No me hárá kung áwáng taut wata hulátitiná kái káman dá áwáng nákkot átang háláng namángga me kámá ma metáuk, ináku erek ingmen nepmangga kuráng. Wata no sáponga tángga watán kátu sasaya Ánutu inánggoet.¹⁷ Iná no me hárá átut wahára ku Táwi málámbá nákkot átang háláng namuk hálendu me pingnga álosim wa kámuk hánám yánang hale ámna náráwa ále kámá káinnan watá naruráng. Iná rám wa átut wahára wu Ánutu yá háláng namuk hálendu kámumetnek ingga ma miuráng.¹⁸ Káyam bá ket tárák wáik rina wa nák sutna hárá tánírot ingga Táwi yá nák há háláng namánggoek, wata ku nák ku álo átkuinét, hang

neháng kung átkuku álosim alek káin átak wakáin tinek. Rámá rámá kutná meng tárut tángga átkuinemán. Wa pálipuk.

¹⁹ Ko nákkán káe álo táng kung Prisila yot tu náulá Akuila yáminelák, hang Onesiforus yot málámbán it kinan átaráng wa nákkán káe álo hányon yáminelák. ²⁰ Erastus wawu it yáilá Korin káin há átak, nákkot ma áwuk, iná Trofimus wu it táwi Miletus káin ilalák tángga árán sangga áwut. ²¹ Kálu kámá há hánám kang tunggap tángga ku sopmuná áwinelák, wakáin átnará kotkotná yot iruk táwi wata rámá yá áwiwon. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia hang Táwi yan ámna náráwa nahára átaráng watá káe álo yáni sat kákkán da koek.

²² Táwi yá pahán kamángga kákkán iruk kot átnek.

Pol yá Taitus yan papia uying muk

¹ Nák ku Pol, Ánutu yan yáup nangge, Jesu Son Iháháyan aposel. Ánutu yá ámna náráwa málambán pingnga ya iháng tunggap táuk watán naráng hákhátik wa táng káto tátáya yáup namuk. Wáina háláng yáme watá me páliná wa narát me watá yángorán Ánutu yan kálu kándang wa isutang átkuineráng. ² Yáni wu me páliná wa narángga Ánutu ya naráng háting mángga ku átkuku sásáliná muná wawu pálipuk há hánám támémán ingga narángga hálengga átneráng. Ánutu ma kusák pilengngátak watá uláp pon hánám kutná kutná ma iháng tunggap táená átang gon málambán átkuku wa há námámáya miuk. ³ Wáina mengga ku rám há tiuk wa isutang gu málambán me wa meng tunggap tátáya nák yáup namuk hálendu wahára kungga ku Ánutu yan me watá ámna náráwa yan káin hiták háliuk. Ánutu ámna náráwa nán son náhuk watá men du no yáup wa tátu.

⁴ Taitus, papia náwu no kákkán da uyingga se kung kamek. Kákkán naráng hákhátik Jesu hárá átak wawu nákkán inanyon, wata ku kák ku nák nanggena ina. Nan náni Ánutu yot Jesu Son Iháhá ámna niyá son náhuk watá pahán kamán watán pahán láláp pá kákkot átnek.

Ámna yáilá iháng tunggap tátáya Polyá Taitus inuk

⁵ Rám no Krit sáut wahára, ko wakáin há átang gu yáup kátu ma táng háliumát wa táng hálinelák ingga kanángga ku kepmanngga kut. Wáina wata ku ko it káman káman háraran miti yan ámna yáilá kámá iháng tunggap táinelák, uláp kanut wáina. ⁶ Ámna yáilá ku ing árená kápángga iháng tunggap táinelák, ámna náráwa rahán yáni hárá kandák kámá ma árená, áwáná káman yot re kándang árená, ámna wáina wata nángánangge yáni wu Jesu re naráng háting mángga átang yáni tángga hangga hohoná yá ina tirik tárák kandák ma táená. ⁷ Miti yan ámna yáilá ingga átaráng wawu Ánutu yan yáup wa pinná tángga átnándaráng. Wáina wata ku ámna náráwa rahán yáni hárá kandák kámá ma árená. Niyá ámna yáilá átnek watá ku nák ku kutna táwi ingga narángga ámna náráwa raták ma pin yáni táindak, pahán káráp sokmuná ma táindak, umi káto yá tang hoho ma táindak, kun erawák ma táindak, hang supo iháháyan kálu, kálu kandák ma táindak. ⁸ Ináku ing átnek, kámá yá itná hárá áwíneráng wawu kándang hánám pin yáni táinek, ket tárák álosim wata kikiná narángga átkukuná wa kándang pinná táinek, hang kálu kándang wa rewe isutang rongrongngá átang málambán pahán dán kikiná kálu wa kándang hánám pinná táinek. ⁹ Táwi yan me páliná ináng toliumán wa káto tángga átang kándang isutang átnek. Wáina tángga átnek wata ku málám háláng imán ámna náráwa me páliná wa kándang yánang tolingga pahán yáni iháng káto tán wa isutang átneráng, hang wata ku málám hányon háláng imán ámna yá me páliná wa táng hang tineráng wawu wáina meráng ingga há narángga me wa kandák meráng ingga yánangga iháng tolingguinek.

Ailan Krit káiñ ámna máro yáyon kámá yan naráng hákhátik wa iháng yakyawák tánggiuráng

¹⁰ Ko ámna kanet wáinaná wa iháng tunggap táinelák wawu náuta ámna táup hánám watá milun yayali tángga me hánámá hánámá wa mengga ámna náráwa yángvárungingoeráng wata. Ámna wáinaná wawu táwi hánám bu Juda ámna. ¹¹ Ámna wáinaná watá ket tárák ma tátáyan wa yánang tolingga ku ámna náráwa táuppon naráng hákhátik yáni iháng yakyawák tángngátaráng. Wáina tángngátaráng wawu sup ihánin ingga wata. Wáina wata ku milun yáni pop tátá me ma metángguindaráng. ¹² Uláp Krit káiñnan nanará ámna káman dá ing miuk, "Krit wawu ámna kusákgá rewe, ámna wáik hánám ang páyom ina. Sungi táwi hánám nanaya narángga táng taktaq tángga átningngátaráng," ingga miuk. ¹³ Me wawu pálipuk hánám, wata ku me hárup kálu yánatá ku Jesu yan me páliná wa kándang naráng hárineráng. ¹⁴ Juda yan pingnga hánámá wata ma kárámating yámindáráng, hang ámna niyá Táwi yan me páliná wa sárum imángngátaráng watá yánin nanará hárá meng rákit me kámá met watán me ma narinadaráng. ¹⁵ Ámna náráwa niyá Ánutu rahálá hárá rongrongngá átneráng wawu ále umi sungi yáni watá wáinanyon árat álo ihineráng. Iná ámna náráwa niyá pahán yáni yá wáik hánám hálén átang Jesu ya ma naráng háting mindáráng wawu ále umi sungi yáni watá wáinanyon rongrongngá ma átnándáráng. Pahán nanará yáni yá wáik hánám hálengga árán wáina táemán me memán wawu kandák ingga ma naráng hátingngátaráng. ¹⁶ Milun yáni yá ku Ánutu há naráng memán ingga mengngátaráng, enendu ket tárák yáni yá ku Ánutu sárum hárá imená hálengngátak. Wawu milun yayali ámna, watá ket tárák álosim kámá tátáyan tárák ku muná. Tirik tárák yáni wawu Ánutu yá kápángga takta narángngátak.

2

Táwi yan ámna náráwa yá ku ing átningguineráng

¹ Iná ko ku Ánalu yan me páliná wa kándáng hánám isutneráng ingga ámna náráwa yánang tolingguinelák. ² Ko ku ámna tátáwi ing yáninelák, átkuku yáni wa kándáng hánám pinná tángguineráng, átnát yáni hárá kándáng árát ámna náráwa yá kápát álosim hálén meng toling yámángguineráng, nanará álosim isutang átningguineráng, Ánalu yan me páliná hárá naráng hákhatik kálu káto átkuineráng, kámá ya narát kikiná hahálé wahára átkuineráng, hang káto átang márapmá susuwá wahára átkuineráng.

³ Wáinanyon du náráwa tátáwi ing yánang tolinelák, Ánalu tárang káin árát tu tirik tárák yáni watá ku wáina átamán ingga hiták meng tunggap tángguinek, nuknuk yáni ya ma meng yámáng kuindaráng, hang umi káto nanayan nanará watá átkuku yáni wa ma pinná taindak, ináku kálu rina ku álosim wa nuknuk yáni yánang tolingga átkuineráng. ⁴ Iná wáina há tángga átkuineráng watá ku náráwa máto álo yánang totoliyan tárrá. Kulá náráwa máto ing yánang tolineráng, nánáun yáni me nángánangge yáni wa kápát kikiná haleinek, ⁵ átkuku yáni wa kándáng pinná tángga Ánalu rahálá hárá rongrongngá átkuineráng, it yáni kái yáup rina rina átak wa kándáng tángga átkuineráng, nuknuk yáni ket tárak álosim wa yálgenguineráng, hang nánáun yáni ya tárang káin átkuineráng. Wáina tángga árát tu káman dá Ánalu yan me wata me wáik ma meindák.

⁶ Wáinanyon du ámna máto wa ing yánangga iháng káto tainelák, átkuku yáni wa kándáng pinná tángga átkuineráng. ⁷ Ket tárak kámuk hárá tainán du ka álosim wa tátá kahángga ku watá wáinanyon taineráng. Ko rám Ánalu yan me wa ámna náráwa yáninelák wahára me kusák ma meindalák, hang me wa táng kakarak hárá ma yánang tolindalák. ⁸ Ko me kándáng wa rewe minelák wawu niyá keháng káyam tánggoeráng watá me meinelák wa narát kándáng re hálén rina kámá káman náni ya me wáik memeya reprepmá narineráng.

⁹ Yáup nangge hánámá tirik tárak kán wa ing yánang tolinelák, ámna hulá yáni yá rina meineráng wa rewe isutang tirik tárak álosim tángga árát tu heronge kápangguineráng. Ámna hulá yáni wa mätap yániin ma tángguindaráng. ¹⁰ Ámna hulá yáni yan hárá kutná kutná manek ma ihángguindaráng, ináku kándáng re árátne álosim náhineráng ingga narángga ku wáina átkuineráng. Wáina tát tu rina rina taineráng watá ámna náráwa iháng táirut tán Ánalu Son Nánáhá wata me menggoemán wawu narát páliná haleinek.

¹¹ Ánalu yá ámna náráwa nán pahán námuk wawu hiták háráliuk, wata ku ámna náráwa kámuk son álo náhinek. ¹² Ánalu yá pahán námuk watá ku kandák wa sárum imámáya nánang tolinggoek, wawu ná, Ánalu sárum imámá, hang káwak nátán kikiná hulá hulá watá nanará náni pinná tátá. Iná Ánalu yá pahán námuk watá ku ing háranyon nánang tolinggoek, rám ná átamán háranyon nánin átkuku kándáng pinná tángga ket tárak náni yá kándáng árán Ánalu yan pahán káin átak wa isutnemán. ¹³ Wáina tángga álosim bá nándán káin tunggafeinek wata haleinemán wawu Jesu yá son áwinek. Jesu Son Iháhá wawu Ánalu náni káto, ámna náráwa son nánáhá. Máriya wu málámbá yamá hálángngá pálak watoyt son áwángga hiták haleinek. ¹⁴ Jesu yá kandák kán kumbi kinan son náhángga mukmuro náni wa yanyawon da átkukuná wa sáuk, wata ku málámbán tombong hárá rongrongngá hánám átang átkuinémán. Wáina átang gu ket tárak álosim wa heronge hárá tángga átang átkuinémán.

¹⁵ Kulá ko ku no me wa kanet wawu Jesu ya naráng hárting mená ámna náráwa wa yánang tolingguinelák ka naret. Iháng káto tángga yánátá me wa isutneráng, hang niyá wáina ma tát tu wa metáng yámángga iháng tolinelák. Kák ku wáina memeyan kutya pálak, wata ku ko yápmatá káman dá kákkán me náwu ále hánám ingga ma káindak.

3

Ánalu yá nán náháng álolo táuk wata ku nándá tirik tárak álosim wa hárá tángga átkuinémán

¹ Jesu ya naráng hárting mená wa ing yánangga árátá ku kapman me it tán ámna yáilá yáni wata tárang káin átang milun susuwá hárá re átkuineráng, ket tárak álosim wa tátáya rámá rámá tiyawingga átkuineráng, ² nangge nuknuk yáni ya ma meng yámindaráng, menmen ininán ma táindaráng, hang yáni tángga hangga ket tárak álosim wa rewe ámna náráwa kámuk yálengga átkuineráng ingga yánangga átkuinélák.

³ Uláp nándu wáinanyon nanará álosim hárá ma árená milun yayali hárá re átkiumán. Ámna wáik watá nángnárungin watán milun wa isutkiumán. Mukmuro yan kumbi kinan árátne pahán tátáruat tán ket tárak wáik kot tu sut tán kikiná hulá hulá watá átkuku náni wa pinná tángga átkiumálák. Káyam tátá yot kápang naknarák wahára átkiumán. Kámá yá nán takta náhát nándá wáinanyon takta kápangga átkiumán. ⁴ Wáina tángga átkiumán, enendu Ánalu

ámna náráwa son nánahá watá nánda kikiná narángga ku náháng áloло tángga⁵ son náhuk. Wáina táuk wawu nánda ket tárák álosim tátné wata muná, ináku málámbayón urák náni narángga ku wáina táuk. Wawu ing wahára kungga ku Ánutu yá son náhuk, Iruk Káungá yá náháng yawolán nangge kongakngá yá ina átkuku mirak táumán wahára.⁶ Jesu Son Iháhá, ámna ni nán son nánahá, watán yáup hárá kungga ku Ánutu yá Iruk Káungá watán háláng táwi wa kulin nándán káin háuk ngá nányot átkoek.⁷ Ánutu yá pahán námán málámba rahálá hárá ámna náráwa kándáng átkoemán. Kulá kálu wahára kungga ku Ánutu nángánangge háliumán hálendu átkuku sásáliná muná wa tátáya hálengga átkoemán wa tainemán.⁸ No me wa uying kamet wawu pálipuk ingga narángga ku Jesu ya naráng háting mená wa me wawu táwi hánám ingga yánángguinelák. Yánátá ku niyá Ánutu pálipuk ingga nareráng watá ku káto hálenggatang ket tárák kándáng wa tángga átkuineráng. Ket tárák wáina wawu álosim hánám, niyá wa isutrek wawu watá álo háláng iminek.

⁹ Iná ko ku me kandák ing wata ma kárámating yámindalák, hánámá hánámá menmen ininán tátá, táwi ilom yáni kut yáni wata ingga mengga kuku, me Moses yan meng rákit me wata menmenná. Me hánámá hánámá wáina watá manyon háláng námindák.¹⁰ Iná ko katá káman dá ámna náráwa iháng hohoreya tán du ket tárák wáina ma táindalák ingga kándáng hánám ininelák. Iná kákkán me wa ma narán wawu son ininelák, hang kákkán me wa rám yará ma narán du ámna wáinaná wawu sárum iminelák.¹¹ Ko ku ing narinelák, ámna wáinaná wawu káráp henghentongngá ina mukmuroná táwi hánám bá átak. Málámbán átkuku kandák watá yon du táng me hárá há ting san átak.

Polyá me pukon miuk

¹² No Atemas káling Tikikus waháranan káman suring me kákkán káin kung hinek rám waháryonyon du ko áwángga it táwi Nikopolis káin nák nanaháya kálu kámá hárám kang tunggap tángga ku wakálu áwinelák. Iruk kot kotkotná rámá wawu nák ku wakáin kung átnát ta naret.¹³ Apolos káling lo yan nanará ámna Senas watá kálu kukuya tán du kálu yan kutná kutná wa háláng yáminelák ka ku kálu káin kutná kutná ya kesák ma taindámálák.¹⁴ Ko ku ámna náráwa náni ing yánáng tolinelák, káto hálenggatang ket tárák kándáng wa tángga átkuineráng wahára ku nuknuk yáni niyá kutná kutná náut hánám ba kesák tát wa álo háláng yámát tu ket tárák yáni yá ku páliná álosim sángga átkuinek.

¹⁵ Ámna náráwa nákkot átaráng watá káe álo yáni sat kákkán da koek. Kulá ko ku nándán káe álo wa ni Jesu naráng háting mágga nánda kikiná naráng námángga átkoeráng wa yáninelák. Ánutu yá sán kámuk pahán sáminek.

Pol yá Filemon dán papia uying muk

¹ Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata neháng kalabus kinan ting sat átkoet. No papia ná uye nuk náni Timoti yot sate Filemon kákkán káin koek. Kák ku nát nuk náti hánám, nát tá miti yáup rina tánggoemát wáinanyon tánggoelák. ² Nátán heronge me yá málám náni Apia yan káin koek, me yáup náni káman taeñá Akipus ni tewe ámna yá ina hángħálángngingga erawángngátaráng tárak wáinanyon du miti yáup tánggoek watán káin hányon koek, hang miti ámna náráwa kákkán it káin áwáng miti ya hangngátaráng watán káin hányon koek.

³ Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán pahán láláp watá sányot átnek.

Filemon dán ket tárak álosim wata Polyá heronge naruk

⁴ No sáponga táng kamánggoet wahára wu kákka ingga Ánutuna heronge me inángga átkoet. ⁵ No wáina tángga átkoet wawu kámá yá ing met naránggoet, kák ku Táwi Jesu ya naráng háting mánggoelák, me Ánutu yan ámna náráwa wata kikiná hánám naráng yámánggoelák. Wáina met naránggoet wata ku Ánutu heronge me inángga átkoet. ⁶ No Ánutu yan káin ing sáponga tánggoet, kák ku nányot Jesu Son Iháhá wata naráng hákhátki táng mámá wakálu kámuk náni átnemán. Wáina átang narang hákhátki wata ku nanará álosim táng tunggap táng kaminek, me iruk kán kálu nanará álosim kámuk Jesu yá námánggoek wa hiták káinelák. Wata hánám sáponga táng kamánggoet. ⁷ Nukna, ko kámá ya kikiná naráng yámángga ket tárak álosim yálenngooelák wahára kungga ku Ánutu yan ámna náráwa watán pahán wa son táng káto tánggoelák. Ko wáina tánggoelák kálu wahára ku nák pahánna táng káto tátá no heronge tawí hánám naránggoet.

Pol yá Filemon ing inuk, Onesimus wawu son há tátá nukka pálíná hánám hálleinék

⁸ Wáina wata ku ko náut kámá káman tainelák wata naret. Wa tainelák wawu álo kámá. Nák ku Jesu Son Iháhá watán aposel máta yáyáre ámna, wata ku no wáina táng ingga kanánggem, enendu no wáina táng ingga ma kanindat. ⁹ Ináku no há naret tu nangge nukka kikiná naránggoelák, wata ku no me láláp hárá kanindet. Nák ku Pol, ámna tátáwi há hálet me nák ku ámna ni Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata neháng kalabus káin ting sat átkoet wa. ¹⁰ No me láláp hárá ing kanindet wawu ko ket tárak káman Onesimus* ya táng minelák ka naret. Neháng kalabus kinan tiuráng wata torong hárá Onesimus yá nákkán káin áwán Jesu yan me pingnga álosim ine Ánutu yan káinnan átkuku mirak táuk, wata ku nák nanggena ina háliuk. ¹¹ Uláp Onesimus yá kák háláng kakamáya yáup kándáng ma tánggiuk, iná inggálu ku watán tirik tárak álosim watá kái me nák álo háláng námámáyan tárak hálengga átak.

¹² No Onesimus ya pahánna kikiná hánám naret, enendu kákkán káin son suring me áwek. ¹³ Jesu yan me pingnga álosim yánánggoet wata ingga neháng kalabus káin ting sat átkoet, wata ku no Onesimus yá nákkot átang kákkán kome tángga nák háláng namángga átgim ingga naret. ¹⁴ Wáina naret enendu no kane ko álo ingga nananáyan káluuná ku muná, wata ku no suring me kákkán káin son áwek. Ko rina tátáyan wawu no wáina táng ingga ma kanindat, ináku ko nák pahánna táng heronge tainán du rina tainelák wawu ko kangán nanará isutang tainelák. ¹⁵ Kámá Ánutu yá narán hám Onesimus yá kep mangga kung rám isikimo átuk. Wáina hálén wawu wata hulá ku ing, Onesimus yá Jesu ya naráng háting mágga ku son kákkán káin áwángga rámá rámá Filemon kákkot átkuinek. ¹⁶ Kákkán káin son áwán du ko wa katá yáup nangge hánámá re ina ma háléindak. Watá ku yáup nangge hánámá wa iháng hátingga áráng árená ina háliú, wawu Jesu ya naráng háting mená, wata ku ko wa katá nukka ina háléndu kikiná káinelák. No wa kanggoet tu nukna hánám hálendu no pahán imánggoet, iná ku ku no pahán imánggoet wa táng hátingga pahán tawí hánám iminelák. Onesimus yá yáup nangge hánámá yan yáup wa tángga átkuinek wawu álo kámá ingga kangga heronge narángguinelák, hang Táwi Jesu hárá wawu katá ku nukka hálendu kikiná káinelák.

¹⁷ Wáina wata ku ko nák nahátá nukka Jesu yan yáup káman tángngátamát hálendu Onesimus son tainelák wawu nák nehánggim tárakngá ku wáinanyon hánám tainelák. ¹⁸ Onesimus yá kákka kandák kámá táng kamuk hálén wawu no kangga táng tolinet, me kákkán hárá náut kámá káman táuk hálendu wata topmá ku no kaminet. ¹⁹ Nák ku Pol nayon ketna yá kolem ná uyingga kanet. Topmá ku no álo kaminet. Ko ku ing narinelák, ko nákkán káin topmá nanamáyan hányon átak, ko topmá nanamáyan wawu no Táwi yan me pingnga álosim wa kane ko átkuku mirak táulák. Ko wata kalot yamiwon. ²⁰ Nukna, ko Táwi kutná hárá no rina

* **1:10:** Kut Onesimus wata hulá wawu ing, “ámna kámá háláng yámámáyan.”

kanet wa wáina táinelák ingga naret. Nát tu Jesu Son Iháhá watán ámna yá átamát, wata ku rina kanet wáina tángga ku nák pahánnna son táng káto táinelák. ²¹ No ing há naret, ko nákkán me há isutnelák, wata ku papia ná uying kamet. Pálipuk ing há naret, ko tárák álosim wata táng minelák wawu no rina kanet wa táng hátingga táng minelák.

Pol nuknukngá yá káe álo yáni Filemon dán sat kuk

²² No me nukngá kámá kanindet wawu ing, no ing hánám há narángga átat, Táwi yá sándán me sáponga narán hálendu no sándán káin son kuinet. Wata ku ko itya kinan it pahálá káman nákkán da tiyawingga satá átnek.

²³ Ámna Epafras wawu nákkot kalabus káin káman átkoemát, Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim mengngátak wata. Ámna watá sándán káin káe álo meng san áwek. ²⁴ Me hang yáup nákkot káman táená átaráng, Mak, Aristakus, Demas yot Luk watá sándán káin káe álo yáni hányon meng sat áwek.

²⁵ Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga iruk sáni yot átnek.